

3443

Δ 1.712 3443
ΣΥΝΟΨΙΣ

ΤΗΣ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΣ,

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣΑ ΜΕΝ ΓΕΡΜΑΝΙΣΤΙ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡ. ΟΥΗΒΕΡΟΥ Δ. Φ.,

Καθηγητοῦ κτλ. ἐν Ἐιδελβέργῃ,

ΜΕΤΑΓΛΩΤΤΙΣΘΕΙΣΑ ΔΕ

ΥΠΟ

Α. Ι. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ.

Ἐγκρίσει τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς
Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργείου.

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΔΑΠΑΝΗ:

Κ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ.

ΒΙΒΛΙΟΝ Γ' καὶ Δ',

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ.

Ἐλάχιστος ἐπὶ πᾶσι μέγιστος
Ἄλλο δὲ εἰ παραθείς μὲν τὰ μικρὰ
καὶ ἤτιον ἀναγκαῖα, λέγοις δ' ἰκα-
νῶς τὰ μεγάλα· μᾶλλον δὲ καὶ πα-
ραλειπτόν πολλαί.

Λουκιανὸς Π. Δ. 1. σ. 56.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΠΑΡΑ Τῷ ΕΚΔΟΤῇ Κ. ΑΝΤΩΝΙΑΔῃ.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ

(Ὅδος Περικλέους, ἀριθ. 23.)

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ

(Ὅδος Ἑρμοῦ ἀριθ. 203.)

1876.

Πρὸς τὸν ἀναγινώσκοντα.

Πολλοὶ τῶν συναδέλφων μοὶ παρετήρησαν εὐλόγως, ὅτι τὸ τρίτον καὶ τέταρτον βιβλίον τῆς παγκοσμίου ἱστορίας τοῦ Οὐηβέρου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διδαχθῶσιν ἀμφοτέρω εἰς τὴν τρίτην τάξιν. Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη νὰ συμπτυχθῶσιν, ὅπως καταστῆ εὐκολοὺν εἰς τὸν διδάσκοντα νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς, καθ' ἃ τὸ Σ. ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δ. Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργεῖον ἔχει διατάξει.

Διὸ ἐπιλέξας τὰ κυριώτατα τῶν νέων καὶ νεωτάτων συμβάντων, ἀπετέλεσα τὸ παρὸν ἐγχειρίδιον. Οὕτω δὲ ἡ πρὸς χρῆσιν τῶν Γυμνασίων ἱστορία σύγκειται ἐκ τεσσάρων τόμων, ὧν ὁ πρῶτος περιέχει τὴν Ἀρχαίαν ἱστορίαν, ὁ δεῦτερος τὴν τοῦ Μεσαιῶνος, ὁ τρίτος τὴν τῶν Νέων καὶ Νεωτάτων χρόνων καὶ ὁ τέταρτος τὴν Ἑλληνικὴν, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, συμφώνως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Σ. Ὑπουργείου διατεταγμένα.

Οὐδὲν ἦττον χάριν τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν φιλοιστόρων ἐν γένει θέλει ἐκδιδασθαι καὶ τοῦ Οὐηβέρου ὀλόκληρος ἡ παγκόσμιος ἱστορία, ὅπως ἀπ' ἀρχῆς μετεγλωττίσθῃ.

Ἐν Πειραιεῖ τῇ 12 Μαΐου 1876.

A. I. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ,

γυμνασιάρχης.

ΒΙΒΛΙΟΝ Γ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΦΕΥΡΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΜΕΧΡΙ
ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΝ ΑΓΩΝΟΣ ΤΩΝ
ΒΟΡΕΙΩΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΩΝ (1440—1774).

1. Ἐφευρέσεις.

§ 1. Κατὰ τὴν 14^{ην} καὶ 15^{ην} ἑκατονταετηρίδα ἔγειναν
πολλοὶ μεγάλοι ἐφευρέσεις, ἐξ ὧν ἡ κατάστασις τοῦ μεσαιῶ-
νος ὑπέστη καθολικὴν ἀλλοίωσιν. Ἰταλὸς τις (Φλαβίος Τζό-
ργιας) ἐφεύρε τὴν **ΝΑΥΤΙΚΗΝ ΠΥΞΙΔΑ**, διδάξας τὴν χρῆσιν
τῆς μαγνητικῆς βελόνης μετὰ τῆς θαυμαστῆς αὐτῆς ιδιότη-
τος τοῦ νὰ στρέφῃ πάντοτε πρὸς Ἄρκτον, διὰ νὰ γνωρίζωσιν
οὕτω πανταχοῦ τὰ μέρη τοῦ ὀρίζοντος, καὶ νὰ ἐννοῶσιν ἐν
μέσῳ τῶν ὠκεανῶν εἰς ποῖον μέρος τῆς γῆς εὐρίσκονται· ἐπῆλθε
δ' οὕτω μεγάλη πρόοδος εἰς τὴν **ναυτιλίαν**. Τῆς δὲ **ΠΥΡΙ-
ΤΙΔΟΣ** (ἣτις κατὰ τινὰς μὲν λόγους ἐφευρέθη ὑπὸ τινος Γερ-
μανοῦ μοναχοῦ, *Βερθόλδου Σχουάρτσου*, κατ' ἄλλους δὲ ἐγνώ-
ριζον ἤδη αὐτὴν ἐν τῇ ἀρχαιότητι οἱ Σῖναι καὶ Ἄραβες) ἐγένε-
το χρῆσις εἰς τοὺς πολέμους περὶ τὰ μέσα τῆς 14^{ης} ἑκατον-
ταετηρίδος, ἐπενεγκοῦσα τὴν πτώσιν τοῦ ἰπποτισμοῦ. Ἄλλ' ἡ
σπουδαιωτάτη πασῶν τῶν ἐφευρέσεων ὑπῆρξεν ἡ τῆς **ΤΥΠΟ-
ΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ**, ἣν ἐφεύρεν ὁ **ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΟΥΤΤΕΜ-
ΒΕΡΓΙΟΣ** ἐκ Μογουντίας (1444). Συνεργάται δ' αὐτοῦ εἰς τὸ
ἔργον ἦσαν ὁ συμπολίτης του χρυσοχόος *Φαῦστος ἢ Φοῦστος*
καὶ ὁ καλλιγράφος *Πέτρος Σχάιφφερς*, οἵτινες μόνον ὠφε-
λήθησαν ἐκ τῆς ἐφευρέσεως. Ὁ τελευταῖος ἔχουσε μετάλλινὰ
στοιχεῖα ἀντὶ τῶν γεγλυμμένων ξυλίνων, τὰ ὁποῖα εἶχε με-
ταχειρισθῆ ὁ Γουττεμβέργιος. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ τέχνη

ἐκραταίτο μυστική, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οἱ Γερμανοὶ ἐργάται ἔφεραν αὐτὴν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς φωτισμένης Εὐρώπης. Οὕτω δὲ περιήλθον τὰ βιβλία, τὰ ὅποια μέχρι τοῦδε εἰς τοὺς πλουσίους μόνον ἦσαν προσιτά, εἰς τὰς χεῖρας τοῦ λαοῦ· καθότι ἡ εὐκολία τῆς πολλαπλασιάσεως ἠλάττωσε πολὺ τὴν τιμὴν τῶν βιβλίων.

2. Ἡ κατὰ θάλασσαν ὁδὸς πρὸς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας.

§ 2. Διὰ τῆς χρήσεως τῆς πυξίδος ἔγεινε δυνατόν, ὥστε ἡ ναυτιλία, ἣτις μέχρι τοῦδε ἦτο μόνον ἀκτοπλοῖα καὶ περιορίζετο εἰς τὴν Μεσόγειον, νὰ ἐκταθῆ καὶ εἰς τὸν ὠκεανόν. Τοῦτο δ' ἔγεινε πρῶτον διὰ τῶν Πορτογάλων. Τὴν εὑρεσιν τῆς νήσου Πορτοσάντου καὶ Μαδέρας, ἐνθα ἡ φυτεία τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ σακχαροκαλάμου ἐπέτυχε θαυμασίως, ἠκολούθησε μετ' ὀλίγον ἡ πρόσκησις τῶν Ἀζορίων (νήσων) καὶ ἡ ἀνακάλυψις τοῦ Πρασίνου ἀκρωτηρίου καὶ τῆς πλουσίας εἰς χρυσὴν κόνιν, ἐλεφάντινον ὄστυον, κόμμι καὶ μαύρους δούλους ἀκτῆς τῆς Ἀνω Γουίνεας. Βασιλεύοντος δ' Ἰωάννου τοῦ Β' ἀνεκαλύφθη καὶ ἡ Κάτω Γουινέα (Κόγγον). Ἐντεῦθεν δ' ἔφθασεν (1486) ὁ τολμηρὸς ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ ΔΙΑΖΟΣ εἰς τὴν νοτιωτάτην ἄκρην τῆς Ἀφρικῆς, τῆς ὁποίας τὸ μὲν πρῶτον ὄνομα ἦτο «*θυελλῶδες ἀκρωτήριο*», ἀλλ' ὁ εὐελπίς βασιλεὺς τὸ ὠνόμασε μετ' ὀλίγον «*ἀκρωτήριο τῆς καλῆς Ἑλλάδος*». Τῷ ὄντι δὲ δύο ἦδη δεκαστηρίδας μετὰ ταῦτα, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἐρμμανουὴλ τοῦ Μεγάλου, ἀνεκάλυψεν (1498), ὀρμώμενος ἐκεῖθεν, ὁ εὐτολμὸς ΒΑΣΚΟΣ ΔΕΓΑΜΑΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΟΔΟΝ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑΣ ΙΝΔΙΑΣ καθότι πλέων τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, ἐκ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Ἀφρικῆς, ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Καλκούτας. Ἐνταῦθα δὲ καθίδρυσαν οἱ Πορτογάλοι, μετὰ δεινοῦς πρὸς τοὺς ἐγγχωσίους ἀγῶνας, τὰς πρώτας ἐξ Εὐρώπης ἐμπορικὰς ἀποικίας. Ἐξεπολιόρκησαν δὲ τὴν Γόαρ καὶ Μαλάκκαν, καὶ κατέστησαν πολλοὺς τῆς Ἰνδίας ἡγεμόνας φόρου ὅποτε

λαίς ἔδρυσαν πρακτορεῖα ἐμπορικὰ ἐπὶ τῆς νήσου *Κεϋλάνης* καὶ τῆς παραλίας *Κορομανδέλου*, καὶ ἡ *Λισσαβών* ἔγεινε τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου.

3. Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς.

§ 3. Ὁ ζῆλος τῶν ἀνακαλύψεων, ὃν διήγειραν αἱ Πορτογαλικαὶ ἐπιχειρήσεις, ὠδήγησε τὸν τολμηρὸν Γενοάτην *Χριστοφόρον ΚΟΛΟΜΒΟΝ* εἰς τὸν στοχασμὸν τοῦ νὰ εὔρη διὰ τινος πρὸς δυσμὰς πορείας νέαν ὁδὸν πρὸς τὰς πολυθρλήτους Ἰνδίας. Ἐξήγησε δὲ τὸ σχέδιον αὐτοῦ εἰς τὴν πατρίδα του Γένουαν, καὶ παρεκάλεσε νὰ τὸν βοηθήσωσιν ἄλλὰ καὶ ἐδῶ, καὶ εἰς τὴν Πορτογαλίαν καὶ Ἀγγλίαν, δὲν ἔγεινε δεκτόν. Τελευταῖον ὅμως ἡ Ἰσαβέλλα τῆς Καστίλιας, ἐν τῇ χαρᾷ τῆς καρδίας αὐτῆς, ἦν ἠσθάνθη διὰ τὴν εὐτυχῆ ἐκπόρθησιν τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων τότε κατεχομένης *Γρανάδας*, ἐπέισθη καὶ διέταξε νὰ ἐξοπλίσωσι τρία πλοῖα, καὶ νὰ τὰ ἐμπιστευθῶσιν εἰς τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον. Ἀξίωμα δ' ἀρχιναύαρχου καὶ ἀντιβασιλέως ἐφ' ὅλων τῶν ἀνακαλυφθησομένων χωρῶν καὶ νήσων, μετὰ τοῦ δεκάτου τῶν ἐντεῦθεν ἐλπιζομένων ἐσόδων, ὑπεσχέθησαν εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ ὡς ἀνταμοιβὴν τῆς ἐπιτυχίας. Τὴν 3^{ην} λοιπὸν Αὐγούστου 1492 κατέλιπεν ὁ μικρὸς στόλος τὸν λιμένα τῆς Ἀνδαλουσίας *Πάλλου*, καὶ διέβη τὰς *Καραρίας νήσους*, πλέων πάντοτε πρὸς δυσμὰς. Ὁ φόβος καὶ ἡ ἀθυμία τοῦ πληρώματος ἐπηυξάνετο καθόσον ἀπεμακρύνοντο εἰς τὸν ὠκεανὸν, καὶ κατήντησε τέλος εἰς γογγυσμούς καὶ φανεράν ἀνταρσίαν. Καὶ ἦδη ὁ βάνανυσος ὄχλος ἠπέιλει νὰ θανατώσῃ καὶ καταστρέψῃ τὸν μεγάλθυμον ὁδηγόν, ἂν δὲν ἤθελε νὰ ἐπιστρέψῃ, ὅτε τῇ 12 Ὀκτωβρίου ἡ ἀνακάλυψις τῆς νήσου *Γουαναχάνης* (ἔκτοτε ὀνομασθείσης *Αἰγίου Σατῆρος*) ἔσωσεν αὐτόν. Εὔρον δ' ὠραίαν, εὐφορον καὶ πλήρη δένδρων χώραν, κατοικουμένην ὑπὸ γυμνῶν ἀγρίων χαλκοφαίου χρώματος, οἵτινες εἶδον χωρὶς ὑποψίας τὴν κατοχὴν τῆς χώρας αὐτῶν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλικῆς ζεύγους τῆς Ἰσπανίας, καὶ ἀντήλλασον τὰ πολυτιμώτατα αὐτῶν

κτήματα ἀντὶ εὐτελῶν κοσμημάτων, κωδωνίσκων καὶ παγγίων ἄλλ' οἱ περιμενόμενοι θησαυροὶ χρυσοῦ, πολυτῆμων λίθων καὶ μαργαριτῶν, δὲν ὑπῆρχον τόσον πολλοὶ, ὅσους ἤλιπιζον, οὔτε ἐδῶ, οὔτε εἰς τὰς δύο μεγαλητέρας νήσους *Κούβα* καὶ *Ἄθτην*, αἵτινες ἀνεκαλύφθησαν ὀλίγον μετὰ ταῦτα. Κατεμαγεύθησαν ὅμως ἐκ τῆς θαυμασίας ἐπιδόσεως τῶν φυτῶν καὶ δένδρων καὶ τοῦ θελκτικοῦ κλίματος τῶν χωρῶν τούτων τῶν τροπικῶν, καὶ ἐκ τῆς εὐωδίας τῶν ἀρωματοφόρων πεδίων καὶ ἀνθῶνων. Ἰδρύσας δὲ ὁ Κολόμβος ἐπὶ τῆς *Ἰσπανιόλης* ἀποικίαν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, καὶ ἔφερε μετ' ἐπικίνδυνον πλοῦν εἰς τὴν ἐκπεπληγμένην Εὐρώπην τὴν ἀγγελίαν περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ πόρρω κειμένου κόσμου, ὅστις ἕνεκα τῆς παλαιᾶς πλάνης ἔλαβε τὸ ὄνομα τῶν *Αὐτικῶν Ἰνδιῶν*. — Κατὰ τὰ τρία δ' αὐτοῦ ἐπόμενα ταξίδια ἀνεκάλυψεν ἔτι ὁ Κολόμβος νήσους τινὰς (π. χ. τὴν *Ταμαϊκὴν*) καὶ τέλος τὴν βορειοανατολικὴν παραλίαν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, ὅχι μακρὰν τοῦ στόματος τοῦ Ὀρινόκου. Οὐδὲν ἦττον τὸ νέον μέρος τῆς γῆς δὲν φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἀνακαλύψαντος, ἀλλὰ τοῦ περιγράψαντος πρῶτον αὐτὸ, τοῦ Φλωρεντινοῦ **ΑΜΕΡΙΚΟῦ Βεσπούκκη**. Ὁ Κολόμβος ἔλαβε μετὰ πολλῶν μεγάλων ἀνδρῶν τὴν ἀτυχίαν, ὅτι δὲν ἐπετράπη εἰς αὐτὸν νὰ ἀπολαύσῃ τοὺς καρποὺς τοῦ ἔργου του. Ἡ ἐν Ἰσπανιόλῃ καταλειφθεῖσα ἀποικία περιέπεσεν εἰς ταραχὴν ἕνεκα τῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς ἐγχωρίους ἐρίδων. Ὅτε δὲ ὁ Κολόμβος πρὸς ἐπαναγωγὴν τῆς τάξεως ἄλλους μὲν τῶν ἀποπτυσάντων πάντα χαλινὸν στασιαστῶν ἐτιμώρησεν, ἄλλους δ' ἀπέπεμψεν εἰς τὴν Εὐρώπην, κατηγόρησαν αὐτὸν οὗτοι εἰς τὴν Ἰσπανικὴν αὐλὴν, καὶ ἐξωγράφησαν τὴν διοίκησίν του μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα. Ὁ δὲ βασιλεὺς Φερδινάνδος ἐπέμψεν ἐκεῖσε πρὸς ἐξέτασιν στενοκέφαλόν τινα ὑπάλληλον, ὅστις ἤρχισε τὸ ἔργον αὐτοῦ διὰ τῆς προπετοῦς πράξεως, τοῦ νὰ στερήσῃ τὸν Κολόμβον τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐπάρχου, καὶ νὰ στείλῃ αὐτὸν ἀλυσίδετον εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐνταῦθα δ' ἐλύθησαν μὲν τὰ δεσμὰ αὐτοῦ, παρημελήθη ὅμως παντάπασιν ἡ ἐκπλήξ-

ρωσις τῆς συνομολογηθείσης συνθήκης. Στερηθείς τῶν τιμῶν αὐτοῦ καὶ ἀξιομάτων, ἀπέθανεν (1506) ὁ Κολόμβος ὀλίγον μετὰ τὸν τελευταῖον ἀτυχῆ πλοῦν τὸ 59^{ον} ἔτος τῆς ζωῆς του ἐν Βαλλαδολίδῳ, ὁπότεν ὁ νεκρὸς αὐτοῦ μετεκομίσθη βραδύτερον εἰς Κούβαν. Αἱ ἀλύσεις, μεθ' ὧν δεμένος μετεκομίσθη εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἐδόθησαν εἰς αὐτὸν ἐντάφιον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Διέγου.

4. Ἐκπόρθησις τοῦ Μεξικοῦ καὶ τῆς Περούας.

§ 4. Διὰ τοῦ Κολόμβου ἐξηγέρθη νέον ἠρωϊκὸν πνεῦμα ἅπαντες οἱ γενναῖοι καὶ θαρρόυντες εἰς τοὺς κινδύνους τῆς θαλάσσης ἄνδρες ἐξέπλευσαν πρὸς ἀνακαλύψεις. Ὁ τολμηρὸς ΒΑΛΒΑΟΣ ὑπερέβη μετ' ἀπιστεύτους δυσκολίας τὸν ἰσθμὸν τοῦ *Παναμά* (1514), καὶ ἀνεκάλυψε τὸν Εἰρηρικὸν Ὠκεανόν. Ὁ Πορτογάλος ΜΑΓΕΛΧΑΒΙΣ ἦλθε διὰ τῆς κατ' αὐτὸν ὀνομασθείσης ὁδοῦ εἰς τὸν Εἰρηρικὸν Ὠκεανόν, ἔφθασε μετὰ τρομερωτάτας ὁδύνας πείνης εἰς τὰς *Ανατολικὰς Ἰνδίας*, καὶ περιέπλευσεν οὕτω πρῶτος τὴν γῆν (1515). Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον συμβᾶν ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις καὶ ἐκπόρθησις τοῦ ΜΕΞΙΚΟΥ ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου ΚΟΡΤΗΣΙΟΥ (1520—21). Μεθ' 700 ἀνδρείων Ἰσπανῶν, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον προστεθῆ ἑγχώριοί τινες λαοὶ ὡς ἀσθενεῖς σύμμαχοι, ὑπέταξεν ὁ Κορτήσιος πολυπληθὲς ἔθνος, εἰς τὸ ὅποιον οὔτε πολεμικὴ ἀνδρεία οὔτε πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη ἔλειπεν, ἔλαβεν αἰχμάλωτον τὸν ὑπερήφανον καὶ ἰσχυρὸν αὐτῶν βασιλέα *Μορτεζούμαρ* ἐντὸς τοῦ ἰδίου αὐτοῦ παλατίου, καὶ ἐξεπόρθησε τὴν πρωτεύουσαν Μεξικόν, τὴν «Βενετίαν τοῦ δυτικῆς Κόσμου». Αἱ τρομεραὶ ἐνέργειαι τοῦ κεραυνοβολοῦντος πυροβολικοῦ, τὸ μεγαλοπρεπὲς ἵππικὸν καὶ ἡ λάμψις τοῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν Εὐρωπαίων, παρήγαγον εἰς τοὺς ἐγχωρίους τὴν ἰδέαν, ὅτι οἱ Ἰσπανοὶ εἶναι ἀνώτερα ὄντα, πρὸς τοὺς ὁποίους αὐτοὶ μὲ τὰς ἀσθενεῖς αὐτῶν δυνάμεις καὶ τὰ ἀθλιὰ των ὄπλα (ὁ σίδηρος ἦτον ἄγνωστος εἰς αὐτοὺς) δὲν ἠδύνατο νάντισταθῶσιν. Ὄθεν ἐντὸς δύο ἐτῶν κατέκτησεν ὁ Κορτήσιος τὴν

χώραν, καὶ ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν μουσαρὰν λατρείαν τοῦ Χουϊ-τσιλοπόχτιλη, εἰς τὸν ὁποῖον ἐσφάζοντο κατ' ἔτος ὡς θυσία χιλιάδες ἀνθρώπων. — Μετ' ἴσης ἀνδρείας κατέκτησαν τὴν χώραν τοῦ χρυσοῦ ΠΕΡΟΥΪΑΝ ὁ ΠΙΖΑΡΡΟΣ (1529—1535) καὶ Ἀλμάγρος, ἄνδρες μεγάλης εἰς τοὺς πολέμους ἀνδρείας καὶ πνεύματος ἐπιχειρηματικοῦ.

5. Ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν.

§ 5. Τὴν 15^{ην} ἑκατονταετηρίδα ἦτον ἡ Ἰταλία τὸ κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δύσεως· πολλὰ περιβλεπτοὶ αὐλαὶ καὶ πλούσιαι πόλεις ἤριζον περὶ τῆς δόξης τοῦ νὰ προάγωσι τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας. Οἱ Μεδικοί ἐν Φλωρεντία καὶ πολλοὶ πάπαι ἠγόραζον χειρόγραφα καὶ ἴδρουν βιβλιοθήκας καὶ ἀκαδημίας· τὰ δὲ τυπογραφεῖα, ἅτινα ἰδρῦθησαν μετ' ὀλίγον ἀπανταχοῦ, συνέδραμον ἐποφελῶς εἰς τὸν ζῆλον αὐτῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἠσχολοῦντο ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν· ἀλλ' ὅτε μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453) ἔφυγον πολλοὶ Βυζαντινοὶ λόγιοι (Μαρουήλ Χρυσολοῦρας, Θεόδωρος Γαζής, Ἰω. Λάσκαρις) εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἤρχίζον νὰ σπουδάζωσι καὶ τὴν Ἑλληνικὴν. Συνετάχθησαν λοιπὸν λεξικά καὶ γραμματικά· σχόλια δὲ καὶ μεταφράσεις εὐκόλυνον τὴν κατανόησιν τῶν παλαιῶν συγγραφέων· γνῶσις δὲ τῆς κλασικῆς τῶν Ῥωμαίων φιλολογίας ἦτο τὸ γινώρισμα τοῦ πεπαιδευμένου. Τὰ προσεχέστατα δ' ἀποτελέσματα τῆς ἀκμῆς τῶν κλασικῶν σπουδῶν ἦτον ἡ ἴδρυσίς νέων ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, πρῶτον μὲν ἐν Ἰταλίᾳ, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Εὐρώπης. Πρὸ πάντων συνεστάθησαν ἐν Γερμανίᾳ, ἧτις εὐρίσκετο πάντοτε εἰς ζωηρὰν πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἐπιμιξίαν, πολλὰ Πανεπιστήμια, Γυμνάσια καὶ ἐκπαιδευτήρια παντὸς εἶδους· καὶ λόγιοι δὲ, καθὼς ὁ ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΕΥΧΑΙΝΟΣ ἐκ Φόρκης (Πφορτσχέιμης) († 1522) ΕΡΑΣΜΟΣ Ο ΕΚ ΡΟΤΤΕΡΔΑΜΗΣ († 1536) καὶ ΟΥΓΛΕΡΙΧΟΣ ὁ ΟΥΤΤΕΝΟΣ († 1523) ἤριζον πρὸς τοὺς μεγάλους Ἰταλοὺς κατὰ

τὴν γῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Καὶ οἱ μὲν φίλοι τῆς νέας παιδείας ὠνομάζοντο ἀνθρωπισταὶ (Humanistes), οἱ δὲ ἀντίπαλοι αὐτῶν, οἱ ἐμμένοντες εἰς τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν τοῦ Μεσαιῶνος, πρὸ πάντων οἱ *Δομινικαροὶ*, ἔλαβον τὸ ἐπώνυμον τῶν *Σκοιζιστῶν* (Obscurans). Οἱ ἀνθρωπισταὶ ὅλων τῶν χωρῶν ἦσαν ἠνωμένοι πρὸς ἀλλήλους, ἡ δὲ *Λατινικὴ γλῶσσα*, ἣτις ἦτο τότε κοινὴ γλῶσσα τῶν λογίων καὶ καλῆς μετασχόντων ἀγωγῆς, καὶ ζωηρὰ τις ἐπιστολογραφία, ἐπέχουσα τὸν τόπον τῶν σημερινῶν ἐφημερίδων, εὐκόλυον τὴν ἐπιμιξίαν.

6. Ἡ ὀρθοσκευτικὴ μεταρρυθμίσις.

α.) Ὁ Λουθήρος.

§ 6. Ὁ πάπας ΛΕΩΝ ὁ V. ἐπώλει (1517) διὰ τοῦ ἐκλεκτοῦ τῆς *Μοργουτίας Ἀλθέρτου συγχωρητήρια*, ἐν οἷς ἔθεβαιούτο εἰς τὸν ἀγοραστὴν ἢ συγχώρησις τῶν ἁμαρτιῶν, ἢ ἐπανάκτησις τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐλευθέρωσις ἀπὸ τῆς τιμωρίας τοῦ καθαρτηρίου πυρός. Ὁ δ' Ἀλθέρτος, λαμβάνων τὸ ἥμισυ τοῦ κέρδους, μετεχειρίσθη πρὸς τοῦτο ἐν Σαξονίᾳ τὸν *Δομινικανὸν Τελέλον*, ὅστις ἐπεχείρησε τὸ ἔργον τοσοῦτον προπετῶς, ὥστε ὁ Αὐγουστῖνος μοναχὸς διδάκτωρ ΜΑΡΤΙΝΟΣ ΛΟΥΘΗΡΟΣ, βλέπων κινδυνεύουσαν ἐκ τούτου τὴν ἀληθῆ μετάνοιαν καὶ δύναμιν τῆς ἐξομολογήσεως, ἠσθάνθη ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀνάγκην νὰ τοιχοκολλήσῃ δημοσίᾳ τὴν παραμοιήν τῶν ἀγίων πάντων τοῦ 1517, εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Βιττεμβέργης, 95 θέσεις, μὲ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ δώσῃ εἰς πάντας περὶ αὐτῶν λόγον. Ἐν ταύταις δὲ κατεπολέμει τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀφέσεως χωρὶς μετανοίας, καὶ ἠρνεῖτο εἰς τὸν πάπαν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ δίδῃ εἰς ἄλλους παρὰ τοὺς μεταμεληθέντας τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν.

Τὴν τολμηρὰν ταύτην πράξιν τοῦ Λουθήρου ἠσπάσθησαν μεγάλως καθ' ἅπασαν τὴν Γερμανίαν. Μετ' ὀλίγον δὲ προσεκληθῆναι νὰπολογηθῆ ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ τῇ συνεργίᾳ τοῦ εὐ-

νοῦντος τὸν θρησκευτικὸν μεταρρυθμιστὴν Ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας ἐδέχθη ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Πάπα Καίετανος νὰ ἀκροασθῇ αὐτὸν ἐν Αὐγούστη (1518). Προμηθευθεὶς λοιπὸν ἐπιστολάς, ἀσφαλιζούσας αὐτῷ τὴν ζωὴν κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν, ἐφάνη ὁ Λούθηρος ἐν ταπεινῷ σχήματι εἰς τὴν Αὐγούστην, ἔνθα ὁ ὑπερήφανος Δαμνικανὸς ἐνόμιζεν, ὅτι ἤθελε καταβάλλει τὸν ταπεινὸν μοναχὸν μὲ τὴν θεολογικὴν αὐτοῦ σοφίαν· ἀλλ' ὁ Λούθηρος ἐδείξε περισσοτέραν βαθύνοιαν καὶ πολυμάθειαν, ἢ ὅσην ἐπίστευεν ἐκεῖνος. Μετὰ βραχυῖαν δὲ συζήτησιν διέταξεν αὐτὸν ὁ Καίετανος νὰ ἀναχωρήσῃ, καὶ νὰ μὴ φανῇ πλέον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, μέχρι οὗ παλινφθῆσῃ. Πουήσας δ' ὁ Λούθηρος ἔφρεσιν εἰς τὸν Πάπαν, κάλλιον πληροφοροῦμενον, ἔφυγε διὰ νυκτὸς μὲ μεγάλην ταχύτητα ἐκ τῆς Αὐγούστης. Εἰς μάτην ἐζήτησεν ὁ Καίετανος παρὰ τοῦ Ἐκλέκτορος νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν Ῥώμην τὸν αὐθάδη μοναχὸν, ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἐξορίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τὰ κράτη του. Ὁ Φριδερικὸς ἀπεκρίθη, ὅτι τῷ φαίνεται δικαία ἡ ἀξίωσις τοῦ Λουθήρου, τοῦ νὰ δικασθῇ ἐνώπιον οὐδετέρου δικαστηρίου. Αὕτη δ' ἡ προστασία ἦτο διὰ τὸν Λούθηρον τόσῳ μᾶλλον σπουδαία, ὅσῳ ἐκεῖνος εἶχε τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ αυτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ, μέχρι οὗ συμφωνήσωσιν οἱ ἡγεμόνες περὶ νέας ἐκλογῆς (1519). Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ πάπας ἤθελε νὰ ἔχῃ δύναμιν εἰς ταύτην τὴν ἐκλογὴν τοῦ αυτοκράτορος, ἐζήτην νὰ ἐλκύσῃ πρὸς τὸ μέρος του τὸν Ἐκλέκτορα (τῆς Σαξονίας). Ἐπεμφε δὲ τὸν πρῶτον αὐτοῦ καρδινάλιον Μιλτίζιον, εὐγενῆ ἐκ Σαξονίας ἐπιδέξιον, μετὰ χρυσοῦ ῥόδου εἰς τὴν Βιττεμβέργην. Οὗτος δ' ἄφειλε προσέτι νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Λούθηρον ἀπὸ τοῦ νὰ προχωρήσῃ περισσότερον ἐναντίον τῆς ἐκκλησίας. Ὁ δὲ Λούθηρος ὑπεσχέθη ὅτι ἤθελε σιωπήσῃ, ἂν ἔμελλε νὰ παύσῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὸ ἐμπόριον τῶν συγχωροχαρτίων, καὶ ἐπιβλήθῃ σιωπὴ εἰς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ· καὶ διὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐκρινειάν του, ἐξέδωκε συγγραμμά τι, ἐν ᾧ ἀπῆτει παρὰ παντὸς ὑπακοὴν καὶ σέβας πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης, καὶ ἐβεβαίωσεν τὸν

πάπαν ἐν μετρίῳ φρονίῳ ἐπιστολῇ, ὅτι οὐδέποτε προσέθετο σκοπόν νὰ προσβάλῃ τὰ προνόμια τοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης.

§ 7. Ἄλλ' ἡ ἐλπισθεῖσα συνδιαλλαγή δὲν ἔλαβε χώραν. Ὁ Ἰωάννης δηλ. Ἐκκιος, καθηγητὴς ἐν Ἰγγολστάδῃ, ἀνὴρ πεπαιδευμένος καὶ ἐπιδέξιος εἰς τὰς συζητήσεις, διεξήγαγεν ἐν *Λειψία ἀμφισβήτησίν τινα* πρὸς τὸν Λούθηρον (1519). Ἐν ταύτῃ δὲ διίσχυρίσθη ὁ Λούθηρος εἰς τὸν βρασμὸν τῆς ἔριδος, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης ἔγεινε κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας οὐχὶ κατὰ προσταγὴν τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ κατ' ἀνθρωπίνην διάταξιν μεταγενεστέρων αἰώνων, καὶ ἠμφισβήτηται τὸ περὶ τοῦ ἀναμαρτήτου τοῦ Πάπα καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνόδων δόγμα. Ὅθεν παροργισθεὶς διὰ τὴν τόλμην ταύτην, συνέγραψεν εὐθύς ὁ Ἐκκιος πολυμαθὲς βιβλίον, ἐν ᾧ ἐζήτηε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ παπικὴ ἀρχὴ προέρχεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ Πέτρου, καὶ ἐπομένως εἶναι θεία διάταξις. Μὲ τὸ βιβλίον δὲ τοῦτο ἔσπευσεν ὁ Ἐκκιος πρὸς τὴν Ῥώμην (1520), καὶ ἐνήργησε νὰ ἐκδοθῇ παπικὸν διάταγμα, εἰς τὸ ὁποῖον κατεκρίνοντο ὡς αἵρετικαὶ αἱ πλεῖσταί θέσεις τοῦ Λουθήρου, τὰ συγγράμματα αὐτοῦ κατεδικάζοντο νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὸ πῦρ, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀνεθεματίζετο, ἂν δὲν ἀνεκάλει τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐντὸς 60 ἡμερῶν. Ἡ πράξις αὕτη τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐλῆς, ἥτις ἐρειδομένη ἐπὶ κατηγορίας ἀντιπάλου κατεδίκαζε τὸν Γερμανὸν ἀναμορφωτὴν, χωρὶς νὰ ἀκούσῃ τοῦλάχιστον τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ, ἀπεδοκιμάσθη καθ' ἅπασαν τῆς Γερμανίαν. Ὅθεν τὸ ὑπὸ τοῦ Ἐκκίου γνωστοποιηθὲν ἀνεθεματιστικὸν τοῦ πάπα διάταγμα ὀλίγον ἐνήργησεν· τούναντίον δ' ἕκαμαν μεγάλην ἐντύπωσιν τὰ συγγράμματα τοῦ Λουθήρου, ἐνθα ἀπεκάλυπτε τὰς καταχρήσεις τῶν περὶ τὸν Πάπαν. Ἐνθαρρυνθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, μεθ' οὗ ἔγειναν δεκτὰ τὰ συγγράμματα ταῦτα, καὶ ὑπὸ τῆς πρὸς ἐλευθερίαν προσκλήσεως, ἥτις ἀντήχησε καθ' ἅπαντας τοὺς νομοὺς τῆς Γερμανίας, ἐτόλμησε νῦν ὁ Λούθηρος βῆμα, ὕπερ ἐχώρισεν αὐτὸν δι' ἀνυπερβλήτου χάσματος ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Ἀκολουθούμενος δηλ. ὑφ' ὄλων τῶν φοιτητῶν, ἔρριψε

τὸ ἀνάθεμα τοῦ πάπα μετὰ τοῦ κανονικοῦ δικαίου εἰς τὰς φλόγας (1520).

§ 8. Ἐν τούτοις εἶχεν ἐκλεχθῆ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ΚΑΡΟΛΟΣ ὁ Ε', καὶ πρῶτον αὐτοῦ ἔργον ἔμελλε νὰ ᾔηται ἡ διάλυσις τῶν ἐκκλησιαστικῶν φιλονεικιῶν. Ὅθεν συνεκάλεσε ΔΙΑΙΤΑΝ ΕἰΣ ΒΟΡΜΑΤΙΑΝ (1521), καὶ διέταξε νὰ προσκαλέσωσι τὸν Λούθηρον, ἐγχειρίζοντες εἰς αὐτὸν ἔγγραφα περὶ τῆς κατὰ τὴν ὁδοιορίαν ἀσφαλείας. Ὅχι χωρὶς φόβου, μήπως ὑποστῇ τὴν τύχην τοῦ Οὔσσου (§ 93 I. M.), ἀλλὰ καὶ πλήρης πεποιθήσεως εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἀνδρείας, ἔφθασεν ἐν μέσῳ πολλοῦ ὑπὸ συμπαθείας συρρέουσantos λαοῦ εἰς Βορματίαν. Ἡ λαμπρὰ συνέλευσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτὸς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ πάπα (Ἀλεάνδρου), ἦσαν παρόντες πολλοὶ ἡγεμόνες, εὐγενεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων, ἐτάραξε κατ' ἀρχὰς αὐτόν. Προσκληθεὶς δὲ νὰ παλινωδῆσῃ, ἐζήτησε καιρὸν νὰ σκεφθῇ μέχρι τῆς ἐπιούσης ἡμέρας. Ἐμφανισθεὶς δ' ἐκ δευτέρου ἀνέλαβεν ὄλην αὐτοῦ τὴν δύναμιν καὶ τόλμην. Ὁμολόγησεν ἑαυτὸν ἐλευθέρως καὶ παρρησία συγγραφεὰ τῶν συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα τῷ ἔδειξαν, καὶ ἠρνήθη νὰ παλινωδῆσῃ, εἰπὼν ταύτας τὰς λέξεις· «ἐν ὅσῳ δὲν ἐξελεγχθῶ ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ὅτι πλανῶμαι, δὲν δύναμαι, οὔτε θέλω νὰ παλινωδῆσω, διότι ἡ συνείδησίς μου στηρίζεται ἐπὶ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ», καὶ ἐτελείωσε μὲ τὴν ἐπιφώνησιν· «Ταῦτα φρονῶ, δὲν δύναμαι νὰ φρονῶ ἄλλως, ὁ Θεὸς νὰ μὲ βοηθήσῃ! Ἀμήν!» Πᾶσα δὲ δοκιμὴ νὰ πείσωσιν αὐτόν, ὅπως ἀπροφανθῇ ἡπιώτερον, ἀπέτυχε· δὲν ἐτόλμησαν δὲ νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν βίαν. Κατόπιν ὁ Λούθηρος ἀνεχώρησεν ἀκινδύνως· πολλοὶ δ' ἡγεμόνες καὶ πληρεξούσιοι ἔπραξαν τὸ αὐτό. Τότε δὲ πρῶτον ἀνεκηρύχθη κατὰ τοῦ Λουθήρου καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ἡ αὐτοκρατορικὴ προγραφή, καὶ κατεδικάσθησαν εἰς τὰς φλόγας τὰ συγγράμματα αὐτοῦ. Κάρολος δ' ὁ Ε', πιστὸς νῦν σύμμαχος τοῦ Πάπα, εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἐξαφανίσῃ τοὺς αἰρετικούς. Ἀλλ' ὁ Λούθηρος ἦτον ἤδη ἐν ἀσφαλείᾳ. Ἐν ᾧ δηλ. ἐπέστρεφεν εἰς

τὴν πατρίδα του, διέταξεν ὁ ἐκλέκτωρ Φριδερίκος νὰ τὸν συλλάβωσιν ἀπροσδοκῆτως καὶ νὰ τὸν κρατήσωσιν, ὡς ἱππότην *Γεώργιον*, αἰχμάλωτον εἰς τὸ ΒΑΡΤΒΟΥΡΓΟΝ. Ἐνταῦθα δ' ἐξήσεν ἐν σχεδὸν ἔτος, θρηνοῦμενος κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῶν φίλων αὐτοῦ, μέχρις οὗ μικρά τινα τολμηρὰ συγγραμμᾶτια, καὶ τι μετὰ χολῆς γεγραμμένον γράμμα κατὰ τοῦ ἐκ Μογουντίας Ἀλβέρτου, ὅστις ἐπῶλει ἐκ νέου συγχωρητήρια, ἐβεβαίωσαν αὐτοὺς ὅτι ζῆ ἀκόμη καὶ ἐργάζεται. Ὁ δ' ἐκλέκτωρ Ἀλβέρτος ἐσωφρονίσθη, καὶ ἔπαυσε τὸ ἐμπόριον.

§ 9. Μετ' ὀλίγον δὲ κατέλιπε τὸ Βαρτβούργον, ὅπως παρῖστείλῃ τὸν προσθεύοντα τὴν ἀναβάπτισιν τῶν ἡλικιωθέντων (*Αναβαπτισταί*) καὶ τὰς ἀμέτους θείας ἐμπνεύσεις *Καρλόστούδου*, καὶ συνειργάσθη μετὰ τοῦ σοφοῦ θεολόγου ΜΕΛΑΓΧΘΟΝΟΣ πρὸς βελτίωσιν τῆς παιδείας. Μετέφρασε δὲ καὶ τὴν Ἀγίαν Γραφὴν εἰς τὸ Γερμανικὸν, καὶ προσεπάθησε νὰ διαδοθῆ καὶ πέραν τῆς Σαξονίας τὸ εὐαγγελικὸν δόγμα. Τῶ ὄντι δὲ προσῆλθον εἰς τὴν μεταρρυθμίσιν ὁ *λανδγράφιος* τῆς Ἑσσης *Φίλιππος* καὶ πλείστων αὐτοκρατορικῶν πόλεων οἱ λόγιοι. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἡγεμόνες, ἐλπίζοντες νὰ δημεύσωσι τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, ἠσπᾶσθησαν τὴν ἀναμόρφωσιν, καὶ σύμπασα δὲ ἡ Γερμανία ἐφαίνετο ἐνθουσιῶσα πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀνακίνησιν, δι' ἧς ἔμελλε νὰ λάβῃ γένεσιν νέα καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἐθνικὴ ἐκκλησία. Ἀλλ' ὁ πάπας κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἀυστρίας *Φερδινάνδου*, τοὺς δούκας τῆς *Βαυαρίας* καὶ πολλοὺς ἐπισκόπους τῆς νοτίου Γερμανίας εἰς τὴν *συμμαχίαν* τῆς *Ρατισβόρνης* (1524), ἐν ἧ ὑπεσχέθησαν νὰ βοηθῶνται ἀμοιβαίως καὶ νὰ ἐκδιώκωσι τὸν νεωτερισμὸν τῆς Βιττεμβέργης ἀπὸ τῶν χωρῶν αὐτῶν. Οὕτως ἐσπάρη τὸ σπέρμα τοῦ λαοφθόρου χωρισμοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν καθ' ὃν χρόνον ἡ ἐλευθερία καὶ ἀνεξαρτησία τοῦ ἔθνους ἦτον ὁ ὅρος, πρὸς ὃν ἔτεινον οἱ μεγαλοφρονέστατοι αὐτοῦ ἄνδρες.

§ 10. Ἐν τούτοις δὲ στίφῃ χωρικῶν, λαβόντων ἀφορμὴν ἐκ τῆς μεταρρυθμίσεως, ἐζήτουν τὴν ἐξίσωσιν τῶν πτωχῶν

πρὸς τοὺς πλουσίους. Ἀρχηγὸν δ' ἔχοντες τὸν θρασὺν *Θωμᾶν Μύντσερον*, ἐζήτησαν νὰ δώσωσι κύρος εἰς τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν διὰ τοῦ ξίφους. Ἀλλὰ τότε αὐτὸς ὁ Λούθηρος προσέτρεψε τοὺς ἡγεμόνας νὰ κτυπήσωσι τοὺς ἀνατρεπτικοὺς χωρικοὺς, τοὺς ἀπανταχοῦ πῦρ καὶ σίδηρον σπείραντας.

ὑπὸ δὲ τὰς μάχας καὶ τοὺς ἀνταγωνισμοὺς ἐνεδυναμοῦτο καθ' ἑκάστην πλείοτερον ἡ νέα ἐκκλησία, καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ Λουθήρου συνηξάνετο μετὰ τῆς ἀντιστάσεως. Τὸ δὲ 1524 κατέλιπε τὸ Μοναστήριον τῶν Αὐγουστίνων, καὶ συνεζεύχθη τὸ ἐπόμενον ἔτος μετὰ τῆς *Αἰκατερίνης Βόρα*, ἄλλοτε μοναχῆς. Ἐν μέσῳ λοιπὸν τῶν πιστῶν αὐτοῦ φίλων καὶ συναδέλφων διήγεν ἤδη εὐτυχῆ οἰκογενειακὸν βίον, ὅστις τοσοῦτον συνεφώνει πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ. Ἡ δὲ δύναμις καὶ ἰλαρὰ εἰς τὸν Θεὸν πίστις δὲν διεκόπη ἢ κατεπνίγη οὔτε ὑπὸ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀβρωστιῶν, οὔτε ὑπὸ τῶν ἐνδεῶν αὐτοῦ πόρων. Διὰ τῶν δύο δ' αὐτοῦ *κατηχήσεων* ἐβήκε τὸ θεμέλιον ὁμοιομόρφου ὁμολογίας τῆς πίστεως καὶ καλλιτέρας θρησκευτικῆς διδασκαλίας. Οὐχ ἦττον δ' ἐνεργὸς ἦτον ὁ *Μελάγχθων*, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ἐκλέκτωρ ἀνέθηκε κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον τὸ ἐπίμοχθον ἔργον τοῦ νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὰς ἐκκλησίας καθ' ἅπασαν τὴν Σαξονίαν. Διὰ τῆς ἡνωμένης δὲ δραστηριότητος τῶν ἀνδρῶν τούτων προώδεσε τοσοῦτον ἡ ἀναμόρφωσις, ὥστε οἱ καθολικοὶ ἡγεμόνες, πνευματικοὶ τε καὶ κοσμικοὶ, ἤρχισαν νὰ ἀνησυχῶσι σπουδαίως. Ὅθεν διέπραξαν εἰς τὴν ἐν ΣΠΙΡΑ ΔΙΑΙΤΑΝ (1529) τὸ ψήφισμα, νὰ μὴ γείνη πλεόν εἰς τὴν θρησκείαν ἄλλος νεωτερισμὸς, ἢ νέα διδασκαλία νὰ μὴ ἐπεκταθῇ περαιτέρω, καὶ νὰ μὴ τεθῶσιν οὐδαμοῦ ἐμπόδια εἰς τὴν ἱεράν λειτουργίαν. Κατὰ τῆς ἀποφάσεως δὲ ταύτης τῆς διαίτης, διὰ τῆς ὁποίας ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἤθελε καταδικασθῆ εἰς νεκρὰν στασιμότητα, διεμαρτυρήθησαν παρευθὺς πολλοὶ ἡγεμόνες καὶ αὐτοκρατορικαὶ πόλεις. Ἐντεῦθεν δ' ὠνομάσθησαν οὗτοι, καὶ πάντες οἱ ἀρνούμενοι τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑσθονίας, ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΟΜΕΝΟΙ (PROTESTANTES).

Διὰ τὴν ἀποσεισῶσι δὲ τὸ ὄνειδος, ὅτι συνιστῶσι παντά-
 πασι νέαν θρησκείαν, ἐπαρουσίασαν εἰς τὴν ἐν Αὐγούστη διαι-
 ταν ἔλθεσιν κεφαλαιώδη τῆς πίστεως αὐτῶν, ἥτις ὀνομάζε-
 ται *Αὐγουστιανὴ ὁμολογία* (1530). Οὐδὲν ἦττον καὶ ἡ ὁμο-
 λογία αὕτη ἀπεδοκιμάσθη, καὶ ἡ διάδοσις τῆς μεταρρυθμί-
 σεως ἀπηγορεύθη μὲ ποινὰς βαρυτάτας· ἡ δ' ἐν *Τρεδέντω*
Σύνδος (1545—1563) ἀναθεμάτισε πᾶσαν παρεκτροπὴν
 ἀπὸ τῶν πρεσβευομένων ὑπὸ τῆς καθολικῆς πίστεως. Ὁ ἴδι-
 ος μάλιστα πῶς μετὰ διαφόρους ἦττον σπουδαίους πολέ-
 μους, τὸ ὑποκαίον μῖσος ἐξέσπασεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ματ-
 θίου (1648) εἰς τὸν φοβερὸν τριακονταετῆ πόλεμον.

β'.) Ὁ Ζβίγγλιος.

§ 11. Δυστυχῶς ἡ διαμαρτυρομένη ἐκκλησία τῆς Γερμανίας
 ἦτον ἔκτοτε ἤδη διεσχιμμένη εἰς τὴν *Λουθηρανὴν καὶ Ζβιγ-
 γλιανήν*. Ὁ *Οὐλερίχος ΖΒΙΓΓΑΙΟΣ* (γενν. τὸ 1484) ἀνὴρ
 πεπαιδευμένος τὴν κλασικὴν παιδείαν, φιλελεύθερος δὲ κλη-
 ρικὸς ἀρχῶν δημοκρατικῶν, ἠγανάκτει, ὡς ἱερεὺς κοσμικὸς ἐν
Ζυρίχη, κατὰ τοῦ ἐμπορίου τῶν συγχωρητηρίων, τὰ ὅποια
 ἐπώλει ὁ *Φραγκισκανὸς Σαμψὼν*, τῶν παντοειδῶν τῆς ἐκκλη-
 σίας καταχρήσεων καὶ κατὰ τοῦ ἔθους τῶν Ἑλβετῶν, τοῦ νὰ
 ὑπηρετῶσιν ὡς μισθοφόροι εἰς τὴν ξένην. Ἀνὴρ πρακτικὸς καὶ
 νόμιμος, καίτοι μὴ ἔχων τοῦ Λουθήρου τὴν θρησκευτικὴν βα-
 θύνοιαν καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ θυμικοῦ, ὥρισεν ὁ Ζβίγγλιος
 ἕρον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν μᾶλλον
 καὶ τοῦ βίου, ἢ τὴν διόρθωσιν τῶν δογμάτων καὶ τῆς θρη-
 σκειᾶς. Ἄλλ' ἤρχισε λίαν ἀποτόμως τὸ ἔργον· διότι ἠθέλησε
 νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ ἀπλοῦστατα ἔθιμα τῶν παλαιῶν χριστι-
 ῶν. Συνενοηθεὶς λοιπὸν μετὰ τοῦ μεγάλου συμβουλίου τῆς
Ζυρίχης, ἐπεχείρησε τελείαν μεταβολὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν
 δογμάτων καὶ ἐθίμων, διέταξε νὰ ἐκβάλωσιν ἀπὸ τὰς ἐκκλη-
 σίας τὰς εἰκόνας, τοὺς σταυροὺς, τὰς λαμπάδας, τοὺς βωμοὺς
 καὶ τὰ ὄργανα, καὶ διέταξε τὰ τῆς εὐχαριστίας (εἰς τὴν
 ἑποίαν ἀνεγνώριζε σύμβολον μόνον τῆς ἀναμνήσεως καὶ κοι-

νότητος), ὡς ἐποίουν αὐτὴν οἱ παλαιοὶ χριστιανοὶ κατὰ τὴν ἀγάπην (δεῖπνον). Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο περιέπλεξε τὸν Ζβίγγλιον εἰς δεινὴν πρὸς τὸν Λούθηρον ἔριν. Ὁ Λούθηρος ἀπέρριπτε τὴν ἐξήγησιν τῶν λόγων τῆς Ἁγίας Γραφῆς αὐτοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου» διὰ τοῦ «τοῦτο σημαίνει τὸ σῶμά μου», ὡς ἐξελάμβανεν αὐτοὺς ὁ Ζβίγγλιος, καὶ παρεδέχετο σωματικὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν εὐχαριστίαν. Εἰς μάτην προσεπάθησεν ὁ Λανδγράφιος τῆς Ἔσσης Φίλιππος νὰ ἐξομαλύνῃ τὸν ἐπικίνδυνον τοῦτον χωρισμὸν (1529). Ὁ Λούθηρος ἔβλεπεν εἰς τὸν διῆσχυρισμὸν τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ ἐξάρνησιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπόθησε τὴν ἀδελφικὴν χεῖρα, τὴν ὁποίαν ἔτεινε πρὸς αὐτὸν μετὰ δακρύων ὁ Ζβίγγλιος. Ἀπέτρεψε δὲ προσέτι πᾶσαν ἔνωσιν μετὰ τῶν πόλεων τῆς Ἄνω Γερμανίας, αἵτινες εἶχον παραδεχθῆ τὴν δόξαν τοῦ Ζβίγγλιου· διὸ παρέδωκαν οὗτοι ἰδίαν ὁμολογίαν τῆς πίστεως εἰς τὴν ἐν Αὐγούστη δίαίταν.

γ'.) Ὁ Καλθίνος.

§ 12. Καὶ ἄλλος δὲ μεταρρυθμιστὴς ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλβετίαν, ὁ Ἰωάννης Καλθίνος. Οὗτος ἦτον ἀνὴρ λόγιος· ἐξορισθεὶς δ' ἐκ τῆς Γαλλίας, ἐχειραγώγησε τὴν εἰς τὰ ὅρια τῆς Σαβωδίας καὶ Γαλλίας χαριέντως κειμένην Γενεύην εἰς τὴν ἀναμύρφωσιν καὶ ὁμοσπονδίαν, καὶ εἶχεν ἔπειτα, ὡς οἱ νομοθέται τῆς ἀρχαιότητος, μεγίστην δύναμιν μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (1564) ἐπὶ τῆς πολιτείας, θρησκείας, τῶν ἠθῶν καὶ τῆς παιδείας τῆς πόλεως. Ὁ Καλθίνος ὑπῆρξεν ἀνὴρ μεγάλου νοῦς καὶ ἠθικῆς δυνάμεως· αὐστηρὸς ὢν πρὸς τοὺς ἄλλους, ὡς καὶ πρὸς ἑαυτὸν, καὶ μισῶν πᾶσαν ἐπίγειον ἡδονὴν, ἦρχε τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ πρὸς τὴν κραταιὰν καὶ καθαρὰν αὐτοῦ θέλησιν σεβασμοῦ. Ἡ διδασκαλία τοῦ Καλθίνου φέρει τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς—αὐστηρότητα καὶ ἀπλότητα. Εἰς τὴν περὶ πίστεως διδασκαλίαν δογματίζει κατὰ τὸν Ζβίγγλιον, καὶ διαφέρει κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι εἰς τὴν περὶ προορισμοῦ διδασκαλίαν (περὶ τῆς διὰ τῆς θείας χάρι-

τος ἐκλογῆς) κλίνει πρὸς τὰς ἀστηρὰς Αὐγουστινικὰς (§ 3 I. M.) δοξασίας, καὶ θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον ἀνίκανον νὰ πράξῃ τὸ ἀγαθὸν ἐξ ἰδίας θελήσεως. Ἐν δὲ τῇ θεολατρείᾳ καὶ ταῖς τελειαῖς ἐπανερχεται ὁ Καλβίνος, ὡς καὶ ὁ Ζβίγγλιος, εἰς τοὺς πρώτους ἀποστολικούς χρόνους καὶ προστάττει μεγίστην ἀπλότητά. Εἰκόνες, κοσμήματα, ὄργανα, λαμπάδες καὶ σταυροὶ, εἶναι ἐξωρισμένα ἐκ τῆς ἐκκλησίας· ἡ δὲ λατρεία τοῦ Θεοῦ συνίσταται ἐκ προσευχῆς, διδαχῆς τοῦ θείου λόγου καὶ φθῆς τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυὶδ, τοὺς ὁποίους ὁ πιστὸς συνάδελφος τοῦ Καλβίνου, Θεόδωρος Βέζας, μετέφρασεν εἰς τὸ Γαλλικόν. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἀστηρῶς ἑορτάζομένης κυριακῆς (σαββάτου) δὲν ἔχουσιν ἄλλην ἐκκλησιαστικὴν ἑορτήν. Ἡ πολιτεία τῆς Καλβινικῆς ἐκκλησίας εἶναι δημοκρατικὴ συνόδων πολιτεία. Ἡ κοινότης δηλ. τῆς ἐκκλησίας, ἀντιπροσωπευομένη ὑπ' ἐλευθέρως ἐκλεγομένων πρεσβυτέρων (πρεσβυτέριον), ἀσκεῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν, χειροτονεῖ τὸν ἱερέα, ἐπαγρυπνεῖ διὰ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τὰ ἥθη, διευθύνει τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πειθαρχίας, τιμωρεῖ ἐκκλησιαστικῶς καὶ φροντίζει περὶ ἐλεημοσυνῶν. Οἱ κληρικοὶ δὲ καὶ μικρὸς τις ἀριθμὸς πρεσβυτέρων συγκροτοῦσι τὰς συνόδους, παρὰ τῶν ὁποίων λαμβάνει τὸν νόμον ἡ ἐκκλησία τοῦ τόπου. Ἄλλ' ἢ ἠθικὴ αὐτῶν ἀστηρότης ἔκαμεν ἐνίοτε τοὺς Καλβινιστὰς νὰ πολεμήσωσι καὶ συγχωρημένας ἡδονὰς, ὡς τοῦ θεάτρου, χοροῦ καὶ τῶν λεπτοτέρων κοινωνικῶν ἀπολαύσεων· διὸ ἡ διδασκαλία αὐτῶν ἐρρίζωθη ὀλιγώτερον εἰς τὰς ἀνωτέρας τῆς κοινωνίας κλάσεις, ἢ τὴν μεσαίαν τάξιν τῶν πολιτῶν.

7. Οἱ πόλεμοι τῶν Ἀψοβουργεῖων κατὰ τῆς Γαλλίας.

§ 13. ΚΑΡΟΛΟΣ ὁ Ε' (1500—1558) ἐβασίλευε κράτους, ὅποιον δὲν εἶχεν ἰδεῖ ὁ κόσμος ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Καρόλου τοῦ Μεγάλου. Ἀνήλικος ἔτι ὢν ἤτο κύριος τῶν πλουσιῶν Κάτω Χωρῶν, αἵτινες ἀνῆκον εἰς αὐτὸν ὡς πατρικὴ κληρονομία, νεανίας δὲ γενόμενος (μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρὸς μητρὸς

πάππου αὐτοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ) ἔλαβεν (1516) εἰς τὴν κατοχὴν του τὴν ἡνωμένην Ἰσπανικὴν Μοναρχίαν μετὰ τοῦ θελκτικοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως καὶ Σικελίας καὶ τῶν νεώστι ἀνακαλυφθεισῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν, καὶ γενόμενος ἀνὴρ, ἐκληρονόμησε τὰ Αὐστριακὰ Κράτη τῶν Ἀψβουργείων (τὰ ὅποια κατέλιπεν εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Φερδινάνδον) διεδέχθη δὲ διὰ τῆς ἐκλογῆς τῶν ἐκλεκτόρων τὸν πάππον αὐτοῦ Μαξιμιλιανὸν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Γερμανίας. Δικαίως ἄρα ἠδύνατο νὰ λέγῃ, ὅτι ὁ ἥλιος οὐδέποτε ἔδυνεν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ. Ὑπῆρξε δ' ἀνὴρ σπανίας φρονήσεως καὶ ἀκουράστου δραστηριότητος, μέγας μὲν ἐν καιρῷ εἰρήνης ὡς ἀνώτατος διοικητὴς τοῦ κράτους, ἀνδρείος δ' ἐν ταῖς πολέμοις ὡς ἀρχηγὸς τῶν στρατῶν.—Ἐχθρὸς δὲ καὶ ἀντίπαλος τοῦ Καρόλου ἦτον ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ὁ Α' (1515—1547), ἀνὴρ ὠραῖος καὶ ζωηρὸς, ὅστις ἐδοξάσθη μὲν ἕνεκα τῆς ἀγάπης αὐτοῦ πρὸς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, καὶ ἕνεκα τῆς ἱπποτικῆς αὐτοῦ δεξιότητος καὶ ἀνδρείας ἐν ταῖς στρατεῖαις, ἀλλὰ καὶ κατεκρίθη διὰ τὸν δεσποτικὸν αὐτοῦ εἰς τὸ κυβερνᾶν τρόπον, τὴν φιληθονίαν καὶ ἠδυπάθειαν. Μεταξὺ τοῦ Φραγκίσκου καὶ Καρόλου ὑπῆρχεν ἀνεξάλειπτος ζηλοτυπία. Ἄμφότεροι ἤθελον νὰ ἦναι οἱ πρῶτοι ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐπεδίωκον διὰ τοῦτο συντόμως τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα τῆς Γερμανίας, τὸ ὅποσον μόνον ἠδύνατο νὰ παράσχη τὸ πλεονέκτημα τούτο. Ἄλλ' ὁ Κάρολος ἐνίκησε, καὶ ἔκτοτε ὁ Φραγκίσκος ἦτο θανάσιμος αὐτοῦ ἐχθρὸς, καὶ ἐζήτει νὰ ἐξασθενίσῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ κατὰ πάντα τρόπον. Ἐντεῦθεν δ' ἐξήφθησαν τέσσαρες πόλεμοι, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀφορμὴν ἔδωκε μάλιστα τὸ Μεδιόλανον (1515). Τὸ ὠραῖον τούτο δουκάτον εὑρίσκετο ἀπὸ τῆς ἐν Μαρηνάμφ μάχης (§ 115 I. M.) εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γάλλων· ἀλλ' ὁ Κάρολος ἀπῆτει αὐτὸ ὡς αὐτοκρατορικὸν τιμᾶριον τῆς Γερμανίας, καὶ ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Γάλλων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν Ἑλβετῶν, ἠγούμενος μεγάλου στρατοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ ἄνθος ἀπετέλουν Γερμανοὶ

γεωδούλοι (*) ὑπὸ τοὺς ἀνδρείους στιφάρχας Φρουνδσβέργην, Σχάιρτλινον καὶ ἄλλους. Διεξήγοντο δὲ τότε οἱ πόλεμοι διὰ μισθωτῶν, καὶ οὐδὲν ἔθνος ἠδύνατο νὰ παραβληθῆ πρὸς τοὺς Ἑλβετοὺς καὶ Γερμανοὺς ὑπὸ τὰ τουφέκια δ' αὐτῶν ἔκυπτεν ἡ πολεμικὴ τέχνη τῶν ἵπποτῶν τῶν προτέρων χρόνων, ὡς οἱ πύργοι εἰς τὴν δύναμιν τῶν βαρέων πυροβόλων.—Οἱ Γάλλοι ἐνικήθησαν. Μετὰ τινὰς δὲ φονικὰς μάχας ἀπώλεσαν τὸ *Μεδιόλανον* καὶ τὴν *Γέουαν*, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποσυρθῶσι πέραν τῶν Ἄλπεων (1522). Κατὰ τὴν ὑποχώρησιν δὲ ταύτην ἔπεσεν ὁ ἀνδρείος Βαῦρρος, ἀδ' χωρὶς φόβου καὶ κηλῆδος ἱππότης», διὰ τῆς σφαίρας Γερμανοῦ τινος λογχοφόρου. Ὁδηγούμενος δὲ νῦν ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ὑπὸ τοῦ κορδοσταύλου (Comestable) Βοιρβῶτος, τοῦ πλουσιωτάτου καὶ ἰσχυροτάτου εὐγενοῦς τῆς Γαλλίας, ὅστις εἶχεν εἰσελθεῖ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ε' Καρόλου, διὰ νὰ ἐκδικηθῆ τὴν Γαλλικὴν αὐλὴν διὰ τὰς ὕβρεις καὶ προσβολὰς τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ, εἰσέβαλε μὲν εἰς τὴν νότιον Γαλλίαν, ἠναγκάσθη ὁμῶς νὰ ὑποχωρήσῃ ἕνεκα τῆς ἀνδρείας ἀντιστάσεως τῶν Μασσαλιωτῶν.

§ 14. Διὰ νὰ ἐξαλείψῃ δὲ τὸ ὄνειδος τῆς ἥττης καὶ νὰ ἀνακτῆσθαι πάλιν τὰ ἀπολεσθέντα, ἐξεστράτευσεν νῦν αὐτὸς ὁ Φραγκίσκος Α' πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἡγούμενος στρατοῦ λαμπροῦ καὶ καλῶς ἐξοπλισμένου. Ἐπειδὴ ὁμῶς διέτριψε πολὺν χρόνον ἔμπροσθεν τῶν τειχῶν τῆς Παντας, κατάρθωσεν ὁ δραστήριος Βοιρβῶν νὰ συναθροίσῃ περὶ ἑαυτὸν νέα στίφη γεωδούλων τῶν χωρῶν τῆς Γερμανίας, καὶ νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ στρατάρχου τῆς Ἰσπανίας Πεσκάρα. Ἄλλ' ἔλλειψις μισθοῦ καὶ ζωοτροφικῶν ἔφερε μετ' ὀλίγον τὸν ἠνωμένον στρατὸν εἰς μεγάλην ἀνάγκην, ἐνῶ τὸ πλοῦσιον στρατόπεδον τῶν Γάλλων εἶχεν ἅπαντα ἐν ἀφθονίᾳ. Τὴν εὐκαιρίαν δὲ ταύτην ἔδραξαν ὁ Βοιρβῶν καὶ Φρουνδσβέργης, ὅπως ἐρεθίσωσι τοὺς γεωδούλους νὰ τολμήσωσι προσβολὴν ἐξ ἐφόδου. Ἐκ νυκτερινῆς λοι-

(*) Εἶδος στρατιωτῶν.

πὸν ἐπιθέσεως ἤρχισεν ἡ φοινικὴ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΠΑΥΙΑΣ (1525), καθ' ἣν ἠττήθησαν οἱ Γάλλοι. Αὐτὸς ὁ Φραγκίσκος Α' ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῆ μεθ' ἵπποτικὸν ἀγῶνα, καὶ νὰ πορευθῆ αἰχμάλωτος εἰς τὴν Μαδρίτην, 10 δὲ χιλιάδες κομψῶν πολεμιστῶν εὗρον τὸν θάνατον αὐτῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἢ εἰς τὰ ρεύματα τοῦ Τικίνου. Μετ' ἐνιαύσιον δ' αἰχμαλωσίαν συγκατένευσεν ὁ Φραγκίσκος, καὶ τοὶ γυγγύζων ἐσωτερικῶς, εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Μαδρίτης (1526), ἐν ᾗ ὠρίσθη νὰ παραιτήσῃ τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Μεδιολάνου, καὶ νὰ ἀποχωρήσῃ τοῦ δουκάτου τῆς Βουργουνδίας.—Μόλις ὅμως ἔφθασε πάλιν ὁ Φραγκίσκος, παραδώσας τοὺς δύο αὐτοῦ υἱοὺς ὡς ὀμήρους, εἰς Γαλλικὸν ἔδαφος, καὶ ἀπολύσας αὐτὸν ὁ Πάπας τοῦ ὄρκου, συνωμολόγησε μετ' αὐτοῦ, μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ τινῶν ἄλλων ἡγεμόνων τῆς Ἰταλίας τὴν ἱερὰν συμμαχίαν (Liga), ὅπως ἐλευθεώσῃ τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τῆς Ἰσπανικῆς ἀρχῆς. Ἐκ νέου δ' ἠγέρθη νῦν ἐν Ἰταλίᾳ ἡ μανία τοῦ πολέμου, ἐκ νέου ἤχησε εἰς τὰς Γερμανικὰς πόλεις τὸ τύμπανον πρὸς στρατολογίαν γεωδούλων. Ἐπειδὴ δ' ἐπρόκειτο κατὰ τοῦ Πάπα, ἔσπευσαν πρὸς τὰ ἐκεῖσε ἀγγληδὸν τὰ ἀσπασθέντα τὸ δόγμα τοῦ Λουθήρου στίφη, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἀνδρείος Φρουνδσβέργης ἠδυνήθη νὰ συναθροίσῃ ἐντὸς ὀλίγου στρατὸν ἰσχυρὸν, καὶ ὑπερβὰς τὰς Ἀλπεις, νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ Βουρβῶνος. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔλειψαν τὰ πρὸς πληρωμὴν τῶν μισθῶν ἀναγκαῖα χρήματα· ἀνταρσία δέ τις ἐν τῷ στρατῷ ἐπροξένησεν εἰς τὸν Φρουνδσβέργην τοιαύτην ἐντύπωσιν, ὥστε προσβληθεὶς ὑπὸ ἀποπληξίας ἔμεινεν ἄφωνος, καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανε. Τὰ δὲ στρατεύματα ἐπεθύμουν νὰ ὀδηγηθῶσι πρὸς τὴν Ῥώμην, καὶ ὁ Βουρβῶν ὑπεχώρησεν εἰς τὴν αἴτησιν αὐτῶν. Τὴν 6^{ην} λοιπὸν Μαΐου 1527 ἀνέβησαν οἱ Ἰσπανοὶ καὶ Γερμανοὶ μισθοφόροι τὰ τείχη τῆς Ῥώμης. Μεταξὺ δ' ἐκείνων, οἵτινες ἔπεσαν πρῶτοι, ἦτον ὁ Βουρβῶν. Ὄθεν χωρὶς ἀρχηγοῦ διεσκορπίσθησαν ἤδη τὰ φιλόρπαγα στίφη εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, καὶ ἔπραξαν τρομερὰ ἀνοσιούργηματα. Τὰ πλοῦσια ἀνάκτορα καὶ οἰκήματα ἐγυμνώθησαν, αἱ

ἐκκλησίαι ἀπεσπλήθησαν τοῦ κόσμου αὐτῶν καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν· μιμούμενοι δὲ καὶ ἄγοντες γελοίας πομπὰς ἐμυκτήριζον οἱ Γερμανοὶ τὸν Πάπαν καὶ τοὺς Καρδιναλίους. Ὁ δὲ Κλήμης ἠναγκάσθη νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ μετὰ σκληρὰς συμφωνίας, καὶ ἅμα παρουσιασθεῖσθαι εὐκαιρίας, ἐφρόντισε νὰ φύγῃ. Ὁ δ' αὐτοκράτωρ ἐφαίνετο ὅτι ἐπόνει καὶ ἡγανάκτει διὰ τὰς ἀδικίας, τὰς ὁποίας ὑπέφερεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς Χριστιανικῆς, ὅσον καὶ ἂν ἔχαιρεν ἐνδομύχως διὰ τὴν ταπεινώσιν αὐτοῦ. Ἐν τούτοις οἱ Γάλλοι ἐλεηλάτησαν τὴν ἄνω Ἰταλίαν, καὶ εἰσέβαλον ἔπειτα εἰς τὴν *Νεάπολιν*, ὅπως ἀρπάσωσι τὸ βασιλείον τοῦτο ἀπὸ τοὺς Ἰσπανοὺς. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ στρατὸς αὐτῶν ἔπαθεν ὑπὸ λοιμοῦ, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτοκρατορικῶν γεωδούλων ἠλαττώθη κατὰ τὸ ἡμισυ διὰ τοῦ ἐν Ῥώμῃ ἀκολάστου αὐτῶν βίου, ἐπεθύμησαν ἀμφοτέρα τὰ μέρη τὴν εἰρήνην. Μεσιτευσάσης λοιπὸν τῆς μητρὸς τοῦ Φραγκίσκου καὶ τῆς θείας τοῦ Καρόλου, συνεφώνησαν οἱ διαμαχόμενοι βασιλεῖς εἰς τὴν ἐν *ΚΑΜΒΡΑΥΗ ΕΙΡΗΝΗΝ ΤΩΝ ΔΕ ΣΠΟΙΝΩΝ* (1529) οὕτως, ὥστε ὁ Φραγκίσκος νὰ παραιτήσῃ μὲν τὰς ἐπὶ τοῦ Μεδιολάνου ἀξιώσεις αὐτοῦ, καὶ νὰ πληρώσῃ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν υἱῶν τοῦ 2 ἑκατομύρια, ἀλλὰ νὰ διατηρήσῃ εἰς τὴν κατοχὴν αὐτοῦ τὴν Βουργουνδίαν. Μετ' ὀλίγον δὲ συνωμολόγησαν προσέτι εἰρήνην ὅ τε Πάπας καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας. Ὁ δὲ Κάρολος ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Κλήμεντος, ὅστις κατέκησε μετ' αὐτοῦ ἐν Βονωνίᾳ ὑπὸ μίαν στέγην, μετὰ τὸ *Λομβαρδικὸν καὶ Ῥωμαϊκὸν στέμμα*, καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν διὰ τοῦτο τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν *αἱρετικῶν* καὶ τὴν κάθοδον τῶν ἐξορισθέντων *Μεδίκων* εἰς τὴν *Φλωρεντίαν*. Καὶ τὸ μὲν τελευταῖον ἔγεινεν, ἡ δὲ Φλωρεντία ἐξεπολιορκήθη καὶ ἐστερήθη τοῦ δημοκρατικοῦ αὐτῆς πολιτεύματος (§ 118 I. M.)· ἡ ἀποκατάστασις ὅμως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος ἦτον ἀδύνατον πλέον νὰ κατορθωθῇ παρ' ἀνθρώπου. Ἡ δ' ἐν *Αὐγούστῃ δίαιτα*, ἥτις συνῆλθε νῦν ἐπ' αὐτῷ τούτῳ τῷ σκοπῷ, δὲν ἐπέτυχεν τὸ ποθοῦμενον τέλος (§ 10).

§ 15. Ἄλλ' ὁ Φραγκίσκος δὲν παρήτησε τὴν ἐλπίδα τοῦ

νά ἐπανακτήσῃ πάλιν τὸ δουκάτον τοῦ *Μεδιολάνου*· καὶ λοιπὸν ἠνώθη ὀλίγον ὕστερον μετὰ τῶν *Τούρκων*, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν του μὲ τὴν βοήθειαν αὐτῶν. Τὸ αὐτὸ δ' ἔτος, καθ' ὃ ὁ Κάρολος ἐκπορθήσας δι' ἠρωϊκοῦ τολμήματος τὴν *Τύνιδα* (1535), ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν πειρατεῖαν τοῦ *Μωαμεθανοῦ* ἀρχιπειρατοῦ *Χαῦραδδίνου Βαρβαρόσσα*, καὶ ἤλευθέρωσε 20,000 χριστιανούς αἰχμαλώτους, ἐξεστράτευσε καὶ ὁ *Φραγκίσκος* μετὰ σπουδῆς πρὸς τὴν ἀνω *Ἰταλίαν*, καὶ ἐπρόλαβε νὰ καταλάβῃ τὴν *Σαβωδίαν* καὶ τὸ *Πεδεμόντιον*, τοῦ ὁποῦ ὁ δούξ ἦτο συγγενὴς καὶ σύμμαχος τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος (1536) εἰσέβαλε μὲν ὁ Κάρολος μετὰ μεγαλοπρεποῦς στρατοῦ εἰς τὴν *Προβιγκίαν*, διὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν ἐχθρὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χώρᾳ, ἠναγκάσθη ὅμως νὰ ὑποχωρήσῃ πάλιν μὲ ζημίαν του, ὅτε ὁ *Γάλλος* στρατάρχης, ὁ κοιδόσταυλος *Μοντμορέγκης*, μετέβαλεν εἰς ἐρημίαν πᾶσαν τὴν μεταξὺ τοῦ *Ῥοδανοῦ* καὶ τῶν στενοποριῶν τῶν *Ἀλπεων* πεδιάδα, καὶ ἐπροξένησεν οὕτω πείναν καὶ ἀσθένειαν εἰς τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα. Ἐπειδὴ ὅμως σύμπας ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἠγανάκτησε διὰ τὴν ἔνωσιν τοῦ *Φραγκίσκου* μετὰ τῶν *Ῥωμανῶν*, οἵτινες ἐπραττον τρομερὰς λεηλασίας εἰς τὴν *Κάτω Ἰταλίαν* καὶ τὰς *Ἑλληνικὰς νήσους*, διὰ τοῦτο ἐμεσίτευσεν ὁ πάπας *Παῦλος Γ.*, καὶ κατώρθωσε τὴν τελείωσιν τοῦ τρίτου πολέμου διὰ τῆς δεκαετοῦς ἐν *Νικαίᾳ ἀναχωρῆς* (1538), ἥτις ἄφινεν εἰς ἐκάτερον ὅτι ἔτυχε νὰ ἔχῃ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον εἰς χεῖρας. Προσωπικὴ δέ τις συνέντευξις τῶν δύο μοναρχῶν ἐφαίνετο ὅτι ἐμελλε νὰ διαλύσῃ διὰ παντὸς τὴν ἔριν, καὶ ὁ Κάρολος ἦτο πεπεισμένος τοσοῦτον περὶ τῆς ἱπποτικῆς πίστεως τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ, ὥστε τὸ προσεχὲς ἔτος (1539) διέβη διὰ τῶν *Παρισίων*, ὅτε ἐπανάστασις τις ἐν *Γάνδῃ* ἀπήτησε τὴν ταχεῖαν αὐτοῦ εἰς τὰς *Κάτω Χώρας* παρουσίαν.—Ἡ φιλία ὅμως αὕτη δὲν ἦτο διαρκής. Τὸ ἔτος 1541 ἐπεχείρησεν ὁ Κάρολος δευτέραν ἐκστρατεῖαν εἰς τὴν *Ἀφρικὴν*, διὰ νὰ ἐξολοθρευθῇ παντελῶς τοὺς πειρατὰς, οἵτινες ὀρμώμενοι νῦν ἐξ *Ἀλγερίας*, ὡς πρότερον ἐκ

Τύνιδος, καθίστων ἐπισφαλῆ τὸν διὰ τῆς Μεσογείου πλοῦν. Ἄλλ' αἱ τρικυμῖαι καὶ πολυομβρίαι τοῦ φθινοπώρου, καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ ἰλυώδους ἐδάφους καταστρεπτικώταται προσβολαὶ τῶν ἐχθρῶν, ἐματαίωσαν τὴν φορὰν ταύτην τὴν ἐπιχειρήσασιν. Μετὰ δεινὰς δ' ἀπολείας πλοίων καὶ ἀνδρῶν ἠναγκάσθη ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις συνεμερίζετο μεγαλοψύχως ὅλους τοὺς κινδύνους καὶ τὰς πολυειδεῖς ταλαιπωρίας μετὰ τοῦ ταπεινοτάτου στρατιώτου, νὰ ἀποχωρήσῃ ἀπρακτος. Ἐκ τῆς ἐκθάσεως δὲ ταύτης ἤλπισεν ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, ὅτι ἤθελε δυνηθῆ τέλος πάντων νὰ κατανικήσῃ τὸν ἐχθρόν του. Ὁθεν ἤρχισε, συμμαχήσας μετὰ τοῦ Σουλτάνου, τὸν τέταρτον πόλεμον κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος (1542—1544). Ὅτε ὅμως εἰσέβαλεν οὗτος μετὰ μεγάλου στρατοῦ ἐκ τῆς Γερμανίας εἰς τὴν Καμπανίαν, καὶ ἐπλησίασεν εἰς δύο ἡμέρας ὁδοιπορίας τὴν ἐκπεπληγμένην πρωτεύουσάν, ἔσπευσεν ὁ Φραγκίσκος νὰ συνομολογήσῃ τὴν ἐν Κρεσπύῳ εἰρήνην (1544). Ἐκτοτε δ' ἔμεινεν ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἀψοβουργεῖων ἀδιαφιλονείκητος ἐν Ἰταλίᾳ. Τρία ἔτη μετέπειτα ἀπέθανε Φραγκίσκος ὁ Α'. Ἐν τούτοις ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἐρρίκος ὁ Β' (1547—1559) διέτρεξε τὸ αὐτὸ στάδιον. Καὶ εἰς μὲν τὸν θρησκευτικὸν πόλεμον τῆς Γερμανίας συνεμάχησε μετὰ τῶν διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων, ἐν τῇ ἰδίᾳ ὅμως χώρα κατεδίωκε θανασίμως τὸν θρησκευτικὸν νεωτερισμόν' καὶ ὅτε τέλος Κάρολος ὁ Ε' ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου, ἐξηκολούθησεν εἰσέτι ὁ πόλεμος ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν υἱὸν τοῦ Φιλίππου τοῦ Β' καὶ τοῦ Γάλλου βασιλέως, μέχρις οὗ ἡ ἐν Καμερακαίῳ Κάστρω (Chateau Cambresis) εἰρήνη (1559) ἔθηκε τέρμα εἰς τὸν διὰ στρατῶν πόλεμον τῶν δύο μοναρχῶν, χωρὶς ὅμως νὰ ἐξαλειφθῇ ἡ κληρονομικὴ ἔχθρα μετὰ τῶν βασιλευσάντων οἰκῶν, τοῦ τε Γαλλικοῦ δηλ. καὶ τοῦ Ἰσπανοαψοβουργικοῦ.

8. Ἰδρυσις τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας.

§ 16. Ἐν ΑΓΓΛΙΑ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Λουθήρου κατ' ἀρχὰς μὲν κατεδίωκοντο θανασίμως, καὶ ὁ βασιλεὺς Ἐρρίκος ὁ Π'.

ἀπέκτησε, διά τινος πολυμαθοῦς κατὰ τοῦ Λουθήρου ἐριστικῆς διατριβῆς περὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων, τὴν εὐνοίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐλῆς εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε τῷ ἀπένειμεν αὐτὴ πρὸς ἀνταμοιβὴν τοῦ ζήλου του τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ἀπροστάτου τῆς πίστεως». Ἄλλ' ἡ ἀφοσίωσις τοῦ Ἐρρίκου εἰς τὸν Πάπαν μετεβλήθη εἰς μῖσος, ὅτε Κλήμης ὁ Ζ' ἠρηθή νὰ χωρίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ἰσπανίδος αὐτοῦ συζύγου *Αἰκατερίνης*, θείας τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Ε'. Τοῦτο μὲν ἐσωτερικοὶ δισταγμοὶ περὶ τῆς νομιμότητος τοῦ μετὰ τῆς Αἰκατερίνης γάμου του, ἥτις ὑπῆρξε γυνὴ τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του, τοῦτο δὲ ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ νυμφευθῇ μετὰ τῆς ἀξιεράστου *Ἄννας Βόλεϋν*, παρεκίνησαν ἐπὶ τέλους τὸν Ἐρρίκου νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τῆς Ῥώμης, ὅπως λάβῃ τὸ ἐπιθυμητὸν διαζύγιον. Στηριζόμενος δ' εἰς τὰς γνωμοδοτήσεις ἐγχωρίων καὶ ξένων πανεπιστημίων καὶ σωματείων πεπαιδευμένων περὶ τοῦ ἀθεμίτου τοῦ γάμου αὐτοῦ, ἐχωρίσθη (1533) ἰδιογνομῶνως διὰ τοῦ ΘΩΜΑ ΚΡΑΜΜΕΡΟΥ, τοῦ νέου ἀρχιεπισκόπου τῆς Καντουαρίας, συνεζεύχθη μετὰ τῆς Ἄννας, ἠνάγκασεν ἔπειτα τὸν κλῆρον νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἀγγλικῆς ἐκκλησίας, καὶ προσεκάλεσε τὸ Κοινοβούλιον νὰ ἐκδώσῃ σειράν ἀποφάσεων, δι' ὧν κατηργεῖτο ἡ δύναμις καὶ ὑπόληψις τοῦ Πάπα εἰς τὴν Ἀγγλίαν (1534). Μετ' ἀνηκούστου δὲ σκληρότητος καὶ αὐθαιρεσίας ἐπεχείρησεν ἔπειτα ὁ βασιλεὺς ἐκκλησιαστικὰς μεταρρυθμίσεις, ὡς ἐφάνησαν εἰς αὐτὸν ὠφέλιμοι, ἢ συνεφώνουν πρὸς τὰς ἰδιοτροπίας του. Τὰ πολυάριθμα μοναστήρια διελύθησαν, καὶ τὰ κτήματα τῶν μοναστηρίων, ἄλλα μὲν ἀπενεμήθησαν εἰς τὸ στέμμα, ἄλλα δὲ ἐδωρήθησαν εἰς τοὺς αὐλικούς. Ὁ τάφος τοῦ Βεκκέτου μετὰ τοῦ πλουσίου βωμοῦ κατησχύνθη καὶ διηρπάγη, καὶ ἡ ἀνάμνησις τοῦ παλαιοῦ ἀγίου (§ 104 I. M.) ἐμυκτηρίσθη διὰ γελοίας διαδικασίας· με' ξυλίας δὲ θαυματουργοῦς εἰκόνας ἀναπτον τὰς φλόγας, αἵτινες κατεβίβρωσκον τοὺς Παπιστὰς καὶ Λουθηρανούς. Τοῦναντίον δ' ἀφῆκεν ὁ Ἐρρίκος νὰ μένωσιν ἀνέπαφοι πᾶσαι αἱ λοιπαὶ διατάξεις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ διὰ

τοῦ θεσμοῦ τῶν ἐξ καιματηρῶν ἄρθρων διέταξεν ἐπὶ ποινῇ θανάτου τὴν τήρησιν τῆς ἀγαμίας τῶν ἱερέων, τῆς κατὰ πρόσωπον ἐξομολογήσεως, τῶν μοναχικῶν εὐχῶν, τῆς σιωπηρᾶς λειτουργίας, τῆς μετουσιώσεως καὶ τῆς ἀποστερήσεως τοῦ ἱεροῦ ποτηρίου (1539). Ὁ ἀξιότιμος ἐπίσκοπος Φίσοερος καὶ ὁ εὐφυῆς καγκελλάριος Θωμᾶς Μῶρος ἀπέθανον ἐπὶ τοῦ ἱκριώματος, διότι δὲν ἤνθουν τοὺς ἐκκλησιαστικούς νεωτερισμούς. Ἀγανακτήσας δ' ἐντεῦθεν ἐσφενδόνισε τέλος ὁ Πάπας σφοδρὸν ἀνάθεμα κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ὄπαδῶν αὐτοῦ εἰς καιρὸν, ὅτε ἡ δυσἀρέσκεια διὰ τὴν διάλυσιν τῶν μοναστηρίων διήγειρεν εἰς τὸ ἀρκτικὸν τοῦ κράτους ἐπανάστασιν μεταξὺ τῶν χωρικῶν, καθ' ἣν μοναχοὶ ὠδήγουν τὰ συναθροισθέντα στίφη. Τότε δὲ διέταξεν ὁ Ἑρρίκος νὰ φονεύσωσιν ἐπὶ τοῦ θανάσιμου ἱκριώματος ἢ νὰ ἀνασκολοπίσωσι τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς τοῦ Ἀγγλοῦ καρδινάλιου Πόλη, ὅστις εἶχε διαδώσει ἐκεῖνο τὸ ἀνάθεμα, καὶ νὰ παραδώσωσιν εἰς τὸν δῆμιον ἀρχιμανδρίτας καὶ μοναχοὺς φέροντας τὸ ἔνδυμα τοῦ τάγματος αὐτῶν.

§ 17. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐφανερώθη ἡ μετὰ φιληδονίας ἠνωμένη δεσποτικὴ ἰδιοτροπία τοῦ βασιλέως εἰς τὴν μεταχείρισιν τῶν γυναικῶν αὐτοῦ. Μόλις δηλ. εἶχε καταβῆ εἰς τὸν τάφον ὑπὸ πικριῶν καὶ παθημάτων ἢ ἀποβληθεῖσα μακρὰν τῆς αὐτῆς Αἰκατερίνη, ὅταν ἀπεκεφαλίσθη ἡ ἀντίζηλος αὐτῆς Ἀννα Βόλεϋν κατὰ διαταγὴν τοῦ ζηλοτύπου αὐτῆς σύζυγου. Ἡ δὲ τρίτη σύζυγος, ἡ νέα καὶ γλυκεῖα Ἰωάννα Σεῦμουρ, ἀπέθανε (1535) ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ ἀσθενικοῦ αὐτῆς υἱοῦ Ἐδουάρδου· μετὰ δὲ τοῦτο κατεπεῖσθη ὁ Ἑρρίκος, παρακινούμενος ὑπὸ τοῦ καγκελλαρίου του καὶ ὑπὸ τινος εἰκόνας τοῦ ζωγράφου Ὀλεβίνου, νὰ μνηστευθῆ Γερμανίδα τινα ἡγεμονόπαιδα, Ἀνναν τὴν ἐκ Κλέβης. Ἀλλ' οὔτε ἡ εὐμορφία, οὔτε ἡ εὐφυΐα αὐτῆς, ἤρσαν εἰς τὸν θηλυμανῆ βασιλέα· ὅθεν διεζεύχθη καὶ πάλιν διὰ μηδαμινὴν ὅπως πρόφασιν. Ἡ δ' Αἰκατερίνη Ὀβάρδου, πέμπτη σύζυγος τοῦ Ἑρρίκου, δὲν ἠδυνήθη νὰ λησμονήσῃ καὶ μετὰ τὴν ἀνύψωσιν αὐτῆς τὸν πρότερον

εραστήν της, και ἐτιμωρήθη διὰ τὴν ἀπιστίαν της ἐπὶ τῷ ἱερῷ ματος (1542)· καὶ ὅτι ἡ τελευταία βασίλισσα, *Αικατερίνη Πάρρου*, δὲν ἔγεινε θῦμα τοῦ πρὸς τὴν ἀναμόρφωσιν ζήλου της, τὸ ἐχρεώσται μόνον εἰς τὴν μεγάλην αὐτῆς φρόνησιν· Ἐπὶ τοῦ Νέρωνος καὶ Δομιτιανοῦ οὐδεὶς ἴσως μονάρχης παρεδόθη τόσον εἰς τὰς ὁρμὰς φύσεως δεσποτικῆς, αἰμοδιψοῦς πάθους καὶ τυραννικῆς αὐθαιρεσίας. Ἐπὶ τῆς κλίνης ἔτι τοῦ θανάτου ἐξέδιδε διαταγὰς θανατώσεων.

§ 18. ΕΛΟΥΑΡΔΟΣ ὁ ΣΤ'. (1547—1553) εἶχεν, ἀποθνήσκοντος τοῦ πατρὸς, δέκα μόνον ἐτῶν ἡλικίαν· ὅθεν εἶχεν διορισθῆ ὑπὸ τοῦ Ἑρρίκου πρὸς διεύθυνσιν τῆς κυβερνήσεως, μέχρι οὗ γένη ἑνήλικος, *κυβερνητικὸν συμβούλιον*, εἰς τὸ ὅποσον εἶχε τὴν μεγίστην δύναμιν ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος τοῦ Ἐδουάρδου, ὁ δούξ τοῦ ΣΟΜΕΡΣΕΤΟΥ, καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κράμμερος. Ὁ δὲ πρῶτος, ἀνυψωθείς *προστάτης τῆς Ἀγγλίας*, ἐσφετερίσθη κατὰ μικρὸν ὅλην τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, καὶ ἐβοήθησε τὴν ὑπὸ τοῦ φίλου του Κραμμέρου μετὰ μετριότητος καὶ περισκέψεως ἐπιχειρηθεῖσαν καθίδρυσιν τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας.

Αὕτη συνίσταται ἐκ μίξεως *καθολικῶν καὶ προτεστάντικῶν* στοιχείων. Ἡ *θεία λατρεία* διετάχθη εἰς Ἀγγλικὴν γλῶσσαν κατὰ τὸ ἐκ παλαιῶν βιβλίων τῆς λειτουργίας συλλεχθὲν κοινὸν βιβλίον τῶν προσευχῶν· ἡ δὲ ὑπὸ τὰς δύο μορφαὶς *κοινωνία*, ἢ *κατάργησις τῆς ἀγαμίας τῶν κληρικῶν* καὶ ἡ ὁμολογία τῶν 59 ἀρθρῶν τῆς πίστεως συμφωνοῦσιν αὐσιωδῶς πρὸς τὰς λοιπὰς διαμαρτυρομένας ἐκκλησίας· τοῦναντίον δ' ὑπενηθυμίζει ἡ ἐπισκοπικὴ πολιτεία, ἡ ἐξακολουθήσις τῆς συνηθείας τῶν *χρωματισμένων ἀμφλων (Ornats)* κατὰ τὴν θεολατρείαν, καὶ τινες ἐκκλησιαστικοὶ θεσμοὶ, τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης, πλὴν ὅτι ὄχι ὁ Πάπας, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς εἶναι ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, καὶ οἱ ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι διορίζονται παρ' αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐνδόξου βασιλείας τῆς Ἐλισάβετ (1558—1603) τὸ τοιοῦτον τῆς ἐκκλησίας σχῆμα ἔτι μᾶλλον ἐκρατύνθη.

9. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις εἰς τὰ Σκανδιναυικὰ κράτη.

§ 19. Ἀπὸ τοῦ 1397, ἤτοι ἀπὸ τῆς ἐνώσεως τῆς *Καλιμαρίας*, οἱ Νορβεγοὶ ὑπῆκουον εἰς τοὺς Δανούς, οἵτινες προσέτι ἤγον καὶ ἔφερον καὶ τὴν Σουηδίαν. Νῦν δὲ, κατὰ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν, ἐμπνεόμενος ὑπὸ τοῦ φιλελευθέρου τῶν χρόνων τούτων πνεύματος, *Φριδερίκος* ὁ βασιλεὺς τῶν Δανῶν, ἅμα δὲ δούξ τοῦ Σλεβίκου καὶ Ὀλστείνου, προσεκάλεσε φίλους τοῦ Λουθήρου, ὅπως εἰσαγάγωσι καὶ εἰς τὴν Δανίαν τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν (1537). Εὐθὺς δὲ νέα ἐποχὴ ἐπῆλθε· συνεστάθησαν στρατεύματα μόνιμα, ἤρχισαν θαλασσοπορίας πρὸς τόπους μακρὰν ἀπέχοντας, καὶ Δανοὶ ἄποικοι ἰδρύθησαν εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας, κτίσαντες αὐτόθι τὸ φρούριον *Τραγκεβάραν*. Δὲν ἐξηκολούθησεν ὅμως ἡ εὐημερία αὕτη· καθότι τὸν *Φριδερίκον* διεδέχθη (1588) ὁ δωδεκαετής *Χριστιανὸς ὁ Δ΄*, πολεμήσας μὲν εὐτυχῶς πρὸς τοὺς Σουηδοὺς, ἀλλὰ δυστυχῶς ἔπειτα καὶ κατερημώσας τὸ βασιλεῖον αὐτοῦ εἰς τοὺς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας πολέμους.

Ἐπὶ τέλους μάλιστα ἡ Σουηδία κατέστη ἐλευθερά καὶ αὐτόνομος διὰ τοῦ *Γουσταύου Βάσα* (1520), ἀνδρὸς μεγάλης πολιτικῆς συνέσεως καὶ σπουδαίων στρατηγικῶν πλεονεκτημάτων. Ἀναγορευθεὶς οὗτος ὑπὸ τοῦ εὐγνωμονοῦντος ἔθνους βασιλεὺς (1523) ἀπεδείχθη ἄξιος τῆς ἐλπίδος τῶν Σουηδῶν, καθότι εἰσήγαγε τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν, ἐβελτίωσε τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὴν κυβερνητικὴν μηχανὴν, καὶ νικήσας ἐπανειλημμένως τοὺς πολεμίους, κατέστησε τὴν Σουηδίαν σεβαστὴν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Κατὰ τοῦτο ὅμως ὑπῆρξεν ἀνώτερος ὁ *Γουσταῦος Ἀδόλφος* (1611), ὁ ἀναμιχθεὶς εἰς τὸν τριακονταετῆ τῆς Γερμανίας πόλεμον καὶ τελευτήσας ἥρωϊκῶς ἐν *Λυκέρνη* (§ 41). Οὐδὲν ἦπτον ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ *Χριστίνα* (1632) ἔδρεψε τοὺς καρπούς τῶν νικῶν τοῦ πατρὸς, διότι κατὰ τὴν Βεστροαλικὴν εἰρήνην ἔλαβε ὅ ἑκατομ. ταλλήρων, τὴν ἐν τεῦθεν τοῦ Ὀδέρρα *Πομερανίαν* καὶ τὴν νῆσον *Ρυγίαν* (§ 44).

10. Ἡ καθολικὴ ἐκκλησία.

§ 20. Εἰς τὴν Ῥώμην ἐκτὸς τοῦ γνωστοῦ Λέοντος τοῦ Ι', διάσημος πάπας εἶναι Γρηγόριος ὁ ΙΓ' (1572—1585), ὅστις ἔδωκεν εἰς τὸ εἰς σύγχυσιν περιελθὸν καλενδάριον τὴν καὶ νῦν διωρθωμένην αὐτοῦ τάξιν, γενομένης εὐθὺς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς 4 Ὀκτωβρίου 1582 εἰς τὴν 15 Ὀκτωβρίου αὐτὸς οὗτος διέταξε νὰ ψάλωσι δοξολογίαν (Te deum) εἰς τὴν περὶ τῆς νυκτὸς τοῦ Βαρθολομαίου (§ 57) εἰδῆσιν διὰ τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλ' ὁ σημαντικώτατος ἐκκλησιαστικὸς ἡγεμὼν καθ' ὄλην τὴν ἑκατονταετηρίδα ἦτον ὁ ἐκ πτωχοῦ ποιμένος Φραγκισκανὸς, ἱεροδίκης, καρδινάλιος καὶ τέλος πάπας ἀνυψωθεὶς Σέξτος ὁ Ε' (1585—1590), ἀνὴρ μετὰ βίας ἐξουσιαστικὸς, ὅστις διετήρησε μετ' ἀκάμπτου ἀυστηρότητος μεγίστην τάξιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀπέτέλεσε σπουδαῖα ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα, ἐξήγαγε τὰ γιγαντιαῖα ἔργα τῆς ἀρχαιότητος ἀπὸ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν, καὶ προσεπάθησε νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν παπικὸν θρόνον τὴν παλαιὰν λαμπρότητα.

§ 21. Αἱ δὲ προσπάθειαι τῶν παπῶν, τοῦ νὰ καταπίσωσι τὴν ἀναμόρφωσιν, ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐπέκτασιν αὐτῆς, εὔρον μάλιστα ὑποστήριξιν εἰς τὸ ΤΑΓΜΑ ΤΩΝ ΙΗΣΟΥΪΤΩΝ, τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν (1540) ὁ Ἰγνάτιος ΛΟΥΒΛΑΣ, εὐγενὴς Ἰσπανὸς εὐεργέτου φαντασίας καὶ ἐνθουσιαστικοῦ πνεύματος. Ἐμπλησθεὶς ἰδεῶν τῶν συναξαρίων, τὰ ὁποῖα ἀνεγίνωσκε κατὰ τὸ διάστημα τῆς θεραπείας πληγῆς τινος, κατέλιπε τὸ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα, τὸ ὁποῖον μέχρι τοῦδε ἐπηγγέλλετο, καὶ ἐπεχείρησε προσευχόμενος καὶ νηστεύων πολύμοχθον ὁδοιπορίαν πρὸς τὸν Ἅγιον τάφον. Ἐπιστρέψας δὲ ἀπέκτησεν ἐν Σαλαμάνγκα καὶ Παρισίοις μετ' ἀπιστεύτου ἐπιμονῆς τὴν ἑλλείπουσαν αὐτῷ παιδείαν, καὶ ὤμοσεν ἔπειτα μεθ' ἑξ' συνεταίρων ἐπὶ τοῦ Κυριακοῦ σώματος, ὅχι μόνον νὰ μένωσι πιστοὶ εἰς τὰς τρεῖς ἀρετὰς τῶν μοναχῶν, τὴν πενήν, ἀγνότητα καὶ ὑπακοήν, ἀλλὰ καὶ νὰ παρακαλέσωσι τὸν

Πάπαν νὰ προσδιορίσῃ τὸν σκοπὸν τῆς ἐνεργείας των, καὶ νὰ ὑπηρετήσωσιν αὐτὸν μετ' ἀπεριορίστου εὐπειθείας. Μετὰ τινὰ δὲ χρόνον ἐβρίθθησαν εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ῥωμαικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐπέτυχον τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ νέου τάγματος, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη *ἐταιρία τοῦ Ἰησοῦ*. Καὶ ὑπῆρξε μὲν ὁ Ἰγνάτιος ὁ πρῶτος στρατηγὸς τοῦ τάγματος, ὄχι ὅμως εἰς αὐτὸν, ἀλλ' εἰς τὸν συνετὸν αὐτοῦ διάδοχον, τὸν Ἰσπανὸν *Δαιρήκιον*, χρεωστῆ ἡ ἐταιρία τοῦ Ἰησοῦ τὴν μετ' ὄξυνοίας ἐπινοηθεῖσαν πολιτείαν αὐτῆς.

Ἡ πολιτεία αὕτη ἦτο στρατιωτικῶς μοναρχική. Εἰς τὸν ἐν Ῥώμῃ στρατηγὸν ἦσαν ὑποτεταγμένοι οἱ προϊστάμενοι τῶν ἐπαρχῶν, οἱ ἐπαρχιακοί, καὶ ὑπὸ τούτους πάλιν ἦσαν πλῆθος ἄλλων ἀξιοματικῶν, διαφόρων βαθμῶν καὶ ἀξιομάτων. *Εὐπειθεια* καὶ *αὐστηρὰ ὑποταγὴ* ἦτον ἡ ψυχὴ τοῦ δεσμοῦ. Πάντα δὲ τὰ μέλη ἐπηγρυπνοῦντο ἐπιμελέστατα, καὶ ὄφειλον νὰ κόψωσι πάντα δεσμὸν, ὅστις συνέδεεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ κόσμου. Οἱ γινόμενοι δεκτοὶ ὄφειλον νὰ ὑποστῶσι μακρὸν χρόνον δοκιμασίας, κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὁποῖου ἤρευνῶντο ἀκριβῶς αἱ ἰδιότητες καὶ αἱ κλίσεις ἐνὸς ἐκάστου, ὅπως ἀπονεμηθῆ εἰς αὐτὸν ὁ καταλληλότετος κύκλος τῆς ἐνεργείας. Προικισθέντες δὲ μετὰ μεγάλων προνομίων ἔλαβον οἱ Ἰησοῦται μετ' ὀλίγον μεγαλοπρεπῆ καὶ ποικίλην ἐνέργειαν.—*Κύριος* δὲ *σκοπὸς* τοῦ τάγματος ἦτον ἡ *καταπολέμησις* τοῦ *Προτεσταντισμοῦ* καὶ ἡ *καταπίεσις* τῆς διὰ τῆς ἀναμορφώσεως ἐξυπνισθείσης *ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος*. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἔτεινον κατὰ διαφόρους τρόπους. *Παραπειθόντες* καὶ *ἀποπλανῶντες* προσεπάθουν νὰ ἐπαναφέρωσι τοὺς ὁπαδοὺς τῆς νέας πίστεως εἰς τὴν παλαιὰν ἐκκλησίαν ἢ δ' ἐξομολογητικῆ ἔδρα ἐμελλε νὰ χρησιμεύσῃ εἰς αὐτοὺς, ὅπως παρακινῶσιν ἡγεμόνας καὶ ἐπιστήμους ἄνδρας πρὸς καταδρομὴν τῆς ἀναμορφώσεως καὶ περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας τῆς πίστεως καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς νεολαίας ἐνετύπον εἰς τὰς ἀπαλὰς ψυχὰς τὴν θρησκομανίαν αὐτῶν. Ἐπλουτίσθη δὲ τὸ τάγμα μετὰ *δαρεῶν* καὶ *κληροδοσίας*, καὶ ὁ πλοῦτος οὗτος εὐκόλυνε τὴν

ἀνέγερσιν καὶ διατήρησιν Ἰησοῦτικῶν καταστημάτων, ἅτινα προμηθευμένα πλουσίως κατὰ πάντα, ἐπεχείρησαν ἐλευθέρως τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας, καὶ διὰ τοῦτο προσεῖλκον οὐκ ὀλίγους πένητας. Ἄλλως δὲ ἡ διδασκαλία τῶν Ἰησοῦιτῶν σκοπὸν δὲν εἶχε τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ μόνον τὴν ἐκμάθησιν τῶν εἰς τὴν ζωὴν ἀναγκαίων γνώσεων. Ἦτο λοιπὸν ψευδοπαιδεία μᾶλλον ἢ ἀληθὴς παιδεία ἡ διδασκαλία αὐτῶν· πᾶσαι δ' αἱ ἐπιστῆμαι περιεβλήθησαν μορφὴν στενωτάτα περιορισμένην, καὶ ἐμποδίσθη τὸ ἐλευθέρως διανοεῖσθαι. Εὐχέρεια εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, καὶ γνώσις ἐπιστημῶν τινῶν χρησιμευσῶν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, ἦτον ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέρμα τῆς Ἰησοῦτικῆς διδασκαλίας, μέσα δὲ αὐστηρὰ ἀγωγή καὶ ἐξέγερσις τῆς φιλοδοξίας· τὸναντίον δὲ ἡ φιλοσοφία, ἡ ἱστορία καὶ πᾶν ὅ,τι στρέφη τὸ νοερὸν ὄμμα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ὑψηλότερα καὶ γενικὰ ἐξωρίσθη ἢ ἐκολοβώθη.—Ὅ,τι ὅμως ἐπέσυρε πρὸ πάντων τὴν κατάραν τῶν λαῶν ἐναντίον τοῦ τάγματος τῶν Ἰησοῦιτῶν, ἦτον ὅτι ἔγεινε διὰ τῆς ἐπικινδύνου αὐτοῦ ἠθικῆς ὁ καταστροφεὺς τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ πίστεως, καὶ ὅτι διέδωκεν ὑποκριτικὰς καὶ ψευθεῖς δοξασίας. Τῆς δὲ σκανδαλώδους διδασκαλίας, ὅτι ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα, καὶ ὅτι ἐκφρασθεῖσαι λέξεις καὶ ὄροι δὲν ἔχουσι γὰρ κῶρος, ἀν τὸ πνεῦμα φραγῆ ἄλλως, ἔγεινε χρῆσις ὑπὸ τῶν Ἰησοῦιτῶν κατὰ τρόπον λίαν τολμηρὸν (*).

11. Ἡ ἐποχὴ Φιλίππου τοῦ Β' (1556—1598) καὶ τῆς Ἐλισάβετ (1558—1603).

§ 21. Φίλιππος ὁ Β' τῆς Ἰσπανίας ἦτον ἡγεμὼν στυγρὸς καὶ μισάνθρωπος, ὅστις τρία πράγματα ὥρισε τέλος τῆς ζωῆς αὐτοῦ· τὴν αὐξήσιν τῆς δυνάμεώς του, τὴν ἐκρίλωσιν τοῦ Προτεσταντισμοῦ, καὶ τὴν ἐξουθένισιν πάσης ἐλευθερίας καὶ παντὸς δικαιώματος τῶν λαῶν. Διὰ τὴν κατορθώσιν δὲ τοῦτο

(*) «Ἡ μὲν γλῶσσ' ὁμόμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος» ἔλεγον καὶ οἱ παλαιὸι σοφισταί.

κατέστρεψε τὴν εὐτυχίαν τῶν ἔθνων, τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ κράτους αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ του καὶ τῶν πλησιεστάτων αὐτοῦ συγγενῶν. Ὁ ἵπποτικὸς αὐτοῦ ἑτεροθαλῆς ἀδελφὸς *Δὸν Ἰωάννης*, ὅστις ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς *Ναυπάκτου* (1571), ὑπέφερε τασοῦτον ἐκ τῶν μηχανοφραγιῶν, τῆς πανουργίας καὶ κατασκοπίας τοῦ δυσπιστοῦντος βασιλέως, καὶ ἐκωλύετο τόσον πολὺ εἰς ὄλας αὐτοῦ τὰς ἐπιχειρήσεις, ὥστε ἡ λύπη καὶ δυσθυμία κατεβίβασαν αὐτὸν ἐνωρίς εἰς τὸν τάφον. Ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου, ὁ ἀκάθικτος καὶ παράφορος *Δὸν Κάρολος*, ἀπέθανεν εἰς τὰς εἰρκτὰς τοῦ ἱεροδικείου, τοῦ ἰσχυροῦ ἐκείνου κληρικῶν δικαστηρίου, τὸ ὅποιον ἔγεινεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ τρόμος καὶ ἡ ἐκπλήξις τῶν λαῶν. Διὰ τοῦ τρομεροῦ δὲ τούτου ἱεροδικείου καὶ διὰ τῶν πομπωδῶν βδελυροουργημάτων τῆς *ζωοκαυστίας* (autosdafe πράξεως πίστεως!) κατώρθωσε μὲν νὰ ἐξαλείψῃ ἐν *Ἰσπανίᾳ* καὶ *Νεαπόλει* πᾶν ἔγχος αἰρετικῶν, καὶ νὰ στερήσῃ τοὺς λαοὺς πᾶσαν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ συγχρόνως ἐξηφάνισε διὰ τούτου τὴν εὐδαιμονίαν, τὴν ἀκμὴν καὶ τὸ ἔθνικόν μεγαλεῖον τῶν χωρῶν τούτων· καὶ ὅτε ἠθέλησε νὰ κάμψῃ ὑπὸ τὸν αὐτὸν ζυγὸν καὶ τὰς *Κάτω Χώρας*, ἐξερράγη ὁ ἀξιομνημόνευτος ἐκεῖνος ἀγὼν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξῆλθε νικῆτρια ἡ ἐλευθερία. Μετὰ 42 ἐτῶν κυβέρνησιν, ἣτις ὑπῆρξεν ὁ τάφος τοῦ μεγέθους τῆς *Ἰσπανίας*, καὶ ἐπεδάρυνε τὴν πλουσίαν χώραν μετὰ καταθλιπτικῶν δημοσίου χρέους, κατεβλήθη ὁ Φίλιππος ὑπὸ νόσου φρικώδους. Εἶχε δὲ σκληρὸν ἐκτελεσθῆναι τῶν τυραννικῶν αὐτοῦ διαταγῶν τὸν δοῦκα *Αλβαρ*, ὅστις μάλιστα κατανίκησας τὴν Πορτογαλίαν, ἧς ἐν τῷ μεταξύ εἶχε παρακμάσει ἡ ναυτικὴ δύναμις, ἤνωσεν αὐτὴν μετὰ τῆς *Ἰσπανίας* (1580). Τὸ 1640 ὅμως κατώρθωσε πάλιν ὁ δοῦξ τῆς *Βραγαρτίας* νὰ λάβῃ τὸ στέμμα τῆς Πορτογαλίας.

α.) *Οἱ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνες τῶν Κάτω Χωρῶν.*

§ 22. Αἱ *Κάτω Χῶραι* εἶχον ἐκ παλαιῶν χρόνων ἔγγραφα δικαιώματα καὶ ἐλευθερίας, ἐν οἷς τὴν πρώτην κατεῖχον θέσιν

ἡ παραχώρησις τῶν γόρων ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων τάξεων, ἀνεξάρτητος δικαιοδοσία καὶ ἡ μακρὰν διατριβὴ τῶν Ἰσπανικῶν στρατευμάτων καὶ ὑπαλλήλων. Τὰ δικαιώματα ὅμως ταῦτα ἐπὶ Καρόλου ἤδη τοῦ Ε'. παρεβλάπτοντο ἐνίοτε· ἀλλ' ἡ κλίσις τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὸν λαὸν τῶν Κάτω Χωρῶν, μετὰ τὸ τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη, καὶ τοῦ ὁποίου ἡγάπα τὰ ἦθη καὶ τὴν φύσιν, ἀπέτρεψε μεγαλητέρας δυσμενείας. Τοῦναντίον δ' ὁ Φίλιππος ἦτον ὑπερήφανος Ἰσπανός, ὅστις ἐθεώρει τὰς Κάτω Χώρας ὡς ὑποτεταγμένας ἐπαρχίας, καὶ κατέστρεψε πολλαχού τὰ πάτρια αὐτῶν δικαιώματα. Ἀνέδειξε δὲ τὴν ἑτεροθαλῆ αὐτοῦ ἀδελφὴν, τὴν *Μαργαρίταν τῆς Πάρμας*, γυναῖκα πνεύματος ἀνδρικοῦ, ἑπαρχὸν ἐν *Βρυξέλλαις*· κατέστησεν ὅμως παρ' αὐτῇ *πολιτικόν τι συμβούλιον*, τοῦ ὁποίου εἶχε τὴν προεδρίαν ξένος τις, ὁ Καρδινάλιος *Γραμβέλλας*, καὶ ἔστειλεν Ἰσπανικὴν *γρουρὰν* εἰς τὴν χώραν. Ἀλλὰ τὰ μέγιστα ἠσθάνθησαν ἑαυτοὺς προσβεβλημένους οἱ Κατωχωρίται, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἔκλινον πρὸς τὸ εὐαγγελικὸν δόγμα, ὅτε ὁ βασιλεὺς πρὸς τήρησιν τῆς καθαρᾶς πίστεως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως διέταξε νὰ καταστήσωσιν αὐστηροτέρους τοὺς περὶ τῶν αἰρετικῶν νόμους, καὶ νὰ πολλαπλασιάσωσι τὰς μέχρι τοῦδε 4 ἐπίσκοπας κατὰ 14 νέας, χωρὶς πρότερον νὰ ἐρωτήσωσι τὰς τάξεις. Ἡ διάταξις δ' αὐτῆ σκοπὸν εἶχε τὴν κατὰ μικρὸν εἰσαγωγὴν τοῦ φιλοδικτικοῦ *ιεροδικείου* τῶν Ἰσπανῶν, καὶ ὁ καρδινάλιος *Γραμβέλλας*, ὅστις ὡς ἀρχιεπίσκοπος τῆς *Μεχελίας* εἶχε πάσας ταύτας τὰς ἐπίσκοπας ὑφ' ἑαυτὸν, ἔφερεν ἔκτοτε τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ *μεγάλου ιεροδίκου*. Ὅλαι δ' αἱ προσπάθειαι τῆς φιλοπάτριδος μερίδος, τῆς ὁποίας κορυφαῖοι ἦσαν *ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ Ο ΟΡΑΓΓΗΣ* καὶ ὁ κόμης *ΕΓΜΟΝΤΙΟΣ*, νὰ παρακινήσωσι τὸν βασιλέα διὰ παρακλητικῶν ἀναφορῶν, νὰ σεβασθῇ τὰ καθεστῶτα τῆς χώρας, νὰ μετριάσῃ τοὺς κατὰ τῶν αἰρετικῶν νόμους καὶ νὰ παραχωρήσῃ ἐλευθερίαν τῆς πίστεως, ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ Φίλιππος ἀπεκρίθη, ὅτι ἐπρο-

τίμα μᾶλλον νὰ ἀποθάνῃ χιλιάκις», παρὰ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν παραμικρὰν μεταβολὴν εἰς τὴν θρησκείαν.

§ 23. Ἡ νέα ἐκκλησία εἶχεν ὁπαδοὺς μόνον ἐκ τῆς τάξεως τῶν πολιτῶν· οἱ δ' εὐγενεῖς διετήρουν μὲν εἰσέτι κατὰ μέγα μέρος τὴν παλαιὰν πίστιν, εἶχον ὅμως ἀποφασίσει νὰ ἀντισταθῶσι παντὶ σθένει εἰς τὸ *ιεροδικεῖον* (1565). Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ὑπεγράφησαν τετρακόσιοι περίπου εὐγενεῖς εἰς τὴν καλουμένην *ΣΥΝΓΗΠΟΣΧΕΣΙΝ*, καὶ συνέταξαν αἴτησιν πρὸς κατάργησιν τῶν περὶ αἰρετικῶν νόμων καὶ παῦσιν τῶν δικῶν τοῦ *ιεροδικείου*. Ὅτε δ' ἐφάνθησαν ἐρχόμενοι μετὰ τὴν εἰς τὰ ἀνάγκορα τῆς ἐπάρχου, περιέπεσεν αὕτη εἰς ἐκπλήξιν. Τότε δ' εἶπέ τις τῶν παρ' αὐτῇ ἱσταμένων συμβούλων, ὅτι δὲν πρέπει νὰ στενοχωρῆται ἀπὸ τοὺς *ἐπαίτας* (*gneux*) τούτους· ἡ δὲ λέξις αὕτη μεταφερθεῖσα εἰς τοὺς συνεταίρους, προσελήφθη παρ' αὐτῶν ὡς σύμβολον τοῦ δεσμοῦ των. Ὁνομάσθησαν λοιπὸν *Γεῦσοι*, καὶ ἔφερον ἕκτοτε εἰς τὸν λαϊκὸν νομισματόσημον μετὰ τῆς εἰκόνης τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ἐπιγραφῆς «πιστὸς εἰς τὸν βασιλέα μέχρι τῆς πείρας τῶν ἐπειτῶν». Ἡ αἴτησις ἔμεινε χωρὶς ἀποτέλεσμα. Οἱ αἰρετικοὶ ἐτιμωροῦντο στερούμενοι ἐλευθερίας, κτημάτων καὶ ζωῆς· καὶ ὅμως ὁ θρησκευτικὸς νεωτερισμὸς εἰσέδυσεν ὀσημέραι πλείυτερον· ψαλμοὶ ἐψάλλοντο, καὶ εἰς τὸν πολλακίς ἐν ὑπαίθρῳ κηρυττόμενον ὑπὸ εὐαγγελικῶν κληρικῶν ἱερὸν λόγον ἐσύχναζον χιλιάδες· μοναχοὶ δὲ, εἰκόνας τῆς παρθένου Μαρίας καὶ ἄλλα ἱερὰ ἀντικείμενα ἐμυκτηρίζοντο. Τελευταῖον δ' ἐξεβράαγη ἐν Ἀνθερπία, Βρυξέλλαις καὶ ὅλῃ τῇ Βραβάντη ἡ ἀπὸ πολλοῦ κατεχομένη μαγία τοῦ λαοῦ διὰ τὴν θρησκευτικὴν καταπίεσιν (1566). Ὁμιλος λαοῦ ἀνήκοντος εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις ἡμρωτήριασε τοὺς ἐν τοῖς ὁδοῖς ἱσταμένους σταυροὺς καὶ τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων· μετ' ὀλίγον δ' ὤρμησε τὸ πολλαπλασιαζόμενον πλῆθος εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ μοναστήρια, καὶ ἔπραξε παντὸς εἴδους ἱεροσύλους ὑβρεῖς. Τὰ συμβεβηκότα ὅμως ταῦτα ἐπέφερον χωρισμὸν. Οἱ μέτριοι δηλ. προσετέθησαν εἰς τὴν κυβερνήτριαν, καὶ ἐβοήθησαν αὐτὴν τιμωροῦσαν τοὺς ἐνό-

χους. Ἐν βραχεῖ δ' ἀποκατέστη ἡ τάξις, καὶ ἡ Μαργαρίτα συνεβούλευεν ἠπιότητα καὶ συνδιαλλαγὴν, δι' ὧν μόνον ἠδύνατο νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὸ κράτος διαρκῶς ἡ ἡσυχία. Ἄλλ' αἱ προτάσεις αὐτῆς δὲν εὔρον ἀκράσιν ἐν Μαδρίτῃ. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ πέμψωσι τὸν τραχὺν ALBAN μετ' Ἰσπανικῶν στρατῶν εἰς τὰς Κάτω Χώρας, ὅπως καταναγκάσωσι τὸν λαὸν διὰ τῆς αὐστηρότητος καὶ βίας.

§ 24. Ἡ περὶ τῆς ἐλευσεως τοῦ Ἄλβας (1567—1573) εἰδησις ἔκαμε τοὺς Κατωχωρίτας νὰ φύγωσιν ἀγεληδόν. Γουλιέλμος δ' ὁ Ὁράγγης, ἀνὴρ συνετὸς, προρατικὸς εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας του, δραστήριος καὶ «σιγηλὸς», ὑπεχώρησεν ἐκ τῆς ταραχῆς καὶ ἔφυγεν εἰς τὴν Γερμανίαν. Μετὰ δακρύων δ' ἀπεχωρίσθη τὸν Ἐγμόντιον, τὸν ὁποῖον εἰς μάτην εἶχε προσπαθήσει νὰ πείσῃ ὅπως τὸν ἀκολουθήσῃ. Τοῦ Ἐγμοντίου ἡ φαιδρά καὶ ἀπλοϊκὴ φύσις δὲν ἐπίστευε τὴν Ἰσπανικὴν δολιχότητα, τὴν ὁποίαν συνεβούλευεν αὐτὸν ὁ Ὁράγγης νὰ φοβῆται. Εἶχε πεποίησιν εἰς τὰς προτέρας αὐτοῦ πρὸς τὸν κυριαρχικὸν οἶκον τοῦ Ἀψοβούργου ἐκδουλεύσεις, καὶ ἔμεινε. Μόλις ὅμως ἔφθασεν ὁ Ἄλβας μετ' ἀπεριορίστου δυνάμεως εἰς τὰς Βρυξέλλας, καὶ διέταξε νὰ συλλάβωσι τὸν ἄκακον Ἐγμόντιον καὶ τὸν ἀνδρείον Ὁορρον, καὶ νὰ κατηγορήσωσιν αὐτοὺς ὡς προδότας τῆς πατρίδος ἐνώπιον τοῦ νεωστὶ συσταθέντος *συμβουλίου τῆς ἀνταρσίας*. Μετὰ δὲ τοῦτο ἀπεκεφαλίσθησαν καὶ οἱ δύο μετὰ 18 ἄλλων εὐγενῶν εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Βρυξέλλων (1568). Τὸ *συμβούλιον* δὲ τοῦτο τῆς ἀνταρσίας, *αἱματηρὸν συμβούλιον* ὑπὸ τῶν Κατωχωριτῶν ὀνομασθέν, ἐτιμώρησεν ἔπειτα μετ' ἀνηκούστου αὐστηρότητος καὶ σκληρότητος καὶ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ εὐαγγελικοῦ δόγματος, καὶ τοὺς σταθεροὺς ὑπερμάχους τῶν ἐγγχωρίων δικαιωμάτων καὶ καθεστώτων. Ἡ δὲ κυβερνήτρια, ἀγανακτήσασα διὰ τὰς βδελυρὰς ταύτας πράξεις, παρήτησε τὴν θέσιν αὐτῆς, καὶ ἔφυγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ μνήμη αὐτῆς ἔμεινε ἐντιμος. Ὁ Ἄλβας ὅμως ἀνήγειρον ἐν Ἀνтверπία ἀκρόπολιν, καὶ ἥσκησεν ἐπὶ 6 ἔτη (1567—1573) καταπιεστικὴν καὶ βιαιάν ἀρ-

χὴν, ἣτις ἠνοίξε τὰς μεγίστας πληγὰς εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ εὐδαιμονίαν. Μὴ λαμβάνων παντάπασι ὑπ' ἄψιν τοὺς ἐγχω-
 ρίους νόμους, καθ' οὓς οἱ φόροι παρεχωροῦντο ὑπ' αὐτῶν τῶν
 πύξεων ἐκάστης χώρας, καὶ εἰσεπράττοντο κατὰ τὸν σκοπι-
 μώτατον τρόπον, ἐπέβαλεν ὁ Ἄλβας εἰς τὴν χώραν φόρον
 μόνιμον, καὶ διένειμεν αὐτὸν κατὰ τρόπον τὰ μέγιστα ἐπι-
 ζήμιον εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἐπιμιξίαν, εἰσαγαγὼν ἐκτὸς
 τοῦ φόρου τῶν κτημάτων καὶ μέγαν φόρον ἐπὶ τῶν ἐμπο-
 ρευμάτων. Ἡ δ' ἀθυμία καὶ ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ διὰ τὴν
 καταθλιπτικὴν ταύτην φορολογίαν καὶ διὰ τὰς ἀπανθρώπους
 βδελυρίας, τὰς ὁποίας ἔπραττον τὰ Ἰσπανικὰ στρατεύματα
 εἰς τινὰς τῶν ἀπειθουσῶν πόλεων κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἄλβα,
 διήγειραν τελευταῖον τοιαύτην ταραχὴν καθ' ἅπασαν τὴν
 χώραν, ὥστε ἀπεφάσισαν ἐν Μαδρίτῃ νὰ μετακαλέσωσιν τὸν
 Ἄλβαν. Ἡ εἰδήσις ὅτι στυγρὸς μεταναστῶν, θαλάσσιοι Γεῦ-
 σοι ὀνομασθέντες, ἐκυρίευαν τὴν ἐλλείμενον πόλιν Βρειλλαν,
 καὶ ὅτι τὰ ἀρκητὰ κράτη Ὀλλανδία, Σηλανδία κλπ., ἠνώ-
 θησαν καὶ ἀνεγνώρισαν (1572) ἔπαρχον τὸν ἐπιστρέψαντα
 Γουλιέλμον τὸν Ὁράγγην, ἠδυνήθη φαίνεται νὰ πείσῃ τὴν
 Ἰσπανικὴν αὐλήν, ὅτι ἡ διαγωγὴ τοῦ Ἄλβα δὲν ἔφερε πρὸς
 τὸ σκοπούμενον τέλος. Ὀλίγον δ' ἔπειτα ἀφοῦ ὁ δουξ κατέ-
 λιπε τὰς Κάτω Χώρας, ἀνύψωσαν τὰ Βόρεια κράτη τὸν Καλ-
 βινισμόν ὡς θρησκείαν τοῦ τόπου (1574).

§ 25. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἄλβα (*Λουδοβίκος Ζουρίγας*)
 (1573—1576) διέλυσε τὸ αἵματηρὸν συμβούλιον, καὶ προσε-
 πάθησε νὰ στερεώσῃ πάλιν δι' ἡπιωτέρου τρόπου τὴν κινδυ-
 νεύουσαν κυριαρχίαν τῶν Ἰσπανῶν εἰς τὰς Κάτω Χώρας· ἀλλὰ
 τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ξένων στρατευμάτων, τῶν ὁποίων
 ἡ ἀκολασία ἠξίανετο καθ' ἐκάστην, ἐμπόδισε τὴν συνδιαλλα-
 γήν. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἐν *Μοκερχεῖδη* νίκη του (1574), καθ' ἣν
 ἀπέθανον ἡρωϊκὸν θάνατον δύο ἀδελφοὶ τοῦ Ὁράγγη, ἔμεινε
 χωρὶς τοῦ προσδοκωμένου ἀποτελέσματος. Δύο δ' ἔτη μετὰ
 ταῦτα ἀπέθανεν ὁ Ζουρίγας. Πρὶν δ' ἔτι δυνηθῆ ὁ διάδοχος
 αὐτοῦ *Αδρ. Γωάρρης* (1576—1578), ὁ ἀνδρεῖος ἑτεροθαλής

ἀδελφὸς τοῦ Φιλίππου, νὰ προσέλθῃ εἰς τὸ δυσχερὲς ὑποβή-
γμα, ἔφθασεν εἰς τὸν μέγιστον βαθμὸν ἢ αὐθάδεια τῶν ἀγριω-
θέντων στρατευμάτων ἐνεκα τῆς μὴ ἀποτίσεως τῶν μισθῶν.
Ἐνέπλησαν δὲ τὰς πλουσίας πόλεις *Μαστρίχτην* καὶ *Ἄντ-
βερπίαν* ἀρπαγῶν, φόνων, καὶ μεγάλων ἐρημώσεων. Τότε δὲ
κατώρθωσεν ὁ συνετὸς Ὁράγγης νὰ ἐνώσῃ (1576) ὅλας τὰς
χώρας ἐν τῇ ΣΥΝΘΗΚῃ τῆς ΓΑΝΔΑΣ εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ
νὰ βοηθηθῶσιν ἀμοιβαίως μὲ κτήματα καὶ αἶμα πρὸς ἀποδίω-
ξιν τῶν Ἰσπανικῶν στρατευμάτων ἐνῶ ὁ Δὸν Ἰωάννης δὲν
ἔγεινεν ἰκανὸς κατὰ τὸ διάστημα τῆς βραχυχρονίου αὐτοῦ ἐν
ταῖς Κάτω χώραις ἐνεργείας νὰ θεμελιώσῃ πάλιν στερεῶς τὴν
διὰ τῆς συνθήκης ταύτης κλονισθεῖσαν ἀρχὴν τῶν Ἰσπανῶν.
Ἐν τούτοις ὁ Δὸν Ἰωάννης καὶ ὁ ἐμπειροπόλεμος αὐτοῦ διά-
δοχος *Ἀλέξανδρος ΦΑΡΝΕΖΗΣ* τῆς Πάρμας (1578—1592),
υἱὸς τῆς ἐπάρχου *Μαργαρίτας*, ἐσχόπουν τὸ ἐξῆς· νὰ ὑποθρέ-
ψωσι μὲν τὴν ζήλοτυπίαν καὶ τὸ φυλετικὸν μῆσος τῶν Νοτίων
κρατῶν πρὸς τὰ Ἀρκτικά, νὰ διατηρήσωσι δ' ἐν ἐκείνοις τὴν
καθολικὴν ἐκκλησίαν εἰς τὰ δικαιώματα αὐτῆς, καὶ νὰ σώ-
σωσιν οὕτω τοῦλάχιστον εἰς τὴν Μεσημβρίαν τὴν Ἰσπανικὴν
ἀρχήν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἐνόησεν ὁ Ὁράγγης, καὶ
πεπεισμένος ὅτι ἡ ὁμόνοια δύναται νὰ κάμῃ καὶ τοὺς ἀσθε-
ρεῖς δυνατοὺς, ἤνωσε (1579) διὰ τῆς ΕΝΩΣΕΩΣ τοῦ ΟΥΛ-
ΤΡΕΧΤΟΥ τὰ βόρεια κράτη εἰς στενώτερον τινα δεσμὸν πρὸς
κοινὴν ἐνέργειαν. Ἡ συνθήκη δ' αὕτη ἔγεινε τὸ θεμέλιον τῶν
ἠνωμένων κρατῶν τῶν προτεσταντικῶν *Κάτω Χωρῶν*. Τοῦ-
ναντίον δ' ἐγένετο ἐν Μεσημβρίᾳ, διὰ τῆς ἀναμιξέως ξένων
ἡγεμόνων καὶ εὐγενῶν, ὁ χωρισμὸς καὶ ἡ ταραχὴ ὁσημέραι
μεγαλῆτεραι· διὸ ἐπέτυχεν ὁ δραστήριος Πάρμας νὰ κατα-
πίεσῃ εἰς πολλὰ μέρη τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ καταστήσῃ
εὐπειθεῖς πολλὰς πόλεις. Νῦν δ' ὅλη ἡ μανία τοῦ Φιλίππου
διευθύνθη κατὰ τοῦ Ὁράγγη. Εἶχε δὲ προγράψῃ αὐτὸν ἤδη,
καὶ ὑποσχεθῆ εἰς ἐκείνον, ὅστις ἤθελε τὸν παραδώσει νεκρὸν ἢ
ζῶντα, μεγάλην ἀντιμισθίαν καὶ τὴν εὐγένειαν. Ἡ δελεα-
στικὴ δ' αὕτη ὑπόσχεσις, καὶ ἡ συνεργία πολλῶν ἐμπαθῶν

ἱερῶν, ἔσχον ἀποτέλεσμα πολλὰς θανατηφόρους προσβολάς. Καὶ μίαν μὲν ἐξ αὐτῶν διέφυγεν ὁ Ὀράγγης· ἀλλ' ἡ σφαῖρα τοῦ θρησκομανοῦς ἐκ τοῦ Ἐλευθέρου Κομητάτου *Balthasar Gerardus* ἐξήπλωσεν αὐτὸν νεκρὸν εἰς τὴν θύραν τοῦ ἐν *Δέλφτοις* ἡγεμονικοῦ ἐστιατορίου (1584). Ὁ φονεὺς ὅμως συνελήφθη, καὶ ἐθανάτωθη κατὰ τρόπον ἐπώδυνον. Εἰς τὴν θέσιν δὲ τοῦ Ὀράγγη ἐξέλεξαν τὰ βόρεια κράτη ἑπαρχον καὶ στρατηγὸν τὸν ἀνδρείον αὐτοῦ υἱὸν *Μαυρίκιον*.

§ 26. Περὶ τοὺς χρόνους δὲ τούτους ἦτον εἰς τὰ δυτικὰ κράτη τῆς Εὐρώπης ἡ μεταξὺ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων θρησκευτικῆς μανίας μεγαλητέρα ἢ ἄλλοτε· καὶ ἐνῶ οἱ πρῶτοι εἶχον τὸ θάρρος αὐτῶν εἰς τὸν Φίλιππον τῆς Ἰσπανίας, ἐπροστατεύοντο οἱ τελευταῖοι, ἄλλοτε μὲν μυστικῶς, ἄλλοτε δὲ φανερώς, ὑπὸ τῆς βασιλείσσης τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ. Ἐπεμψε δ' αὕτη τὸν εὐνοούμενόν της *Λεικεστρίαν* μετὰ στρατοῦ εἰς τὰς Κάτω Χώρας, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν παντελῆ νίκην τοῦ Πάρμα· ἐβοήθησε δὲ καὶ τοὺς Γάλλους *Οὐγενόττους* κατὰ τῶν συμμάχων τοῦ Φιλίππου τῶν *Λιγουϊστῶν* (§ 28) καὶ Ἰησουϊτῶν· καὶ ὅτε ἠπειλήθη ἡ ἰδία αὐτῆς ζωὴ ὑπὸ τῶν ἐγχειριδίων τῶν θρησκομανῶν (1587), συγκατετέθη εἰς τὴν θανάτωσιν τῆς Μαρίας Σπουάρτ (§ 30). Τότε δ' ἀπεφάσισεν ὁ Φίλιππος νὰ ἐξαρραγίσῃ διὰ κραταιᾶς προσβολῆς πάντας τοὺς ἐχθροὺς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ πρὸ πάντων νὰ σωφρονίσῃ τὴν αἰρετικὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν ἀναθεματισμένην αὐτῆς βασιλίσειαν. Ὄθεν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξώπλισε τὴν ἐξ 130 ἰσχυρῶν πολεμικῶν πλοίων συνισταμένην μεγάλην αὐτοῦ *Ἀρμάδα*ν ἢ *ἀνίκητον στόλον* (1588), καὶ ἐπέμψεν αὐτὸν ὑπὸ τὴν ἀρχιναυαρχίαν τοῦ *Μεδίνα Σιδωνία* εἰς τὸν πορθμὸν, διὰ νὰ ὑποτάξῃ συγχρόνως τὴν Ἀγγλίαν, τὰς Κάτω Χώρας καὶ τὴν Γαλλίαν, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τῆς ζήρας. Ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησις αὕτη ἀπέβη πρὸς ὄνειδος καὶ καταστροφὴν τῆς Ἰσπανίας. Ὁ «ἀνίκητος στόλος» ὑπέκυψεν εἰς τὰς τρικυμίας καὶ τὴν ἐπιδεξιότητα καὶ ἀνδρείαν τῶν Ἀγγλων· καὶ ὅ,τι διέφυγε τὰς πυρπολήσεις, τοὺς σκοπέλους καὶ

τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὸν πορθμὸν, ἐξώκειλε κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰς Ἑβρίδας καὶ τὰς νήσους τῆς Σετλανδίας, ὅτε ἠθέλησεν ὁ Σιδωνίας νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰσπανίαν περιπλέον τὴν Σκωτίαν. Ἦτο δὲ τοῦτο μεγάλη τῆς εἰμαρμένης συμφορὰ. Τοῦτο ἀνεγνώρισε καὶ ὁ Φίλιππος, ὅτε καθησύχασε τὸν τρέμοντα ναύαρχον μὲ τὰς λέξεις, ὅτι ἀξέπεμφεν αὐτὸν κατ' ἀνθρώπων καὶ ὄχι κατὰ τρικυμιῶν καὶ σκοπέλων.» Ἡ ἔκβασις αὕτη συνέτριψε τὴν κατὰ θάλασσαν δύναμιν τῆς Ἰσπανίας, καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Κάτω Χωρῶν. Διότι ἐξηκολούθησε μὲν εἰσέτι ὁ πόλεμος δύο δεκαετηρίδας, ἀλλ' οἱ Ἰσπανοὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑποτάξωσι πάλιν ὅλην τὴν χώραν, ἀν καὶ οἱ στρατηγοὶ ἔδειξαν ἱκανὴν ἐπιδειξιότητα καὶ τὰ στρατεύματα μεγάλην ἀνδρείαν. Τὰ βόρεια κράτη, ἔχοντα ἕξοχον στρατηγόν, τὸν Μαυρίκιον Ὁράγγην, ἐνεκατέρησαν εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα αὐτῶν. Ὀλίγον δὲ πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἔδωκεν (1598) ὁ Φίλιππος εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Κλάραν Εὐγενίαν, ὅτε ἐνυμφεῖθῃ τὸν ἀρχιδούκα τῆς Αὐστρίας Ἀλβέρτον, τὰς Κάτω Χώρας ὡς προῖκα, μὲ τὴν συμφωνίαν ὅτι, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ὁ γάμος ἤθελε μείνει ἄγονος, αἱ χῶραι νὰ ἐπιστραφῶσιν πάλιν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Τὰ ἠνωμένα ὅμως κράτη τῆς Ὀλλανδίας δὲν ἀπεδέχθησαν τὸ σχέδιον. Ἐξηκολούθησαν λοιπὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατον Φιλίππου τοῦ Β' τὸν πόλεμον, μέχρις οὗ τέλος, μεσιτεύσαντος Ἑρρίκου τοῦ Δ' τῆς Γαλλίας, συνωμολογήθη ἀνακωχὴ (1609), ἣτις ἐξησφάλισεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνεξαρτησίαν, θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν μετὰ τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν. Ἄλλ' ἐν τῇ Βεσγαλικῇ εἰρήνῃ πρῶτον ἀνεγνώρισθη ἐπισήμως ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἠνωμένων κρατῶν τῆς Ὀλλανδίας. Τούναντίον δ' αἱ νότιοι ἐπαρχίαι (Βέλγιοι) ἔμειναν ὀλόκληρον ἀκόμη ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ τὴν Ἰσπανίαν, καὶ περιήλθον ἔπειτα εἰς τὴν Αὐστροίαν.

β'.) Ὁ γοητικὸς γάμος τῶν Παρισίων. Ἐρρῆκος ὁ Γ'.
καὶ Ἐρρῆκος ὁ Δ'.

§ 27. Ἐν Γαλλίᾳ Ἐρρῆκον τὸν Β'. (§ 15) διεδέχθη τὸ 1559 Φραγκίσκος ὁ Β'. Καὶ ἀμφότεροι μὲν κατεδίωκον σφοδρῶς τὸν ἐκ τῆς Ἑλβετίας εἰσδύσαντα Καλθινισμόν, ἀλλ' ἐπὶ Καρόλου τοῦ Θ'. ἐπετάθη σφόδρα τὸ κατὰ τῶν Οὐγενόττων (Καλθινιστῶν) μῖσος. Καὶ τούτων μὲν ἀρχηγὸς ἦτον ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Κονδάτη Ἐρρῆκος Βουρβωνίδης, ἀρχὼν μὲν τῆς ἐν τοῖς Πυρηναίοις μικρᾶς χώρας Βεαρνίας, ἐπικαλούμενος δὲ βασιλεὺς τῆς *Ναυάρρας* καὶ ἔχων παρ' ἑαυτῷ ὡς σύμβουλον τὸν συνετὸν στρατηγὸν Κολίγην τῶν δὲ θρησκομανῶν καθολικῶν κορυφαῖοι ἦσαν οἱ θεῖοι τῆς Μαρίας Στουάρτ *Γυῖζαι*. Προτιθέμενος δὲ Κάρολος ὁ Θ', κατὰ προτροπὴν τοῦ Κολίγην, νὰ πολεμήσῃ πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, καὶ ἔχων ἀνάγκην ὁμονοίας ἐν τῇ Γαλλίᾳ, ἐνόμισεν ὅτι ἤθελε συνδιαλλάξαι διαρκῶς τὰ θρησκευτικὰ κόμματα, νυμφεύων τὸν ἀρχηγὸν τῶν Οὐγενόττων *Βουρβωνίδην Ἐρρῆκον τὸν Ναυάρρας καὶ Βεαρρίας* μετὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ *Μαργαρίτας τῆς Βαλεσίας*. Τοῦτο ὅμως δυσκρέστησε τοὺς *Γυῖζαι*, οἵτινες ἐπίστευον, ὅτι ὁ Κολίγηνς εἶχε πρὶν ἐνεργῆσαι τὸν φόνον τοῦ Φραγκίσκου *Γυῖζην* ἔμπροσθεν τῆς *Αὐρηλίας*, καὶ ἀπεφάσισαν τὸν ἀφανισμόν του. Ἐνῶ λοιπὸν ἐπέστρεφεν οὗτος ἐσπέραν τινὰ ἀπὸ τοῦ Λούβρον εἰς τὴν οἰκίαν του, ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ σφαῖρα κατέθραυσεν μόνον τὸν βραχίονά του, καὶ ἔπρεπε νὰ ἐπινοήσῃσι νέον δολοφονίας σχέδιον (1572). Νῦν δ' ἠνώθησαν οἱ *Γυῖζαι* μετὰ τῆς ἐκ *Μεδίκων* βασιλομήτορος *Δικατερίνης* καὶ τοῦ τρίτου αὐτῆς υἱοῦ Ἐρρῆκου τοῦ *Ανδραυκοῦ* εἰς τὸ τραμερὸν σχέδιον, τοῦ νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τοῦ προκειμένου γάμου, πρὸς πανηγύρισιν τοῦ ὁποίου εἶχον σπεύσει πολλοὶ διακεκριμένοι Καλθινισταὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ὅπως ἀφανίσωσι τοὺς ἀρχηγούς τῶν Οὐγενόττων. Ἡ δὲ βασιλομήτωρ, ἥτις ἐφοβεῖτο ἐκ τοῦ πρὸς τὴν Ἰσπανίαν πολέμου κίνδυνον διὰ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐμίσει τὸν ναύαρχον,

συγκατετέθη εἰς τὸ τρομερὸν σχέδιον. Τοιαύτην αἰτίαν εἶχεν ὁ ΠΑΡΙΣΙΝΟΣ ΦΟΝΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΝΥΚΤΑ ΤΟΥ ΑΓ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ, τὴν 24 Αὐγούστου 1572. Ὅθεν ὅτε περὶ τὸ μεσονύκτιον ἔδωκε τὸ σημεῖον ὁ μέγας κώδων τοῦ Ἀγίου Γερμανοῦ (L'Auxerrois), ὤρμησαν στίφη ὀπλισμένων φονέων κατὰ τῶν ἀπροφυλάκτων Καλθινιστῶν. Ὁ Κολιγνης, ὁ πολὺς ἥρωες, ἦτο τὸ πρῶτον θῦμα, τὸ ὁποῖον ἐσφάζαν οἱ Γυῖζαι εἰς τὸ μῖτος αὐτῶν· ἔπειτα δὲ διέτρεξαν τὰ στίφη τῶν φονέων ὅλα τὰ μέρη τῆς πόλεως, ἐνέπλησαν οἰκίας καὶ ὁδοὺς αἵματος καὶ πτωμάτων, καὶ ἐνέπαιζαν πᾶν αἶσθημα, πᾶσαν φιλανθρωπίαν καὶ πάντα νόμον. Τρεῖς ἡμέρας διήρκεσεν ἡ σφαγὴ, τὴν ὁποίαν ἐμυμήθησαν εἰς πολλὰς πόλεις, καὶ ἦτις κατὰ τὸν ἐλάχιστον ὑπολογισμὸν ἔστειλεν εἰς τὸν τάφον 25,000 Οὐγενόττους. Ὁ δὲ βασιλεὺς, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον γνωστοποιήσει τὸ σχέδιον μικρὸν πρὸ τῆς ἐκτελέσεώς του, ἠκολούθησε τὴν ὁρμὴν τοῦ πάθους του, καὶ ἐπυροδόλησε μάλιστα ὁ ἴδιος κατὰ τῶν φευγόντων ἀπὸ τινος ἐξώστου τοῦ Λούβρου. Καὶ ὅτε, γενομένης τῆς πράξεως, ἡ κοινὴ γνώμη ἐδήλωσε πρωτουργοὺς τοὺς Γυῖζας, καὶ προσεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ ἀπολογηθῶσιν, ἀνέλαβεν ὁ Κάρολος ὅλην τὴν ὑπόθεσιν ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἠθώωσε τὸ βδελυρὸν ἔγκλημα δι' ἐπινοηθείσης συνωμοσίας. Ἐκπεπληγμένοι δὲ κατέλιπον πολλοὶ Γάλλοι τὴν πατρίδα αὐτῶν, καὶ ἐξήτησαν καταφύγιον εἰς τὴν Ἑλβετίαν, Γερμανίαν καὶ τὰς Κάτω Χώρας. Ὁ δὲ Ἑρρίκος Βουρβωνίδης μάλιστα ἔσωσε τὴν ζωὴν του ἐξορόσας ἀναγκαστικῶς. Ἀλλ' ἅμα εὐρεθείς ἐν ἀσφαλείᾳ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν πίστιν.

§ 28. Δύο ἔτη μετὰ τὴν νύκτα τοῦ Ἀγ. Βαρθολομαίου (1574) ἀπέθανεν ὁ Θ'. Κάρολος, περιπεσὼν εἰς ἀγωνίαν ἐξ ἐκπληκτικῶν ὀνείρων. Ὁ ἀδελφὸς δ' αὐτοῦ Ἑρρίκος, ἀπὸ ἐνὸς ἤδη ἔτους αἰρετὸς βασιλεὺς τῆς Πολωνίας, ἔφυγε κρυφίως ἀπὸ τῆς τραχείας χώρας τοῦ Βιστούλα, ὅπως λάβῃ τὸ ὠραιότερον στέμμα τῆς Γαλλίας. Ἑρρίκος ὁ Γ'. (1574—1589) ἦτον ἀνὴρ τρυφιλὸς, φιλήδονος, καὶ ἐστερεῖτο σπουδαιότητος καὶ

ἐνεργείας. Κεκλεισμένος εἰς τὰ ἔσω τῶν ἀνακτόρων αὐτοῦ μὲ τὰς ἐρωμένας καὶ τὰ κυνάρια του, ἐλησμονεῖ τὸ κράτος μὲ τὰς θυέλλας αὐτοῦ καὶ συμφορὰς, καὶ ὅτε τὸν κατελάμβανε φόβος διὰ τὴν ἐν φιληθονία καὶ τρυφηλότητι ἀμαρτωλῆν ζωὴν του, ἐζήτει παρηγορίαν εἰς δεισιδαίμονας προσευχὰς, εἰς ἱεράς ἀποδημίας καὶ λιτανείας, καὶ ὑπεβάλλετο εἰς κανόνας καὶ μαστιγώσεις. Διὰ τὰ δύναται δὲ νὰ παραδίδεται ἀταράχως εἰς τὰς ἀπολαύσεις τῆς πρωτευούσης, παρέσχεν εὐθύς μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς τοὺς Οὐγενόττους θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα πολιτικῶν δικαιωμάτων πρὸς τοὺς καθολικοὺς, ὅπως εἰρηνοποίησεν αὐτούς. Ὀργισθέντες ὅμως διὰ τὰς παραχωρήσεις ταύτας, αἰτινες κατέστρεφον τοὺς καρποὺς πασῶν τῶν μέχρι τοῦδε προσπαθειῶν αὐτῶν, συνέδεσαν οἱ ζηλωταὶ καθολικοὶ, ἀρχηγὸν ἔχοντες τὸν ΕΡΡΙΚΟΝ ΓΥΙΖΗΝ, καὶ συνεννοηθέντες μετὰ τοῦ Φιλίππου Β'. τῆς Ἰσπανίας, τὴν ΙΕΡΑΝ ΣΥΜΜΑΧΙΑΝ (ΛΙΓΑΝ) (1576) πρὸς διατήρησιν τῆς ἐκκλησίας εἰς τὰ παλαιὰ αὐτῆς δικαιώματα. Διὰ τῶν ὑποβολῶν δὲ τῶν ἱερέων καὶ μοναχῶν, καὶ διὰ τῶν ραδιουργιῶν τῶν Ἰησουϊτῶν, προσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν πολλοί. Φοβούμενος δὲ τὴν ἀνταρσίαν ἐπλησίασεν ὁ εὐμετάβλητος καὶ ἄπιστος βασιλεὺς εἰς τοὺς καθολικοὺς ζηλωτάς, ἐκήρυξεν ἑαυτὸν ἀρχηγὸν τῆς συμμαχίας, καὶ ἐπεριόρισε τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην. Ὀλίγα δ' ἔτη μετὰ ταῦτα ἀπέθανεν ὁ μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν Ἑρρίκου τοῦ Γ'. δυνεῖ τῆς Ἀνδεγαυίας ἀναδειχθεὶς (1584) νεώτατος ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως· καὶ ἐπειδὴ καὶ οὗτος καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἦσαν ἄτεκνοι, ἔγεινεν ὁ Βουρβῶν Ἑρρίκος ὁ Ναυάρρας (Βεαρρίας) ὁ πλησιέστατος κληρονόμος τοῦ θρόνου. Αὕτη δ' ἦ προσδοκία ἡγεμόνος προτεσταντικοῦ ἐτρόμαξε τὴν καθολικὴν Γαλλίαν, καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν συμμαχίαν νέας δυνάμεις. Ὁ ἀδύνατος βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ἀνακαλέσῃ πάσας τὰς μετὰ τῶν Οὐγενόπτων συνθήκας, νὰ παραγγεῖλῃ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν αἰρετικῶν, καὶ νὰ συναινέσῃ εἰς τὰς διατάξεις τῆς συμμαχίας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχεν Ἑρρίκος ὁ Γυίζης σκοπὸν μόνον νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὸν ὑπὸ τοῦ

Πάπα αναθεματισθέντα προτεστάντην διάδοχον· ἀλλ' ἐπαυ-
 ξανομένης τῆς δυνάμεως, ᾗζήθη καὶ ἡ τόλμη αὐτοῦ· μετ' ὀλί-
 γον δ' ἐπεδίωξε καὶ αὐτὸς τὸν θρόνον, δυσχυριζόμενος ὅτι ὡς
 λεγόμενος ἀπόγονος τῶν Καρολιδῶν εἶχε δικαιοτέρας ἀξιώ-
 σεις ἢ ἡ βασιλεύουσα οἰκογένεια. Ἐν Παρισίοις δὲ, ὅπου οἱ
 πολῖται εὐρίσκοντο εἰς ἀδιακόπους ἀνακινήσεις ἕνεκα θρησκο-
 μανῶν δημηγόρων, ἐξυφάνθη συνωμοσία κατὰ τῆς ἐλευθερίας
 ἢ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως, καὶ ὅταν Ἐρρίκος ὁ Γ' ἐζήτησε νὰ
 ὑπερασπισθῆ προσκαλῶν Ἑλβετικά στρατεύματα, μετεβλήθη
 ἡ ἀνακίνησις εἰς ἐπανάστασιν. Ὁ λαὸς συνηθροίσθη περὶ τὸν
 παρὰ τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως εἰς τὴν πρωτεύουσαν εἰσε-
 λάσαντα δούκα τῆς Γουίτζης, ἀπέκλεισεν ὁδοὺς καὶ γεφύρας
 διὰ ὁδοφραγμάτων (barricades), καὶ ἤρχισε (1588) πεισμα-
 τῶδη ἀγῶνα πρὸς τινὰ ἀποσπάσματα τοῦ στρατοῦ. Τρέμων
 δ' ἔφυγεν ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν εὐνοουμένων αὐτοῦ πρὸς τὸ
 Κάρνυτον (Chartres) καὶ κατέλιπε τὴν πρωτεύουσαν εἰς τὸν
 ἀντίπαλόν του. Ἐρρίκος δ' ὁ Γουίτζης κατέλαβεν ἤδη τὴν αὐ-
 τὴν δύναμιν, ἣν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Μερβιγγίων ὁ Μαϊθρδο-
 μος (§ 13 I. M.). Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ θέσις δὲν ἤρκει εἰς τὸν
 φιλοδοξὸν κομματάρχη. Δίαιτα συγκαλεσθεῖσα (Σεπτ. 1588)
 εἰς τὴν Βλεσιάν, ἔνθα ὑπερίσχυσαν οἱ ὀπαδοὶ τῶν Γουίτζων,
 ὅχι μόνον ἠσχολήθη εἰς τὸ νὰ ἀρπάσῃ ἀπὸ τῶν Βουρβῶνων
 πάντα τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματά των καὶ νὰ ἐξαφανίσῃ
 τὸν Καλβινισμὸν, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταβάλλῃ τὴν κυβέρνησιν καὶ
 νὰ παραδώσῃ ὅλην τὴν δύναμιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γουίτζων.
 Τότε ὅμως ἐτόλμησεν ὁ βασιλεὺς Ἐρρίκος Γ' τολμηρὸν βῆμα.
 Ἔβαλε νὰ φονεύσῃ τὸν δούκα τῆς Γουίτζης καὶ τὸν ἀδελφὸν
 αὐτοῦ, τὸν καρδινάλιον Λουδοβίκον, καὶ νὰ συλλάβῃ τοὺς
 ἐπισημοτάτους ἀρχηγοὺς τοῦ κόμματος αὐτῶν. Ἡ δὲ στενο-
 χωρία διὰ τὰς συνεπείας τῆς πράξεως ταύτης ἐπετάχυνε τὸν
 θάνατον (1589) τῆς ἀσθενοῦς Αἰκατερίνης τῆς ἐκ Μεδίκων.
 Ἐν τούτοις ὁ φόνος τῶν Γουίτζων ἐπροξένησε τρομερὰν ἀνταρ-
 σίαν καθ' ὅλον τὸ κράτος· ἐν Παρισίοις ἤρνούντο νὰ ὑπακού-
 σωσιν εἰς βασιλέα ἀσεβῆ, ὅστις εἶχε καταβάλλει τὰς στήλας

τοῦ καθολικισμοῦ ὁ Πάπας ἐξεσφενδόνισε κατ' αὐτοῦ τὸ ἀνάθεμα, καὶ εἰς διαφόρους τόπους ἠγέρθησαν ἐπαναστατικαὶ κυβερνήσεις. Ἐγκαταλελειμμένος δὲ καὶ καθυβρισμένος δὲν ἔβλεπε πλέον Ἐρρίκος ὁ Γ' ἄλλην ὁδὸν πρὸς σωτηρίαν, εἰμὴ τὴν μετὰ Ἐρρίκου τοῦ Ναυάρρας καὶ τῶν Οὐγενόττων συμμαχίαν. Τρομερὸς δ' ἐμφύλιος πόλεμος ἦναψε μὲν ἐκ νέου, ἀλλ' ἡ εὐτυχία δὲν ἦτον ὑπὲρ τῆς συμμαχίας. Ἐπολιόρκει δὲ ἤδη ὁ Ἐρρίκος τοὺς Παρισίους καὶ ἠπεῖλει νὰ μεταβάλῃ τὴν ἄπιστον πόλιν εἰς σωρὸν ἐρειπίων, ὅτε τὸ ἐγγχειρίδιον θρησκομανοῦς τινος μοναχοῦ ἔθηκε βίαιον τέρμα εἰς τὴν ζωὴν του. Ἐρρίκος ὁ Γ', ὁ τελευταῖος Βαλεσίας, ἀπέθανε τῇ 1ῃ Αὐγούστου 1589 ὑπὸ χειρὸς δολοφόνου, ἀφοῦ διώρισε διάδοχόν του Ἐρρίκον τὸν Ναυάρρας καὶ Βεαρρίας.

§ 29. ΕΡΡΙΚΟΣ Δ' ὁ Δ'. (1589—1610) εἶχεν ἀκόμη νὰ ὑποστῇ μακρὸν ἀγῶνα, πρὶν ἢ κοσμήσῃ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὸ στέμμα τῆς Γαλλίας. Μαῦεργηε δηλ., ὁ ἀδελφὸς τοῦ φονευθέντος Γυίζου, ἀνὴρ φιλόδοξος καὶ ἀποφασιστικὸς, ἔγεινεν ἀρχηγὸς τῆς συμμαχίας, καὶ ἀντέταξεν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν εἰς τὸν καλθινικὸν κληρονόμον τοῦ θρόνου. Φίλιππος δὲ ὁ Β' ἐζήτησε νὰ ὠφελθῇ ἐκ τῆς ταραχῆς πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ, καὶ διέταξε τὸν ἐμπειροπόλεμον στρατηγόν του Ἀλέξανδρον τὸν Πάρμας νὰ εἰσβάλῃ μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἀπὸ τῶν Κάτω Χωρῶν εἰς τὴν Γαλλίαν. Καὶ ἐπὶ μακρὸν μὲν προσεπάθησεν ὁ Ἐρρίκος νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ μὲ τὸ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας· νικήσας λοιπὸν εἰς τὴν ἐν Ἰθρύῳ μάχην (1590), ἐπολιόρκησε τοὺς Παρισίους, καὶ ἔκαμε τοὺς πολίτας νὰ αἰσθανθῶσι πάντα τὰ δεινὰ τῆς πείνης· τελευταῖον ὅμως ἐπεισθη, ὅτι διὰ μαχῶν καὶ νικῶν δὲν ἤθελε δυνηθῆ ποτὲ νὰ καθίσῃ ἥσυχος ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας. Ἐνόμισε τὸ στέμμα τῆς Γαλλίας ἀντάξιον μιᾶς λειτουργίας· μετέβη λοιπὸν (Ἰούλ. 1593) ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ Ἁγίου Διονυσίου εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ κατέβαλεν οὕτω τὴν δύναμιν τῆς συμμαχίας. Οἱ δὲ Παρίσιοι ἦνοιζαν τώρα τὰς θύρας αὐτῶν καὶ ἐδέχθησαν ἀλαλάζοντες τὸν κομίζοντα εἰρή-

νην (1598). Ὁ πάπας ἔλυσε τὸ ἀνάθεμα, οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συμ-
μαχίας συνωμολόγησαν μετ' αὐτοῦ συνθήκας, καὶ Φίλιππος ὁ
Β' συγκατετέθη ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ εἰς τὴν εἰρή-
νην τοῦ Βιρβίνου. Ἀποκατασταθεῖσης δ' οὕτως ἐν Γαλλίᾳ
τῆς ἡσυχίας εἰς τε τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν, ἀπένευμεν
ὁ βασιλεὺς εἰς τοὺς καλθμιστάς διὰ τοῦ ΕΔΙΚΤΟΥ ΤΗΣ
NANTHE θρησκευτικῆν ἐλευθερίαν, πλήρη πολιτικὰ δι-
καιώματα καὶ τινὰς ἄλλας χάριτας, οἷον χωριστὰ συνέδρια
εἰς τὰ δικαστήρια, πολλὰ φρούρια μὲ πάντα τὰ ἀναγκαῖα
τοῦ πολέμου (Λαρχέλλην, Μονταβῶν, Νίμην κ. ἄλ.), καὶ
ἐλευθερίαν ἀπὸ τῆς ἐπισκοπικῆς δικαιοδοσίας. Ἐπειτα δ' ἐζή-
τησε νὰ θεραπεύσῃ τὰς πληγὰς, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀνοίξει ὁ
πόλεμος εἰς τὸν τόπον, προάγων τὴν γεωργίαν, βιομηχανίαν
καὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ κατώρθωσε νὰ διατάξῃ λαμπρότατα
διὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ καὶ ὑπουργοῦ ΣΟΥΛΛΥ τὰ τῆς οἰκονο-
μίας καὶ φορολογίας. Κεκτημένος δὲ γνησίαν Γαλλικὴν φύσιν,
καὶ ἔχων ψυχὴν φαιδρὰν καὶ εὐμενῆ, ἐκέρδησε τὴν ἀγάπην
τοῦ λαοῦ εἰς βαθμὸν μέγαν. Καὶ αὕτῃ μάλιστα ἡ μόνη ἀδύ-
ναμία του, ἡ παραπολὺ μεγάλη πρὸς τὰς γυναῖκας ἀγάπη ἦτον
εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν Γάλλων προτέρημα. Ἄλλ' ἡ θρησκο-
μανία ἐκοιμᾶτο μόνον· ἐξύπνισε δ' αὐτὴν ἡ πρὸς τοὺς αἰρετι-
κοὺς ἀνοχὴ τοῦ Ἑρρίκου. Ὅτε δηλ. συνέλαβε τὸ μεγαλοπρε-
πὲς σχέδιον τοῦ νὰ ἰδρῦσῃ χριστιανικὴν κοσμοκρατορίαν, συνεν-
νοούμενος μετὰ τῶν Γερμανῶν διαμαρτυρομένων καὶ ἄλλων
Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, μὲ ἰσότητά δικαιωμάτων καὶ πρὸς τὰς
τρεῖς ὁμολογίας, καὶ νὰ καταβάλλῃ οὕτω τὴν ἀνωτέραν δύνα-
μιν τοῦ βασιλεύοντος Ἀψβουργικοῦ οἴκου, ἔπεσεν ὑπὸ τὰς
πληγὰς τοῦ ἐγχειριδίου τοῦ Ραβαλλὰκ (1610). «Ἄν ὁ
θεὸς ἦναι μεθ' ἡμῶν, τίς εἶναι καθ' ἡμῶν;», ἀνέκραζεν ὁ Καρ-
δινάλιος τοῦ Τολέδου εἰς τὴν εἰδήσιν ταύτην, καὶ ἐδήλωσεν
οὕτω τὴν χαρὰν τῶν Ἰσπανῶν διὰ τὸ σπουδαῖον τοῦτο συμβάν.

γ') Ἐλισάβετ καὶ Μαρία Στουάρτ.

§ 30. Ἐνθ' δὲ ἡ Γαλλία συνεταράσσετο ὑπὸ τῶν θρησκευ-

τικῶν πολέμων, ἔλαβεν ἡ ΑΓΓΑΙΑ ἐπὶ τῆς ΕΛΙΣΑΒΕΤ (1558—1603) ἰσχυρὰν ἀνάπτυξιν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, τὴν ναυτιλίαν, γεωργίαν καὶ φιλολογίαν. Καὶ ἦτο μὲν ἡ Ἐλισάβετ ἡγεμονὶς αὐστηρὰ, καταπιέζουσα τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐλευθερίαν τοῦ λαοῦ καὶ οὐδεμίαν ἀνεχομένη ἀντιλογίαν εἰς τὸ Κοινοβούλιον, ἀλλ' εἶχε μεγάλην διοικητικὴν εὐφυίαν, πνεῦμα ἐνισχυθὲν ὑπὸ μελετῶν σπουδαίων καὶ νοημοσύνην, δι' ἧς ἐνόει καὶ ἐξέλεγε πάντοτε ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἦτο συμφέρον εἰς τὸν τόπον. Περιεστοιχίσθη δὲ ὑπὸ συμβούλων συνετῶν, μετὰξὺ τῶν ὁποίων εἶχε τὴν πρώτην τάξιν ὁ Καικίλιος (*Λόρδος Βουρλετχης*), καὶ ἐπεμελεῖτο τῆς τάξεως καὶ φειδωλίας ἐν τῇ πολιτικῇ οἰκονομίᾳ· ἀλλ' ἡ ὑποκρισία, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο συνειθισμένη ἐν τῇ πλήρει κινδύνων αὐτῆς νεότητι, τὴν ἔκαμνε νὰ εὐρίσκη εὐχαρίστησιν εἰς τὰς ὀφιοειδεῖς ὁδοὺς τοῦ δόλου καὶ εἰς πανουργίας ἀπίστου πολιτικῆς τέχνης. Τὸ δὲ τελευταῖον ἔδειξε μάλιστα εἰς τὴν διαγωγὴν αὐτῆς πρὸς τὴν ΜΑΡΙΑΝ ΣΤΟΥΑΡΤ, βασίλισσαν τῆς Σκωτίας, ἣτις εἰς τὸν χαρακτῆρα, τὰς ιδιότητας καὶ τὰ συμβάντα τῆς ζωῆς, ἀπετέλει ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀντίζηλον αὐτῆς γείτονα. Ὡς δ' ἡ Ἐλισάβετ ἐκ τῶν δεινῶν περιπετειῶν τῆς νεότητος αὐτῆς παρέλαβεν ὡς προῖκα εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἀνικανότητα νὰ ἐλκύσῃ ἀγάπην, αὐστηρότητα καὶ σκυθρωπότητα, δόλον καὶ φθόνον, οὕτω τὸνναντίον ἡ ὠραία Μαρία ἐπὶ τοῦ Σκωτικοῦ θρόνου ἔφερε μὲν μετὰ νεότητα, ἦν διήγαγεν ἐν χαρᾷ καὶ εὐτυχίᾳ, ἀξιαγάπητον καὶ φαιδρὰν φύσιν, καρδίαν ἀνοικτὴν καὶ διαθέσιν εὐθυμον, ἀλλὰ καὶ κλίσιν πρὸς τὴν ἡδυπάθειαν καὶ τὰ ἄνετα ἦθη· καὶ ἐνῶ ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας ἦτο συνδεδεμένη στενώτατα μετὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ, καὶ ὁ λαὸς τῆς ἦτον ἠνωμένος εἰς μίαν ἐκκλησίαν μετ' αὐτῆς, συνείχετο ἡ Μαρία σταθερῶς μετὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ παπισμοῦ ἐν μέσῳ λαοῦ τραχέος, ὅστις ὑψωσε μονογνωμόνως τὴν πρεσβυτεριακὴν ἐκκλησίαν εἰς ἐκκλησίαν τοῦ τόπου, καὶ ἀπεστρέφετο τὴν λειτουργίαν ὡς εἰδωλολατρείαν. Ἐπέθηκαν δὲ χεῖρα εἰς τὸ οἰκιακὸν αὐτῆς ἐκτ

κλησίδιον, και ὁ αὐστηρὸς ἀναμορφωτῆς Κινώξιος ἐξεφώνησεν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος και ἐν ταῖς ἀνακτόροις λόγον περὶ τιμωρίας αὐτῆς, ὡς ποτὲ οἱ προφῆται κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν βασιλέων ἐν τῷ Ἰσραήλ.

§ 31. Ἡ Μαρία συνεζεύχθη εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τινος ἐν Ἀγγλίᾳ ἀνατραφέντος Σκώτου εὐγενοῦς ΔΑΡΝΛΕΥ (1565). Ἄλλ' ὁ γάμος ἀπέβη δυστυχῆς. Ὁ μάταιος, ἄφρων και ὑπὸ ψευδῶν φίλων κακῶς συμβουλευόμενος σύζυγος, εὕρισκεν εὐχαρίστησιν μόνον εἰς τὸ κινήριον και τὰ συμπόσια, και ὠργίσθη ἔπειτα κατὰ τῆς βασιλίσσης, διότι παρημέλησεν αὐτὸν, και ἔστρεψε τὴν ἐμπιστοσύνην της πρὸς τὸν ἐκ Τουρίνου καθαροδὸν Ῥίχιον, ὅστις διεύθυνε τὰς μετὰ τοῦ Πάπα και τῶν Γουζῶν ἀνταποκρίσεις αὐτῆς. Ὠθούμενος δ' ἐκ τῆς ζηλοτυπίας και τῆς προσβληθείσης φιλοτιμίας, και παροξυνόμενος ὑπὸ δυσμενῶν, ἐξέφανε ὁ Δάρνλεϋ μετὰ τινων ἄλλων εὐγενῶν συνωμοσίαν—και ὁ εὐνοούμενος τῆς Μαρίας ἔπεσεν ἄψυχος πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς δεσποίνης του, ἐν ταῖς ἰδίαις αὐτῆς θαλάμοις διατρυπημένος ὑπὸ πολλῶν ἐγχειριδίων. Ἡ ἐκπληκτικὴ ὁμως αὐτῆ πράξις ἐπέπλησε τὴν καρδίαν τῆς βασιλίσσης πικρῶ μίσους κατὰ τοῦ συζύγου, περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ ὁποίου και μεθ' ὅλας τὰς ἀρνήσεις αὐτοῦ ἦτο πεπεισμένη. Ἀπεμακρύνετο λοιπὸν ἀπ' αὐτοῦ καθ' ἐκάστην πλειότερον, διανοεῖτο νὰ χωρισθῆ, και ἔστρεψε τὴν εὐνοίαν αὐτῆς πρὸς τὸν κόμητα Βοθουέλλιον, Σκῶτον εὐγενῆ. Μόνον δ' ὅτε ὁ Δάρνλεϋ κατελήφθη ἀπὸ ἀσθενείας τινός, ἐφάνη ὅτι κατηνύασθη τὸ μῖσός της· διότι ἐπεμελήθη αὐτὸν μετὰ μεγάλης φροντίδος εἰς ἀποχωρισμένην τιὰ ἐπαυλιν. Ἀλλὰ νύκτα τιὰ (10 Φεβρ. 1567), καθ' ἣν ἡ Μαρία ἦτον ἀποῦσα, ἐξηγέρθησαν οἱ κάτοικοι τοῦ Ἐδιμβούργου ὑπὸ τινος ἐκπληκτικοῦ κρότου. Εὗρον δὲ τὴν πλησίον ἀγροτικὴν οἰκίαν τοῦ βασιλέως ἀνατιναγμένην εἰς τὸν ἀέρα, και τὸν νεκρὸν τοῦ Δάρνλεϋ πνιγμένον. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐδήλωσε τὸν Βοθουέλλιον ἐργάτην τοῦ ἀνοσιουργήματος, και τοῦτον εἶδον τρεῖς μῆνας μετὰ ταῦτα σύζυγον τῆς Μαρίας. Ἦτο γὰρ θαυμάσιον ὅτι κατηγόρησαν αὐτὴν ὡς

Ξνοχον εἰς τὸ κακούργημα ἐκεῖνο ; Ἀγανακτήσαντες λοιπὸν διὰ τὸν ἀνόσιον τοῦτον γάμον, ἔλαβον οἱ εὐγενεῖς τῆς Σκωτίας τὰ ὄπλα. Καὶ ἔφυγε μὲν ὁ Βοθουέλλιος πρὸ τῆς μάχης, καὶ ἔζησε βίον ληστοῦ εἰς τὰς Ἑβρίδας, ἀλλ' ἤχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Δανῶν, καὶ ἐτελεύτησεν εἰς τὸ δεσμοτήριον ὡς μαγικός. Ἡ δὲ Μαρία ἀπήχθη ἐν Θριάμβῳ ὑπὸ τὰς κατάρας τοῦ λαοῦ εἰς τὸ Ἑδιμβούργον, καὶ ἔπειτα ἐνεκλείσθη εἰς τὸν ἐπὶ νήσου ἔρημον πύργον *Lochleven*, ὅπου ἠναγκάσθη νὰ παραίτηση τὸ στέμμα, καὶ νὰ παραχωρήσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν ἐτεροθαλῆ αὐτῆς ἀδελφὸν *Μουρράυ*, διαρκούσης τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Ἰακώβ. Καὶ διέφυγε μὲν ἡ Μαρία, καὶ ἀνακαλέσασα τὴν ἀπὸ τοῦ θρόνου παραίτησίν της, εὔρε βοήθειαν εἰς τὴν ἰσχυρὰν οἰκογένειαν *Ἀμιλτων*· ἀλλὰ νικηθεῖσα εἰς μάχην τινά, ἤθελε πέσει ἐκ δευτέρου εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν της, ἀν δὲν ἔφυγε δραμαίως πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπως ζήτησεν μεθ' ἰκεσίας προστασίαν παρὰ τῆς Ἐλισάβετ (1568).

§ 32. Ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας οὐδεμίαν ἐδέχετο μετὰ τῆς Μαρίας συνέντευξιν, ἐν ὅσῳ αὕτη δὲν ἤθελε καθαρῆσαι ἑαυτὴν ἀπὸ πάσης ἐνοχῆς εἰς τὸν φόνον τοῦ συζύγου της· καὶ ἐπειδὴ ἡ Μαρία ὡς ἀνεξάρτητος βασίλισσα δὲν ἤθελε νὰ ὑποβληθῇ εἰς Ἀγγλικὸν δικαστήριον, ἐνόμισαν ἀναγκαῖον νὰ κρατήσωσιν αὐτὴν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἀλλ' ἡ παρουσία αὐτῆς ἠπέλησε μετ' ὀλίγον τὴν ἀσφάλειαν τῆς Ἐλισάβετ. Ὁ δούξ τοῦ *Νορφολκίου* ἐπεθύμησε τὴν χεῖρα τῆς Μαρίας· ἀπώλεσεν ὅμως διὰ τοῦτο πρῶτον μὲν τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἔπειτα τὴν ζωὴν. Βίς δὲ τὰς βορείους χώρας ἠρίθμει εἰσέτι ἡ παλαιὰ ἐκκλησία πολλοὺς ὀπαδοὺς, καὶ οἱ κόμητες τῆς *Νορθουμβερλανδίας* καὶ *Βεστμωρελανδίας* ὑψώσαν τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας, διὰ νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν Μαρίαν καὶ ἀποκαταστήσωσι πάλιν τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν. Ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησις αὐτῶν ἀπέτυχε. Καὶ ὁ μὲν *Νορθουμβερλανδὸς*, παραδοθεὶς ὑπὸ τῶν Σκώτων, ὡς φυγὰς, ἀπέθανεν ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ δημίου (1569)· περὶ δὲ τῆς Μαρίας ὑπῆρχεν ὑπόψια ὅτι ἐγνώριζε τὸ σπράγμα· διὸ ἀπειμάκρυναν αὐτὴν ἀπ' ἐκείνης τῆς χώρας, καὶ

τὴν ἐφύλαττον ἀγρυπνότερον. Ὅλοι δ' αἱ προσπάθειαι τῶν ξένων αὐτῶν, ὅπως διαπράξωσι τὴν ἀπελευθερώσιν τῆς, ἐμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ἡ ἐπαναστατικὴ κατάστασις τῆς Σκωτίας, ἔνθα ἡ μανία τῶν κομμάτων ἔφραεν εἰς μισαφονίας καὶ ἐμφύλιον πόλεμον, καὶ οἱ θρησκευτικοὶ πόλεμοι τῆς ἡπείρου ἐφαίνοντο ὅτι καθίστων ἀναγκαίαν τὴν περαιτέρω αὐτῆς κράτησιν. Τότε δὲ συνέλαβεν ὁ Βαβίγγτων μετὰ τινων συνεταίρων αὐτοῦ τὸ σχέδιον νὰ δολοφονήσῃ τὴν Ἐλισάβετ, καὶ βοηθούμενος ὑπὸ Ἰσπανικῶν στρατευμάτων, νὰ καθίσῃ τὴν Μαρίαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλ' ἡ πρόθεσις αὐτῶν ἀνεκαλύφθη· οἱ ἔνοχοι ἀπέθανον ἐπὶ τοῦ ἰκριώματος τοῦ δημίου, καὶ ἐπειδὴ γενομένης ἐρεύνης, ἔγινε δῆλον ὅτι ἡ Μαρία εἶχε γνῶσιν τῆς συνωμοσίας, ἐκήρυξαν καὶ τὰ δικαστήρια αὐτὴν ἔνοχον· μετὰ δὲ τοῦτο τὸ Κοινοβούλιον ἐζήτησε παρὰ τῆς βασιλίσσης νὰ ἀφήσῃ τὰ δικαστήρια νὰ ἀκολουθήσωσι τὸν δρόμον αὐτῶν, πρὸς διατήρησιν τῆς θρησκείας, ἡσυχίαν τοῦ κράτους καὶ ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς αὐτῆς. Καὶ ἐπεθύμει μὲν αὕτη τὸν θάνατον τῆς ἀντιζήλου, ἀλλ' ἐφοβῆτο τὰ ἀποτελέσματα. Ἐπὶ τέλους ὁμως ὁ ἀγὼν ἐκρίθη. Ἡ Ἐλισάβετ ὑπέγραψε τὴν εἰς θάνατον καταδίκην· ὁ δὲ Βουρλείχης διέταξε πάραυτα τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς. Τὴν 8^{ην} λοιπὸν Φεβρ. 1587 ἔπεσεν ἡ κεφαλὴ τῆς Μαρίας τὸ 19^{ον} ἔτος τῆς αἰχμαλωσίας αὐτῆς καὶ τὸ 45^{ον} τῆς ζωῆς τῆς. Ἀπέθανε δὲ σταθερὰ καὶ πιστὴ εἰς τὴν πίστιν αὐτῆς. Ἡ Ἐλισάβετ ὁμως ἐμέμφθη τοὺς ὑπουργοὺς τῆς, ὅτι διέταξαν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς καταδίκης παρὰ τὴν διαταγὴν αὐτῆς, καὶ ἐτιμώρησε τὸν γραμματέα τῆς Δαβίσωνα, στερήσασα αὐτὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν κτημάτων του, διότι ἔδωκε τὸ ἔγγραφο ἀπὸ τὰς χεῖράς του.

§ 33. Ὁ Πάπας καὶ Φίλιππος ὁ Β'. ἤκουσαν μετ' ἐκπλήξεως τὴν πρᾶξιν. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἐκήρυξε τὴν αἰρετικὴν βασιλίτσαν προγεγραμμένην, καὶ ἐζήτησεν ἐκδίκησιν παρὰ τῶν καθολικῶν δυνάμεων· οὗτος δὲ διέταξε νὰ ἐξοπλισθῇ ἡ μεγάλη Ἀρμάδα, διὰ νὰ ὑποτάξῃ εἰς μίαν ἐκστρατείαν τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὰς ἐπαναστατησάσας Κάτω Χώρας, καὶ νὰ θε-

μελιώση ἔπειτα εἰς τὰ δυτικά τῆς Εὐρώπης παγκόσμιον Χριστιανικὸν κράτος ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἰσπανίας. Ἄλλ' ἡ καταστροφή τοῦ ἀνικητοῦ στόλου ὑψώσε τὴν δόξαν τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς βασιλίσσης αὐτῆς, καὶ ἔθηκε τὸ θεμέλιον τῆς Βρετανικῆς κατὰ θάλασσαν δυνάμεως καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ ἐμπορίου. Διότι ἔκτοτε ἔλαβεν ἡ ναυτιλία, ὁ ἀποικισμὸς καὶ ἡ βιομηχανικὴ δραστηριότης, μεγάλην ἀνάπτυξιν εἰς τὸ νησιωτικὸν κράτος. Ὁ τὸν κόσμον περιπλεύσας πολυθρύλητος Δράκος, καὶ ἄλλοι θαλάσσιοι ἥρωες, εἶχον ἀνακαλύψει τὸ στοιχεῖον, ἐφ' οὗ ἔμελλε νὰ οἰκοδομηθῇ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἀγγλίας.— Ἐν Ἰρλανδίᾳ μόνον δὲν ἐστέφθησαν μετ' ἐπιτυχίας αἱ ἐπιχειρήσεις τῆς Ἐλισάβετ. Ἡ ἀπὸ ἑκατονταετηρίδων μὲν ἤδη κυριευθεῖσα, ἀλλ' οὐδέποτε ὅλη καταληφθεῖσα νῆσος αὕτη, εἶχεν ἀνυψωθῆ ὑπὸ Ἐρρίκου τοῦ Η΄. εἰς βασιλείον, καὶ ὑποταγῆ εἰς τοὺς θρησκευτικὸς νόμους τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλὰ μικρὸν μόνον μέρος τῶν κατοίκων, κατ' ὄνομα οἱ Βρεταννοὶ ἀποικοὶ, παρεδέχθησαν τὴν ἀναμόρφωσιν· οἱ δὲ καθ' αὐτὸ Ἰρλανδοὶ ἔμεινον πιστοὶ εἰς τὴν παλαιὰν πίστιν καὶ τὸν κληρὸν αὐτῶν. Ἡ Ἐλισάβετ λοιπὸν προσεπάθησε νὰ ἐνώσῃ τὴν νῆσον στενωτέρον μὲ τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τε τὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν ἔποψιν. Βίς τοῦτο ὅμως ἀντέστη ὁ κόμης Τυρόνης, εἰς τῶν πολεμικῶν ἀρχηγῶν, καὶ ἔλαβε τὴν βοήθειαν τῆς Ἰσπανίας καὶ Ῥώμης. Τότε δ' ἐπέτυχεν ὁ ἵπποτικὸς κόμης Ἐσκέξιος, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε μεταφέρει ἡ βασίλισσα τὴν εὐνοίαν αὐτῆς, τὴν ὁποῖαν ὁ ἀνάξιος αὐτῆς μητροῦς κόμης Λεϊκεστρείας εἶχε τόσον χρόνον, ἐπέτυχε, λέγω, τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἰρλανδίας, τὴν ὁποῖαν θερμῶς ἐπόθει. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ κτυπήσῃ τὸν Τυρόνην, συνομολόγησε μετ' αὐτοῦ ἐπιζήμιον συνθήκην. Ἐνεκα δὲ τούτου ἀπώλεσεν ὁ Ἐσκέξιος τὴν εὐνοίαν τῆς βασιλίσσης καὶ ὅτε, ἀντὶ νὰ περιμείνῃ ἐν ἡσυχίᾳ χρόνους καλλιτέρους, συνώμωσε μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σκωτίας Ἰακώβου, καὶ ἠθέλησεν, ἐπανιστάμενος κατὰ τῆς Ἐλισάβετ, νὰ ἀναγκάσῃ αὐτὴν νὰ τὸν ὀνομάσῃ διάδοχόν της, συνελήφθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη ἐν Τουέρῳ εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν (1601). Μετὰ

νοια καὶ λύπη διὰ τὸν θάνατον τοῦ εὐνοουμένου αὐτῆς, καὶ ἡ συναίσθησις, ὅτι ἡ πρὸς αὐτὴν ἀγάπη τοῦ λαοῦ ἐψυχράνθη, ἐπίκραναν τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς τῆς βασιλείσσης τόσοσιν πολὺ, ὥστε διῆγε τὰς ἡμέρας καὶ νύκτας στενάζουσα καὶ βρέχουσα μετὰ δακρῶν τοὺς τάπητας, ὑφ' ὧν ἦτο κεκαλυμμένον τὸ ἔδαφος, μέχρις οὗ ὁ θάνατος ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν δυστυχίαν αὐτῆς, τὸ 70 ἔτος τῆς ζωῆς της (1603). Πρῶτον δ' ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου προσδιώρισε τὸν υἱὸν τῆς Μαρίας, τὸν Ἰάκωβον τῆς Σκωτίας, κληρονόμον τοῦ στέμματός της.

42. Ὁ τριακονταετῆς πόλεμος (1618—1648).

α.) *Γιλλυς*. Ἐμφάνισις τοῦ *Βαλλερστείνου*.

§ 34. Φερδινάνδον τὸν Α'. διεδέχθη ἐν Γερμανίᾳ *Μαξιμιλιανὸς ὁ Β'*. (1564) καὶ τοῦτον τὸ 1576 *Ρουδόλφος ὁ Β'*, ὅστις παρεχώρησεν εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους διὰ τοῦ γράμματος τῆς *μεγαλειότητος* θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, ἐξίσωσιν πρὸς τοὺς καθολικοὺς καὶ ἰδίους προστάτας (*défenseurs*). Οὐδὲν ἦττον τὸ θρησκευτικὸν μῖσος ἐξέσπασεν ἐπὶ τοῦ κατόπιν αὐτοκράτορος *Μαθθίου* (1612—1619) εἰς τὸν φοβερὸν τριακονταετῆ πόλεμον. Οἰκοδομουμένων δηλ. δύο προτεσταντικῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὴν χώραν τοῦ ἀββᾶ τῆς *Βρωναύας* καὶ τοῦ μοναστηρίου *Γράβου* (παρὰ τὸ *Τοιπλίκιον*), ἐξεδόθη ἡ ἀπόφασις, ὅτε ἐπὶ κληρικῶν κτημάτων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ οἰκοδομηθῇ καμμία εὐαγγελικὴ ἐκκλησία, καὶ μετὰ τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην ἡ μία μὲν τῶν ἐκκλησιῶν ἐκλείσθη, ἡ δὲ ἄλλη κατηδαφίσθη. Οἱ δὲ προστάται ἰδόντες ἐν τούτῳ προσβολὴν τοῦ γράμματος τῆς *μεγαλειότητος*, συνῆλθον καὶ συνέταξαν ἀναφορὰν περὶ τούτου πρὸς τὸν ἐν *Οὐγγαρίᾳ* λείποντα αὐτοκράτορα. Ἄλλ' ἡ ἀπόκρισις ἐπεκύρωσε τὴν ἀπαγόρευσιν, καὶ ἐπέπληξεν αὐστηρῶς τοὺς παραπονουμένους. Ἀγανακτήσαντες δ' ἐκ τούτου ὑπῆξαν οἱ προστάται ὀπλισμένοι ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ κόμητος τοῦ *ΘΟΥΡΝΟΥ* πρὸς τὸ ἀνάκτορον τῆς *καγιελλαρίας* (1618), ὅπως ζητήσωσι λόγον παρὰ τῶν αὐτοκρα-

τορικῶν συμβούλων, τοὺς ὁποίους ἐνοχοποίησαν ὅτι αὐτοὶ εἶχον γράψει τοιοῦτον προσβλητικὸν ἔγγραφο. Μετὰ σύντομον δὲ φιλονεικίαν συνέλαβον οἱ παρωξυσμένοι διαμαρτυρούμενοι δύο τῶν παρόντων συμβούλων, τὸν *Μαρτινίκιον* καὶ *Σλαβάταν*, οἵτινες μάλιστα ἐμισοῦντο ὡς σφόδρα ζηλωταὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἔρριψαν αὐτοὺς μετὰ τοῦ ἐπὶ τῶν ἀπορρήτων γραμματέως *Φαβρικίου* ἐκ τινος παραθύρου τοῦ ἀνακτόρου. Ἄλλ' οὗτοι, καὶ τοὶ πετόντες ἀρ' ὑψηλοῦ καὶ πυροβοληθέντες ἐξόπισθεν, ἐσώθησαν ὅμως ἅπαντες. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐγκατέστησαν αἱ εὐαγγελικαὶ τάξεις νέαν κυβένησιν, ἀπεδιώξαν τοὺς Ἰησουίτας, καὶ ἐξώπλισαν στρατὸν ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ *Θούρνου*. Ἡ περὶ τῶν συμβεβηκότων τούτων εἰδησις ἐπετάχυνε τὸν θάνατον τοῦ ἀσθενικοῦ *Μαθθία* (1619). Ἀπέθανε δὲ καθ' ἃν καιρὸν ὁ *Θούρνος*, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου σιφάρχου *ΕΡΝΣΤΙΟΥ ΤΟΥ ΜΑΝΣΦΕΛΔΙΑΣ*, ἀπέκρουσε τὰ εἰς τὴν Βοημίαν εἰσβαλόντα αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα, καὶ ἐφάνη μετὰ δυνάμεως στρατοῦ πρὸ τῶν *θιρῶν* τῆς *Βιέννης*. Οἱ δὲ καταδυναστευόμενοι προτεστάνται τῆς *Αὐστρίας* ἠνώθησαν μετὰ τοῦ *Θούρνου*. Οἱ ἀπεσταλμένοι αὐτῶν εἰσέδυσαν εἰς τὰ αὐτοκρατορικὰ ἀνάκτορα, καὶ ἐζήτησαν μετ' ἀπειλῶν παρὰ τοῦ *Φερδινάνδου* θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα δικαιωμάτων πρὸς τοὺς καθολικοὺς. Καὶ ἦτο μὲν ὁ κίνδυνος μέγας· ἀλλ' ὁ *Φερδινάνδος* ἠρνεῖτο ἐπιμόνως πᾶσαν παραχώρησιν, ἀκαμπτος εἰς τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν στιγμιαίαν στενοχωρίαν, μέχρις οὗ ἔσωσε τέλος αὐτὸν ἡ ἀφίξις ἐπικουρικῶν ἰππέων εἰς τὴν αὐτὴν τῶν ἀνακτόρων. Κακοκαιρία δὲ καὶ ἔλλειψις τῶν ζωοτροφῶν ἠνάγκασε τὸν *Θούρνον* νὰ ἀποσυρθῆ.

§ 35. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἐξελέχθη ἐν *Φραγκοφουρτίῳ* *Φερδινάνδος* ὁ Β'. αὐτοκράτωρ τῆς *Γερμανίας* (1619—1637)· ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐκτελεσθῆ ἡ στέψις, ἀπεστάτησαν αἱ τάξεις τῆς Βοημίας καὶ Μοραβίας ἀπὸ τὸν οἶκον τῆς *Αὐστρίας*, καὶ ἐξέλεξαν βασιλέα τὸν ἐκλέκτορα τοῦ *ΠΑΛΑΤΙΝΑΤΟΥ ΦΡΙΔΡΙΚΟΝ Ε΄*, τὸν ἀρχηγὸν τῆς προτεσταντικῆς ἐνώσεως. Εἰς μάτην συνεβούλευον αὐτὸν εὐνοϊκοὶ φίλοι νὰ μὴ δεχθῆ τὸ

πολλοὺς συνεπάγον κινδύνους δῶρον· ἡ γνώμη τῆς υπερηφάνου αὐτοῦ συζύγου *Ἐλισάβετ*, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας *Ἰακώβου τοῦ Α΄*, αἱ προτροπαὶ τοῦ καλθινικοῦ ἱεροκήρυκος τῆς αὐλῆς αὐτοῦ *Σκουλτέτου*, καὶ ἡ ἰδία αὐτοῦ ἐπιθυμία ἔκλινον ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς. Ἔλαβε λοιπὸν ὁ μάταιος καὶ ἀδύνατος ἀνὴρ τὸ Βοεμικὸν στέμμα, ἔσπευσε νὰ στεφθῆ καὶ δεχθῆ τὴν ὀρκοδοσίαν τῆς πίστεως εἰς τὴν Πράγαν (1619), ἔνθα κατηνάλωσε τὸν καιρὸν αὐτοῦ εἰς κούφας θεατρικὰς ἐπιδείξεις, παρεδόθη εἰς τὴν εὐζωίαν, καὶ προσέκρουσεν εἰς τοὺς Λουθηρανούς καὶ Οὐτρακουίστας διὰ τοῦ ὑπὲρ τοῦ καλθινισμοῦ ζήλου του. Παντάπασι ὅμως ἄλλως ἐφέρετο ὁ Φερδινάνδος. Οὗτος δηλ. συνωμολόγησε συνθήκην μετὰ τοῦ συνεποῦ καὶ ἰησουϊτικῶς ἀνατεθραμμένου *Μαξιμιλιανοῦ τῆς Βαυαρίας*, ἀρχηγοῦ τῆς καλῶς παρεσκευασμένης *συμμαχίας*, καὶ μετὰ τοῦτο διέταξεν ὁ τελευταῖος τὸν ἐμπειροπόλεμον αὐτοῦ στρατηγόν, τὸν Κατωχωρίτην ΠΙΛΔΥΝ, νὰ εἰσβάλῃ μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως εἰς τὴν Βοεμίαν. Μετ' ὀλίγον δὲ συνεκροτήθη ἡ ΠΑΡΑ ΤΟ ΔΕΥΚΟΝ ΟΡΟΣ ΜΑΧΗ (1620), καθ' ἣν οἱ κεκμηκότες μαχηταὶ τοῦ Φριδερίκου κατεβλήθησαν ὑπὸ τῆς ἀνωτέρας δυνάμεως τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐζήτησαν τὴν σωτηρίαν αὐτῶν εἰς φυγὴν ἀγρίαν. Μία μόνη ὥρα ἀπεφάσισε τὴν τύχην τῆς Βοεμίας. Ὁ Φριδερίκος ἀπώλεσε τοσοῦτον πᾶσαν φρόνησιν καὶ ἀνδρείαν, ὥστε ἔφυγε μετὰ μεγάλης ταχύτητος διὰ τῆς Σιλεσίας πρὸς τὰς Κάτω Χώρας, καταδιωκόμενος ὑπὸ τῆς προορατικῆς διακηρύξεως τοῦ αὐτοκράτορος, ἥτις ἐστέρει αὐτὸν τὰς κληρονομικὰς χώρας τοῦ Παλατινάτου. Εἰς ὀλίγους δὲ μῆνας ὑπετάγη ἐκ νέου ἡ Βοεμία καὶ Μοραβία εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον. Ὁ Φερδινάνδος ἐξέσχισε μὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ χεῖρα τὸ γράμμα τῆς Μεγαλειότητος· 27 δὲ τῶν τὰ μάλιστα προκρίτων διαμαρτυρομένων εὐγενῶν ἐκατατομήθησαν, ἑκατὸν δ' ἄλλοι ἔδωκαν δίκην τοῦ σφάλματος αὐτῶν ἀπολέσαντες τὴν περιουσίαν των· καὶ τὰ δημευθέντα κτήματα ἀπενεμήθησαν εἰς τοὺς Ἰησουίτας καὶ ἄλλα μοναχικὰ τάγματα. Διὰ τῆς ἀναγκάσεως δὲ, κατεπίεσεως καὶ ἀπά-

της, ἐνίκησεν ἐντὸς ὀλίγων δεκαετηρίδων τελείαν νίκην ἢ καθολικὴ ἐκκλησία, ἀφοῦ ὑπὲρ τὰς 30,000 οἰκογενειῶν εἶχον καταλίπει τὴν χώραν. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα διελύθη ὑπὸ τὴν γλεῦθν τῶν λαῶν ἢ Ἐνωσις τῶν διαμαρτυρομένων, ἀφοῦ ἐπέιδεν ἡσυχάζουσα τὴν πραγματοποιήσιν τῶν ῥηθέντων.

§ 36. Ὑποταγέντων δὲ τῶν Βοεμῶν, ὄρμησεν ὁ Τίλλυς κατὰ τοῦ παραρρήνσιου Παλατινάτου. Ἀλλὰ τότε ἐτόλμησαν τρεῖς γενναῖοι ἄνδρες νὰ ἐκστρατεύσωσιν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ προγραφέντος ἐκλέκτορος καὶ τοῦ ἐπαπειλουμένου προτεσταντισμοῦ, Χριστιανὸς ὁ Βρουνσβίγης, Ἐρστίος ὁ Μανσφελτίας, καὶ Γεώργιος ὁ Φριδερίκος. Καὶ ἐνίκησαν μὲν συνενωθέντες οἱ δύο τελευταῖοι (1622) τὸν Τίλλυν· ἀλλ' ὅταν ὀλίγον μετὰ ταῦτα διεχωρίσθησαν οἱ νικηταί, ἠττήθη ὁ Γεώργιος Φριδερίκος τὸν προσεχῆ ἡδὴ μῆνα, καὶ ἤθελε πέσει ὁ ἴδιος εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἂν δὲν ὑπερήσπιζον τὴν ὑποχώρησίν του διὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ αὐτῶν θανάτου 400 παλιταὶ τοῦ Προφρτσεμίου. Μῆνας δὲ τινας μετὰ ταῦτα ἐνίκηθη καὶ ὁ Βρουνσβίγης Χριστιανὸς πλησίον τῆς Αἰξτης ὑπὸ τῶν ἐξησκημένων εἰς τὸν πόλεμον στρατευμάτων τοῦ Τίλλυος, καὶ ἀνεχώρησεν ἠνωμένος μετὰ τοῦ Μανσφελτίας πρὸς τὰς Κάτω Χώρας, ὅπως λάβῃ παρὰ τῆς Ἀγγλίας βοήθειαν. Τὸ δὲ προσεχὲς ἔτος ἔλαβεν ὡς ἀντιμισθίαν ὁ Μαξιμιλιανὸς τῆς Βαβαρίας εἰς τὴν ἐν Ῥατισβόννῃ δίαίταν τῶν ἡγεμόνων τὸ ἐκλεκτορικὸν ἀξίωμα τοῦ Παλατινάτου.

§ 37. Μὴ εὐχαριστούμενος εἰς τὴν κατανίκησιν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ ἠθέλησεν ὁ Φερδινάνδος νὰ ὠφελῆθῃ ἐκ τῆς ἀνωτέρας αὐτοῦ δυνάμεως πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ καταπίεσιν τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Τοῦτο ὅμως διήγειρε φόβους, καὶ παρέσχεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ αὐτοκράτορος τὴν βοήθειαν τῆς Ἀγγλίας, Ὁλλανδίας καὶ Δανιμαρκίας. Προπαρασκευασμένοι λοιπὸν διὰ χρημάτων καὶ στρατῶν ἐξεστράτευσαν ἐκ νέου ὁ Μανσφελτίας, ὁ Βρουνσβίγης Χριστιανὸς καὶ ὁ Γεώργιος ὁ Φριδερίκος, βοηθούμενοι πρὸς τούτους καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Δανιμαρκίας Χριστιανοῦ τοῦ Δ.

πὸν ὁποῖον τοῦτο μὲν Ὀρησκευτικὸς ζῆλος, τοῦτο δὲ ἐλπίς κατακτήσεων, ἔκαμαν νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα. Ὅθεν ἠγέρθη νέα πολεμικὴ θύελλα. Τότε δ' ἀπεφάσισεν ὁ αὐτοκράτωρ, εἰς τὸν ὁποῖον ἦτον ὑποπτος ἢ ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν καθολικῶν ἐξάρτησις καὶ ἡ μεγάλη ὑπόληψις τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, νὰ συγκροτήσῃ ἴδιον στρατόν. Πρὸς τοῦτο δὲ προσέφερεν εἰς αὐτὸν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ *Αλβέρτος ὁ ΒΑΛΛΕΝΣΤΕΪΝΟΣ*, εὐγενὲς Βοεμὸς. Κατέχων μεγάλην περιουσίαν, ἣν εἶχε λάβει προῖκα, ἐνεφανίσθη ὁ Βαλλενστεῖνος εἰς τὸν Φερδινάνδον μὲ τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι ἤθελε διατηρήσει στρατόν 50,000 ἀνδρῶν ἰδίαις δαπάναις, ἂν ἐδίδετο εἰς αὐτὸν ἡ ἀπεριόριστος στρατηγία, καὶ ἂν ἐμελλέ ποτε νάποζημιωθῇ διὰ κατακτηθησομένων χωρῶν. Μετὰ τινος δὲ σκέψεις παρεδέχθη ὁ Φερδινάνδος τὴν πρότασιν τοῦ τολμηροῦ καὶ ριψοκινδύνου ἀνδρός, καὶ μάλιστα ἀνύψωσεν αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἡγεμόνων τοῦ κράτους. Νῦν δὲ ὁ πόλεμος ἔλαβε τὴν πρὸς τὴν βόρειον Γερμανίαν διεύθυνσιν. Καταλαβόντος δὲ τοῦ Βαλλενστεῖνου μετὰ τῶν ἀγρίων αὐτοῦ σπιρῶν τὰς ὄχθας τοῦ Ἑλβα, καὶ ἐνωθέντος μετὰ τοῦ Τίλλυος, ἐστράφη μετ' ὀλίγον ἡ νίκη πρὸς τὸν στρατόν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς συμμαχίας. Ὁ *Μανσφελδίας* ἠττήθη ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Βαλλενστεῖνου ἐν τῇ *γεφύρᾳ τῆς Δεσσαυίας* καὶ ὅτε μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἠθέλησε νὰ ἐπιχειρήσῃ πορείαν δυσχερῆ διὰ τῆς Οὐγγαρίας πρὸς τὸν Κάτω Δούναβιν, κατέλαβεν αὐτὸν ὁ θάνατος εἰς τὴν Βοσνίαν. Τὸ αὐτὸ δ' ἔτος (1626) κατέβη εἰς τὸν τάφον καὶ ὁ *Βρουσβίγης Χριστιανός* καὶ Χριστιανὸς δὲ ὁ Δ', νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ Τίλλυος, ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ εἰς τὴν Δανιμαρκίαν. Οἱ δὲ σύμμαχοι αὐτοῦ, οἱ *Δουκῆς τοῦ Μεκκλεμβούργου*, ἠναγκάσθησαν νὰ καταλίπωσι τὴν χώραν αὐτῶν, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν εὐθὺς ὁ Βαλλενστεῖνος μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ αὐτοκράτορος· μετ' ὀλίγον δ' ἔπεσον καὶ τὸ *Ὀλστέρον*, τὸ *Σλέσβικον* καὶ ἡ *Ιουτλανδία* ὑπὸ τρομερὰς κατεργημώσεως εἰς τὰς χεῖρας τῶν αὐτοκρατορικῶν· ἡ *Πομερανία* καὶ τὸ *Βρανδεμβούργον* ἐβιάσθησαν νὰ δεχθῶσι φρουρὰς τοῦ

Βαλλενστείνου· πάντα δὲ τὰ ἀρκτικά μέρη ἔκειντο νικηθέντα πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ οἱ διαμαρτυρούμενοι ἡγεμόνες καὶ πόλεις περιέμενον μετὰ στενοχωρίας καὶ φόβου τί ἤθελον ἀποφασίσει περὶ αὐτῶν ἡ Αὐστρία καὶ Βαυαρία. Ἐν τῇ ἀνάγκῃ δὲ ταύτῃ ἔδωκε τὸ Στραλσουνδον μέγα παράδειγμα φιλοπατρίας καὶ ἡρωϊκῆς γενναιότητος. Ἐπιμόνως δηλ. ἠρνήθησαν οἱ πολῖται νὰ δεχθῶσιν αὐτοκρατορικὴν φρουρὰν εἰς τὰ τεῖχη αὐτῶν. Ἀλλὰ τότε ὤρμησεν ὁ Βαλλενστεῖνος μετὰ τὰ τρομερὰ αὐτοῦ στρατιωτικὰ στίφη πρὸς τὴν πόλιν, καὶ ὤμοσεν, ὅτι ἤθελε κυριεύσει αὐτήν, καὶ ἂν ἦτον ἡνωμένη δι' ἀλύσεων μετὰ τοῦ οὐρανοῦ. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ ἐφοδοὶ ἐναυάγησαν εἰς τὴν στερεὰν τοποθεσίαν καὶ τὸ ἡρωϊκὸν φρόνημα τῶν πολιτῶν. Μείνας δὲ πρὸ τῆς πόλεως 10 ἑβδομάδας καὶ θυσιάσας 12,000 ἀνδρῶν παρήτησε τέλος τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην αὐτοῦ. Ἡ ἔκβασις δ' αὐτῆ ἐμπόδισε τὰ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ Βαλλενστείνου, καὶ ἔθηκε βραχυχρόνιον τέρμα εἰς τὸν πόλεμον. Χριστιανὸς δ' ὁ Δ' ἔλαβε μὲν πάλιν εἰς τὴν ἐν *Λυβέκκῃ* εἰρήνην (1620) τὰς ἐρημωθείσας αὐτοῦ χώρας, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ὑποσχεθῆ, ὅτι ἤθελεν ἀπέχει πάσης παραιτέρω ἀναμίξεως εἰς τὰ Γερμανικὰ πράγματα.

§ 38. Καὶ πάλιν λοιπὸν ἐξῆλθε νικήτρια ἡ Αὐστρία· ἀλλ' ὅσον ἀποφασιστικὴ ἦτον ἡ νίκη αὕτη, τόσον μέγιστος ἔμελλεν ἦδη νὰ ἦναι καὶ ὁ θρίαμβος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Εἰς τὰς κατακτηθείσας καὶ καταληφθείσας χώρας κατεδυναστεύθη ἡ προτεσταντικὴ θεολατρεία, καὶ προπαρασκευάσθη κατὰ μικρὸν ἡ ἐπικράτησις τοῦ καθολικισμοῦ. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐξέδωκεν ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ παρόρησιν τῶν κληρικῶν ἐκλεκτόρων τὸ **ΕΔΙΚΤΟΝ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ** (1629), δι' οὗ ἔμελλον νὰ ἀποδοθῶσι πάλιν εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν τὰ δημοθέντα καταστήματα καὶ κληρικὰ κτήματα, οἱ Καλθινισταὶ ἀπεκλείοντο τῆς θεοσκευτικῆς εἰρήνης, καὶ αἱ καθολικαὶ τάξεις δὲν ἐμποδίζοντο τοῦ νὰ μεταπίσωσι τοὺς ὑπηκόους αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ ἐπιταγὴ αὕτη, ἣτις ἠπέλπει νὰ ἀποσπάσῃ ἐκ τῶν τότε κτητόρων μέγαν ἀριθμὸν ἐπισκοπεῶν καὶ

σχεδόν ὅλα τὰ ἐν τῇ Βορείῳ Γερμανίᾳ καταστήματα καὶ πάσας τὰς ἀββατείας, ἐνέπλησε τὴν προτεσταντικὴν Γερμανίαν φόβου καὶ τρόμου, καὶ παρέτεινε τὸν κακοδαίμονα ἐμφύλιον πόλεμον. Πολλοὶ δ' ἡγεμόνες καὶ πολλαὶ πόλεις ἠρνήθησαν νὰ πραγματοποιήσωσι τὸ ἐδίκτον τῆς ἀποκαταστάσεως, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη ἔνεκα τούτου, ὅπως ἐκτελέσῃ αὐτὸ, νὰ διατηρῇ τὰ στρατεύματά του εἰς τὰ ὄπλα. Ἀλλὰ τὰ στρατεύματα ταῦτα δὲν ἦσαν πλέον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βαλλενστείνου. Ὅτε δηλαδή εἰς τὴν ἐν *Ρατισβόννη* *δίαιταρ* παρεπονέθησαν (1630) ἀπὸ κοινοῦ οἱ ἡγεμόνες διὰ τὰς τρομερὰς κατεργημώσεις τῶν χωρῶν καὶ τὸν βάρβαρον τρόπον τοῦ πολεμῆν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατάρχου, καὶ ὁ *Μαξιμιλιανὸς* ἀπήτησεν ἐπιμόνως τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀλαζόνος καὶ φιλάρχου ἀντιζήλου, ἠναγκάσθη ὁ *Φερδινάνδος* νὰ ὑπογράψῃ τὴν παύσιν τοῦ *Βαλλενστείνου*, ἐπιθυμῶν νὰ ἔχῃ εὐνοϊκοὺς τοὺς μέλλοντας νὰ ἐκλέξωσι τὸν υἱὸν αὐτοῦ αὐτοκράτορα. Περὶ ἀστρολογικὰς ἀσχολούμενος μελέτας ἤκουσεν ὁ στρατηγὸς τὴν ἀπόφασιν. Ἀνεχώρησε δὲ πρὸς τὰ ἐν Βιερμιά κτήματά του, ἔνθα ἐν ὑπερηφάνῳ ἡσυχίᾳ καὶ ἀπολαύσει βασιλικοῦ πλούτου περιέμενε τὸ καιρὸν, καθ' ὃν ἤθελον λάβει πάλιν ἀνάγκην αὐτοῦ. Ἀνέλαβε δὲ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ συλληθέντος στρατοῦ ὁ *Τίλλυς*, καὶ ὤρμησε κατὰ τοῦ *Μαγδεβούργου*, τὸ ὅποιον εἶχεν ἀντισταθῆ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐδίκτου τῆς ἀποκαταστάσεως.—Ἀλλ' ἐνῶ αἱ προτεσταντικαὶ τάξεις τῆς Γερμανίας ὑπέκυπτον ἀπέλπιδες καὶ καταπεπληγμέναι εἰς τὴν ἀνωτέραν δύναμιν τῆς Αὐστρίας, καὶ περιέμενον τρέμουσαι τὴν ἀναβληθεῖσαν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐδίκτου τῆς ἀποκαταστάσεως, ἐφάνη ξένος πολεμικὸς ἦρωσ εἰς τὸ Γερμανικὸν ἔδαφος—ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας **ΓΟΥΣΤΑΥΟΣ ΑΔΟΛΦΟΣ**.

β'.) *Ἀνάμιξις τῆς Σουηδίας. Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος καὶ ὁ Βαλλενστεῖνος.*

§ 39. Τοῦτο μὲν ὅπως προστατεύσῃ τὸν προτεσταντισμὸν ἐν Γερμανίᾳ, τοῦτο δὲ ὅπως ἐπαυξήσῃ τὴν δύναμιν τῆς Σουη-

θίας, ἀπεφάσισεν ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος, ὁ ἔκγονος τοῦ Γουσταύου Βάσα, νὰ ἀναμιχθῆ εἰς τὸν Γερμανικὸν πόλεμον. Ὑπεστηρίχθη δὲ ὑπὸ τοῦ συνετοῦ καρδινάλιου *Ριχελιού*, ὅστις ἐκυβέρνησα τότε τὴν Γαλλίαν, καὶ ἔβλεπε μετὰ ζηλοτυπίας τὸ αὐξανόμενον μέγεθος τοῦ Ἀψβουργικῆ οἴκου. Ἐπιπροσπομισηθέντος τοῦ ΓΟΥΣΤΑΥΟΥ ΑΔΟΛΦΟΥ Εἰς τὴν ΑΚΤΗΝ ΤΗΣ ΠΟΜΕΡΑΝΙΑΣ (1630), παρέδωκεν εἰς τοὺς Σουηδοὺς ὁ γηραιὸς δούξ τῆς Πομερανίας τὴν ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων σκληρῶς ἐρημωθεῖσαν καὶ κακωθεῖσαν χώραν αὐτοῦ. Τοῦ Γουσταύου δ' ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ αὐστηρὰ πειθαρχία τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, οἵτινες συνηθροίζοντο δις τῆς ἡμέρας, ἵνα προσευχθῶσι περὶ τοὺς ἱεροκέρυκας τοῦ στρατοπέδου, παρίστα ἐκπληκτικὴν διαφορὰν πρὸς τὸν καταστρεπτικὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν τοῦ Τίλλυος καὶ Βαλλενστείνου· ὅθεν ὁ λαὸς ἐχαίρεισε κατ' ἀρχὰς πανταχοῦ τοὺς Σουηδοὺς καὶ τὸν μεγαλόφρονα αὐτῶν βασιλέα ὡς σωτῆρας καὶ ἐλευθερωτάς. Ἄλλ' οἱ ἡγεμόνες δὲν ἐσκέπτοντο οὕτω· διότι φοβούμενοι τὴν ἐκδικησιν τοῦ αὐτοκράτορος, δὲν ἐδέχθησαν τὴν προσφερθεῖσαν συμμαχίαν, καὶ ἀπεφάσισαν εἰς τὴν ἐν *Λειψία* διαίταν τῶν ἡγεμόνων (1631) νὰ τηρήσωσι θέσιν οὐδετέραν. Οἱ ἐκλεῖκτορες λοιπὸν τοῦ Βρανδεμβούργου καὶ τῆς Σαξονίας δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Σουηδοὺς τὴν διὰ τῆς χώρας αὐτῶν διάβασιν· καὶ ὅτε ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος ἐχρονοτρίβει ἔνεκα τούτου διαπραγματευόμενος, ΕΚΥΡΙΕΥΘΗ τὸ Μαγδεμβούργον μετ' ἐπανειλημμένους ἐφόδους ὑπὸ τοῦ ΤΙΛΛΥΟΣ καὶ Παππειχέιμου καὶ ΚΑΤΕΣΤΡΑΦΗ (1631). Ὡθούμενα δ' ὑπὸ φιλαρπαγίας καὶ φιλεκδικίας, εἰσέβαλον τὰ ἀπάνθρωπα πολεμικὰ στίφη, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐπιτραπῆ τριήμερος λεηλασία, εἰς τὴν δυστυχεῖ πόλιν, ἣτις ἔγεινεν ἤδη τὸ θέατρον ἐκπληκτικῶν βδελουρογενημάτων μέχρις οὗ πυρκαϊὰ πανταχοῦθεν ἀκατασχέτως προκυλινδουμένη μετέβαλεν αὐτὴν εἰς σωρὸν τέφρας. Ἡ μητρόπολις, ἔνθα ὁ νικητὴς διέταξε νὰ ψάλωσι δοξολογίαν, τὸ μοναστήριον τῆς Παναγίας καὶ τινες καλύβαι ἀλλείων, ἔμειναν τὰ μόνα λείψανα τῆς τῶς ἀμαζούσης αὐτοκρατορικῆς πόλεως.

§ 40. Ἀπειλῶν δ' ἐστράφη τώρα ὁ καταστροφεὺς τοῦ Μαγδεμβούργου κατὰ τῶν *Σαξόνων*. Τότε δ' ὁ ἐκλέκτωρ, ἐν τῇ στενοχωρίᾳ αὐτοῦ, συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου συνθήκην, ὅπως ἀπομακρῖνῃ ἐκ τῆς χώρας αὐτοῦ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Σουηδῶν τὰ φόνους καὶ πυρκαϊὰς συνεπάγοντα στήφην τοῦ Τίλλου. Μετ' ὀλίγον δὲ συνήφθη ἡ μάχη τῆς ΔΕΙΨΙΑΣ καὶ ΒΡΕΪΤΕΜΦΕΛΔΗΣ (1631), καθ' ἣν ἐνίκηθησαν κατὰ κράτος τὰ αὐτοκρατορικά στρατεύματα. Ὁ δὲ Τίλλυς, ὅστις ἐκινδύνευσε ὁ ἴδιος νὰ φονευθῇ, ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ταχέως καὶ μετὰ μεγάλας ζιμίας πρὸς νότον, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς τῶν Σουηδῶν ἐστράφη πρὸς τὸν Μοῖνον καὶ Ῥήνον. Πρὶν δ' ἀκόμη παρέλθῃ ὁ χειμὼν, ἦτον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Σουηδῶν τὸ ἐπίσκοπεῖον τῆς Ἐρβιπόλεως (Βυρτσούργου) καὶ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ *Κάτω Παλατινάτου* ἔτι δὲ καὶ αἱ παρά τὸν Ῥήνον πόλεις ἔπεσαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου, ὅτε κατώρθωσε παρὰ τὸ Ὀππενχέιμον τὴν διὰ τοῦ Ῥήνου διάβασιν, καὶ ἀπέκρουσε τοὺς Ἰσπανοὺς. Τὸ δὲ ἔαρ ἐξεστράτευσεν πέραν τῆς *Νορμβέργης* πρὸς τὸν *Λέχον*, ὅπου ὁ Τίλλυς εἶχε λάβει θέσιν ἰσχυράν. Ἄλλ' οἱ Σουηδοὶ ἐξεβίασαν τὴν διάβασιν τῶν πέραν τοῦ καλῶς ὑπερασπιζομένου ποταμοῦ. Κατὰ δὲ τὴν ἐκπολιόρκησιν τῶν χαρακωμάτων ἐπληρώθη ὁ Τίλλυς ὑπὸ σφαίρας κανονίου τόσον ἐπικινδύνως, ὥστε ἀπέθανε 14 ἡμέρας μετὰ ταῦτα ἐν Ἰγγολστάδῃ (Ἀπρ. 1632), καὶ εἰς τὴν στιγμὴν ἀκόμη τοῦ θανάτου ἀσχολούμενος περὶ πολεμικοὺς στοχασμούς. Ὁ πόλεμος ἐπλήρου τὴν ὄλην ψυχὴν τοῦ ἥρωος. Ἀπλοὺς καὶ μέτριος εἰς τὴν διαίταν αὐτοῦ, κατεφρόνει τὸ ἀργύριον καὶ τὰ κτήματα, τοὺς τίτλους καὶ τὰ ἀξιώματα· αἱ δὲ κατ' αἰσθησὶν ἀπολαύσεις ἦσαν εἰς αὐτὸν τόσον ξένα, ὅσον καὶ ἡ ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις καὶ ἡ εὐγένεια τῶν φρονιμάτων. Καταλαβὼν δὲ τὴν *Λύγουσταν*, ἐνθα ἀποκατεστάθη πάλιν ἡ εὐαγγελικὴ θεολατρία, εἰσέβαλεν ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος εἰς τὴν *Βαυαρίαν*, καὶ εἰσῆλθεν ἐπιεικῆς νικητῆς εἰς τὸ ὑπὸ τῆς αὐλῆς καταλειφθὲν *Μόναχον*. Πρόστιμον χρηματικὸν καὶ ἡ ἀπαγωγή 140 κεκρυμμένων κανονίων ἦτον ἡ μόνη

τιμωρία, τὴν ὅποιαν ἐπέβαλεν ὁ βασιλεὺς εἰς τοὺς τρέμοντας Βαυαροὺς.

§ 41. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ εἶχε καταφύγει πάλιν ἐν τῇ ἀνάγκῃ αὐτοῦ ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸν Βαλλενστέϊνον, καὶ καταπίσει αὐτὸν διὰ παρακλήσεων καὶ μεγάλων ὑποσχέσεων νὰ συλλέξῃ νέον στρατὸν καὶ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν. Ἐπιδραμὸν δ' εὐτυχῶς κατὰ τῶν Σαξόνων ἐν Βοεμία, εἰσέβαλεν ὁ Βαλλενστέϊνος, ἐνωθεὶς μετὰ τῶν Βαυαρῶν, εἰς τὴν Φραγκονίαν, ὅπου οἱ Σουηδοὶ εἶχον καταλάβει ὄχυρόν θέσιν πλησίον τῆς Νοριμβέργης. Ἐνταῦθα δ' ἴσταντο τὰ ἐχθρικά στρατόπεδα μῆνας ὅλους ἀντιπαρεταγμένα χωρὶς νὰ συμπλακῶσι, μέχρις οὗ τελευταῖον πᾶσα ἢ εἰς τὰ πέριξ χώρα μέχρις 7 μιλίων ἀπεμαρῆθη καὶ κατηρημώθη, καὶ ἤρχισαν μάλιστα νὰ ἀφανίζωνται καὶ αὐταὶ αἱ πλούσιαι προμήθειαι τῆς Νοριμβέργης. Τότε δ' ἀπεφάσισεν ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος νὰ προσβάλῃ τὸ ὄχυρόν στρατόπεδον τοῦ Βαλλενστέϊνου, ἀλλ' αἱ τολμηραὶ ἐφηδοὶ ἀπέτυχον εἰς τοὺς τρομεροὺς ἐκσφενδονισμοὺς τοῦ πυρός. Μετὰ μεγάλας δὲ ζημίας ἠναγκάσθη νὰ παραιτήσῃ τὸ σχέδιον, καὶ μετὰ τοῦτο τὰ στρατεύματα τοῦ Βαλλενστέϊνου ἀπεχώρησαν εἰς τὴν Σαξονίαν. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἠκολούθησαν αὐτοὺς οἱ Σουηδοὶ, καὶ συνεκροτήθη εἰς ὀμιχλώδη τινα τοῦ Νοεμβρίου ἡμέραν (1632) ἡ κρίσιμος ΕΝ ΛΥΚΕΝΗ ΜΑΧΗ, καθ' ἣν ἐνίκησαν μὲν οἱ Σουηδοὶ, ὁ βασιλεὺς ὁμῶς αὐτῶν εὗρεν ἡρωϊκὸν θάνατον εἰς τὴν παραχῆν τοῦ πολέμου. Ἀλλὰ καὶ ὁ τολμηρὸς ἵππαρχος Παππενχέϊμος πληγθεὶς θανασίμως ἀπεκομίσθη ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, καὶ ὁ Βαλλενστέϊνος εἶδεν ἑαυτὸν ἠναγκασμένον νὰ καταλίπῃ τὸ πεδῖον τῆς μάχης εἰς τὸν ἐχθρόν, καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ μετὰ τὸν νικηθέντα στρατὸν εἰς τὴν Βοεμίαν. Οἱ δὲ Σουηδοὶ ἐξήνεγκον ἐκ μέσου τῶν πτωμάτων τὸν σκυλευθέντα καὶ ὑπὸ πολλῶν πληγῶν καὶ πατημάτων ἵππων ἄμωρον καταστάντα νεκρὸν τοῦ ἡρωϊκοῦ βασιλέως, καὶ τὸν ἐπεμψαν νὰ ταφῇ εἰς τὴν χώραν τῶν πατέρων αὐτοῦ.

§ 42. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου, παρέλαθ

Ἐς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γερμανικοῦ πολέμου ὁ Σουηδὸς καγκελάριος ΑΛΕΞΙΟΣ ΟΞΕΝΣΤΙΕΡΝΑΣ, συνετὸς καὶ δραστήριος πολιτικὸς ἀνὴρ, ἀφοῦ παρεκίνησε διὰ τοῦ ἐν ΕἸΔΒΡΟΝΝῃ ΔΕΣΜΟΥ (1633) ἀριθμὸν τινα εὐαγγελικῶν ἡγεμόνων καὶ πόλεων νὰ ἐμμείνωσι πιστοὶ εἰς τὴν μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Σουηδῶν συνομολογηθεῖσαν συνθήκην. Παρ' αὐτῷ δ' ἴσταντο ὡς ἀρχιστράτηγοι ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ ὁ ΒΕΙΜΑΡΙΑΣ καὶ ὁ Σουηδὸς στρατηγὸς Ὁρνος. Ἡ δὲ Γαλλία ἔδιδε χρηματικὰς ἐπικουρίας. Οὕτως ἐξηκολούθησε πάλιν νὰ μαινεται ὁ ὀλέθριος πόλεμος. Ἡ Βαυαρία ἐλεηλατήθη τρομερώτατα ὑπὸ τῶν Σουηδῶν, οὔτινες ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως δὲν ὑπελείποντο εἰς τὸν καταστρεπτικὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, καὶ ἐν Σιλεσίᾳ ἔκαμμον δρώσεις τὰ στρατεύματα τοῦ Βαλλενστείνου κατὰ τρόπον, ὅστις ἐξηφάνισεν ἐπὶ μακρὸν τὴν εὐδαιμονίαν τῆς χώρας. Ἄλλ' ὁ δρόμος τοῦ στρατάρχου ἐπλησίαζεν εἰς τὸ τέρμα. Ἡ βραδεῖα διεξαγωγή τοῦ πολέμου, καὶ ἡ ἀκατανόητος αὐτοῦ διατριβὴ ἐν Βοεμίᾳ, παρέσχεν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς πολυαριθμοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς φθονοῦντας αὐτὸν νὰ τὸν καταστρέψωσι. Τὸν κατηγόρησαν λοιπὸν, ὅτι μελετᾷ νὰ ἐνωθῆ μετὰ τῶν Σουηδῶν, καὶ νὰ θέσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸ βασιλικὸν στέμμα τῆς Βοεμίας· διὰ τοῦτο, ἔλεγον, εἶχεν ἐλευθερώσει τὸν αἰχμάλωτον κόμητα Θοῦρνον, ἀδιάλλακτον ἐχθρὸν τῆς Αὐστρίας, καὶ ἡ συνθήκη, ἣτις συνωμολογήθη, μεσιτεύσαντος τοῦ Ἰλλου, μεταξὺ τοῦ Βαλλενστείνου καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν διαφόρων στρατιωτικῶν ταγμάτων πρὸς ἀμοιβαίαν ἐπικουρίαν, εἶχε σκοπὸν ἀποστασίας καὶ προδοσίας. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, ἀγόμενος καὶ φερόμενος ὑπὸ τῶν φίλων τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, ὑπὸ μοναχῶν καὶ Ἰησοῦιτῶν, οὔτινες ἐμίσουν τὸν δούκα διὰ τὰ φιλελεύθερα αὐτοῦ θρησκευτικὰ φρονήματα, ἀπεφάσισε τὴν καταστροφὴν τοῦ προέχοντος κατὰ τὴν δύναμιν στρατάρχου. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐβεβαιώθησαν περὶ τῆς πίστεως τῶν τὰ μάλιστα ἐπισήμων στρατηγῶν, ἐκοινοποίησεν ὁ Φερδινάνδος τὴν παῦσιν τοῦ Βαλλενστείνου· καὶ ὅτε νῦν οὗτος ἀνεχώρησεν μὲ τὰ εἰς αὐτὸν ἀφωσιωμένα λείψανα τοῦ στρατοῦ

του εἰς τὴν Ἄγγραν, ὅπως δινηθῆ εὐκολώτερον νὰ ἐνωθῆ μὲ τοὺς Σουηδοὺς, ἐδολογορήθη μετὰ τῶν πιστοτάτων αὐτοῦ ὀπαδῶν ὑπὸ τοῦ Ἰρλανδοῦ Βουτιλέρου καὶ τινων συνωμοτῶν (1634). Τὰ δὲ μεγάλα κτήματα τοῦ δουκὸς καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ ἐδημεύθησαν καὶ ἐδόθησαν εἰς τοὺς προδότας καὶ φονεῖς αὐτοῦ. Ἀξιώματα, τιμαὶ καὶ πλοῦτη, ἦσαν ἡ ἀνταμοιβὴ τῶν κακουργησάντων. Οὕτως ἀπέθανεν ὁ Βαλλενστεῖνος, ὁ τρόμος τῶν λαῶν καὶ τὸ εἶδωλον τῶν στρατιωτῶν. Ἔῤχε δ' εὐτολμον καὶ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα, φύσιν ἀρχικὴν, ἐπαυξανομένην ὑπὸ τῆς σκυθρωπῆς σοβαρότητος τοῦ προσώπου αὐτοῦ καὶ τοῦ σιωπηροῦ ἤθους, καὶ ἄμετρον φιλοδοξίαν καὶ ὑπερηφάνιαν. Ὅτε ὁ ὑψηλοῦ ἀναστήματος στρατάρχης διήρχετο τὸ στρατόπεδον μὲ τὸν κόκκινον μανδύαν καὶ τὸ ἐρυθρὸν πετρεῶν ἐπὶ τοῦ πύλου, κατελάμβανε τοὺς πολεμιστὰς δεινὸς φόβος.

γ'.) Τέλος τοῦ πολέμου. Βεσφαλικὴ εἰρήνη.

§ 43. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Βαλλενστεῖνου, εἰσέβαλεν (1634) ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ ἐνίκησε τὸν Βερνάρδον τῆς Βειμαρίας. Ἐντεῦθεν δ' ἔλαβον πολλοὶ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας, πρὸ πάντων ὁ τῆς Σαξονίας, τὴν εὐκαιρίαν νὰ συνομολογήσωσι μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος (1635) (τὴν χωριστὴν) εἰρήνην τῆς Πράγης, ἀφοῦ κατέλιπεν οὗτος τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ περὶ ἀποκαταστάσεως ἐδίκτου. Ἄλλ' ὁ τρομερὸς πόλεμος δὲν εἶχε εἰσέτι λάθει πέρας. Ὁ Ριχελιὸς δηλ., ὅστις δὲν ἤθελε νὰ ἀφήσῃ ἀκάρπωτον τὴν πρὸς ἐλάττωσιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀψβουργέων καὶ ἐπέκτασιν τῶν Γαλλικῶν ὀρίων πρὸς τὸν Ῥήνον εὐνοϊκὴν περίστασιν, ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Σουηδοὺς ἰσχυρὰν βοήθειαν εἰς χρήματα καὶ ἄνδρας, καὶ ἐβοήθησε τὸν Βερνάρδον τῆς Βειμαρίας εἰς τὰς παρὰ τὸν ἄνω Ῥήνον ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ (1636). Ἐντεῦθεν δ' ἐξωπυρρήθη ἐκ νέου ἡ δῆς τοῦ πολέμου. Ὁ στρατάρχης τῶν Σουηδῶν ΒΑΝΕΡΟΣ ἐκυρίευσεν τὴν Σαξονίαν καὶ Θουριγγίαν, καὶ μετέβαλε τὰς εὐφόρους πεδιάδας εἰς κενὰς ἀνθρώπων ἐρημίας. Ἀνεκδιήγητα δὲ δεινὰ ἐβάρυνον τὸ Γερμανικὸν ἔθνος, ὅτε κα-

τέθη εἰς τὸν τάφον (1637) ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος ὁ Β΄ καταλείπων διάδοχόν του τὸν ὁμώνυμον αὐτοῦ υἱὸν (1637—1657). Αἱ δὲ πολεμικαὶ πράξεις τοῦ Βερνάρδου τῆς Βοεμίας ἐστεφανώθησαν ὑπὸ τῆς εὐτυχίας. Ἐξέπόρθησε τρεῖς πόλεις, καὶ συνέλαβε τὸν στοχασμὸν νὰ ἰδρῦσῃ δι' ἑαυτὸν ἐφ' ἑκατέρωθεν τῆς ὄχθης τοῦ Ῥήνου ἀνεξάρτητον ἡγεμονίαν. Ἄλλ' ἐξαίφνης ἀπέθανεν (1639) ὁ Βερνάρδος εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ δηλητηριασθεὶς, ὡς πολλοὶ τότε ὑπώπτευσαν, καὶ οἱ Γάλλοι ὠφελήθησαν ἐκ τῶν περιστάσεων τούτων, ὅπως λάθωσιν ὑπὸ μισθὸν τὸν στρατὸν αὐτοῦ, καὶ κυριεύσωσι τὴν Ἀλσατίαν. Διέβησαν δὲ μετ' ὀλίγον τὸν Ῥήνον, καὶ ἔφεραν τὸν πόλεμον εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γερμανίαν, ἐνῶ ὁ τολμηρὸς Βανέρος ἐκάκωσε καὶ αὔθις τρομερώτατα τὴν ἀτυχῆ Βοεμίαν. Τὸ δὲ ῥιψοκίνδυνον σχέδιον τοῦ Βανέρου, νὰ ὀρμήσῃ αἰφνιδίως ἀπὸ τῶν χειμερινῶν αὐτοῦ στρατοπέδων πρὸς μεσημβρίαν, καὶ νὰ συλλάβῃ τοὺς εἰς τὴν ἐν Ῥατισβόρνη διαίταν (Ἰαν. 1641) συνηθρισμένους ἡγεμόνας τοῦ κράτους μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, δὲν ἔλαβε τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα. Τὸ ὀμιχλώδες τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ ἡ ἀφιξὶς τῶν ἐχθρῶν ἠνάγκασαν τὸν στρατηγὸν τῶν Σουηδῶν νὰ ὑποχωρήσῃ, καθ' ἣν ὑποχώρησιν ἀπέθανεν ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τῆς ἀκολάστου αὐτοῦ ζωῆς.

§ 44. Διάδοχος δὲ τοῦ Βανέρου ἦτον ὁ ΤΟΡΣΤΕΝΣΩΝ, ὁ εὐφυὴς μαθητὴς τῆς σχολῆς τοῦ Γουσταύου, ὅστις ἐφέρετο μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπὶ φερέτρου ἔνεκα τῶν ἐκ τῆς ἀθρήτιδος αὐτοῦ πόνων, ἐξέπληξεν ὅμως τὸν κόσμον διὰ τὴν ταχύτητα τῶν κινήσεών του. Ἐνίκησε (1642) τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα, εἰσέδυσεν ἐπανειλημμένως εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν Αὐστριακῶν κρατῶν, καὶ ἔκαμε τὸν αὐτοκράτορα νὰ τρέμῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν αὐτοῦ· ἔπειτα δ' ἐφάνη πάλιν ἀπροσδοκῆτως παρὰ τὸν κάτω Ἄλβιν, κατέλαβε τὸ Ὀλοστεινὸν καὶ Σλέσβικον, καὶ ἠνάγκασε τὸν βασιλέα τῶν Δανῶν νὰ διομολογήσῃ ἐπιζήμιον εἰς αὐτὸν συνθήκην. Ἄλλ' ἐξαντληθεὶς ὑπὸ τῆς ἀσθενείας, ἀπέθνηκε τέλος τὸ ἀρχιστρατηγικὸν σκῆπτρον, τὸ ὅποιον παρέλαβεν ἔπειτα ὁ ἀνδρεῖος ΒΡΑΓΓΕΛΟΣ. Ἐνωθεὶς δ' οὗτος

μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Γάλλων *Τυρέννη*, εἰσέβαλεν ἐπα-
 νειλημμένως εἰς τὴν *Βαυαρίαν*, ἠνάγκασε (1647) τὸν Μαξι-
 μιλιανὸν νὰ φύγῃ καὶ συνομολογήσῃ ἀναχωχὴν, καὶ ἐμελ-
 λεν ἤδη νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Σουηδῶν *Καιριξ-
 μάρκου* ἐν *Βοεμία*, ὅτε ἡ περὶ τῆς συνομολογήσεως τῆς
Βεστγαλικῆς εἰρήνης ἀγγελία κατέπαυσε τὰς πολεμικὰς
 ἐπιχειρήσεις (1648). Εὖρε δὲ τὸ τέλος αὐτοῦ ὁ πόλεμος ἐν
Πράγῃ, ἐκεῖ δηλ. ὅπου εἶχεν ἀρχίσει.

Ἡ δ' ἐν *Μυρστέρω* καὶ *Όσναβρύνκω* τῆς *Βεστγαλίας* ὑπο-
 γραφεῖσα τὸ 1648 *Βεστγαλικὴ* εἰρήνη περιεῖχε τὰ ἐξῆς κυ-
 ριώτερα ἄρθρα· α.) οἱ διαμαρτυρούμενοι νὰ μετέρχωνται ἀκω-
 λύτως τὰ τοῦ δόγματος αὐτῶν, ἔχοντες ἴσα πρὸς τοὺς καθο-
 λικοὺς πολιτικὰ δικαιώματα· β.) οἱ Σουηδοὶ νὰ λάθωσι τὴν
 νῆσον *Ρουγίαν* (*Rügen*) καὶ μέρος τῆς *Πομερανίας*· γ.) ἡ
Γαλλία νὰ λάθῃ τὴν *Ἀλοατίαν*, τὸ *Μέις* (*Μέτας*), τὸ *Τουλλ-
 λον* καὶ *Βερόδουρον*· καὶ δ.) ἡ *Ἐλβετία* καὶ αἱ *Κάτω Χῶ-
 ραι* νὰ ἦναι πολιτεῖαι ἐλεύθεραι. Οὕτω λοιπὸν πρὸς βορρᾶν
 μὲν ἠϋξήθη τῆς Σουηδίας ἡ δύναμις, πρὸς δυσμὰς δὲ ἡ τῆς
 Γαλλίας· οὐδὲν ἦττον ἡ εἰρήνη αὕτη ἦτον ἀναγκαιοτάτη εἰς
 τὴν Γερμανίαν, διότι οἱ ἄγροί της εἶχον χερσωθῆ, ἡ βιομηχα-
 νία σταματήσῃ, ἀπορία δὲ καὶ ἀθλιότης ἐπεκράτει πανταχοῦ.

13. Ἡ ἀνατροπὴ τοῦ Ἀγγλικοῦ θρόνου.

α.) *Κάρολος ὁ Α΄.*

§ 45. Τὴν *Ἐλισάβετ*, ἄγαμον ἀποθανοῦσαν, διεδέχθη τὸ
 1603 ὁ πλησιέστατος αὐτῆς συγγενὴς, ὁ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν
 Στουάρτων βασιλεὺς τῆς Σκωτίας *Ἰάκωθος ὁ Α΄*. (1603—25),
 ἐπὶ τοῦ ὅποιου οἱ καθολικοὶ συνομόσαντες ὀλίγον ἔλειψε νὰ
 τιναῖξωσιν εἰς τὸν ἀέρα διὰ πυρίτιδος, τεθείσης εἰς τὰ ὑπόγεια
 τοῦ κοινοβουλίου, τὸν τε βασιλέα καὶ τοὺς βουλευτὰς τῆς Ἀνω
 καὶ Κάτω Βουλῆς. Τὸν *Ἰάκωθον* δὲ *Α΄*. διεδέχθη τὸ 1625
Κάρολος ὁ Α΄, τοῦ ὅποιου ἡ κυβέρνησις ἤρχισε μετ' ἀγῶνος
 τοσοῦτον σφοδρῶς κατὰ τοῦ Κοινοβουλίου, ὥστε τοῦτο δις

διελύθη κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη. Ἡ δὲ βοήθεια τῶν διαμαρτυρομένων Γερμανῶν καὶ πόλεμός τις πρὸς τὴν Γαλλίαν, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε περιπλέξει αὐτὸν ὁ βασιλεὺς Βουκκιγγάμης, ἔγειναν αἰτία μεγάλων ἐξόδων. Ὅθεν ὁ βασιλεὺς ἐδυσάνασχέται τὰ μέγιστα, διότι τὸ Κοινοβούλιον ἐφαίνετο τῶσφ φειδωλὸν εἰς τὰς χρηματικὰς αὐτοῦ χορηγίας καὶ οὐδέποτε ἐπέτρεψε τὸν ἐπὶ τῶν τόπων καὶ λιτρῶν τῶν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ἐμπορευμάτων φόρον, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς κυβερνήσεώς του, ὡς διέμεινε μέχρι τοῦδε ἐν χρήσει. Ἀλλ' ἄφου ὁ Γαλλικὸς πόλεμος ἔλαβεν ἔκβασιν ἀτυχῆ, καὶ ἐθυσίασθησαν ἐπονειδίτως τὸ Ἀγγλικὸν αἶμα καὶ ἡ Ἀγγλικὴ τιμῆ, ἠπείλησε τότε τὸ τρίτον Κοινοβούλιον νὰ κατηγορήσῃ τὸν ἀνάξιον Βουκκιγγάμην, καὶ κατάρθωσεν οὕτως, ὥστε ὁ βασιλεὺς, διὰ νὰ σώσῃ τὸν εὐνοούμενον αὐτοῦ, ἀνεγνώρισε κῦρος ἔχουσαν τὴν ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν βουλῶν δοθεῖσαν ΑΙΤΗΣΙΝ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ (petition of right), καὶ ἐξησφάλισεν οὕτως εἰς τὸ Κοινοβούλιον τὰ παλαιὰ δικαιώματα, καὶ εἰς πάντας τοὺς βουλευτὰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ προσώπου καὶ τῆς ἰδιοκτησίας (1628). Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα, φοιευθέτως (1629) τοῦ Βουκκιγγάμη, προσεκάλεσεν ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ Κοινοβουλίου εἰς τὸ βασιλικὸν συμβούλιον εὐγλωττόν τινα βουλευτὴν τῆς ἀντιπολιτεύσεως (Opposition), τὸν Θωμᾶν ΒΕΝΤΟΥΡΘΙΟΝ, ἀνέδειξεν αὐτὸν κόμητα ΣΤΡΑΦΦΟΡΔΟΥ καὶ ἔπαρχον τῆς Ἰρλανδίας, καὶ ἤκολούθει εἰς πάντα τὴν συμβουλὴν αὐτοῦ. Ὁ Βεντουρθίος λοιπὸν, ἀνὴρ φιλόδοξος καὶ δραστήριος, προσεπάθει ἤδη μετὰ μεγίστου ζήλου νὰ ἐπαυξήσῃ τὴν δύναμιν τοῦ στέμματος, καὶ συνεβούλευσε διὰ τοῦτο τὸν βασιλέα, νὰ δοκιμάσῃ ἐπὶ τινα χρόνον νὰ κυβερνήσῃ χωρὶς Κοινοβουλίου. Ὅπως δ' ἔχη τὸ διὰ τὰς συνήθεις δαπάνας ἀναγκαῖον ἀργύριον, εἰσέπραξεν ἡ κυβέρνησις χωρὶς τῆς συγκαταθέσεως τῶν βουλῶν τοὺς μέχρι τοῦδε φόρους, ἐπέθηκε καταπιεστικὸς ἐμμέσους δασμοὺς εἰς τὸ φῶς, τὸν οἶνον, τὸ ἄλας, σαπῶνιον κ. τ. ὅμ. καὶ ἀπέδωκε πάλιν κῦρος εἰς ἀπρηχαιωμένα καὶ λησμονημένα δικαιώματα

τοῦ στέμματος, ὡς τὸ ἐν προτέροις χρόνοις εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον εἰσαγόμενον ἀργύριον τῶν πλοίων. Συγχρόνως δὲ προσεπάθησεν ὁ Κάρολος νὰ θεμελιώσῃ τὰ τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας στερεώτερον, καὶ νὰ καταθλίψῃ τοὺς Πουριτανοὺς καὶ Πρεσβυτεριανοὺς, τῶν ὁποίων τὰ δημοκρατικὰ ἀξιώματα διεδίδοντο ὁσημέραι πλείότερον εἰς τὸν λαόν. Πρὸς τοῦτο δὲ μετεχειρίσθη τὸν ἐπίσκοπον τοῦ Λονδίνου ΛΑΟΥΔΟΝ, τὸν ὁποῖον ἐχειροτόνησεν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Κανταουρίας. Οὗτος δ' ἐγκαίνιασεν ἐκ νέου τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Παύλου, ἐπλούτισε τὰς μὲν ἐκκλησίας μετ' εἰκόνων καὶ κοσμημάτων, τὴν δὲ θεολατρειάν μετὰ τελετῶν, ἔπαυσε τοὺς Πουριτανοὺς ἱεροκήρυκας ἀπὸ τὰς θέσεις αὐτῶν, καὶ ἐξέδιδε διὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου τῆς ὑψηλῆς ἐπιτροπῆς καὶ διὰ τῶν δικαστῶν τοῦ ἀστερίνου θαλάμου βαρείας καὶ ἀτιμωτικὰς καταδίκας κατὰ παντός, ὅστις ἀντηγωνίζετο πρὸς τὰς ὑρισταρένας διατάξεις. Οὕτω π. χ. ὁ Πρύννος, πουριτανὸς συγγραφεὺς, κατεδικάσθη εἰς ἐκτόμπευσιν, στέρξιν τῶν δύο ὠτων καὶ διὰ βίου εἰρηκτὴν, διότι εἶχε κατακρίνει εἰς παχὺ τι βιβλίον τὸν χορὸν, τὰς ἐν τῇ ἀπόκρῳ μετεμυρίσεις καὶ τὰ θέατρα, εἰς τὰ ὁποῖα εὗρισκεν εὐχαρίστησιν ἢ αὐλή.

§ 46. Αἱ πράξεις αὗται, αἰτίως ἠπέιλουν νὰ ἐξουθενίσωσι τὴν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἀγγλίας, διήγειραν καθ' ὅλην τὴν χώραν μεγάλην ἀνακίνησιν. Ὁ δὲ Ἰωάννης ΑΜΗΔΕΝΟΣ, ἀνὴρ συνετὸς καὶ σταθερὸς, ἤρνηθη τὸ ἀργύριον τῶν πλοίων, καὶ ἀπελογήθη ἐν τῷ δικαστηρίῳ μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας, ὥστε ἡ ἀδικία τῆς κυβερνήσεως ἐδείχθη προφανής. Οἱ παυθέντες πουριτανοὶ ἱεροκήρυκες παρέστησαν, περιοδεύοντες τὴν χώραν, τὰς πράξεις τοῦ Λαούδου ὡς ἀρχὴν τῆς ἐπανάδου τοῦ καθολικισμοῦ, καὶ ἐσκέδασαν εἰς φλογεροὺς λόγους τὸν σπόρον τοῦ μίσους ἐναντίον τῆς αὐτῆς καὶ τοῦ κλήρου. Οὐδὲν ἦττον ὁ βασιλεὺς ἐπέμενε εἰς τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην αὐτοῦ, καὶ ἀπεφάσισε μάλιστα, μὴ συγκινοῦμενος παντάπασι ὑπὸ τῆς κοινῆς ἐν Ἀγγλίᾳ δυσαρρεσκείας, νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς πίστεως αὐτῆς ἐνθουσιῶσαν Σκωτίαν

τὴν ἐπισκοπικὴν διατάξιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν Ἀγγλικὴν θεολατρίαν. Ἄλλ' ὅτε ἐμελλε νὰ γείνη ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ Ἐδιμβούργου ἡ πρώτη κατὰ τὸ νέον σχῆμα ἱερά τελετὴ, ἠγέρθη ταραχὴ κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς «τῆς λατρίας τοῦ Βῆλου» (Ἰούλιος 1637). Ὁ λαὸς ἐφώνησε· «Πάπας! Ἀντίχριστος! λιθοβολήσατέ τον!» ἐσφενδόνισε τὰ καθίσματα κατὰ τοῦ κληρικοῦ, καὶ ἐδίωξεν αὐτὸν ἔξω. Ἐν μέσῳ δὲ νηστειῶν καὶ δεήσεων ἀνενεώθη ἡ παλαιὰ ΣΥΜΜΑΧΙΑ (Covenant) ἐπρὸς ὑπεράσπισιν τῆς καθαρᾶς θρησκείας καὶ ἐκκλησίας κατὰ τῆς παπικῆς ψευδοδιδασκαλίας καὶ διαφθορᾶς. Οἱ ἐπίσκοποι ἀπεδιώχθησαν, ἀποκατεστάθη ἡ πρεσβυτεριανικὴ θεολατρεία καὶ ὁ λαὸς προσεκλήθη εἰς τὰ ὄπλα. Τότε δ' ἀπεφάσισε μὲν ὁ Κάρολος νὰ καταβάλῃ μετὰ δυνάμεως στρατοῦ τὴν ἀντίστασιν, ἀλλὰ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν, ἀδυνατοῦντα νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς τοὺς ὑπὸ τῆς πίστεως ἰσχυροὺς Σκώτους, οἵτινες ἐστράτευσαν ψάλλοντες ψαλμοὺς καὶ προσευχόμενοι· τὰ ἐχθρικά στίφη διέβησαν τὰ Ἀγγλικά σύνορα — τί ἄλλο ἔμενον εἰς τὸν βασιλέα, εἰμὴ νὰ συγκαλέσῃ κοινοβούλιον μεθ' ἐνδεκαετῆ διακοπῆν, καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ ἔθνους; (1640).

§ 47. Τὸ κοινοβούλιον τοῦτο φέρει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ὄνομα τοῦ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ. Οἱ μάλιστα ἐπίσημοι βουλευταὶ καὶ ῥήτορες, οἷος ὁ Ἀμπτερος, Ὁλλης, Ἀσλέριγος, Κρόμβελλος κλ., ἦσαν πολέμιοι τῆς ἀπεριορίστου βασιλικῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας, καὶ ἤθελον ἐξασφάλισιν τῶν παλαιῶν δικαιωμάτων τῶν τάξεων καὶ θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐξηκολούθει ὁ κατὰ τῆς ὑπερτάτης τοῦ μονάρχου καὶ τῶν ἐπισκόπων δυνάμεως ἀγών, διεφώνησαν πρὸς ἀλλήλους. Οἱ σφοδρότατοι δηλ. τούτων παρέλαβον κατὰ μικρὸν τὰ δημοκρατικὰ ἀξιώματα τῶν Πουριτανῶν, καὶ ἀναμίζαντες ἐκκλησιαστικὴν καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν, ἔτεινον πρὸς σκοπὸν, ὅστις εἰς δημοκρατικὴν μόνον κοινότητα ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ. Ὅθεν τὸ νέον κοινοβούλιον εἶδε μετ' ἐλίγον ἐχθρὰν πρὸς τὴν αὐτὴν καὶ τὴν κωδέργη

σιν διάθεσιν. Ἄντι δηλ., ὡς ἐζήτησεν ὁ βασιλικὸς λόγος, νὰ ἐπιτρέψῃ πάραυτα χρήματα κατὰ τῶν «ἀποστατῶν» τῆς Σκωτίας, συνεμάχησε τὸναντίον τὸ κοινοβούλιον κατὰ μυστικὸν τρόπον μετ' αὐτῶν καὶ ἐνήργησεν, ὥστε νὰ ἐπιμείνωσιν εἰς τὴν θέσιν αὐτῶν ἐπὶ τῶν συνόρων. Ἐπειτα δ' ἔστρεψε τὰς προσβολὰς αὐτοῦ κατὰ τῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ κράτος αὐθαιρέτων βουλευμάτων. Ὁ Στραφφόρδος, «ὁ μέγας ἀποστάτης», καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λάουδος ἐκάθισαν εἰς τὰ βῆθρα τῶν κατηγορουμένων. Εἰς μάτην παρεδέχθη ὁ βασιλεὺς, ὅπως σώσῃ αὐτοὺς, πάσας τὰς ἀπαιτήσεις τῆς βουλῆς, εἰς μάτην ἀπελογήθη ὁ Στραφφόρδος ἐπὶ δεκαεπτὰ ἡμέρας μετ' ἀξιοπρεπείας καὶ φρονήσεως, καὶ ἀπέδειξε κατὰ τρόπον πειστικώτατον, ὅτι τὰ καθ' ἑαυτοῦ τοξευόμενα ἄρθρα τῆς κατηγορίας δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προδοσία τῆς πατρίδος—ἡ Κάτω Βουλὴ ἐκήρυξεν ὅτι δύναται νὰ θεωρηθῆ ἔνοχος ἀποπείρας τοῦ νὰ ἐξουθενισθῶσιν αἱ ἐλευθερίαι τοῦ λαοῦ· ἡ Ἄνω Βουλὴ προσετέθη εἰς τὴν γνώμην τῆς Κάτω, καὶ ὁ βασιλεὺς εἶχε τὴν ἀδυναμίαν νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν καταδίκην, καὶ νὰ θυσιάσῃ τὸν πιστότατον αὐτοῦ ὑπάλληλον εἰς τὴν μανίαν τοῦ λαοῦ. «Μὴ ἐμπιστεύεσθε εἰς τοὺς ἡγεμόνας,» ἐφώναζεν ὁ Στραφφόρδος, «διότι παρ' αὐτῶν οὐδεμίαν παρέχεται βοήθεια!», καὶ μετὰ μεγάλης ἀταραξίας ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ ἰκριώματος (11 Μαΐου 1641). Ὁ δ' ὁμοιοπαθὴς αὐτῷ Λάουδος ἔμεινεν ἀκόμη τρία ἔτη εἰς τὴν φυλακὴν, μέχρις οὗ ἐτελείωσε καὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ διὰ τοῦ πελέκους τοῦ δημίου. Ἡ κατάρρησις τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων καὶ ἡ ἀποκλεισις τῶν ἐπισκόπων ἐκ τῆς Ἄνω Βουλῆς, ἦσαν τὸ προανάρχουσμα τῆς πτώσεως τῆς μεγάλης ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας.

§ 48. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα διεδόθη ἡ φήμη, ὅτι οἱ ἐν Ἰρλανδίᾳ καθολικοὶ κάτοικοι ἐπέπεσαν κατὰ τῶν αὐτόθι διαμαρτυρομένων ἀποίκων, καὶ ἐφόνευσαν αὐτούς. Τοῦ συμβάντος δὲ τοῦτου ἡ αἰτία ἀπεδόθη εἰς τὴν αὐλήν, καὶ μάλιστα εἰς τὴν βασιλίссαν, καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτῆς μετεχειρίσθησαν τοῦτο ὡς ἀπόδειξιν, ὅτι οἱ παπισταὶ, ἐπίσκοποι καὶ ἀρχιερεῖς, εἶχον

συνομόσει πρὸς ὄλεθρον τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἐκ-
 τοτε δ' ἐλάμβανεν ὁσμημέραι ὁ ἀγὼν θρησκευτικώτερον χαρα-
 κτήρα καὶ ἐπειδὴ μάλιστα τὸ Κοινοβούλιον ὑπερέβη νῦν εἰς
 τὰς ἀπαιτήσεις αὐτοῦ τὰ ὄρια τῆς μοναρχικῆς πολιτείας,
 προσβάλλον τὴν ἐξουσίαν τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἐπιζητοῦν νὰ
 ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς συγκαταθέσεως αὐτοῦ ὁ διορισμὸς τῶν
 ἀνωτέρων ὑπαλλήλων καὶ στρατηγῶν καὶ ἡ κατάρτισις τοῦ
 στρατοῦ καὶ στόλου, ἐπεξήρχοντο ὁσμημέραι τὰ κόμματα πει-
 σματωδέστερα ἐναντίον ἀλλήλων. Καὶ τοὺς μὲν ὀπαδοὺς τοῦ
 βασιλέως, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εὐγενεῖς καὶ ἀξιωματικούς, ἐπωνό-
 μαζεν ὁ λαὸς *Καβαλιέρους*, οὗτοι δ' ἀπέδιδον εἰς τοὺς ἐχ-
 θροὺς αὐτῶν τὸ σκωπτικὸν ἐπωνύμιον τῶν *στρογγυλοκεφάλων*
 (διότι οὕτω ἐκοπτον τὴν κόμην αὐτῶν). Ἡ δὲ δοκιμὴ
 τοῦ βασιλέως νὰ φυλακίσῃ, ἐν ᾧ ἐγένετο συνεδρίασις, πέντε
 τῶν σφοδροτάτων ἀρχηγῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἀπέτυχε.
 Καὶ οὗτοι μὲν ἔφυγον, ἐπανήχθησαν ὅμως τὴν ἐπαύριον ἐν
 θριάμβῳ ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὸ βουλευτήριον. Ὁργισθεῖς δ' ἐν-
 τεῦθεν ἀνεχώρησεν ὁ Κάρολος εἰς τὴν Ὑόρκην, καὶ ἀπεφάσισε
 νὰ πολεμήσῃ. Ἡ δὲ βασίλισσα κατέφυγε μὲν εἰς τὴν Ὀλλαν-
 δίαν, ὅπως ζητήσῃ ξένην βοήθειαν· ἐπειδὴ ὅμως σύμπασα ἡ
 μάχμος δύναμις τῆς ἡπείρου ἦτον ἀπασχολημένη εἰς τὸν
 τριακονταετῆ πόλεμον, οὐδεμίαν ἠδυνήθη νὰ λάβῃ βοήθειαν.
 Ἦρχισε δ' ὁ πόλεμος μὲ ἀνίσους τῶν διαμαχομένων δυνάμεις
 (1642—1646). Διότι ἐνῶ ὁ βασιλεὺς ἐσπερεῖτο χρημάτων,
 καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἔπασχε παντοειδεῖς ἐλλείψεις, οὐ μόνον
 εἶχε τὸ κοινοβούλιον ἅπαντα τὰ δημόσια εἰσοδήματα, ἀλλ'
 ἐβοηθεῖτο πρὸς τούτοις πλουσίως καὶ ὑπὸ ἰδιωτικῶν συνει-
 σφορῶν. Εἰς τὴν πρώτην αἴτησιν ἔφεραν αἱ οἰκογένειαι τὰ ἀρ-
 γυρᾶ αὐτῶν σκευῆ, καὶ αἱ γυναῖκες τὰ κοσμηματὰ των· καὶ
 πάντες δ' οἱ φάροι καὶ δασμοί, τοὺς ὁποίους εἶχον ἀρνήθῃ μετὰ
 τοσαύτης ἐπιμονῆς εἰς τὸν βασιλέα, ἐχρηγήθησαν αὐτοπροαιρέ-
 τως εἰς τὸ Κοινοβούλιον. Ἐν τούτοις ὁ μικρὸς μὲν, ἀλλ' ἡσκη-
 μένος στρατὸς τοῦ Καρόλου, ἐδείχθη κατ' ἀρχὰς ἀνώτερος
 τῶν στρατευμάτων τοῦ Κοινοβουλίου, μεθ' ὧν εἶχεν ἐκστρα-

τεύσει ὁ κόμης Ἐσσέξιος. Εἰς δύο δὲ συμπλοκάς ὑπερίσχυσε τὸ ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Καρόλου, τοῦ ἐκ τοῦ Παλατινάτου Ῥουπέρτου, ὀδηγούμενον βασιλικὸν ἱππικόν. Καὶ τὸ δεύτερον δ' εἰσέτι ἔπος ἤρχισεν ἐπιφέρων ζημίας εἰς τὸ Κοινοβούλιον, τῶν ὁποίων ἐπαισθητοτάτη μάλιστα ἦτον ὁ θάνατος τοῦ χρηστοῦ καὶ ἀνδρείου Ἀμπδέου. Ἄλλ' ὅτε ὁ ΟΛΙΒΕΡΟΣ ΚΡΟΜΒΕΛΛΟΣ, δραστήριος πουριτανὸς, ἐσχημάτισεν ἐκ τῶν θεοσεβῶν αὐτοῦ φίλων τολμηρὸν τι τάγμα ἱππέων, οἵτινες ἐπορευόντο τυφλοὶ εἰς τὰς μάχας ὑπὲρ τῶν ἀφορώντων τὸ θεῖον, ἔλαβον τὰ πράγματα ἄλλην τροπὴν. Ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Μαρστεμμούρου (3 Ἰουλ. 1644) ἀπώλεσε τὴν νίκην ὁ κόμης τοῦ Παλατινάτου Ῥουπέρτος, ἕνεκα τῆς ἀκατασχέτου αὐτοῦ ἁρμῆς, μαχόμενος πρὸς τὰς στυγνὴν βλεπούσας Ἰλας τοῦ Κρομβέλλου. Ἐκτοτε δ' ἦτο σεβαστὸν τὸ ὄνομα τοῦ Κρομβέλλου εἰς τὸν στρατὸν, καὶ οἱ πουριτανοὶ ἐδράζαν τὴν εὐνοϊκὴν ταύτην περίστασιν πρὸς ἀπομάκρυνσιν τοῦ κοινοῦ εὐχολογίου ἀπὸ τῆς θεολατρίας, καὶ ἐκβολὴν τοῦ ἐπισκοπικοῦ σχήματος τῆς θρησκείας διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως τοῦ Καλθίνου καὶ τῆς συνοδικῆς πολιτείας. Αἱ εἰκόνας, τὰ κοσμήματα, τὰ ὄργανα κτλ. ἐξωρίσθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, τὰ ἐξωγραφημένα παράθυρα συνετριβήσαν, τὰ μνημεῖα κατεστράφησαν, αἱ δὲ ἑορταὶ ἀπηγορεύθησαν.

§ 49. Ἐν τούτοις ἠγέρθη μετ' ὀλίγον εἰς αὐτὸ τὸ στρατόπεδον τῶν νικητῶν διχόνοια. Οἱ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ δηλ., οἱ τολμηρότατοι καὶ δραστηριώτατοι τῶν Πουριτανῶν, δὲν εὐχαριστήθησαν μὲ τὴν συνοδικὴν πολιτείαν τῶν πρεσβυτεριανῶν ἐζήτουν λοιπὸν ἐντελεῖ ἄνεξαρτησίαν πάσης ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος εἰς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα, καὶ δὲν ἤθελον νὰ ἀναγνωρίσωσι τὰς ἀποφάσεις τῶν συνόδων ὡς νόμους ἔχοντας γενικὸν κύρος. Ὅθεν ἀνεφύησαν σφοδροὶ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν μετρίων Πουριτανῶν (Πρεσβυτεριανῶν) καὶ τῶν ῥιζοσπαστῶν (Independenten) (Φεβρ. 1645). Οἱ τελευταῖοι μάλιστα διέπραξαν ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ τὸ ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΗΣ ΕΚΟΥΣΙΑΣ ΠΑΡΑΙΤΗΣΕΩΣ, καθ' ὃ οὐδὲν μέλος τῶν δύο

βουλῶν ἠδύνατο νὰ λάβῃ στρατιωτικὴν τινα ἀρχὴν ἢ ὑπουργί-
 γημα. Οὕτω δ' ἠναγκάσθη ὁ Ἐσσεξίος νὰ παραιτηθῇ τὸ στρα-
 τιωτικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα· καὶ παρέλαβε τὴν ἀρχηγίαν σύμ-
 παντος τοῦ στρατοῦ ὁ ΦΑΙΡΦΑΞΙΟΣ, στρατηγὸς εὐφυῆς μὲν,
 ἀλλὰ παντάπασιν ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ Κρόμβελλου. Ὁ δὲ Κρόμ-
 βελλος, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀνεξαρτήτων, εἶχεν ἀγορεύσει μετὰ
 μεγίστου ζήλου ὑπὲρ τοῦ ψηφίσματος τῆς ἐκουσίας παραιτή-
 σεως. Ὅθεν ἐπορεύθη πρὸς τὸν στρατὸν, ἵνα καταθέσῃ τὴν
 ἀρχιστρατηγίαν αὐτοῦ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Φαιρφαξίου. Ὁ στρα-
 τὸς ὅμως ἀπήντησεν εἰς τὸ Κοινοβούλιον, ὅτι ὁ Κρόμβελλος
 εἶναι ἀναγκαῖος· μόνος αὐτὸς δύναται νὰ ὀδηγήσῃ τὸ ἱππικόν·
 διότι ὅπου ἠγωνίζετο αὐτὸς μετὰ τῆς πιστῆς αὐτοῦ ἑλπίδος ἐν
 ὀνόματι τοῦ Κυρίου, ἐκεῖ ἡ νίκη ἦτο βεβαία. Τὸ δὲ κοινοβού-
 λιον συγκατετέθη, καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἀναψε μετὰ δι-
 πλασίας σφοδρότητος. Ἄλλ' ἡ παρὰ τὸ *Νασέβιον* μάχη ἐξη-
 φάνισε καὶ τὴν τελευταίαν ἐλπίδα τοῦ Καρόλου (Ἰουν. 1645)
 ὅθεν ἀνεχώρησε μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν
 Ὁξφόρδην. Ὅτε δ' ὁ Κρόμβελλος καὶ Φαιρφαξίος παρεσκευά-
 σθησαν νὰ πολιορκήσωσιν αὐτὸν ἐκεῖ, συνέλαβεν ἀπελπιστι-
 κὴν ἀπόφασιν—ἐνδεδυμένος δηλ. ὡς ὑπὲρ τῆς κατέφυγε μετὰ
 δύο τῶν ὑπασπιστῶν αὐτοῦ εἰς τὸ παρὰ τὰ ἀρκτικά σύνορα
 στρατόπεδον τῶν Σκώτων, ἐλπίζων ὅτι ἤθελεν εὖρει ἀκόμη
 εἰς τοὺς συντοπίτας αὐτοῦ πίστιν καὶ εὐνοίαν. Ἄλλ' εἰς τοὺς
 ὑπὸ σκληροκαρδίῶν κληρικῶν ὀδηγουμένους Σκώτους εἶχεν
 ἀποσβεσθῆ πᾶν αἶσθημα πρὸς τὴν πεσοῦσαν μεγαλειότητα.
 Ἐκράτησαν λοιπὸν τὸν βασιλέα ὑπὸ αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν,
 ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ συνειθίσῃ νὰ ἀκούῃ τοὺς μακροὺς τῶν
 ἱεροκηρύκων αὐτῶν λόγους, τῶν ὁποίων συνήθης ὑπόθεσις ἦτο
 τὰ κακουργήματα αὐτοῦ καὶ τῶν προγόνων του· καὶ ὅτε κατ' οὐ-
 δένα τρόπον ἠδύνατο νὰ πεισθῇ, ὅπως προστεθῇ εἰς τὴν πρεσ-
 βυτερειανικὴν πίστιν καὶ ὑπογράψῃ τὴν Συμμαχίαν, ἐπώλησαν
 πρὸς χλεύην τὸν βασιλέα αὐτῶν. Καὶ λοιπὸν ἀντὶ χρηματι-
 κῆς τιμῆς ποσότητος παρεδόθη ὁ Κάρολος εἰς τοὺς ἐπιτετραμ-

μένους τοῦ Κοινοβουλίου (Μάϊος 1646), οἵτινες ἔφερον αὐτὸν εἰς ὄχυρόν τι φρούριον.

§ 50. Ἐκτοτε δ' ἐγένετο ἡ μεταξὺ τῶν πρεσβυτεριανῶν, οἵτινες ὑπερίσχυον ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ, καὶ τῶν ἀνεξαρτήτων, ἐπικρατούντων ἐν τῷ στρατῷ, διάστασις ὁσημέραι μεγαλύτερα. Ὁ δὲ Κρόμβελλος εἶχε μὲν προστεθῆ εἰς τοὺς τελευταίους, εἴξευρεν ὅμως νὰ κρύπτῃ συνετῶς τὴν ἐσωτερικὴν κίβδηλίαν προσποιούμενος χρηστότητα. Ἐνῶ δ' ὑπεκρίνετο τὸν συνδιαλακτὴν καὶ μεσίτην, ἀπήγαγεν, (Ἰουν. 1647), ἀνώτερός τις ἀξιοματικὸς τῶν Πουριτανῶν μετὰ τινος ἱλῆς ἱππέων τὸν αἰχμάλωτον Κάρολον, καὶ ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ στρατοῦ. Ἐπειτα δ' ὤρμησε πρὸς τὴν πρωτεύουσαν, ὅπως κατορθώσῃ νὰ ὑπερισχύσῃσιν οἱ ἀνεξάρτητοι καὶ ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ. Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἔφυγεν ὁ βασιλεὺς (Νοεμβρ. 1648) εἰς τὴν νῆσον Οὐίχτην. Καὶ πολὺν μὲν χρόνον προσεπάθουν οἱ Πρεσβυτεριανοί, ὡς καὶ οἱ Πουριτανοί, νὰ λάβωσιν αὐτὸν πρὸς τὸ μέρος των, καὶ νὰ συνομολογήσωσιν ἀντὶ παραχωρήσεών τινων εἰρήνην μετ' αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Κάρολος, πεποισθὸς εἰς τὴν ἐξωτερικὴν βοήθειαν, προσηνέχθη ἀμφιβόλως καὶ δολίως, καὶ ἀπώλεσεν οὕτω τὴν τελευταίαν περίστασιν τοῦ νὰ συνδιαλακτῆ εἰρηνικῶς. Νῦν δ' ἀπεφάσισεν ὁ Κρόμβελλος τὴν καταστροφὴν του. Κατὰ μυστικὴν αὐτοῦ παραγγελίαν συνέλαβεν ὁ στρατὸς τὸν βασιλέα, καὶ ἔφερεν αὐτὸν εἰς ἔρημον τινὰ ἐπὶ βράχου πύργον παρὰ τὴν παραλίαν. Ἐπειτα δὲ περιστοίχισεν ὁ συνταγματάρχης Πρίδης τὸ βουλευτήριον (Δεκεμβρ. 1648) μετὰ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, καὶ διέταξε νὰ ἀπαγάγωσι διὰ τῆς βίας 81 Πρεσβυτεριανούς βουλευτάς. Μετὰ δὲ τὴν πράξιν ταύτην, ἥτις ἐν τῇ ἱστορίᾳ καλεῖται κάθαρσις τοῦ Πρίδης (purgance), κατόκησεν ὁ Κρόμβελλος εἰς τὰ ἐν Οὐίτεχάλλω βασιλικὰ οἰκήματα· ἐπεὶ δὲ ἦτον ἤδη ἄρχων καὶ κύριος, καὶ τὸ ἐξ ἀνεξαρτήτων συνιστάμενον, ΡΟΥΜΠΗΑΡ-ΛΑΜΕΝΤΟΝ (ῥόμπυγκοκοινοβούλιον ἢ ταραχῶδες κοινοβούλιον) ἐπικληθὲν, ἦτον οὐδὲν ἄλλο ἢ ὄργανον ἀνευ θελήσεως εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ κατηγορήσωσι τὸν

αίχμαλωτον βασιλέα ἐνώπιον ἐκτάκτου δικαστηρίου ὡς προδότην τῆς πατρίδος, διότι εἶχε πολεμήσει ἐναντίον τοῦ Κοινοβουλίου. Τετράκις ἀνεκρίθη δικαστικῶς ὁ «Κάρολος Στουάρτος», καὶ τέλος καταδικάσθη εἰς θάνατον ὡς προδότης, φονεὺς καὶ ἐχθρὸς τῆς πατρίδος. Τρεῖς ἔτι ἡμέρας ἐπέτρεψαν εἰς αὐτόν, ὅπως προετοιμασθῆ καὶ ἀποχαριετίσῃ τὰ τέκνα του. Ἐπειτα δὲ ἤγαγον αὐτόν εἰς τὸ παρὰ τὸ ἀνάκτορον Οὐίτεχάλλον ἰδρυθὲν μελανοσκεπὲς ἰκρίωμα, ἔνθα ἀπεκεφάλισαν αὐτόν δύο περικεκαλυμμένοι δῆμιοι (30 Ἰαν. 1649). Σιωπηλὸν ἔβλεπε τὸ περιεστάμενον ἀναρίθμητον πλῆθος τὸ ἐκπληκτικὸν θέαμα. Μόλις δ' ἐλαφρύνθη ἡ βεβαρυμμένη καρδιά τοῦ συνηθροισμένου λαοῦ, στενάξαντος ὑποκώφως, ὅτε ὁ δῆμιος ἔλαβε τὴν αἵματῆράντον κεφαλὴν ἀπὸ τῆς κόμης, καὶ ἐβόησεν· αἶδε ἡ μεγάλη ἐνδοσ προδότου!

6'.) Ὀλίβερος Κρόμβελλος (1649—1658).

§ 51. Ἡ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως εἰδήσις ἐπροξένησεν ἐν Σκωτία καὶ Ἰρλανδία τρομερὰν ἀνακίνησιν. Ἐν Σκωτία προσελήθη μὲν ὁ ἐν Ὀλλανδία διαμένων πρίγκηψ τῆς Οὐαλλίας, καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς Κάρολος Β'. (1650), ὤφειλεν ὅμως πρότερον νὰ ὑπογράψῃ τὴν Συμμαχίαν (Covenant), καὶ νὰ γείνη ὁπαδὸς τῆς πρεσβυτεριανικῆς ἐκκλησίας. Καὶ ἡ Ἰρλανδία δὲ προσέτι ἀνεγνώρισε τὸν νέον βασιλέα, καὶ ἔλαβε τὰ ὅπλα. Τότε ὅμως ἐστράτευσε κατὰ τῆς ἀπειθοῦς νήσου ὁ Κρόμβελλος, ἀφοῦ διωργάνωσεν ἐν Ἀγγλία δημοκρατικὴν κυβέρνησιν, ἐν ἧ εἶχε λάβει πολιτικὸν ἀξίωμα ὁ μετέπειτα τυφλωθεὶς ποιητὴς τοῦ ἀάπολεσθέντος Παραδείσου Μίλτων. Ὁ δρόμος αὐτοῦ ἀπέληγεν εἰς νίκην δι' αἵματος καὶ πτωμάτων· καὶ ὅτε κατέλιπεν ὁ ἴδιος τὴν χώραν, διὰ νὰ φέρῃ τὸ ξίφος αὐτοῦ κατὰ τῆς Σκωτίας, ἐξηκολούθησαν ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν δημοκρατικῶν τὸν δρόμον αὐτοῦ. Καὶ κατεπνίγη μὲν εἰς τρία ἔτη ἡ ἀπειλητικὴ ἐπανάστασις, ἀλλ' ἡ Ἰρλανδία κατέστη χώρα ἄνευ ἀνθρώπων, μὴ κατοικουμένη εἰμὴ ὑπὸ ἐπαιτῶν, ἔνθα ἔστησε τὴν τρομερωτάτην αὐτῆς ἔδραν

ἡ αίματηρά ἐκδίκησις.—'Αλλά καὶ ἐν Σκωτία ἐθριάμβευσαν τὰ ὄπλα τῶν δημοκρατικῶν. Ὁ Σκωτικὸς στρατὸς εἶχε καταλάβει ὄχυράν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Κρόμβελλος ἦτον ἀδύνατον νὰ πλησιάσῃ. Λιμὸς δὲ καὶ ἀρρώστια ἠλάττωσαν μετ' ὀλίγον τὸν ἀριθμὸν τῶν μαχητῶν αὐτοῦ, οὕτως ὥστε ἤρχιζεν ἤδη νὰ σκέπτεται ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ. Τότε ὁμως ἔπεισαν τὸν στρατηγὸν οἱ τὸν Σκωτικὸν στρατὸν παρακολουθοῦντες ἱεροκλήρικες, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἤρσκειν ἡ ἐνεργὸς στρατιωτικὴ ζωὴ καὶ ὁ εὐθυμὸς τοῦ βασιλέως καὶ τῶν περὶ αὐτὸν βίος, ὅπως προσβάλλῃ τὸν Κρόμβελλον. "Ὅτε δὲ παρατήρησεν ὁ Κρόμβελλος τὴν κίνησιν τοῦ Πρεσβυτεριανικοῦ στρατοῦ ἀνεβόησε· ἀκατέρχονται πρὸς τὰ ἐδῶ, ὁ Κύριος πυρεδῶκεν αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖρας ἡμῶν»' καὶ ἡ ἐν Δουμβαρίῳ μάχη, κατὰ τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Κρομβέλλου (3 Σεπτεμβρ. 1650), ἐκρίθη κατὰ τῶν Σκώτων. Ὁ Κρόμβελλος ἐκυρίευσεν τὸ Ἐδιμβούργον, καὶ προσέβη μέχρι τῶν ἐνδοτάτων τῆς χώρας. Ὁ Κύριος τῶν στρατιῶν, ὃν εἶχον ἰκετεύσει οἱ Πρεσβυτεριανοὶ καὶ Ἀνεξάρτητοι μετὰ νηστείας, προσευχὰς καὶ ὑποκριτικὰ χεῖλη, ἦτο μετὰ τῶν γενναίων καὶ ἰσχυρῶν. Αἴρνης δ' ἐπέχειρσεν ὁ Κάρολος τολμηρὰν ἐπιχείρησιν. "Ἐρημισε δηλ. μετὰ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ πέραν τῶν Ἀγγλικῶν ὄριων, καὶ προσεκάλεσεν εἰς βοήθειαν τοὺς ὀπαδοὺς τῆς βασιλείας. Ἄλλ' ὀλίγοι μόνον προσετέθησαν εἰς αὐτόν. Οὕτω δ' ἠττήθη κατὰ κράτος ὁ στρατὸς τοῦ βασιλέως παρὰ τὴν Βορκεστριαν, κατὰ τὴν ἐπέτειον ἡμέραν τῆς μάχης τοῦ Δουμβαρίου (3 Σεπτεμβρ. 1651). Ἡ μάχη δ' αὕτη κατέστησε τὸν Κάρολον ἄπατριν φυγάδα, πρὸς σύλληψιν τοῦ ὁποίου προσδιώρισε τὸ Κοινοβούλιον μεγάλην ἀνταμοιβήν. Καὶ οὕτως μὲν ἐν μέσῳ μυρίων κινδύνων καὶ παραβόλων πραγμάτων ἐσώθη μετημφισμένος εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ δὲ Σκωτία ἠναγκάσθη νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν δημοκρατικὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ ΜΟΓΚΙΟΥ. —Ἡ ἐλευθέρη τῆς Ἀγγλίας πολιτεία ἐπολέμησεν ὡσαύτως καὶ πρὸς τὴν Ὀλλανδίαν. Ἐν τῷ πολέμῳ δὲ τούτῳ ἐδείξαν οἱ δημοκρατικοὶ, ὅτι οὐ μόνον κατὰ ξηρὰν ἠδύναντο νὰ νικῶ-

σιν, ἀλλ' ὅτι καὶ κατὰ θάλασσαν ἦσαν ἰσχυροί. Διότι ὅσον καὶ ἂν διέπρεψαν οἱ θαλασσινοὶ ἥρωες τῶν Ὀλλανδῶν *Τρόμπους* καὶ *Ρουΰτερος* διὰ τῆς ἀνδρείας αὐτῶν καὶ ἐπιδειξιότητος, ἐπὶ τέλους ὅμως ἐνίκησεν ὁ ναύαρχος *Βλάκης*, ἀνὴρ ἀρχαίων δημοκρατικῶν φρονημάτων καὶ τραχείας ἀρετῆς, καὶ ὁ στρατηγὸς *Μόγκιος*, ἐπίσης ἔμπειρος εἰς τὸν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν πόλεμον. Οἱ δ' Ὀλλανδοὶ ὤφειλον νὰ ὑπογράψωσιν (Ὀκτ. 1651) ἐπονείδιστον συνθήκην· ἐν ᾧ ἐν Ἀγγλίᾳ ἔδωκε νέαν ἀνάπτυξιν εἰς τὸ ἐμπόριον τὸ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐκδοθὲν δόγμα τῆς ναυτιλίας, καθ' ὃ μόνον τὰ ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν παραγόμενα ἐμπορεύματα ἠδύνατο νὰ μετακομίζωσιν οἱ ξένοι ἐπὶ ἰδίων πλοίων εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

§ 52. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν συμβεβηκότων τούτων περιῆλθεν ὁ Κρόμβελλος εἰς ἔριδας πρὸς τὴν Κάτω Βουλὴν· διὸ ἀπεφάσισε τὴν διάλυσιν τοῦ μακροχρονίου (τοῦ ρουμπ.) *Κοινοβουλίου*. Περικυκλώσας λοιπὸν τὴν βουλὴν μὲ στρατεύματα, εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν φέρων τὴν μέλαιναν αὐτοῦ Πουριτανικὴν ἐνδυμασίαν, ἐξεφώνησε λόγον πλήρη κακολογιῶν, καὶ ἐξέβαλεν ἔπειτα τοὺς παρόντας μὲ τὴν βοήθειαν τῶν εἰσελθόντων στρατιωτῶν, ἐπιβοῶν εἰς τὸν μὲν «εἶσαι μέθυσο!» εἰς τὸν ἄλλον «εἶσαι μοιχός!» εἰς τὸν τρίτον «εἶσαι βλάσφημος!» (Ἀπρίλιος 1653). Πολιτικὸν δὲ συμβούλιον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Κρομβέλλου ἀνέλαβεν ἔπειτα τὸν σχηματισμὸν νέου Κοινοβουλίου. Μετὰ δὲ ταῦτα διετάχθη νὰ προετοιμάσωσιν εἰς ἀπάσας τὰς ἐπαρχίας καταλόγους τῶν θεοσεβῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐξελέχθησαν ἔπειτα ἐκ τῶν ἀγίων οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν κρατῶν. Ἡ δὲ συνέλευσις αὕτη, κατὰ τὸν βυρσοπώλην *Βαρεβόνην* σκωπτικῶς *Βαρεβόνηιον* ἐπικληθὲν *Κοινοβούλιον*, ἀνήγγειλεν ἤδη διὰ τῶν ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς προωνυμίων τῶν πλείστων αὐτῆς μελῶν (Ἀθακοῦμ, Ἰεζεκιήλ κ.τ.λ.) τὴν θρησκευτικὴν αὐτῆς διάθεσιν καὶ τάσιν. Ἀλλ' ὁ Κρόμβελλος δὲν ἠδύνατο νὰ προχωρήσῃ μὲ τοὺς παραδόξους τούτους ἀνθρώπους τοσοῦτον εὐκόλως, ὅσον εἶχεν ἐλπίζει· καὶ ἐπειδὴ ἠθέλησεν νὰ εἰσαγάγῃσι πολλοὺς σπου-

δαίους νόμους, οἵτινες ἤθελον ἔχει ἀποτέλεσμα μεγάλας μεταβολάς, ὠφελήθη ἐκ τῆς κοινῆς δυσαρσεκείας, ὅπως διαλύση βιαίως διὰ στρατιωτῶν τὸ Κοινοβούλιον (Δεκεμ. 1653). Ἐντεῦθεν δ' ἔλαβε γένεσιν νέον, ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ *Δαμβέρτου* σχεδιασθὲν πολίτευμα, καθ' ὃ τὴν μὲν νομοθετικὴν δύναμιν ἔμελλε νὰ ἔχη Κοινοβούλιον συγκείμενον ἐκ 400 μελῶν, τὴν δὲ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν στρατοῦ ἀρχὴν, νὰ λάβῃ ὁ Κρόμβελλος ὡς ΛΟΡΔΟΣ ΠΡΟΣΤΑΤΗΣ.—Ὡς προστάτης ἐκυβέρνησεν ὁ Κρόμβελλος ἐνδόξως καὶ ἰσχυρῶς. Καὶ ἡ μὲν πρὸς τὸ ἀρχεῖν αὐτοῦ εὐφυΐα, καὶ ἡ ἰσχυρά του θέλησις, ἔδωκαν εἰς αὐτὸν κτῆμα τὴν ὑπόληψιν καὶ τὸ σέβας εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἡ δὲ κατ' οἶκον ἔντιμος αὐτοῦ διαγωγή, καὶ ὁ φειδωλὸς καὶ δημοτικὸς τρόπος τοῦ ζῆν, διήγειραν πρὸς αὐτὸν τιμὴν καὶ πίστιν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἄλλ' ὅσον ἐνδόξως καὶ ἂν κατεῖχε τὴν ὑψηλὴν ταύτην θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν προώρισε τὸ πεπρωμένον, εὗρεν ὅμως πολλοὺς φθονοῦντας καὶ ἐναντίους, παρὰ τε τοῖς δημοκρατικοῖς καὶ τοῖς βασιλικοῖς, οἵτινες ἐπίκραναν τὴν δύσιν τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ δὲν τὸν ἄφησαν ποτὲ νὰ ἀπολαύσῃ ἡσύχως τὴν κατοχὴν τῆς κυριαρχίας. Κάτισχνος ὑπὸ τῆς ὑποψίας, καὶ φοβούμενος ἀκαταπαύστως τὰς ἐπιβουλάς, ἀπέθανεν ὁ Κρόμβελλος κατὰ τὴν γενέθλιόν του ἡμέραν (3 Σεπτεμβρ. 1658), ἥτις ὑπῆρξεν εἰς αὐτὸν ἀεὶποτε εὐτυχής.

§ 53. Ὁ ἀσθενὴς υἱὸς τοῦ Κρομβέλλου *Ῥιχάρδος Κρόμβελλος* ἐκληρονόμησε τὸ ἀξίωμα τοῦ *Λόρδου Προστάτου*, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἠδυνάθη νὰ ἐξασφαλίσῃ. Μετ' ὀλίγον δ' ἔστησαν ἐρίζουσαι ἐναντίον ἀλλήλων τρεῖς ἐξουσίαι, ὁ *Προστάτης*, τὸ *Κοινοβούλιον* καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ *Μογκίου*, *Δαμβέρτου* καὶ ἄλλων ἀρχηγούμενος στρατός. Ἡ στρατιωτικὴ ὅμως δύναμις ἐνίκησε· τὸ δὲ Κοινοβούλιον διελύθη, καὶ συνῆλθε πάλιν (Ἀπριλ. 1659) τὸ παλαιὸν *Ταραχώδες Κοινοβούλιον*· καὶ ὁ *Ῥιχάρδος Κρόμβελλος*, οὔτε στρατιωτικὸς ὢν, οὔτε δυνάμενος νὰ παρακαλῇ καὶ κολακεύῃ, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ νὰ ζητήσῃ προστασίαν εἰς γῆν ξένην. Ἄλλὰ καὶ τὸ

ταραχῶδες Κοινοβούλιον (ρόμππαρλαμέντον) ἔμελλε μετ' ὀλίγον χρόνον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν ἀνέλαβε δὲ τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων **ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ** τῆς **ΕΠΙΤΡΟΠΗ** ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Λαμβέρτου. Ὑπὸ τοιούτους δ' ἐμφυλίους πολέμους ὑπερίσχυσε τέλος ἡ γνώμη, ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐπανορθώσεως τῆς μοναρχίας καὶ τῆς ἐπαναγωγῆς τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ διαρκὴς τάξις. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἠνώθη ὁ στρατηγὸς Μόγκιος μετὰ τοῦ ἐν ταῖς Κάτω Χώραις διατρίβοντος Καρόλου Στουάρτου, κρύφως ὅμως ἐπιμελέστατα τὰ φρονήματα αὐτοῦ καὶ σχέδια. Κατώρθωσε δὲ τὴν φυλάκισιν τοῦ Λαμβέρτου, τὴν διάλυσιν τῆς Ἀσφαλιστικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τὴν συγκάλεσιν νέου Κοινοβουλίου. Μετὰ ταύτης δὲ, τῆς κατὰ τὸ θέμιστον μέρος ἐκ βασιλικῶν συγκειμένης συνελεύσεως, ἐπεδίωξεν ἤδη ὁ Μόγκιος τὴν παλινόρθωσιν τῶν Στουάρτων μετὰ πάσης ταχύτητος καὶ σπουδῆς. Ἀμνηστία δὲ καὶ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως ἦσαν αἱ μόναι ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας ὤφειλε νὰ ὑποσχεθῇ ὁ Κάρολος, πρὶν εἰσέλθῃ πανηγυρικῶς εἰς Λονδῖνον (29 Μαΐου 1660), ἐνθα ὑπεδέχθη αὐτὸν μετ' ἀγαλλιάσεως ὁ λαός. Ἀλλὰ καὶ αἱ συμφωνίαι αὗται δὲν διετηρήθησαν. Πάντες ὅσοι παρέστησαν εἰς τὴν δίκην Καρόλου τοῦ Α' καταδικάσθησαν εἰς θάνατον ὡς βασιλοκτόνοι, καὶ δέκα μάλιστα ἐξ αὐτῶν καὶ ἐκατατομήθησαν. Ὁ νεκρὸς τοῦ Κρομβέλλου ἀνωρύχθη καὶ ἀνεσκολοπίσθη. Ἀποκατεστάθη δὲ ἡ ἐπισκοπικὴ ἐκκλησία, καὶ οἱ πρεσβυτεριανοὶ κληρικοὶ ἐπαύθησαν πάλιν ἐκ τῶν θέσεων αὐτῶν. Ἐν τούτοις ἡ χαρὰ τῶν βασιλικῶν διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν ἐμετριάσθη πολὺ ἔνεκα τῆς σταθερότητος τῶν Πουριτανῶν εἰς τὸν τελευταῖον αὐτῶν δρόμον.

γ'.) Οἱ δύο τελευταῖοι Στουάρτοι (Κάρολος ὁ Β'. 1660—1685 καὶ Ἰάκωβος ὁ Β'. 1685—1688).

§ 54. Ἡ κυβέρνησις τοῦ κόψου, ἀσταθοῦς καὶ φιληθόνου ΚΑΡΟΛΟΥ τοῦ Β', ὑπῆρξε δυστυχῆς διὰ τὴν Ἀγγλίαν. Οὐτε

ἡ τύχη τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὔτε τὰ ἴδια κατὰ τὸν βίον δυστυχῆ συμβάντα, ἐχρησίμευσαν εἰς αὐτὸν πρὸς διδασκαλίαν καὶ διόρθωσιν. Ὅσον καὶ ἂν κατετρώχετο ἡ χώρα ὑπὸ λοιμικῶν νόσων καὶ τρομερῶν πυρκαϊῶν, αἵτινες ἐξωλόθρευσαν (1666) τὰ δύο τρίτα τοῦ Λονδίνου, ὁ βασιλεὺς ἔζη μετὰ τῶν ἀυλικῶν αὐτοῦ ἐν λαμπρότητι καὶ φιληδονίᾳ· καὶ ὅτε ἡ πολυδάπανος αὐτῆ ἐπολλαπλασίασε τὰ χρέη καὶ τὰς χρηματικὰς ἀνάγκας, καὶ τὸ Κοινοβούλιον δὲν ἦτο τόσον ἐλευθέρμιον εἰς τὰς χορηγίας αὐτοῦ, ὅσον ἐπεθύμει ὁ βασιλεὺς, ἐπώλησεν ὁ Κάρολος εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκον τὸν ΙΔ'. τὴν τιμὴν καὶ τὸ συμφέρον τῆς χώρας καὶ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ πίστιν. Τότε δηλ. ἐνομιζέτο ἐν Γαλλίᾳ ἀπόδειξις λεπτῆς ἀγωγῆς, ἂν μετέβαινέ τις ἀπὸ τῆς προτεσταντικῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν καθολικὴν. Ἡ δὲ συνήθεια αὕτη εὔρε μίμησιν καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Ὁ δυνεὶ τῆς Ὑόρκης, ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, προσῆλθε δημοσίᾳ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, καὶ ὁ Κάρολος δὲ προσέτι ἦτο μυστικᾶ καθολικὸς, καὶ τοι πρὸς τὸ φαινόμενον φοιτῶν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν, καὶ μὴ δηλώσας τὴν ἐνδόμυχον πεποίθησίν του εἰμὴ κατὰ τὸν θάνατον, ὅτε μετέλαβε τῶν μυστηρίων καθολικῶς. Ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον ἠνθόουν οἱ Στουάρτοι τὸν καθολικισμόν, τόσῳ σταθερώτερος ἐπέμενεν ὁ λαὸς εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων αὐτοῦ. Ἀπέδωκε δὲ εἰς τοὺς καθολικοὺς τὴν καῦσιν τῆς πρωτεύουσας, καὶ διαιώνισε τὴν ἐνοχοποίησιν ταύτην διὰ μνημείου· καὶ ὅπως ἐμποδίσῃ νὰ δίδωνται αἱ δημόσιοι θέσεις ἀνταμοιβῆ εἰς τοὺς ἐξωμότας, ἐψήφισε τὸ Κοινοβούλιον μετὰ μακροῦς ἀγῶνας τὸ ψήφισμα τῆς δοκιμασίας καὶ ἐξετάσεως (Testacte), καθ' ὃ οἱ ὀπαδοὶ μόνον τῆς Ἀγγλικῆς ἐκκλησίας καὶ οἱ ὁμολογηταὶ τοῦ προτεσταντικοῦ δόγματος ἠδύναντο νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ Κοινοβούλιον, καὶ ἐμελλον νὰ ἦναι δεκτοὶ εἰς τὰς δημοσίας πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς θέσεις. Καὶ ἐνόσῳ μὲν προέστατο τοῦ ὑπουργείου ὁ Κλαρενδῶν, ὁ ἱστοριογράφος τῆς Ἀγγλικῆς ἀνταρσίας», ἔμενεν ἀκόμη κατὰ τινὰ τρόπον ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ ὅρια τῆς μετρούτητος καὶ νομιμότητος· ἀλλ' ἀφοῦ

οὗτος περιέπεσεν (1669) εἰς τὴν δυσμένειάν του, καὶ κατέστρεψεν ὡς φυγὰς τὸν γηραιὸν αὐτοῦ βίον εἰς γῆν ξένην, ἐπέτρεψεν εἰς ἑαυτὸν ὁ Κάρολος βιαιοπραγίας, αὐθαιρεσίας καὶ παρανομίας παντὸς εἴδους. Ὑπουργεῖον δὲ συγκεῖμενον ἐξ εὐφυῶν μὲν πολιτικῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἄνευ ἀρχῶν, κατὰ τὰ ἐν ἀρχῇ γράμματα τῶν μελῶν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ΡΑΔΔΙΟΥΡΓΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ (Cabal-ministerium) ἐπονομαζόμενον, διεύθυνεν ἤδη τὴν κυβέρνησιν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ βασιλέως, μὴ λαμβάνον παντάπασιν ὑπ' ὄψιν τὰ δικαιώματα καὶ τὴν τιμὴν τοῦ λαοῦ. Ἡ διαφθορὰ δὲ καὶ δωροδοκία δὲν ἐθεωρεῖτο εἰς τὰς ὑψηλὰς τάξεις ἐπιφέρουσα αἰσχύνην, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐμισθοδοτεῖτο ἐτησίως παρὰ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', διὰ νὰ βοηθῇ τοὺς Γάλλους εἰς τὸν κατὰ τῆς Ὀλλανδίας πόλεμον. Ἀλλὰ νῦν ἐξήφθη νέος ἀγὼν μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Κοινοβουλίου. Διότι ὅσα φανερώτερον προσεπάθει ἐκεῖνος νὰ καταστῇ αὐτεξούσιος, τοσοῦτω μᾶλλον ἐξίτηι τοῦτο νὰ προστατεύσῃ τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ καὶ τὴν πάτριον θρησκείαν. Φοβούμενον δὲ μήπως κινδυνεύσῃ ἡ Ἀγγλικὴ ἐκκλησία ὑπὸ καθολικὸν βασιλέα, ἀπήτησε τὸ Κοινοβούλιον νὰ ἀποκλεισθῇ ὁ δούξ τῆς Ὀρκης ἀπὸ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου· καὶ ὁ Κάρολος εἶδεν ἑαυτὸν ἠναγκασμένον νὰ ἐνδώσῃ τοῦλάχιστον ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἀποπέμψῃ μὲν ἐπὶ τινα χρόνον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐκ τῆς χώρας, νὰ σχηματίσῃ δὲ νέον ὑπουργεῖον, ἐν ᾧ εἶχε τὴν προεδρίαν ὁ εὐφυὴς κόμης τοῦ ΣΑΦΤΕΣΒΟΥΡΓΟΥ, ὅστις εἶχε μεταβῆ ἀπὸ τοῦ συμβουλίου τοῦ βασιλέως εἰς τὴν μερίδα τοῦ λαοῦ. Ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως δ' αὐτοῦ (1679) ἐκυρώθη τὸ ΨΗΦΙΣΜΑ τοῦ HABEAS CORPUS, ὁ τὴν προσωπικὴν δηλ. ἐλευθερίαν ἀφορῶν ἱερός νόμος. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον οὐδεὶς δύναται νὰ φυλακισθῇ, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ τὸν λόγον τῆς φυλακίσεως ἐγγραφὸς τις διαταγῇ τῶν ἀρχόντων, καὶ πρέπει νὰ προσαχθῇ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ὁ προσωποκρατηθεὶς ἔμπροσθεν τοῦ τακτικοῦ δικαστηρίου. Ὑπὸ τὰς διαμάχας δὲ ταύτας τοῦ Κοινοβουλίου ἐσχηματίσθησαν τὰ δύο πολιτικὰ κόμματα τῶν ΤΟΡΕΙΩΝ καὶ

ΟΥΪΓΩΝ, ἅτινα ὑπάρχουσιν ἔτι καὶ σήμερον. Καὶ οἱ μὲν ΟὐΪ-
γοὶ ἐθεώρουν τὸ πολίτευμα τοῦ κράτους ὡς ἀμοιβαίαν συνθή-
κην μεταξύ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἔθνους, καὶ ἐπέτρεπον εἰς
τοῦτο, ἐν περιπτώσει προσβολῆς, τὸ δικαίωμα τῆς ἐμπράκτου
ἀντιστάσεως· οἱ δὲ Τόρριοι τὸναντίον ἀπέρριπτον τὸ ἀξίωμα,
ὅτι ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἀπορρέει ἐκ τοῦ λαοῦ, καὶ ἀπῆλθον
παρὰ τῶν ὑπηκόων παθητικὴν ὑπακοήν. Κατὰ τὰ τελευταῖα
ἔτη τῆς κυβερνήσεως τοῦ Β'. Καρόλου κατέστησαν ἐπικρατέ-
στεροι οἱ Τόρριοι, διότι ἡ αὐλὴ ὠφελήθη ἐκ τινος συνωμοσίας
κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὑπὸ μη-
δαμινῶν ἐξυφανθεῖσαν ἀνθρώπων, ὅπως ἐξολοθρεύσῃ τοὺς κο-
ρυφαίους τῶν ΟὐΪγων. Ὁ λόρδος Ροῦσσελ καὶ ὁ Ἀλγέρνων
Σιδνρέϊος, δύο τῶν εὐγενεστάτων καὶ ἐπισημοτάτων ἀνδρῶν,
ἐκατατομήθησαν ἐπὶ τοῦ ἱκριώματος, ὁ Σαρφτεσθουρίου κατέ-
φυγεν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ὁ δὲ τῆς Ὑόρκης ἔλαβε πάλιν
τὰ δικαιώματα αὐτοῦ καὶ ὑπουργήματα· καὶ ὅτε Κάρολος ὁ
Β'. ἀπέθανε (1685) μετὰ τινὰ ἔτη ἄνευ νομίμου ἀπογόνου,
ἔλαβεν οὗτος ὡς Ἰάκωβος Β'. τὸν Ἀγγλικὸν θρόνον.

§ 55. Ὁλίγας δ' ἑβδομάδας μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνά-
εασιν ΙΑΚΩΒΟΥ τοῦ Β'. (1685—1688) ἐζήτησεν ὁ νόθος
υἱὸς τοῦ Καρόλου Μομμουῦθος νὰ ἀρπάσῃ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν
ΟὐΪγων ἀπὸ τὸν θεῖον αὐτοῦ τὸν θρόνον. Ἀλλ' ἡ ἀποστασία
ἀπέτυχεν. Ὁ Μομμουῦθος ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ ἱκριώματος, καὶ
ἡ τρομερὰ σκληρότης, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ὁ Ἰάκωβος κατὰ
πάντων τῶν ὀπαδῶν καὶ βοηθῶν τῆς ἐπιχειρήσεως, ἔσθεσε καὶ
τὸν τελευταῖον σπινθῆρα τῆς ἀγάπης εἰς τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ.
Τὸ δὲ ὄνομα τοῦ πρώτου τῶν δικαστῶν *Ἰερφερρίου*, ὅστις
διῆλθε μὲ τὸν δικαστικὸν πέλεκυν καὶ μετὰ στίφους δημίων
τὰ κομητάτα, εἶναι σημειωμένον μεθ' αἱματηρῶν γραμμάτων
εἰς τὰ χρονικά τῆς Ἀγγλικῆς ἱστορίας. Ἡ δ' εὐκόλως κερδη-
θεῖσα νίκη καὶ ὁ φόβος τοῦ λαοῦ ἔδωκαν εἰς τὸν βασιλέα τὴν
ἐλπίδα, ὅτι δύναται νὰ προπαρασκευάσῃ πάλιν κατὰ μικρὸν
διὰ δόλων καὶ ἀυστηρότητος τὴν ἐπικράτησιν τῆς καθολικῆς
ἐκκλησίας ἐν Ἀγγλίᾳ. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἀνύψωσε

μὲν τὸν μισητὸν Ἰερφερίον εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ καγκελλαρίου, ἀπένευμε δὲ πολλὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς θέσεις εἰς καθολικοὺς καὶ εἰς ἐκείνους, οἵτινες μετέβαινον εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν (convertites), καὶ ἐσκόπευε νὰ ἀκυρώσῃ τὰς διατάξεις τοῦ ψήφισματος τῆς δοκιμασίας εἰσάγων διατάγματι ἀνεκτικότητος. Ἄλλ' ὅτε τὸ κοινοβούλιον, καὶ τοὶ γενομένης κατὰ τὰς ἐκλογὰς μεγάλης διωροδοκίας, δὲν ἠδύνατο νὰ πεισθῇ εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ διατάγματος τῆς ἀνεκτικότητος, προσεπάθησεν ὁ Ἰάκωβος νὰ καταργήσῃ δι' ἄλλης ὁδοῦ τὸ ψήφισμα τῆς δοκιμασίας κηρύττων, ὅτι τὸ στέμμα ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἐκ τοῦ νόμου ἐξαιρέσεως, δικαίωμα δι' οὗ ἐκολοβόνητο ἡ δύναμις καὶ ἐνέργεια πάντων τῶν νόμων. Ὁ δὲ λαὸς τῆς Ἀγγλίας εἶδεν, ἂν καὶ μετ' ἐσωτερικῆς δυσαρρεσκείας, ἐπὶ τινὰ χρόνον ἤσυχος τὸ τόλμημα τοῦτο, ἐλπίζων νὰ ἐλευθερωθῇ μετ' ὀλίγον· διότι ὁ μὲν προβεβηκὸς ἤδη τὴν ἡλικίαν βασιλεὺς οὐδένα εἶχεν ἄνδρα κληρονόμον, αἱ δὲ δύο αὐτοῦ θυγατέρες εἶχον ἀνατραφῆ εἰς τὴν Ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν καὶ νυμφευθῆ διαμαρτυρομένους ἡγεμόνας, ἡ μὲν πρεσβυτέρα, *Maria, Γουλλιέλμου τὸν Ὁράγγης*, ἡ δὲ νεωτέρα, *Anna, Δανὸν* τινὰ πρίγκιπα. Ἄλλ' ὅτε ἡ περὶ τῆς γεννήσεως τῆς *Οὐαλλίας* εἰδήσις ἔψευσε τὴν ἐλπίδα προσεχοῦς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ παπισμοῦ, τότε ὠρίμασεν ὁ στοχασμὸς, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀφ' ἐαυτῶν διὰ τῆς βοήθειας Γουλλιέλμου τοῦ Ὁράγγη. Καὶ ἡ μὲν γνησιότης τοῦ πρίγκιπος ἠμφισβητήθη· στίφη δὲ δυσαρρεστημένων Βρεταννῶν ἔβρευσαν πρὸς τὴν Ἄγαν· οἱ δὲ Οὐῆγοι ἠνώθησκον μετὰ τοῦ Ὁράγγη, καὶ ὑπεσχέθησκον εἰς αὐτὸν τὴν βοήθειαν τοῦ προτεσταντικοῦ ἔθνους. Ὁ δὲ Ἰάκωβος δὲν ἐνόησε τὴν ἐπαπειλοῦσάν τὸν οἶκον αὐτοῦ θύελλαν, εἰμὴ ἀφοῦ προσωρμίσθη ὁ Γουλλιέλμος μετὰ στρατιωτῶν Ὀλλανδῶν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀγγλίας, κηρύττων ὅτι προτίθεται νὰ προστατεύσῃ τὴν προτεσταντικὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἀγγλίας. Εἰς μάτην ἐστράφη νῦν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν στρατὸν καὶ τὸν λαόν, καὶ ὑπεσχέθη τὴν ἀκύρωσιν παντὸς διατάγματος, ἀν-

τιβαίνοντος εἰς τὴν πολιτείαν· τὸ ἔδαφος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἴστατο, εἶχε καταστῆ ἐπισφαλές διὰ τῆς προδοσίας, ὑποκρισίας καὶ ψευδορκίας, εἰς τὰ ὅποια εἶχον συνειθίσει τὸ ἔθνος οἱ Στουάρται. Ὅτε δ' ἐν μέρος τοῦ στρατοῦ ἐλειποτάκτησε πρὸς τὸν Γουλλιέλμον, καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἐξεφράσθη κατὰ τοῦ βασιλέως, τότε ἔπεμψεν ὁ Ἰακώβος τὴν σύζυγον αὐτοῦ μετὰ τοῦ πρίγκιπος εἰς τὴν Γαλλίαν, ἔρριψε τὴν σφραγίδα τοῦ κράτους εἰς τὸν Τάμεσιν, καὶ ἔφυγεν ἔπειτα ἀπηλπισμένος ἐκ τῆς χώρας τῶν πατέρων αὐτοῦ (Δεκ. 1688), στερηθεὶς οὕτως αὐτὸς καὶ οἱ καθολικοὶ αὐτοῦ διάδοχοι τὸν λαμπρὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας. Ἐζῆσε δ' ἔκτοτε εἰς τὸν Ἅγιον Γερμανὸν λαμβάνων ἐτήσιόν τινα μισθὸν παρὰ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', τὸ δὲ στέμμα τῆς Μεγάλης Βρεταννίας ἔλαβεν ὁ *Γουλλιέλμος* μετὰ τῆς *Μαρίας*· καὶ οἱ μὲν Σκῶτοι ὑπετάγησαν, ἐπιτραπέντος εἰς αὐτοὺς τοῦ πρεσβυτεριανικοῦ δόγματος, οἱ Ἴρλανδοὶ ὅμως, ἀρχηγούμενοι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Β' Ἰακώβου, μόλις διὰ φόνων ἐδαμάσθησαν. Διεδέχθη δὲ τὸν Γουλλιέλμον ἡ νεωτέρα θυγάτηρ Ἰακώβου τοῦ Β'. Ἄννα (1701) καὶ ταύτην τὸ 1714 ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Ἀννοβέρου *Γεώργιος*.

14. Ἡ ἐποχὴ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'.

α.) *Ῥιχελιὸς καὶ Μαζαρίνος.*

§ 56. Ἐβρίκον τὸν Δ'. (§ 29) διεδέχθη τὸ 1610 Λουδοβίκος ὁ ΙΓ'. Ἐπὶ τούτου δὲ μέγας πολιτικὸς ἀνὴρ, ὁ καρδινάλιος *Ῥιχελιὸς*, εἶχεν ἐπὶ 18 ἔτη ἀπεριόριστον σχεδὸν ἐξουσίαν εἰς τε τὸ κράτος καὶ τὴν αὐλήν, ἂν καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς οὐδέποτε ἠγάπησεν αὐτὸν, ἡ δὲ βασίλισσα καὶ οἱ εὐγενεῖς προσεπάθουν ἀδιαλείπτως νὰ τὸν ῥίψωσι, καὶ ἐξυφάνθησαν κατ' αὐτοῦ ἀπειροὶ ῥαδιουργαὶ καὶ συνωμοσῆαι. Ἀλλὰ τὸ μέγεθος τοῦ πνεύματός του ὑπερινίκησεν ὅλα τὰ ἐμπόδια. Αἱ δὲ προσπάθειαι τοῦ *Ῥιχελιὸς* σκοπὸν προετίθεντο τὴν ἐπέκτασιν μὲν καὶ στρογγύλωσιν τῆς *Γαλλίας* εἰς τὸ ἐξωτερικόν, τὴν ἀνύψωσιν δὲ καὶ ἰσχυροποίησιν τῆς βασιλικῆς θυνάμεως εἰς

τὸ ἐσωτερικόν. Καὶ διὰ τὴν κατωρθώσῃ μὲν τὸ πρῶτον, προσ-
επάθησεν ὁ Ῥιχελιὸς νὰ ἐξασθενίσῃ τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον,
καὶ ἠνώθη διὰ τοῦτο μετὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τε
τῇ Γερμανίᾳ, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου,
καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ὅπως δ' ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν
αὐτοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικόν, παρέλειψε μὲν τὴν *συγκάλεσιν τῶν*
τάξεων τοῦ κράτους, κατέβαλε δὲ τὴν δύναμιν τῶν *εὐγε-
νῶν* καὶ τῶν ἀνεξαρτήτων ὑπαλλήλων καὶ δικαστῶν ἐν τοῖς
συλλαλητηρίοις (παρλαμέντοις), καὶ κατεπολέμησε διὰ τοῦ
ἀείποτε εἰς πόλεμον ἐτοιμοῦ στρατοῦ αὐτοῦ τοὺς *Οὐγενόττους*,
οἵτινες ἀπετέλουν ἀνεξάρτητον σχεδὸν συμμαχίαν ἐν τῇ με-
σημβρινῇ καὶ δυτικῇ Γαλλίᾳ μετ' ἰδίων φρουρίων, μαχίμου
δυνάμεως πολιτῶν καὶ μεγάλων προνομίων. Ἄφου δ' ἐκυρίευ-
σεν εἰς τρεῖς πολέμους τὰς ἀξιολογοτάτας τῶν Οὐγενόττων
πόλεις (Νιμην, Μοντωβάν, Μονπελλιέ καὶ ἄλλας), ἀπεγύμνω-
σεν αὐτὰς τῶν ὀχυρωματικῶν αὐτῶν ἔργων, καὶ τέλος κατέφρι-
ψε μετὰ 14 μηνῶν πολιορκίαν τὸ μέγα ἔργον τῶν Καλθινιστῶν
Λαροχέλλην, ἀφῆρσε μὲν ἀπ' αὐτῶν τὰ πολιτικά προνόμια
καὶ τὴν ἀνεξάρτητον θέσιν των, παρέσχεν ὅμως εἰς αὐτοὺς
διὰ τοῦ *περὶ ἀπορομῆς τῆς χάριτος ἐδικτοῦ τῆς Νιμης* θρη-
σκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἴσα δικαιώματα πρὸς τοὺς καθολι-
κοὺς ὑπηκόους (1629) Ἄφοπλισθέντων δὲ τῶν Οὐγενόττων,
ἀφῆρθη ἀπὸ τῶν ἀνησύχων μεγιστάνων τὸ ἰσχυρότατον αὐτῶν
στήριγμα ὅθεν ὁ κατ' αὐτῶν ἀγὼν ἠδύνατο νὰ διεξαχθῇ
μετὰ μεγαλητέρας ἐπιτυχίας. Καὶ οἱ μὲν τολμηρότατοι αὐ-
τῶν ἐξέλιπον θανατωθέντες ἢ ἐξορισθέντες ἢ αὐτῇ μάλιστα ἢ
βασιλομήτωρ καὶ ὁ δεύτερος υἱὸς αὐτῆς, ὁ δούξ τῆς *Αὐρηλλας*,
οἵτινες ἐζήτησαν νὰ ρίψωσι τὸν Ῥιχελιὸν, ἠναγκάσθησαν νὰ
καταλίπωσι τὴν πατρίδα, καὶ ὁ πιστὸς τοῦ τελευταίου φίλος
Ἐρρίκος ὁ δούξ τοῦ *Μοτμορεγκίου*, βλαστὸς ἐνὸς τῶν ἐνδο-
ξοτάτων γενῶν τῆς Γαλλίας, ἀπέθανεν ἐν Τολώσῃ (1632)
ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ δημίου.

§ 57. Τῇ 4 Δεκεμβρ. 1642 ἀπέθανεν ὁ Ῥιχελιὸς, μιση-
τῆς μὲν καὶ φοβερός εἰς τε τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν λαόν, ἀλλὰ

θαυμασθείς ὑπὸ τοῦ συγχρόνου καὶ μεταγενεστέρου κόσμου ἠκολούθησε δ' αὐτὸν μετ' ὀλίγον εἰς τὸν τάφον (1643) Λουδοβίκος ὁ ΙΓ', ἡγεμῶν στερούμενος μὲν μεγάλων ἀρετῶν καὶ κακιῶν, ἐξαρτώμενος δ' ἀπὸ παντός, ὅστις εἴζευρε νὰ ἀποκητήσῃ τὴν εὐνοίαν του ἢ νὰ κατασταθῇ φοβερός εἰς αὐτόν. Μέχρι δὲ τῆς ἐνηλικότητος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' (1643—1715) ἀνέλαβεν ἤδη τὴν ἀντιβασιλείαν ἡ βασίλισσα Ἄννα ἡ Αὐστριακὴ, ἡ υπερήφανος καὶ φίλαρχος ἀδελφὴ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας. Ἐπειδὴ ὅμως ἔστρεψεν ὅλην αὐτῆς τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Ἰταλὸν ΜΑΖΑΡΙΝΟΝ, τὸν κληρονόμον τοῦ ὑπουργήματος καὶ τῶν φρονημάτων τοῦ Ῥιχελιού, εὔρε σφοδρὰν ἀντίστασιν εἰς τὸ *su. la. le. t. h. i. o. r. i. o. n.* καὶ τοὺς εὐγενεῖς, οἵτινες ἐζήτουν πάλιν νὰ ἀνακητήσωσι τὴν προτέραν αὐτῶν δύναμιν καὶ ὑπόληψιν. Ὁ δὲ λαὸς ἐλπίζων ὅτι ἤθελεν ἐλαφρυνθῆ ἀπὸ τῆς βαρείας φορολογίας, καὶ ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ ἐπιδειξίου καὶ εὐφυοῦς Καρδινάλιου Ῥεκίου, ἐκνήρυχθη ὑπὲρ αὐτῶν, ὅπως ἀναγκάσῃ τὴν αὐτὴν νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν Μαζαρίνον, καὶ νὰ ἀσπασθῇ ἄλλο κυβερνητικὸν σύστημα. Ἐντεῦθεν δ' ἐξήφθη σφοδρὸς ἐμφύλιος πόλεμος, ὅστις φέρει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ὄνομα τοῦ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΗΣ ΣΦΕΝΔΟΝΗΣ (1648—1653). Ὁ δὲ Μαζαρίνος ἠναγκάσθη μὲν νὰ καταλίπῃ ἐπὶ τινὰ χρόνον τὴν χώραν, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀσάλευτος ἦτο ἡ πρὸς αὐτὸν εὐνοία καὶ ἐμπιστοσύνη τῆς βασίλισσης, ὥστε ἐκυβέρνησα νῦν ἀπὸ τῆς Κολωνίας τοσοῦτον ἀπεριορίστως τὴν Γαλλίαν, ὅσον καὶ πρότερον, ὅτε ἦτο ἐν Παρισίοις. Ἐν τούτοις ἡ ἐξουσία αὐτοῦ δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον. Ἀφοῦ δηλαδὴ Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' ἔγεινε βασιλικῶς ἐνῆλιξ, ἐπέστρεψε πάλιν ἐν θριάμβῳ ὁ Μαζαρίνος (1653). Ἡ δὲ πανηγυρικὴ αὐτοῦ εἰς Παρισίους εἴσοδος ἦτον ἀπόδειξις ὅτι εἶχε νικήσει ἡ ἀπεριόριστος βασιλικὴ δύναμις, καὶ ὅτι ἡ θέλησις τοῦ μοναρχουontos ἔσχυε πλειότερον τῶν νόμων. Ἐξ ἔτη ἀκόμη ἀπήλαυσε ὁ Μαζαρίνος μεγίστης ἐν Γαλλίᾳ καὶ Εὐρώπῃ ὑπολήψεως. Καὶ ὁ μὲν Καρδινάλιος Ῥέκιος, ὁ εὐφυὴς συγγραφεὺς τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ πολέμου τούτου, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ

τῆς πατρίδος αὐτοῦ· αἱ δὲ ἀνεψιαὶ τοῦ Μαζαρίνου, Ἴταλίδες χωρὶς εὐγενείας καὶ ὀνόματος, ἐπροικίσθησαν μὲ τὰ πλούτη τῆς Γαλλίας καὶ ἐζητήθησαν παρὰ τῶν πρώτων εὐγενῶν εἰς γάμον· τὰ δὲ μέλη τοῦ συλλαλητηρίου ὑπήκουον ἄνευ ἀντιφρήσεως εἰς τὰς ἀνωτέρας διαταγὰς, ἐξ οὗ χρόνου ἐνεφανίσθη ἔμπροσθεν αὐτῶν ὁ Λουδοβίκος φέρων ὑποδήματα καὶ ἵπποτικὴν μάστιγα, καὶ ἀπειλῶν ἀπήτησε ὑποταγὴν. Ἐκτοτε ἠδύνατο ὁ Λουδοβίκος νὰ δίδῃ κῦρος εἰς τὸ ἀξίωμα· *σὲ γὰρ εἶμαι τὸ κράτος* (*l'état c'est moi*) Ἡ μετὰ τῆς Ἰσπανίας *Πυρρηναϊκῆ εἰρήνῃ* (7 Νοεμβρ. 1659) ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ Μαζαρίνου. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἀπέθανε καταλείπων ἄμετρον μὲν περιουσίαν, πολύτιμα δὲ βιβλία καὶ καλλιτεχνήματα, καὶ μεγαλοπρεπῆ παλάτια καὶ κήπους. Ὁ δὲ θάνατος αὐτοῦ συνέβη (9 Μαρτ. 1661) καθ' ὃν χρόνον ὁ Λουδοβίκος ἤρχισεν ἤδη νὰ βαρύνεται αὐτὸν, καὶ ἐπόθει νὰ λάβῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἰσχυρὰν αὐτοῦ χεῖρα τὰς ἡνίας τοῦ κράτους. Ἡ εὐτυχία λοιπὸν, ἥτις παρηκολούθησεν αὐτὸν καθ' ὅλον τὸν βίον, δὲν τὸν ἐγκατέλιπεν οὐδὲ εἰς τὴν ὥραν τοῦ θανάτου.

β'.) *Κυβέρνησις καὶ πρὸς κατάκτησιν πόλεμοι
Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'.*

§ 58. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Μαζαρίνου, δὲν διώρισε πλέον κανένα πρωθυπουργὸν Λουδοβίκος ὁ ΙΔ', ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ βασιλικὴ παντοδυναμία ἐφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα, ἀλλὰ περιεστοιχίσθη ὑπ' ἀνδρῶν, οἵτινες τὴν θέλησίν του μόνον ἐξετέλουν, καὶ οὐδένα ἐγνώριζον ἀνώτερον σκοπὸν, εἰμὴ νὰ πολλαπλασιάσωσι καὶ ἐπεκτείνωσι τὴν δόξαν, λάμπειν καὶ τιμὴν τοῦ βασιλέως. Κατὰ τὴν ἐκλογὴν δὲ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἔδειξεν ὁ Λουδοβίκος φρόνησιν καὶ βασιλικά ὄντως πλεονεκτήματα. Οἱ τε ὑπουργοὶ αὐτοῦ, μάλιστα ὁ *Κολβέρτος*, ὁ μέγας πραγματὼν τὴν Γαλλικὴν βιομηχανίαν, τὰ ἐργοστάσια καὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ οἱ στρατάρχαι αὐτοῦ *Τυρέννης*, *Κονδέ*, *Λουξεμβούργος* καὶ ὁ τειχοποιὸς *Βωβάρτος*, ὑπερεῖχον κατὰ τὴν εὐφυίαν, τὰς γνώσεις καὶ τὴν ἰκανότητά τοὺς πολιτικούς καὶ

στρατιωτικούς άνδρας πάντων τῶν ἄλλων λαῶν τοσοῦτον, ὅσον αὐτὸς ὁ ΙΔ'. Λουδοβίκος διεκρίνετο πάντων τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ κατὰ τὸ ἡγεμονικὸν μέγεθος, τὴν ἀρχικὴν φύσιν καὶ τὴν βασιλικὴν ἀξιοπρέπειαν. Κατώρθωσε δὲ, ὥστε ἡ ἐποχὴ τοῦ ΙΔ'. Λουδοβίκου νὰ θεωρῆται τὸ λαμπρὸν σημεῖον τῆς Γαλλικῆς ἱστορίας καὶ ἡ αὐτὴ τῆς Βερσαλλίας, ὅπου μετεφέρθη ἡ βασιλικὴ καθέδρα, νὰ τιμᾶται καὶ θαυμάζεται πανταχοῦ ὡς πρότυπον τῆς φιλοκαλίας, τῆς λεπτιῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς εὐγενοῦς διαίτης. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἀπέβλεπεν εἰρὴν εἰς τὴν εὐχαρίστησιν τῆς περιφιλαυτίας αὐτοῦ, τῆς φιληδορίας, ὑπερηφανίας, μεγαλοπρεπειας καὶ φιλοδοξίας, ἡ κυβέρνησις του ὑπῆρξεν ὁ τάφος τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἠθικῆς, τῶν σταθερῶν χαρακτήρων καὶ ἀνδροπρεπιῶν προνημάτων. Καὶ εὖνοια μὲν τῆς αὐτῆς ἦτον ὁ ὅρος πάσης προσπαθείας, καὶ κολακεία ἡ ἀσφαλεστάτη ὁδὸς τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς· ἀρετὴ δὲ καὶ ἰκανότης ὀλίγον ἐξετιμῶντο.

§ 59. Λουδοβίκος ὁ ΙΔ'. ἐπεθύμει νὰ λαμπρύνῃ τὸ ὄνομά του διὰ πολεμικῆς δόξης, καὶ νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ. Καὶ δὲν ἐφάνη κατὰ τοῦτο ἀτυχῆς, τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐταλαιπωρεῖτο ἡ Αὐστρία, προχωρησάντων τῶν τότε ἰσχυρῶν Τούρκων μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Βιέννης (1683), ἔνθα ἠττήθησαν τῇ βοήθειᾳ τοῦ Πολωνοῦ Ἰωάννου Σοβιέσκη. Ἐταπεινώσε δὲ ὁ Γάλλος βασιλεὺς τὴν Ἰσπανίαν καὶ Αὐστρίαν, ἐδάμασε τὴν Ὀλλανδίαν, ἔνθα καρτερικῶς ἠγωνίσθη ὁ ἔπειτα βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Γουλλιέλμος Ὁράγγης καὶ ἐθαλασσοκράτησε, μάλιστα περὶ τὸ ἔτος 1685. Καὶ ἠνώθησαν μὲν τὸ 1688 πᾶσι αἱ συνορεύουσαι πρὸς τὴν Γαλλίαν ἐπικράτειαι, παρλαβοῦσαι καὶ τὴν Ἀγγλίαν, ἐναντίον τοῦ Λουδοβίκου· οὐδὲν ἤττον παρέμεινεν οὗτος νικητῆς καὶ τὸ 1697 ἔκαμε τὴν εἰρήνην ὅπως ἤθελε· ἤρπασε μάλιστα τὸ 1681 ἐν μέσῃ τῇ εἰρήνῃ τὴν ἐλευθέραν πόλιν Στρασσοβουργον ἀπὸ τοῦ Γερμανικοῦ κράτους. Τὸ δὲ 1701 ἐξεργάγη ὁ περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμος· Ὁ Λουδοβίκος δηλ. ἤθελε νὰ κάμῃ βασιλέα τῆς Ἰσπανίας τὸν ἑγ-

γόνον αὐτοῦ Φίλιππον τὸν Ἀνδεγαυικὸν ἐναντίον Καρόλου τοῦ Αὐστριακοῦ. Συνεδέθη δὲ νέα συμμαχία μεταξὺ Αὐστρίας, Ἀγγλίας καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν, καὶ πεισματώδης ἀγὼν ἐξήφθη, πρωταγωνιστούντων τῶν στραταρχῶν *Εὐγενίου* τοῦ Αὐστριακοῦ καὶ *Μαλβορόχου* τοῦ Ἀγγλου. Καὶ δυσκόλως μὲν ἠδύναντο νάντισταθῶσι πρὸς τόσους ἐχθροὺς οἱ Γάλλοι, εἰς δὲ τὰς αἰματηρὰς μάχας τῆς *Λοναουβαίρθης* καὶ *Ὁξαλδης* ἐξηφανίσθη ὁ Βαυαρικὸς καὶ Γαλλικὸς στρατὸς, οὐδὲν ἦττον ὑπερισχυσάντων ἐν Ἀγγλίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ *Μαλβορόχου Τορειαῶν*, συνομολόγησεν ὁ Λουδοβίκος τὸ 1714 οὐχὶ πολὺ ἐπιζήμιον συνθήκην, καθ' ἣν ὁ μὲν ἕγγονός του *Φίλιππος* ἔλαβε τὴν *Ισπανίαν*, οἱ δὲ Ἀγγλοὶ τὸ *Γιβραλτάρ* καὶ τὰς Κάτω Χώρας, καὶ εἰς τοὺς Αὐστριακοὺς ἔμειναν τὰ *Μεδιόλινα*, ἡ *Νεάπολις* καὶ *Σαρδηνία*. Οὕτως εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἡ Γαλλία εὕρισκετο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως.

γ'.) Βίος τῆς αὐλῆς. Φιλολογία. Ἐκκλησια.

§ 60. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἡ ἐποχὴ τοῦ *ΙΔ'* Λουδοβίκου ἐθανυμάσθη ὡς ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς Γαλλίας ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τῶν χρόνων ἐκείνων. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἔλαβον διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Κολβέρτου ἰσχυρὰν ἀνάπτυξιν ἡ ὑφαντικὴ τῶν ἐρίων καὶ τῆς μετάξης, αἱ πλεκταὶ κνημίδες καὶ ἡ ἀπεργασία τοῦ ἐριούχου, ἅτινα ἤμαζον εἰς τὰς μεσημβρινὰς πόλεις, παρήγαγον εὐπορίαν· ἐπνεύχθη δὲ καὶ ἡ ναυτικὴ δύναμις, ἰδρύθησαν ἀποικίαι καὶ ἐμπορικαὶ ἐταιρίαι ἔφερον τὰ προϊόντα τῆς Γαλλίας εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς οἰκουμένης. — Ἡ Γαλλικὴ αὐλὴ ἀνέπτυξε πολυτέλειαν, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον ὡς τότε ἀκόμη ἰδεῖ τὰ ἀνάκτορα καὶ οἱ μετ' ἀνδριάντων, ἀναβρυτηρίων, ἀναδενδράδων πεποικιλμένοι κῆποι τῆς *Βερσαλλίας*, ἐθεωροῦντο καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην ὡς πρότυπα φιλοκαλίας· πανηγύρεις παντὸς εἶδους, ἵπποδρόμια, χοροὶ δραματικοὶ (*Ballets*), πυροτεχνήματα, μελοδράματα καὶ θεάτρα, ἐν οἷς ἐπεδείκνυον τὰ πλεονεκτήματα αὐτῶν οἱ εὐφρεστάτοι τῆς Γαλλίας ἄνδρες, διεδέχοντο ἀλλήλα

καταγοπεύοντα τὰς ψυχὰς* ποιηταί, καλλιτέχναι καὶ λόγιοι, ἡμιλλῶντο νὰ καταστήσωσι λαμπρότερον τὸν ἡγεμόνα, ὅστις ἀντήρκει μετὰ χειρὸς ἐλευθερίου πάντας ἐκείνους τοὺς εὐφρεῖς ἀνδρας, οἵτινες συνέτρεχον εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ ἢ τὰς ἀπολαύσεις. Ὑπερήφανοι δ' οἰκοδομαί, ὡς ὁ οἶκος τῶν ἀπομάχων, πολῦτιμοι βιβλιοθῆκαι, μεγαλοπρεπῆ τυπογραφεία, πολυτελῆ μουσεῖα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν κ.τ.τ. ἀνύψονον τὴν λάμπην καὶ δόξαν τοῦ μεγάλου Δουδοβίκου. Ἡ εὐτράπελος συνομιλία, ἡ εὐχαρις ἀστειότης, ἡ κομψὴ ἐθιμοταξία τῶν εὐγενῶν καὶ αὐλικῶν ἐνίκησαν πορρωτέρω καὶ διαρκέστερον τὴν Εὐρώπην, ἢ τὰ ὄπλα τῶν στρατῶν. Οἱ Γαλλικοὶ συρμοὶ, ἡ γλῶσσα καὶ φιλολογία, ἐπεκράτησαν ἔκτοτε εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν ἀνωτέρων Εὐρωπαϊκῶν τάξεων. Ἡ δ' ὑπὸ τοῦ Ῥιχελιῦ ἐγκαθίδρυσις τῆς Γαλλικῆς ἀκαδημίας εἶχεν ἀποτέλεσμα ὅτι ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα, τὸ ὕφος καὶ ὁ συγγραφικὸς χαρακτήρ ἀνεπτύχθησαν τὰ μέγιστα· τὸ δὲ πλεονέκτημα τοῦτο ἐβοήθησε πολὺ τὴν ἐπέκτασιν τῆς φιλολογίας. Ἡ δὲ διὰ τὴν κοινωνικὴν ἐπιμιξίαν, τὴν πρὸς ἀλλήλους συνδιάλεξιν, καὶ μάλιστα τὰς ἐπιστολάς, διατυπωθεῖσα γλῶσσα, ἔμεινεν ἔκτοτε ἡ γλῶσσα τῆς διπλωματίας, τῶν αὐλῶν καὶ τῶν ἀνωτέρων τάξεων· καὶ ἂν ἐλλείπη εἰς τὰ φιλολογικὰ προϊόντα δύναμις, ἔξαρσις καὶ φυσικότης, τὸ ὅμαλόν ὅμως τοῦ λεκτικοῦ, τὸ εὐκολόν καὶ εὐστροφον τοῦ ὕφους, κατέστησαν τὴν Γαλλικὴν καλαισθησίαν τὴν μάλιστα ἐπικρατοῦσαν ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἐνίσχυσαν τοὺς Γάλλους εἰς τὸ ἐγωϊστικὸν αὐτῶν φρόνημα, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ὁ τὰ μέγιστα πολιτισμένος λαός. Ἡ δὲ δραματικὴ ποιησις ἐφθασεν ἐπὶ Δουδοβίκου εἰς τὸν κολοφῶνα αὐτῆς διὰ τοῦ Κορνηλίου († 1684), τοῦ Ῥακίνα († 1699) καὶ τοῦ μεγαλοφυοῦς κωμωδιοποιοῦ Μολιέρου († 1673). Ἐφημίσθησαν δὲ προσέτι τότε ὁ Βοαλώ († 1711), ὁ μυθοποιὸς Λαγονταῖνος († 1694), ὁ Φερειῶν (Συμβάντα τοῦ Τηλεμάχου, † 1716), ὁ Βοσσουέτος (1704) καὶ ὁ Πασχάλης (Ἐπιστολαὶ ἐκ Προβιγκίας, † 1662).

§ 61. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν ἐγκωμιάζωσιν οἱ κόλακες τὴν ἐπο-

χὴν τοῦ ἸΔ'. Λουδοβίκου, οὐδέποτε ἄμως θέλουσι δυνηθῆ νὰ ἐξελείψωσι τὸν σπῖλον τοῦ διωγμοῦ τῶν Οὐγενόττων. Ὁ βασιλεὺς τῶν Γάλλων ἐπίστευεν, ὅτι μετὰ τῆς τελείας μοναρχίας ἔπρεπε νὰ ἦναι ἀχώριστος ἡ ἐνάτης τῆς ἐκκλησίας. Ὅθεν κατέθλιβε τοὺς Ἰανουαριστάς, αἶρεσιν καθολικὴν, ἥτις πρῶτον μὲν ἐπολέμει πρὸς τοὺς Ἰησουίτας, ἔπειτα δὲ καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἠνάγκασε διὰ σκληροτάτων διωγμῶν τοὺς Καλθινιστάς, μέρος μὲν νὰ φύγωσι, μέρος δὲ νὰ ἐπιστρέψωσι εἰς τὸν κόλπον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Καὶ ἐπὶ πολὺν μὲν χρόνον ἐκόλυε τὰ βίαια βουλεύματα ὁ Κολβέρτος, ὅστις ἐτίμα τοὺς Οὐγενόττους ὡς φιλοπόνους καὶ ἐργατικούς πολίτας· ἀλλ' αἱ παρακινήσεις τοῦ πνευματικοῦ τοῦ βασιλέως Λακαίη, ὁ θρησκευτικὸς ζῆλος τῆς προσποιουμένης εὐσεβείαν κυρίας Μαιντεῶν, ἥτις πρῶτον μὲν ἦτο παιδαγωγὸς εἰς τὴν αὐλήν, ἔπειτα δ' ἔγεινεν ἡ ἐμπιστευμένη σύζυγος τοῦ Λουδοβίκου, καὶ ἡ σκληροκαρδία τοῦ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργοῦ Λουβοά, ὑπερίσχυσαν τέλος τῶν σχεδίων τοῦ Κολβέρτου. Πληθὺς δὲ καταπιεστικῶν κατὰ τῶν Οὐγενόττων βουλευμάτων προπαρασκευάσαε τὴν καιρίαν αὐτῶν πληγὴν. Ἠλάττωσαν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν, καὶ ἐπερίορισαν τὴν ἐλευθέραν θεολατρείαν εἰς ὀλίγας πρωτεύουσας πόλεις. Αἱ δὲ μετάνοιαι καὶ προσευχαί τοῦ Λουδοβίκου ἐγένοντο πάντοτε πηγὴ νέων ταλαιπωριῶν διὰ τοὺς αἰρετικούς Καλθινιστάς, διὰ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν ὁποίων ἤλπιζεν ὅτι ἤθελε δυνηθῆ νὰ ἐξελείψῃ τὰ ἀνομήματά του. Ἀπέκλειον δ' αὐτοὺς κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῶν ὑπουργημάτων καὶ ἀξιωματίων, ἀπὸ τῶν θέσεων τῶν δήμων καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν συντελειῶν, καὶ ἠνθούον τοὺς ἐπιστρέψαντας· καὶ οὕτω μὲν ἐδεδεάζοντο οἱ φιλόδοξοι τοὺς δὲ πένητας ἐζήτουν νὰ ἐλκύσωσι διὰ χρημάτων, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανον ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ ταμείου τῆς ἐπιστροφῆς καὶ τῶν ἐκουσίων δωρεῶν τῶν διακεκριμένων εὐσεβῶν· ἔτι δὲ διὰ τοῦ διατάγματος ὅτι ἡ ἐπιστροφή ἀνηλίκων παιδίων ἠδύνατο νὰ ἔχη κῆρος, ἠνοίχθη ἐνρὺ στάδιον εἰς τὸν ζῆλον τῆς μεταπείσεως. Οἰκογένειαι ἐχω-

ρίσθησαν, ἀνήλικα ἀπεσπάρσθησαν ἀπὸ τῶν γονέων αὐτῶν καὶ
 ἀνετρέφθησαν εἰς τὴν καθολικὴν πίστιν, ἡ δ' ἐκ νέου παραδο-
 χῆ τῶν μετανοούντων καλθινιστῶν, οἵτινες εἶχον ἐπιστρέψει
 εἰς τὴν παλαιὰν κοινότητα, ἐτιμωρεῖτο ὡς ἔγκλημα. Ἡ αὐλὴ
 καὶ ὁ κλῆρος, ἡγουμένου τοῦ ἀνελετήμονος μὲν, ἀλλ' εὐγλώτ-
 του ἐπισκόπου Βοσσουέτου, ἐκίνησαν πάντα λίθον ὅπως θε-
 μελιώσωσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνότητα τῆς Γαλλίας. Καὶ ὅτε
 πάντες οἱ τρόποι τῆς ἀποπλανήσεως δὲν ἐξήρκεσαν, ἐπηκολού-
 θησαν αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν διμάχων (Dragonades). Κατὰ δια-
 ταγὴν δηλ. τοῦ Λουδοῦ κατέλαβεν ἰππικὸν τὰς χώρας τῆς
 Μεσημβρίας, καὶ ἐστάθμευσεν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Οὐγενόττων.
 Ἐν βραχεὶ δ' ἐξηφανίσθη ἡ εὐδαιμονία τῶν φιλοπόνων πολι-
 τῶν, ἐκ τῶν κτημάτων τῶν ὁποίων ἡσώτεύοντο οἱ τραχεῖς
 διμάχοι. Αἱ κακοποιήσεις τῶν «μεταβαλλόντων τὴν πίστιν
 τῶν ἄλλων κεντροφόρων», οἵτινες ἄφινον μὲν τὴν οἰκίαν τοῦ
 ἀποστάτου, ὤρων δὲ εἰς διπλάσιον ἀριθμὸν ἐναντίον τῶν
 σταθερῶν, ἐνήργησαν ἰσχυρότερον ἢ πάντα τὰ θέλητρα τῆς
 αὐλῆς καὶ αἱ ἀπάται τῶν ἱερέων. Χιλιάδες δ' ἔφυγον εἰς ξέ-
 νας χώρας, ὅπως ζήσωσιν ἔχοντες τὴν πίστιν αὐτῶν ἐν γῆ
 ἄλλοτρίᾳ. Τελευταῖον δὲ ἐδημοσιεύθη ἡ ἀκύρωσις τοῦ δια-
 τήματος τῆς Νάντης (Ὀκτωβ. 1685). Νῦν δ' ἀπηγορεύθη
 ἡ Καλθινικὴ θεολογία, κατεσκάφησαν αἱ ἐκκλησίαι αὐτῶν,
 ἐκλείσθησαν τὰ σχολεῖά των, καὶ οἱ ἱεροκήρυκες αὐτῶν ἐξω-
 ρίσθησαν ἐκ τῆς πατρίδος. Καὶ ὅτε ἡ ἀποκίησις ἠξήθη εἰς
 βαθμὸν ἐκπληκτικὸν, ἀπηγορεύθη αὕτη ἐπὶ ἀπειλῇ τιμωρίας
 εἰς τὰ κότεργα καὶ δημεύσεως τῆς περιουσίας. Ἀλλὰ καὶ τοὶ
 πολλὰς ὑποστάντες ἀπειλὰς καὶ ἀπαγορεύσεις, ἔφεραν ὑπὲρ
 τὰς 500,000 Γάλλων Καλθινιστῶν τὴν φιλοπονίαν αὐτῶν,
 πίστιν καὶ καρδίαν, εἰς τὴν ξένην γῆν τῶν διαμαρτυρομένων.
 Ἡ Ἑλβετία, τὸ παραρρήνιον Παλατινάτον, τὸ Βρανδεμβούρ-
 γον, ἡ Ὀλλανδία καὶ Ἄγγλία, προσέφερον εἰς τοὺς καταδιω-
 κομένους ἄσυλον τὸ ἔδαφος αὐτῶν· διὰ φυγάδων δ' Οὐγενότ-
 των μετεδόθη εἰς τὰς ξένας χώρας ἡ ὑφαντικὴ τῆς μετάξις
 καὶ ἡ τέχνη τῶν κνημιδοπλόκων. Καὶ οἱ μὲν κόλακες ἐνεκωπ

μιάζον τὸν βασιλέα ὡς ἐξαφανιστὴν τῶν αἱρετικῶν, ἀλλ' ἡ ἥρωϊκὴ ἀνδρεία τῶν χωρικῶν ἐν Κεβένναις, καὶ ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν Οὐγενόττων, οἵτινες ἤρκοῦντο νὰ τελῶσι μυστικῶς κατ' οἶκον τὰ τῆς θρησκείας αὐτῶν, ἀπέδειξαν πόσον ὀλίγον ἔφερον ἡ θρησκευτικὴ καταπίεσις εἰς τὸ ἐλπιζόμενον τέλος. Ὅτε δηλ. ἐξετάθη ὁ διωγμὸς καὶ εἰς τὰς λίαν ἀπεχούσας κοιλάδας τῶν Κεβεννῶν, ἐνθα ἔζων κατὰ τὰ παλαιὰ ἦθη εἰς ἀπλότητα πίστεως οἱ Βαλδαῖοι καὶ Καλδινισταί, τότε εὔρον οἱ καταπιεσταί ἰσχυρογνώμονα ἀντίστασιν. Ἡ καταδίωξις ἐπηύξανε τὴν ἀνδρείαν τῶν καταπιεζομένων, καὶ αἱ κακώσεις ἐνέτεινον τὸν θρησκευτικὸν αὐτῶν ζῆλον μέχρις ἐνθουσιασμοῦ. Ὁδηγούμενοι δ' ὑπὸ νέου τινὸς τεχνίτου, προέβαλλον οἱ λιναῖοι φοροῦντες ἐνδύματα Καμισάρδαι «τὰ γυμνά αὐτῶν στήθη εἰς τοὺς στρατάρχας». Μυσαρὸς δ' ἐμφύλιος πόλεμος ἐπέπλησε τὰς εἰρηνικὰς κοιλάδας τῶν Κεβεννῶν, καὶ φυγάδες ἱερεῖς παρῶρων εἰς τὰ σκόττη τῶν δασῶν τοὺς εὐαγγελικοὺς ἀδελφοὺς πρὸς ἐνθουσιώδη ἀγῶνα, μέχρις οὗ ἀπέκαμον οἱ διώκται αὐτῶν. Περὶ τὰ δύο ὅμως ἑκατομῦρια Οὐγενόττων ἔμειναν σχεδὸν χωρὶς νομίμων δικαιωμάτων καὶ θεολατρίας.

15. Κάρολος ὁ IB'. τῆς Σουηδίας καὶ Πέτρος ὁ Μέγας τῆς Ῥωσσίας εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἀρκτου (1700—1718).

§ 62. Τοῦ μεγαλείου τῆς Ῥωσσίας τὸ θεμέλιον ἔθηκε Πέτρος ὁ Μέγας (1689—1725). Περιήγηθεις οὗτος εἰς μεγάλας περιηγήσεις τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας, ἐγνώρισε τὰς θεσμοθεσίας τῶν μορφωμένων λαῶν καὶ τὰ πλεονεκτήματα τῶν τακτικῶν κυβερνήσεων· ἐντεύθεν δ' ἀπέκτησεν ἀγάπην πρὸς τὸν πολιτισμὸν, καὶ ἐπομένως ὄλοι αὐτοῦ αἱ ἐνέργειαι ἔτεινον εἰς τὸ νὰ μεταβληθῇ ἡ Ῥωσσία ἐξ Ἀσιατικοῦ κράτους, ὅποιον ἕως τότε ἦτον, εἰς Εὐρωπαϊκόν. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐπροστάτευσεν τοὺς εἰς τὴν Ῥωσσίαν μεταρραστεύοντας ξένους τεχνίτας, ναυτικούς καὶ ἀξιωματικούς, ἀδιαφορῶν παντάπασι περὶ τοῦ ἀφιλοξένου ἤθους τῶν συντοπιτῶν αὐτοῦ καὶ διὰ

νά δύναται ὁ ἴδιος νὰ συνεργάζεται, ἠσχολήθη ἐν Ὀλλανδία καὶ Ἀγγλία περὶ τὴν ναυπηγικὴν, καὶ ἔγεινεν ἔμπειρος τῶν ἐργαστηρίων τῶν τεχνιτῶν καὶ χειρωνάκτων εἰς μυλῶνας, χῶματα, μηχανὰς κτλ. Ἀνταρσία δέ τις τῶν *Στρελίτσων*, προελθοῦσα ἐκ τῆς ἔνεκα τῶν νεωτερισμῶν καὶ τῶν ξένων δυσαρρεσκείας, κατενικήθη, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ὠφελήθη ἐξ αὐτῆς, ὅπως *σχηματίσῃ τὰ στρατιωτικὰ κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκῶν τρόπον*. Ἀλλὰ τιμωρήσας τρομερὰ τοὺς ἐνόχους, ὅτε οἱ ἀγχιονισμοὶ καὶ αἱ κατατομήσεις διήρκησαν ὀλοκλήρους ἑβδομάδας, καὶ αὐτὸς ὁ Τσάρος ἔθηκεν ἐπ' αὐτῶν χεῖρα, ἀπέδειξεν ὁ Πέτρος ὅτι ὁ πολιτισμὸς δὲν εἶχεν εἰσδύσει εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Καί τοι δὲ προσπαθήσας ἐπιμόνως νὰ εἰσαγάγῃ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν εἰς τὰ κράτη αὐτοῦ, καὶ φέρων τὴν *Εὐρωπαϊκὴν ἐνδυμασίαν*, ἣν ἐπέβαλεν εἰς ὅλους αὐτοῦ τοὺς ὑπηκόους, διέμεινεν ὅμως κατὰ τὰ ἥθη, τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ἀρχειν βάρβαρος, ἔκδοτος εἰς τὴν πόσιν τῶν οἰνοπνευμάτων, χυδαῖος εἰς τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ καὶ μαινόμενος εἰς τὸν θυμὸν του.

§ 63. Κατὰ τοὺτους δὲ τοὺς χρόνους ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Σουηδίας ΚΑΡΟΛΟΣ ὁ ΙΒ'. (1697—1718) εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν, οἱ δὲ κυριάρχει τῆς Ῥωσσίας, Πολωνίας καὶ Δανιμαρκίας, ἐνόμισαν ὅτι ἔφθασεν ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἔμελλον νὰ στερήσωσι τὴν Σουηδίαν τὰς ὑπ' αὐτῆς κατακτηθείσας χώρας. Καὶ ὁ μὲν Τσάρος τῆς Ῥωσσίας ΠΕΤΡΟΣ ὁ ΜΕΓΑΣ ἐπεθύμει νὰ ἐγκαθιδρυθῇ εἰς τὴν Βαλτικὴν Θάλασσαν· ὁ δ' αἰρετικὸς βασιλεὺς τῆς Πολωνίας Φριδερίκος Αὐγουστος ὁ Β'. (ὁ Ἰσχυρὸς), ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας, ἐπέδιωκε τὴν κατάληψιν τῆς Λιβλανδίας, καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς Δανίας Φριδερίκος ὁ Δ'. ἐζήτει νὰ ἀρπάσῃ τὸ Σλέσβικον ἀπὸ τὸν δούκα τοῦ Ὀλοστεῖνου καὶ Γοττορπίου, γαμβρὸν τοῦ ΙΒ'. Καρόλου. Ὅθεν σηνωμολόγησαν, μεσιτεῦσαντος τοῦ Λιβλανδοῦ Πατκούλου, συμμαχίαν· καὶ ὁ μὲν Φριδερίκος Αὐγουστος ὤρμησε μετὰ Σαξονικοῦ στρατοῦ πρὸς τὰ σύνορα τῆς Λιβλανδίας καὶ ἠπειλήσας τὴν Ῥίγαν, οἱ δὲ Ῥῶσσοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἑσθλανδίαν καὶ

επολιόρκησαν τὴν *Nάρβαν*, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Δανῶν ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τοῦ δουκὸς τοῦ Ὀλστείνου καὶ Γοττορπίου. Ἄλλὰ πόσον ἐξεπλάγη ἡ Εὐρώπη, ὅτε ὁ νέος βασιλεὺς τῆς Σουηδίας, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζον ἀμβλύνον καὶ περιωρισμένον, ἀνέπτυξεν αἰφνιδίως ὀξύ καὶ ζωηρὸν πνεῦμα καὶ ἐξοχα στρατιωτικὰ πλεονεκτήματα. Ἐξαγριωθείς διὰ τὴν ἀδικὸν ἐπιχείρησιν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, διέβη ταχέως μετὰ τοῦ ἀνδρείου στρατοῦ του (1700) εἰς τὴν νῆσον *Σηλανδία*, ἔσπευσε πάραυτα νὰ πολιορκήσῃ τὴν Κοπεγχάγην, καὶ διέσπειρε τοιοῦτον τρόμον μεταξὺ τῶν Δανῶν, ὥστε Φριδερίκος ὁ Δ΄. κατέλιπε εἰς τὴν ἐν *Τραβενδάλφ* εἰρήνην τὴν κατὰ τῶν Σουηδῶν συμμαχίαν, καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἀποζημιώσῃ τὸν δοῦκα τοῦ Ὀλστείνου. Μετὰ δὲ ταῦτα ἔστρεψεν ὁ Κάρολος τὰ ὄπλα αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἐπιλοιπῶν ἐχθρῶν. Τὴν 30 λοιπὸν Νοεμβρίου ἐνίκησεν ἔμπροσθεν τῆς *Nάρβας* (1701) μετὰ 8,000 Σουηδῶν τὸν δεκάκις πολυπληθέστερον στρατὸν τῶν *Ρώσων*, καὶ συνήθροισε λεῖαν πολλὰ κανόνια καὶ πολεμικὰ σκευῆ. Ἐπειτα δ' εἰσέβαλε διὰ τῆς *Λιβλανδίας* καὶ *Κουρλανδίας* εἰς τὴν *Πολωνίαν*, ἐνίκησεν ἐπανειλημένως τὰ Σαξονικὰ καὶ Πολωνικὰ στρατεύματα, καὶ ἐκυρίευσεν τὴν μίαν πόλιν μετὰ τὴν ἄλλην. Οἱ πολῖται τῆς *Βαρσοβίας* ἐνεχείρισαν (1702) εἰς αὐτὸν τρέμοντες τὰς κλεῖς τῆς πρωτεύουσῃς, καὶ ἐπλήρωσαν τὰ ἐπιβληθέντα πολεμικὰ ἔξοδα· ἡ *Κρακοβία* ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ μετ' ὀλίγον (1703) ἦσαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Σουηδῶν καὶ αἱ παρὰ τὸν Βιστούλαν γόνιμοι πεδιάδες μετὰ τοῦ *Θόρνου*, *Ἐλβίγγου* καὶ *Δαντσίγου*. Νῦν δ' ἀπήτησε παρὰ τῶν Πολωνῶν ὁ Κάρολος νὰ καθαιρέσῃ τὸν βασιλέα αὐτῶν Φριδερίκον Αὐγούστον, καὶ νὰ κάμωσι νέαν ἐκλογὴν· ὅσον δὲ καὶ ἂν ἀντέστησαν οἱ εὐγενεῖς, ὁ βασιλεὺς ὅμως τῶν Σουηδῶν, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς διχονοίας τῶν Πολωνῶν, ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παύσωσιν, ὡς ἀπήτησε, τὸν βασιλέα των, καὶ κατώρθωσε νὰ ἀναγορευθῇ (Ἰουλ. 1704) δι' ἐκλογῆς βασιλεὺς, εἷς τινα ὑπὸ Σουηδῶν στρατιωτῶν περιστοιχισθεῖσαν συνέλευσιν

τιν, ὁ προστατευόμενος τοῦ Καρόλου ΣΤΑΝΙΣΛΑΟΣ ΛΕΣΚΙΝ-
ΣΚΗΣ, Βοϊβόδης τῆς Ποσανίας.

§ 64. Μετά τινας δὲ δυσχερεῖς εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώ-
ρας τῆς Πολωνίας ἐκστρατείας, ἔνθα, ἂν καὶ τὸ ἔδαφος ἦτο
λιμνάζον καὶ πληῶδες καὶ ἡ πεδιάς λίαν ἀγονοί, ἠνάγκασαν
ὅμως οἱ Σουηδοὶ τοὺς ἀνωτέρους κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἐχθροὺς νὰ
ὑποχωρήσωσιν, ἀπεφάσισεν ὁ Κάρολος νὰ ζητήσῃ τὸν ἐχθρὸν
Φριδερίκον Αὐγουστον εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ χώρας. Χωρὶς δὲ
νὰ ἐρωτήσῃ τὸν αὐτοκράτορα, εἰσέβαλε διὰ τῆς *Σιλεσίας* εἰς
τὴν *Λουσατίαν*, καὶ εὗρέθη ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὰ ἐνδότετα τῆς
Σαξονίας, ἧτις, καίτοι διατηροῦντος τοῦ Καρόλου αὐστηρὰν
στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, ἐλεηλαττήθη ὅμως τρομερὰ ὑπὸ τῆς
στρατιωτικῆς δυνάμεως τῶν ἐχθρῶν. Καὶ οἱ μὲν κάτοικοι τῶν
πεδινῶν τόπων κατέφυγεν εἰς τὰς πόλεις, ἡ δὲ βασιλικὴ οἰκο-
γένεια ἐζήτησε προστασίαν εἰς τὰς γειτονικὰς χώρας. Ὅπως
δὲ σώσῃ τὴν χώραν αὐτοῦ, συγκατένευσεν ὁ Αὐγουστος εἰς τὴν
ἐπονειδίστον *εἰρήνην τῆς Ἀλτρικσταϊδης* (24. Σεπτεμβρ.
1706), ἧτις ὑποχρέωνεν αὐτὸν νὰ παραιτήσῃ δι' αὐτὸν καὶ
τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ τὸ Πολωνικὸν στέμμα, νὰ διαλύσῃ τὴν
μετὰ τοῦ Τσάρου συμμαχίαν, καὶ νὰ παραδώσῃ τὸν Λιβλαν-
δὸν *Πάτκουλον* εἰς τὸν βασιλέα τῶν Σουηδῶν, ὅστις μὴ λα-
βῶν παντάσιν ὑπ' ὄψιν τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, ὡς ἀπεσταλμένου
τῆς Ῥωσσίας, διέταξε νὰ ἀποθάνῃ σκληρὸν θάνατον ἐπὶ τοῦ
τροχοῦ. Καίτοι δὲ συνομολογηθείσης εἰρήνης, διέμεινεν ὅμως ἐπὶ
ἓνα ἔτι ἔνιαυτὸν ἡ στρατιωτικὴ τῶν ἐχθρῶν δύναμις εἰς τὴν
Σαξονίαν πρὸς μεγάλην βλάβην τῆς χώρας, ἧτις, ἐκτὸς τῶν
ἐπισταθμευόντων στρατιωτῶν καὶ τῶν ἐξόδων τοῦ πολέμου,
εἶχε νὰ ὑποστῇ μεγάλα δεινὰ καὶ ἐκ τῆς ἀσωτείας ἔτι τῆς
αὐλῆς τῆς Δρῆσδης. Ἐνῶ δηλ. αἱ τάξεις ἐπλήθρονον μετὰ στε-
ναγμῶν τοὺς βραρεῖς φόρους, καὶ ὁ δυστυχὴς χωρικός ἀπέθνησκε
σχεδὸν τῆς πείνης, παρεσκευάζεν ὁ ἐκλέκτωρ πολυτελεῖς ἀλ-
λεπαλλήλους ἐορτὰς τῆς αὐλῆς, καὶ ἔδαπάνα ἄμετρα ποσὰ εἰς
οἰκοδομὰς ἀνακτόρων ἡδονῆς. Κάρολος δὲ ὁ ΙΒ΄. ἀπετέλει ἀξιο-
σημείωτον ἀντίθεσιν πρὸς τὸν φιλήδονον καὶ κοῦφον ἐκλέκτορα.

ἔῤῃχε φύσιν παντάπασι στρατιωτικὴν· ἡ δ' ἐγκράτεια αὐτοῦ τοσοῦτον ἦτο μεγάλη, ὥστε ἀπέχετο πάντων τῶν πνευματωδῶν ποτῶν, καὶ ἐν πολέμῳ ἤρκειτο εἰς τὴν εὐτελεῆ διαίταν τοῦ στρατοῦ· χειμῶνα καὶ θέρος ἔφερε τὴν αὐτὴν ἀφελῆ ἐνδυμασίαν —μακρὸν τινα στρατιωτικὸν μανδύαν μετὰ ὀρειχαλκίαν κομβίων καὶ μεγάλα ἵπποτικά ὑποδήματα· εἰς δὲ τὰς ὁδοιπορίας καὶ τοὺς ἀγῶνας ὑπέβαλεν ἑαυτὸν εἰς τὰς μεγίστας δυσχερείας, στερήσεις καὶ κινδύνους· ἀπέφευγε τὴν συναναστροφὴν τῶν γυναικῶν· μόνον δὲ ἡ στρατιωτικὴ ζωὴ μετὰ τῶν κινδύνων αὐτῆς εἶχε δι' αὐτὸν θέλημα· ὁ θόρυβος τῆς μάχης, τὸ σύριγμα τῶν σφαιρῶν καὶ οἱ χρεμετισμοὶ τῶν πολεμικῶν ἵππων, ἦσαν δι' αὐτὸν τὰ μελοδράματα, αἱ ἐορταὶ τῆς αὐλῆς καὶ αἱ μουσικαὶ συμφωνίαι.

§ 65. Ἐν ᾧ δὲ Κάρολος ὁ IB' διέτριβεν ἐν Πολωνίᾳ καὶ Σαξονίᾳ, παρεσκευάζετο Πέτρος ὁ Μέγας νὰ ὑποτάξῃ τὰς ἐν τῇ Βαλτικῇ Θαλάσσει κτήσεις τῆς Σουηδίας, καὶ νὰ προσθήσῃ αὐτῆς εἰς τὸ Ῥωσικὸν κράτος. Ὠμοδύμησε τὰ φρούρια *Σχλιυσελβοῦργον* καὶ *Κροιστάνδην*, ἀπέξήρανε διὰ δουλοπαροίκων τὰ παρὰ τὸν Νέβαν ταπεινὰ ἔλη μετ' ἀδιηγήτου κόπου, καὶ ἔβαλε τὰ θεμέλια τῆς νέας πρωτευούσης *Πετροπόλεως* (1703). Εὐγενεῖς δ' ἔμποροι καὶ χειρῶνακτες ὄφειλον νὰ μετακίσειν πρὸς τὰ ἐκεῖ μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἐκ τῆς Μόσχας καὶ ἄλλων πόλεων, καὶ προσέτι παρεκίνησε καὶ ξένους νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς τὴν νέαν καθέδραν. Καὶ ἂν μὲν Κάρολος ὁ IB' ἐξέλεγε θέατρον τοῦ πολέμου τὰς παραλίας τῆς Βαλτικῆς Θαλάσσης, ὅτε κατέλιπε τέλος τὴν Σαξονίαν διὰ νὰ στρέψῃ τὰ ὄπλα αὐτοῦ κατὰ τοῦ τελευταίου καὶ ἰσχυροτάτου αὐτοῦ ἐχθροῦ, ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ἐξαφανισθῶσι τὰ νέα κτίσματα καὶ σχέδια τοῦ Πέτρου· ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν αὐτοῦ ἀπεφάσισεν ὁ Κάρολος νὰ ὀρμήσῃ πρὸς τὴν Μόσχαν, καὶ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ ἐνδότετα τῆς Ῥωσσίας. Ἐκυρίευσεν λοιπὸν τὸ *Γρόδγον* καὶ τὴν *Βίλναν*, διέβη τὸν Ἰούνιον τὸν *Βερβίναν*, καὶ ἤνοιξε τὸν πρὸς τὴν *Σμολενσκίαν* δρόμον (1708). Οὐδεὶς δὲ στρατὸς τῶν Ῥώσων ἠδύνατο νάντισταθῆ εἰς τὸν

παράτολμον βασιλέα, ὅστις ἠγούμενος τῶν ἀνδρείων αὐτοῦ στρατευμάτων διέβαινε ποταμούς, καὶ ἐπορεύετο διὰ πεδιάδων ἀδιεξόδων καὶ ἔλωδῶν. Ἀλλὰ τώρα ἐπῆλθε στιγμή κρίσιμος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Καρόλου. Ἀντὶ δηλ. νὰ περιμείνη τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ *Λαιβενχάουπτον*, ὅστις ἔσπευδε πρὸς ἐντάμωσίν του ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ νεαρὰ στρατεύματα, ἐνδύματα καὶ τροφὰς διὰ τὸν κευμηκότα στρατὸν, παρεπίσθη ὑπὸ τοῦ γηραιοῦ τῶν Κοζάκων ἀρχηγοῦ *Μαζέππα* νὰ ἐπιχειρήσῃ δυσχερῆ πορείαν πρὸς τὴν δασώδη καὶ γέμουσαν ἐρήμων πεδιάων *Οὐκρανίαν* (Ukraine). Ὁ δὲ *Λαιβενχάουπτος*, καίτοι ὢν στρατηγὸς περίφημος διὰ τὰ ἔξοχα αὐτοῦ πλεονεκτήματα, μόλις ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ μετὰ μικροῦ τινος στρατοῦ τὸν ἀκαταπαύστως εἰς τὰ ἐμπρὸς σπεύδοντα βασιλέα, ἀφοῦ προσβλήθεις ὑπὸ τῶν Ῥώσων, ἀπόλεσεν ὀλόκληρον τὸ πυροβολικόν, ἔλην τὴν ἀποσκευὴν καὶ ὄλας τὰς τροφὰς. Μετὰ δὲ τὰς βροχὰς τοῦ φθινοπύρου ἐπῆλθε τὰ μέγιστα δεινὸς χειμῶν, διαρκούντος τοῦ ὁποίου (1708—1709) πολλοὶ μὲν τῶν σκληραγωγημένων πολεμιστῶν κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ ψύχους, χιλιάδες δὲ χειρῶν καὶ ποδῶν ἐπάγωσαν. Τελευταίον δ' ἐπαρβύθη ὁ Κάρολος πρὸς ἐκπολιόρκησιν τῆς ὀχυρᾶς πρωτευούσης πόλεως *Πουλτάβας*· ἀλλὰ στερούμενος πυροβολικοῦ, παρέτεινε τὴν πολιορκίαν, μέχρις οὗ ἔφθασεν αὐτὸς ὁ Πέτρος φέρων μεγάλην δύναμιν στρατοῦ. Νῦν δὲ συνεκροτήθη ἡ ἐν *ΠΟΥΛΤΑΒΑ ΜΑΧΗ* (8 Ἰουλ. 1709), καθ' ἣν ὁ Σουηδικὸς στρατὸς ἠττήθη κατὰ κράτος, πᾶσα δ' ἡ ἀποσκευὴ καὶ τὸ πλούσιον ταμεῖον τοῦ πολέμου ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, καὶ οἱ ἐπιζήσαντες ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶται ἀπήχθησαν εἰς τὴν Ῥωσικὴν αἰχμαλωσίαν. Κάρολος δὲ ὁ IB'· κατήντησεν ἐξ ὑπερηφάνου νικητοῦ τριῶν βασιλέων ἀβοήθητος φυγᾶς, μὴ σωθεὶς εἰμὴ διὰ λίαν κατεσπευσμένης φυγῆς ἐν μέσῳ ἐρήμου, ἀκατοικήτου καὶ στερουμένης τροφίμων πεδιάδος, μετὰ 2,000 περίπου συνοδοιπόρων, καὶ εἰσελθὼν οὕτως εἰς τὴν Τουρκικὴν ἐπικράτειαν. Ὁ δὲ *Λαιβενχάουπτος* συνήθροισε μὲν τὰ λείψανα τῶν φυγάδων, ἐπειδὴ ὅμως, στερούμενος τροφῶν καὶ πυροβο-

λικού δὲν ἠδύνατο νὰ ὀπισθοδρομήσῃ, παρεδόθη μετὰ 16,000 ἀνδρῶν. Οὐδείς τῶν ἀνδρείων πολεμιστῶν ἐπανεῖδε πλέον τὴν πατρίδα του· ἀλλὰ δισκορπίσθησαν εἰς τὸ εὐρὺ κράτος, καὶ ἀπέθανον ἄλλοι μὲν εἰς τὰ μεταλλωρυχεῖα τῆς Σιβιρίας, ἄλλοι δὲ ἐπαιτοῦντες εἰς τὰς λεωφόρους τῆς Ῥωσσίας. Οὕτως ἐξηφανίσθη ὁ ἡρωϊκὸς στρατὸς, ἐπίσης ἀξιοθαύμαστος εἰς τὰ δεινὰ ὡς καὶ εἰς τοὺς πολέμους.

§ 66. Κάρολον τὸν IV'. ὑπεδέχθησαν οἱ Τούρκοι ἐντίμως, καὶ μετεχειρίσθησαν αὐτὸν μεγαλοψύχως. Ἐξῆς δὲ βασιλικῶς εἰς τὸ πρὸ τοῦ Βενδερίου στρατόπεδόν του ὡς ξενιζόμενος φίλος τοῦ Σουλτάνου (1710). Ἄλλ' ἡ ἰδέα ὅτι ἔμελλε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ κράτη αὐτοῦ νικημένος καὶ ἄνευ στρατῶν, ἦτον ἀνυπόφορος εἰς τὴν ὑπερήφανον ψυχὴν του. Ἦθελε λοιπὸν νὰ παρακινήσῃ τοὺς Τούρκους εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἔπειτα νὰ διαπορευθῇ ἡγούμενος αὐτῶν τὰ κράτη τοῦ ἐχθροῦ του. Ἐν ᾧ δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατηνάλισκεν ἐν Βενδερίῳ τὰς δυνάμεις καὶ τὸν χρόνον αὐτοῦ, καὶ μετεχειρίζετο πάντα τρόπον, ὅπως πείσῃ τοὺς Τούρκους νὰ ἐκτελέσωσι τὰ σχέδιά του, ἀνεένεωσαν οἱ τρεῖς ἐχθροὶ αὐτοῦ τὴν προτέραν συμμαχίαν, καθ' ἣν ὁ μὲν Φριδερίκος Αὔγουστος οἰκαιοποιήθη πάλιν τὸν Πολωνικὸν θρόνον, ὁ δὲ Τσάρος Πέτρος ἐξέτεινε τὰς κατακτήσεις αὐτοῦ εἰς τὴν Βαλτικὴν, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Δανιμαρκίας ἐσφετερίσθη πάλιν ἐκ νέου τὸ Σλέβικον. Μετ' ὀλίγαν δὲ προσετέθησαν εἰς αὐτοὺς καὶ ἡ Πρωσσία καὶ τὸ Ἄρνόβερον, καὶ κατέλαβον τὰς Γερμανικὰς κτήσεις τῶν Σουηδῶν. Τελευταῖον δ' ἐφάνη ὅτι ἔμελλε νὰ ἐκτελεσθῇ τὸ σχέδιον τοῦ IV'. Καρόλου (1711). Τουρκικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μολδαυίαν, καὶ ἔφερε παρὰ τὸν Προῦθον τὸν Τσάρον εἰς τοσοῦτον δύσκολον θέσιν, ὥστε ἐκινδύνευσε νὰ αἰχμαλωτισθῇ μεθ' ὄλου αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' ἡ σύζυγος τοῦ Πέτρου Αἰκατερίνη, ἥτις ἐκ δούλης τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ῥωσσίας Μεντσικῶφ ἔγεινεν ἐπὶ τέλους αὐτοκράτειρα πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν, εὔρε τρόπον νὰ δωροδοκῆσῃ τὸν Τούρκον Βεζίρη, καὶ νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ συνολογήσῃ συνθήκην. Κάρολος ὁ

ΙΒ'. ἄφρισεν ἐκ λύσεως ὅτι ἡ τοσοῦτον ἐγγύς νομιζομένη ἐπιτυχία ἐφαινότο ἤδη ἀπέχουσα πλείωτερον ἢ πρὶν. Ἐν τούτοις ἐπέμενον εἰς τὸ σχέδιον αὐτοῦ, καὶ διέτριβε μάλιστα μετὰ ταῦτα ἔτι ἐν *Βενδερίῳ*, μέχρις οὗ ἡ Πύλη ἠρνήθη τὴν πρὸς αὐτὸν φιλοξενίαν, ἐστέρησεν αὐτὸν τῆς μέχρι τούδε παρεχομένης χρηματικῆς ἐπικουρίας, καὶ τὸν διέταξε νὰ καταλίπη τὴν Τουρκικὴν ἐπικράτειαν. Ἐνήργησε δὲ νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτὸν παρὰ τῆς Πύλης τὰ ἔξοδα τῆς ὁδοπορίας, καὶ ὅμως διέμενον ὁ Κάρολος εἰσέτι· ἀλλὰ τελευταῖον ἐξεπολιόρκησαν οἱ Γενίτσαροι τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ, ἐπυρπόλησαν τὸ οἰκημῶν του, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπεράσπιζεν ἑαυτὸν μετ' ἀνδρείας λέοντος, καὶ τὸν αἰχμαλώτισαν κατὰ τινα λυσσώδη αὐτοῦ ἔξοδον. Οὐδὲν ἤττον ὑπὲρ τοὺς δέκα ἔτι μῆνας παρέμεινεν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν Τούρκων, καὶ κατέτριβε τὰς δυνάμεις αὐτοῦ εἰς παιδικὴν σκληροτραχηλίαν. Ἦτο λοιπὸν παράδοξον ὅτι ἤρχισαν νὰ νομίζωσιν αὐτὸν φρενοβλαβῆ; Μόνον δ' ὅτε ἀνήγγειλαν εἰς αὐτὸν ὅτι σύμψασαι αἱ Γερμανικαὶ αὐτοῦ κτήσεις μέχρι τοῦ *Στραλσούνδου* ἦσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, κατέλιπεν αἰφνιδίως μετὰ πενταετῆ διαμονὴν τὴν Τουρκίαν, καὶ ἔφθασεν ἀπροσδόκητος μετὰ συνεχῆ ἔριππον 14 ἡμερῶν πορείαν (ἄνευ οὐδεμιᾶς διακοπῆς) εἰς τὰς πύλας τοῦ *Στραλσούνδου* (Ὀκτωβρ. 1714), ὅπερ ὅμως οὐδὲν ἤττον παρεδόθη. Τελευταῖον δὲ Κάρολος ὁ ΙΒ' ἐδολοφονήθη πιθανῶς πολεμῶν ἐν *Νορβεγίᾳ* (1718).

§ 67. Ἐνῶ δ' ἡ Σουηδία ἐξῆλθε τοῦ ἀγῶνος ἐξηντηλημένη καὶ καταβεβλημένη, προεβιάσθη ἡ *Ῥωσσία* εἰς *μεγάλην Ἐυρωπαϊκὴν δύναμιν*. Ἡ πρόσκτησις τῶν Σουηδικῶν ἐπαρχιῶν *Ἰγγερμανλανδίας*, *Ἐσθλανδίας* καὶ *Λιβλανδίας*, εἰς τὰς ὁποίας προσετέθη μετ' ὀλίγας δεκαετηρίδας καὶ ἡ *Κοιρλανδία*, ὑπῆρξε διὰ τὴν Ῥωσσίαν ἀρχὴ νέας περιόδου. Καὶ ἐνὸς μὲν ἦτο πρωτεύουσα ἡ *Μόσχα*, τὰ βλέμματα τῶν Τσάρων ἦσαν ἐστραμμένα μᾶλλον πρὸς τὴν Ἀσίαν, πρὸς τοὺς κατοίκους καὶ τὰ ἔθνη τῆς ὁποίας εἶχον περισσοτέραν συγγένειαν οἱ Ῥῶσοι ἢ πρὸς τὰ τῶν Ἐυρωπαϊκῶν χωρῶν· ἀλλ' ἄρ'

αὐτοῦ ἐγένετο ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως ἡ *Πετρούπολις*, ἥτις ἔκειτο πλησιέστερον εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως, καὶ ἐλαμπρύνθη διὰ μεγαλοπρεπῶν καταστημάτων καὶ ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων, ἡ Ῥωσσία ἐγένετο Εὐρωπαϊκὸν κράτος.—Ἡ ἀκαταπόνητος δραστηριότης τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος ἐπήνεγκεν αὐτῷ ὀλοσχερῆ μεταβολήν. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία προήχθησαν διὰ τῆς κατασκευῆς ὁδῶν, διωρύγων καὶ λιμένων· ἰδιάζουσάν δὲ προστάσιαν ἔχαιρον ἡ ἐγγύριος βιομηχανία, τὰ διάφορα ἐπιτηδεύματα, ἡ ὑφαντικὴ καὶ μεταλλευτικὴ καὶ αὐτῆς μάλιστα τῆς παιδείας καὶ ἀνωτέρας μορφώσεως ἐπεμελήθη ἐγκαθιδρύσας *Ἀκαδημίαν* τῶν ἐπιστημῶν. Πρὸς τούτοις δὲ ἡ διοίκησις καὶ ἀστυνομία ἔλαβον νέαν μορφήν κατὰ τὸν τρόπον τῶν λοιπῶν ἀπεριορίστων κρατῶν, οὕτως ὥστε ἡ μὲν δύναμις τοῦ ἡγεμόνος ἐπηυξήθη, ἡ δὲ δύναμις τῶν εὐπατριδῶν (*Βογιάρων*) ἠλαττώθη. Σημαντικώτατος δὲ νεωτερισμὸς Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἦτον ἡ κατάργησις τοῦ Πατριαρχικοῦ αξιώματος καὶ ἡ σύστασις *Ἱεράς Συνόδου* ὡς ἀνωτάτης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ἥτις ὅμως διετέλει ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν τοῦ αὐτοκράτορος.

§ 68. Μορφώσας ὁ Πέτρος κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὸ κράτος αὐτοῦ, περητήρησε μετὰ λύπης, ὅτι ὁ μονογενὴς αὐτοῦ υἱὸς *Ἀλέξιος* δὲν ἦτον εὐμενῶς διατεθειμένος πρὸς τοὺς νεωτερισμοὺς τούτους, περιστοιχίζετο ὑπὸ μόνων τῶν φίλων τῆς παλαιᾶς τῶν πραγμάτων καταστάσεως, καὶ διελογίζετο νὰ μεταφέρῃ πάλιν μίαν ἡμέραν τὴν καθέδραν αὐτοῦ εἰς τὴν Μόσχαν. Εἰς μάτην προσεπάθησεν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ κάμψῃ τὸ δύστροπον καὶ ἀπειθὲς πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ νὰ ἐξοικειώσῃ αὐτὸν πρὸς τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν· ὁ *Ἀλέξιος* ἐπέμεινε εἰς τὸ φρόνημά του, καὶ τελευταῖον ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Ῥωσσίας. Τότε δ' ὁ Πέτρος, φοβούμενος μήπως δὲν διατηρηθῶσιν εἰς τὸ μέλλον αἱ διατάξεις αὐτοῦ, διέταξε νὰ τὸν συλλάβωσι, τὸν ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὸν καταδικάσωσιν εἰς θάνατον (1722). Ἄν ὁ *Ἀλέξιος* ἐθανατώθη ἢ ἀπέθανε πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς καταδίκης μένει ἀμφί-

Βολον. Ὀκάκιον δέ τι ἀπένειμε τότε τὴν ἐκλογὴν τοῦ δια-
δόχου εἰς τὴν θέλησιν τοῦ κυβερνῶντος αὐτοκράτορος. Ἀπο-
θανόντος δὲ τοῦ Πέτρου, διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὴν κυβέρνησιν
ἢ σύζυγός του *Αἰκατερίνη ἡ Α΄*. (1725—1727).

16. Ἐπίδοσις τῆς Πρωσσίας.

§ 69. Ἡ Πρωσία ὀφείλει τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς κατὰ
πρῶτον εἰς τὸν *Φριδερίκον Γουλιέλμον* (1640—1688). Νι-
κήσας οὗτος ἐν *Φερβελλινῳ* τοὺς Σουηδοὺς, κατέστησε τὸ ὄνο-
μά του σεβαστὸν, καὶ πληθύνας διὰ Γάλλων ἀναμορφωτικῶν
τοὺς κατοίκους, ἐπλούτισε καὶ ἐμόρφωσε τὴν χώραν αὐτοῦ.
Τὸ δὲ 1701 ὁ υἱός του *Φριδερίκος ὁ Α΄*, ἐπωνόμασεν ἑαυτὸν
βασιλεῖα τῆς Πρωσσίας. Ἐφαίνεται δὲ ὅτι ἀπέβαιεν ὀλεθρία
τῆς βασιλείας ἡ λάμψις, ὅτε διεδέχθη τὸν δαπανηρὸν *Φριδε-
ρίκον Α΄*, ὁ οἰκονόμος *ΦΡΙΑΔΕΡΙΚΟΣ ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ Α΄*. (1713
—1740), ἀντιθέτου κατὰ πάντα χαρακτῆρος πρὸς τὸν πα-
τέρα αὐτοῦ. Τοὺς πολυτίμους λίθους καὶ τὰ πολυτελῆ ἐπι-
πλα, τὰ ὅποια μετὰ κόπου εἶχεν ἀποκτήσει ὁ πατὴρ αὐτοῦ,
ἐπώλησεν ὁ υἱός, καὶ ἐπλήρωσε μὲ τὸ ἀντίτιμον τὰ χρῆν. Ἐξώ-
ρισεν ἀπὸ τῆς αὐλῆς πᾶσαν πολυτέλειαν, περιώρισε τοὺς ὑπη-
ρέτας εἰς τοὺς ἀναγκαιοτάτους μόνον, καὶ ἀπέφευγε πᾶσαν
περιττὴν δαπάνην. Ἡ δίαιτα τοῦ βασιλέως καὶ τῆς αὐλῆς
αὐτοῦ ἦτον ὡς ἡ τῶν πολιτῶν· τὰ γεύματα ἦσαν πολὺ λιτὰ,
καὶ τὰῦτα παρεσκευάζον ἡ βασίλισσα μετὰ τῶν θυγατέρων
αὐτῆς κατ' οἶκον· τὰ ἐνδύματα καὶ ἐπιπλα ἦσαν ὡσαύτως
ἀπλά. Ἀντὶ δὲ τοῦ κύκλου τῶν εὐφῶν, ὃν συνῆγον περὶ ἑαυ-
τοὺς ὁ *Φριδερίκος Α΄*, καὶ ἡ σύζυγός αὐτοῦ, συνέστη ὁ κα-
πρὸςύλλογος, ἔνθα ὁ *Φριδερίκος Γουλιέλμος* καὶ οἱ «καλοὶ»
αὐτοῦ «φίλοι» ἤστειζοντο ἀστείμους παντάπασι χυδαίους,
σκώπτοντές τινες ἀπλοῦς ἢ καλοκαρδίους, καὶ ἕκαστος εἶχεν
εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ πίπαν· αἰδοὶ τῶν μελοδραμάτων καὶ
τὰ θέατρα ἀπεσκορακίσθησαν αἱ κομψότητες τῶν Γάλλων
ὡς καὶ οἱ γλωσσοδιδάσκαλοι καὶ χοροδιδάσκαλοι ἀπεμακρύν-
θησαν· οἱ ποιηταὶ, καλλιτέχνη καὶ λόγιοι ἐστερήθησαν τῆς

ἀντιμισθίας αὐτῶν ἢ καθόλου ἢ κατὰ μέρος· ὁ δὲ Χριστιανὸς Βόλφιος, τοῦ ὁποίου ἡ φιλοσοφία δὲν ἤρρεσκεν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους εὐσεβεῖς, ἔλαβε τὴν διαταγὴν, «ἐπὶ ποινῇ ἀγχόνης» νὰ καταλίπη τὴν Ἄλλην ἐντὸς 24 ὥρων. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν ἀγανακτῆ τις διὰ τὴν τραχύτητα ταύτην καὶ σκαιότητα τοῦ βασιλέως, καθὼς καὶ διὰ τὴν καταφρόνησιν αὐτοῦ πρὸς τὴν παιδείαν, ἐπιστήμην καὶ φιλοκαλίαν, δὲν δύναται ὅμως πάλιν νὰ ἀρνηθῆ ὅτι ἡ ἰσχυρὰ αὐτοῦ φύσις, ἡ ὀρθή του κρίσις καὶ ἡ φειδωλὸς αὐτοῦ οἰκονομία ἐπτερέωσαν καὶ ἐνίσχυσαν τὸ νέον κράτος. Ἀνεκούφισε τὴν τάξιν τῶν χωρικῶν, διὰ νὰ προαγάγῃ τὴν γεωργίαν εἰς τὸν κολοφῶνα· ἐπροστάτευσε τὴν ἐγχώριον βιομηχανίαν, καὶ ἀπηγόρευσε τὴν εἰσαγωγὴν ξένων τεχνουργημάτων· συνώκισε (1729) τοὺς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Σαλτσβούργου ἐκ τῆς πατρίδος αὐτῶν διωχθέντας διαμαρτυρομένους εἰς τὰ κράτη αὐτοῦ· ὅσον δὲ καὶ ἂν προσέβαλλον ἐνίοτε ἡ αὐστηρότης αὐτοῦ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν, ἐνήργησεν ὅμως προσέτι ὥστε οἱ δικασταὶ καὶ ὑπάλληλοι νὰ ἐκτελῶσι τὰ καθήκοντα αὐτῶν. Τὸ δὲ παράδειγμα αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἀπέδειξε τί δύναται νὰ κατορθωθῆ διὰ τῆς φειδωλίας καὶ καλῆς οἰκονομίας· διότι καίτοι δαπανήσας ποσὰ ἄπειρα εἰς τὴν Ποσταδικὴν αὐτοῦ γραμμῶν, διὰ τὴν ὁποίαν διέταξε νὰ συλλέξωσι καὶ ἀρπάσωσιν ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης ἀνδρας μεγαλοσώμους, καίτοι ἰδρύσας πολλὰ ἐπωφελῆ καταστήματα, κατέλιπεν ὅμως κατὰ τὸν θάνατόν του χρήματα μὲν ὑπὲρ τὰ 8 ἑκατομμύρια ταλῆρων, μέγαν δὲ πλοῦτον εἰς ἀργυρὰ σκεύη, τακτικὰ εἰσοδήματα τοῦ κράτους καὶ στρατὸν λόγου ἄξιον, ὀργανισθέντα καὶ ἐξασκηθέντα λαμπρότατα ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος τῆς Δεσσαυίας Λεοπόλδου (τοῦ γηραιοῦ Δεσσαυοῦ).

§ 70. Ὁ δὲ μέγας υἱὸς αὐτοῦ ΦΡΙΑΔΕΡΙΚΟΣ ὁ Β'. ἐπορεύθη ἄλλην ὁδὸν (γεν. 24 Ἰαν. 1712). Ὅτε ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐξῆρχετο εἰς ἄγρια κινήγια ἢ διεσκέδαζε μὲ τοὺς χυδαίους αὐτοῦ αὐλικούς, κατεγίνετο ὁ εὐφυὴς καὶ πνευματώδης ἡγεμὼν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Γάλλων συγγραφέων, καὶ ἐπαίξο

τὸν αὐτὸν, τὸν ὁποῖον ἠγάπα ἐμπαθῶς. Ἡ δὲ διαφορά τῶν φυσικῶν αὐτῶν ἰδιωμάτων τοὺς ἀπεξένωσεν ἀπ' ἀλλήλων. Καὶ ὁ μὲν Φριδερίκος ἐθαύρνετο τὴν τραχύτητα τοῦ πατρὸς του, οὗτος δὲ ἠγανάκτει, διότι ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔλαβε ἄλλην διεθυσιν, καὶ ἤθελε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ διὰ τῆς αὐστηρότητος. Ἡ δὲ ψυχρότης καὶ ἀντιπάθεια αὕτη ἠξήθη προῖόντος τοῦ χρόνου ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ Φριδερίκος ἀπεφάσισε τέλος νὰ ἀπαλλαχθῆ τῆς πατρικῆς ἐξουσίας φεύγων μετὰ τινων φίλων, ὅτε ὁ πατὴρ δὲν ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν ἐξ ἰδιοτροπίας τὸν γάμον, ὃν ἐπρόκειτο νὰ συνάψῃ μετὰ τινος τῶν ἡγεμονίδων τῆς Ἀγγλίας, ἢ ὡς ἄλλοι ἀναφέρουσι μετὰ τῆς *Μαρίας Θηρεσίας* τῆς Αὐστριακῆς (1730). Ἐπιστολὴ τις ὅμως τοῦ Φριδερίκου πρὸς τὸν πιστὸν αὐτοῦ ἑταῖρον, τὸν ὑπολοχαγὸν *Κάττειον*, ἀνεκάλυψε τὸ μυστικόν, καὶ ὁ βασιλεὺς ἄφρισεν ὑπὸ μανίας. Διέταξε δὲ νὰ ἀπαγάγῃσι τὸν διάδοχον τῆς βασιλείας εἰς ἕν φρουρίον, καὶ ἐκεῖ νὰ θανατώσῃσι τὸν *Κάττειον* πρὸ τῶν παραθύρων αὐτοῦ. Πάντες δ' ἐκεῖνοι, περὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ὑποψία ὅτι ἐγνώριζον τὸ μυστικόν, ἐκολάσθησαν αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ ἐξαγριωμένου μονάρχου. Μόνον δ' ὅτε μεταμεληθεὶς ὁ Φριδερίκος ἐζήτησε παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ συγγνώμην, ἀπελύθη τοῦ φρουρίου, καὶ ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν ἡ στολὴ καὶ τὸ ξίφος (1734). Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα συνεζεύχθη μὲν ὁ Φριδερίκος μετὰ τινος ἡγεμονίδος τῆς Βρουνσβίγης καὶ τοῦ Βευέρνου, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ὀλίγην εὔρισκεν εὐχαρίστησιν εἰς τὰ στενὰ ὄρια τοῦ οἰκιακοῦ βίου· διὸ ἐβλεπε σπανίως τὴν σύζυγον αὐτοῦ, μάλιστα ἀφ' ὅτου κατέλιπεν εἰς αὐτὸν ὁ πατὴρ τὸ πολισμάτιον *Ρείνσβέργην*, ἔνθα διῆγε τοῦ λοιποῦ βίου εὐθυμον περιστοιχιζόμενος ὑπὸ φίλων εὐφυῶν, λογίων καὶ ἐλευθεροφρόνων, ἄλλοτε μὲν διατριβόντων περὶ σοβαρὰς καὶ ποικίλλας σπουδὰς, ἄλλοτε δὲ ἀστεϊζομένων, παιζόντων καὶ πανταίως διασκεδάζόντων. Ἀνεγίνωσκε τὰ συγγράμματα τῶν παλαιῶν εἰς Γαλλικὰς μεταφράσεις, καὶ ἤντλει ἐκεῖθεν τὴν εὐγενῆ φιλοδοξίαν τοῦ νὰ μιμηθῆ τὰ μεγαλουργήματα καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην τῶν ἡρώων τῆς Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης.

ἐθαύμαζε τὴν Γαλλικὴν φιλολογίαν, καὶ ἐτίμα τοσοῦτον τὸν *Βολταῖρον*, ὥστε ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὰς κολακευτικωτάτας, καὶ μετέπειτα τὸν ἐκάλεσε παρ' ἑαυτοῦ. Καὶ κατεπίσθησαν μὲν μετ' ὀλίγον ἀμφότεροι, ὅτι ἡ κατὰ πρόσωπον συνομιλία ἀνδρῶν τοσοῦτον ὁμοίαν ἐχόντων τὴν φιλοσκομίμονα φύσιν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῆ, καὶ ἀπεχωρίσθησαν περιελθόντες εἰς ἕριν· ἀλλ' ἐξηκολούθησαν ἀνταποκρινόμενοι πρὸς ἀλλήλους ἐγγράφως. Καὶ τὸν μὲν ἐλεύθερον τοῦ διανοεῖσθαι τρόπον ἐδήλωσε ὁ Φριδερίκος δεχθεὶς παρ' ἑαυτοῦ πολλοὺς τῶν Γάλλων συγγραφέων, οἵτινες εἶχον ἐξορισθῆ τῆς Γαλλίας ἕνεκα τῶν κατὰ τῆς ἐκκλησίας συγγραμμάτων αὐτῶν· ἀπέδειξε δὲ καὶ ὅτι ἐπεδοκίμαζεν εἰς μέγιστον βαθμὸν τὴν ἀνεξίθρησκείαν, προσκαλέσας πάλιν μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν του τὸν *Βόλφριον* εἰς τὴν *Ἀλλην* (1740) καὶ εἰπὼν τὰ γνωστὰ ἐκεῖνα λόγια· «ὅτι εἰς τὰ κράτη αὐτοῦ δύναται ἕκαστος νὰ γείνη ἅγιος ὅπως τῷ Ἄρσέκη».

§ 71. Φριδερίκος ὁ Β'. (1740—1786) εἰζευρε νὰ ὠφελθῆ ἐκ τῶν στρατῶν, τοὺς ὁποίους ἄφησεν εἰς αὐτὸν ὁ πατὴρ· Ὅτε δηλ. ἡ βασίλισσα τῆς Αὐστρίας *Μαρία Θηρεσία* δὲν ἤθελε νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Πρωσσίαν ἐπαρχίας τινὰς τῆς Σιλεσίας, τὰς ὁποίας ἐζήτηε δικαίως, ἐκυρίευσεν διὰ τῶν ὀπλων ὅλην τὴν Σιλεσίαν, καὶ ἠνάγκασε τὴν Θηρεσίαν νὰ παραχωρήσῃ αὐτάς. Ἐνωθεῖσα ὁμῶς ἔπειτα ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας μετὰ τῆς Ῥωσίας, Σαξονίας, Γαλλίας, Σουηδίας καὶ πολλῶν ἄλλων Γερμανικῶν ἐπικρατειῶν, ἔλεγεν ὅτι θὰ τὸν καταστήσῃ πάλιν ἄρχοντα ἀπλοῦν τοῦ Βρανδεμβούργου, ὡς ἦσαν καὶ οἱ πρόπατορες του. Ἐντεῦθεν δ' ἐξήφθη ὁ περίφημος ἑπταετής πόλεμος (1756—1763). Κατὰ τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον ὁ Φριδερίκος προκατέλαβε τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, καὶ εἰσβαλὼν αἰφνιδίως εἰς τὴν Σαξονίαν, ἠχμαλώτισε 14 χιλιάδας Σάξονας, καὶ ἐνίκησε πλησίον τῆς Πράγας ἐν Βοεμίᾳ. Κάτιτοι δ' ἠττηθεὶς ἐν *Κολλίνῳ*, ἐνίκησεν ἔπειτα ἐν *Ροσσβαχίῳ* τοὺς Γάλλους, ἐν *Λιϋθέρῳ* τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ ἐν *Ζιρινδορφίῳ* τοὺς Ῥώσους, καὶ ἠνάγκασεν ἅπαντας νὰ καταλίπωσι τὴν χώραν αὐτοῦ. Καὶ ὁμῶς ἡ ἤττα,

ἦν ὑπέστη ἐν *Κουννεροδοργίῳ*, αἱ λεηλασίαι τῶν ἐχθρῶν καὶ οἱ υπερβολικοὶ ἀγῶνες, ἐφαίνοντο ὅτι ἤθελον σχεδὸν ἐξαντλήσει καὶ ἐξασθενήσει τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας, πραγματοποιήσει δὲ τὰς ἐλπίδας τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, ἂν δὲν ἀπέθνησκεν ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ῥωσσίας *Ἐλισάβετ*, καὶ διεδέχετο αὐτὴν *Πέτρος ὁ Γ΄*, ὅστις ἤνωσε πάραυτα τὰ στρατεύματα τοῦ μετὰ τῶν Πρωσσικῶν. Φονευθέντος δὲ τοῦ Πέτρου, συνωμολόγησεν ἡ σύζυγος αὐτοῦ *Αἰκατερίνη ἡ Β΄*. εἰρήνην μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας καὶ ἐπειδὴ οὔτε ἡ Γαλλία ἠδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον δι' ἔλλειψιν χρημάτων, συνωμολόγησαν τὸ 1763 γενικὴν εἰρήνην, καθ' ἣν ὁ Φριδερικός δὲν ἀπώλεσεν οὐδὲ σπιθαμὴν γῆς. Ὡς δὲ κατέστησε τὸ βασιλείον αὐτοῦ φοβερόν εἰς τὰ ἔξω διὰ τοῦ ἑπταετοῦς πολέμου, οὕτω προσεπάθησε νὰ τὸ εὐδαιμονίσῃ καὶ ἐσωτερικῶς διὰ νόμων καλῶν, τεχνουργειῶν καὶ πάσης ἐν γένει ἐσωτερικῆς δυνάμεως καὶ εὐτυχίας, γενόμενος οὕτω τύπος καὶ ὑπογραμμὸς πάντων τῶν φιλολάων βασιλέων.

17. Φιλολογία καὶ ὠραῖαι τέχναι.

§ 72. Κατὰ τοὺς νέους χρόνους γνωστότατοι ἐπικοὶ ποιηταὶ εἶναι οἱ Ἰταλοὶ *Αριστοτ* (1474—1533, αἰ μαινόμενος Ῥολάνδος») καὶ *Τορκουάτος Γάσσο* († 1595, αἰ ἔλευθερωθεῖσα Ἱερουσαλήμ»), ὁ Πορτογάλος *Καμόεις* (1524—1569, αἰ Λουσιάδαι») καὶ ὁ Γερμανὸς *Κλοφτόκχιος* (1724—1803, αἰ Μεσσιάζ»). Δράματα δ' ἔγραψαν οἱ Ἰσπανοὶ *Λόπης Δεβόγας* († 1635) καὶ *Καλδέρων* (1600—1687), οἱ Γάλλοι τραγωδιοποιοὶ *Κορνήλιος* († 1684) καὶ *Ραχίνας* († 1699) καὶ ὁ διάσημος κωμωδιοποιὸς *Μολιέρος* († 1673), ἀλλὰ πρὸ πάντων ὁ μεγαλοφυέστατος Ἄγγλος *Σαίξπηρος*, ὁ κορυφαῖος τῆς Ῥωμαντικῆς δραματοουργίας. Τοῦτον δ' ἠκολούθησαν οἱ Γερμανοὶ *Σχίλλερο* (γεν. 1759) καὶ *Γαίτης* (γεν. 1749).

Εἰς δὲ τὸν πεζὸν λόγον γνωστότατοι συγγραφεῖς εἶναι ὁ *Μακκιαβέλλης* († 1527) ὁ διδάξας τοὺς ἡγεμόνας τὸν τρῆν

πον τοῦ δυναστεύειν τοὺς λαοὺς καὶ ὁ Ἴσπανὸς *Κερβάντη*
 († 1616) ὁ συγγραφεὺς τὸν περιβόητον «*Δὸν Κιχότην*».

Καὶ εἰς τὰς ὠραίας δὲ τέχνας ἀνεφάνησαν μεγάλοι τεχνί-
 ται, οἷον οἱ Ἴταλοι *Μιχαὴλ Ἄγγελος* († 1563) καὶ *Ρα-
 φαήλ* († 1520), ὁ *Κατωχωρίτης Ρούβενς* († 1640) κ. ἄλ.

ΒΙΒΛΙΟΝ Δ'.

ΝΕΩΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

ΑΠΟ ΤΟΥ ΥΠΕΡ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΑΓΩΝΟΣ ΤΩΝ ΑΡ-
ΚΤΩΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ
ΧΡΟΝΩΝ (1774—1876).

1. Ὁ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγὼν τῶν ἀρκτῶν 'Αμερικανῶν.

§ 73. Ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πόλεμος τῶν ἀρκτῶν Ἀμερικανῶν ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πάλη τῆς νέας ἐλευθερίας ἐναντίον τῶν παλαιῶν δικαιωμάτων καὶ θεσπισμάτων, καὶ διὰ τοῦτο ἔχει πρὸς τὴν Εὐρώπην μεγάλην σημασίαν. Προϊούσης δηλ. τῆς 17^{ης} καὶ 18^{ης} ἑκατονταετηρίδος αἱ ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ Ἀγγλικαὶ ἀποικίαι εἶχον ἐπιδώσει πολὺ κατὰ τὴν περιφέρειαν, τὸν πληθυσμὸν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν. Εἰς τὴν ἐπίδοσιν δὲ ταύτην εἶχε συνεργήσει οὐχὶ ἄνευ μεγάλων θυσιῶν καὶ προσπαθειῶν ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐνόμισε διὰ τοῦτο δίκαιον νὰ πληρόνωσι φόρον καὶ αἱ ἀποικίαι. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐπεβλήθησαν εἰς τινὰ ἐμπορεύματα δασμοὶ, καὶ εἰσῆχθη χαρτὸσημὸν τι (1765). Ἄλλ' οἱ Ἀμερικανοὶ, οἵτινες ἐπιδώσαντες ἐσωτερικῶς εἶχον ἀποκτήσει πρὸς τούτοις καὶ δύναμιν καὶ πεποίθησιν εἰς ἑαυτοὺς, ἀντέστησαν εἰς τὴν φορολογίαν. Διῆχυρίσθησαν λοιπὸν ὅτι κοινοβούλιον, εἰς τὸ ὅποιον αὐτοὶ δὲν ἀντεπροσωπεύοντο, οὐδὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπιβαρύνῃ αὐτοὺς δι' αὐθαιρέτων φόρων. Ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων δ' αὐτῶν, τὰ ὅποια ὑπερήσπιζον μετ' ἐπιδεξιότητος, διηγέρθη μετ' ὀλίγον συμπάθεια καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ ἐν αὐτῇ μάλιστα τῇ Ἀγγλίᾳ ἐκηρύχθη ὑπὲρ αὐτῶν

ἰσχυρά τις μερίς, καὶ κατεπολέμησε τὰ βουλευμάτα τῆς κυβερνήσεως προφορικῶς τε καὶ ἐγγράφως. Ἀρχηγοὶ δὲ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ταύτης ἦσαν ὁ μέγας πολιτικός καὶ ρήτωρ *Οὐίλλιαμ Πιττ* ὁ πρεσβύτερος (*Λόρδος Χάθαμ*) καὶ οἱ τὰ μάλιστα εὐφυεῖς βουλευταὶ τῆς Κάτω Βουλῆς, ὡς ὁ Φώξ, Βούρκης κλπ. Ἡ σφοδρὰ δ' αὕτη ἀντίστασις ἐκ μέρους τῶν Ἀμερικανῶν, ἅμα δὲ ἡ τοῦ Κοινοβουλίου, ἐγγεινεν αἰτία νάλλᾶξῃ τὸ ὑπουργεῖον, καὶ νὰ καταργηθῇ τὸ *χαρτόσημον* (1766). Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Κυβέρνησις δὲν κατέλειπε τὸ *δικαίωμα τῆς φορολογίας*, καὶ τὸ προσεχὲς ἔτος ἐπέβαλε μικρὸν τινα φόρον ἐπὶ τοῦ τεύτου, δέλου, χάρτου, κτλ., ἡ ἀντίστασις ἐξηκολούθησεν. Ἡ δὲ *Βοστώνη*, ἡ πρωτεύουσα τοῦ *Μασσαχουσέττου* καὶ τὰ περὶ αὐτὴν κείμενα κράτη, ἅτινα καλοῦσι συνήθως ὅλα ἑμοῦ *νέαν Ἀγγλίαν*, ἀπετέλεσαν τὸ θέατρον τοῦ ἀγῶνος. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων, κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἀπόγονοι Ἀγγλῶν Πουριτανῶν, εἶχον διατηρήσει πιστῶς τὸ ἀνένδοτον καὶ ἀμετάπειστον φρόνημα τῶν προγόνων αὐτῶν. Οἱ δὲ ἔμποροι τῆς Βοστώνης ἀπεφάσισαν νὰ μὴ δεχθῶσι κανὲν τῶν εἰς φόρον ὑποβαλλομένων ἐμπορευμάτων καὶ ὅτε ἡ Ἀγγλία ἐπέμενεν ἀσάλευτος εἰς τὰ φορολογικὰ αὐτῆς δικαιώματα, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν ὑπὸ τινων νέων, μετενδεδυμένων ὡς ἀγρίων, τρία φορτία πλοίων ἐκ τεύτου (18 Δεκ. 1773). Τότε δ' ἐνίσχυσαν οἱ Ἀγγλοὶ τὰ ἐν Βοστώνῃ στρατεύματά των, ἀπέκλεισαν τὸν λιμένα, καὶ ἐξέδωκαν πολλὰς περιοριστικὰς τῆς ἐλευθερίας διατάξεις.

§ 74. Τὸ ἀβούλευμα τοῦτο περὶ τοῦ *λιμένου τῆς Βοστώνης* ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τοῦ πολέμου. *Σύνοδος τις τῶν πληρεξουσίων συμπασῶν τῶν ἀποικιῶν* συνῆλθε (17 Σεπτ. 1774) ἐν *Φιλαδελφίᾳ*, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ἀντίστασιν πολλαπλασιάζουσα τὰς μαχίμους δυνάμεις τῆς χώρας. Συγχρόνως δ' ἐξέδωκεν ἡ Σύνοδος καὶ τινα μετὰ μεγάλης τέχνης καὶ ἐπιδειξίότητος συντεθέντα ἔγγραφα πρὸς τὸν βασιλέα, τὸν Ἀγγλικὸν *Λαδὸν*, τοὺς κατοίκους τοῦ *Καναδά* κ. ἄλλ., ἐν οἷς ἀπεδεικνύετο κατὰ τρόπον πειστικώτατον, ὅτι οἱ Ἀμε-

ρικανοὶ προσεπάθουν μόνον νὰ ὑπερασπίσωσι τὰ ἔμφυτα αὐτῶν καὶ πρόσκτητα δικαιώματα κατὰ τῆς ἀθαιρεσίας καὶ τῶν ἀδικῶν ἐπιταγῶν τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ κοινοβουλίου. Αἱ ἀναφοραὶ αὗται μεγίστην ἐπροξένησαν ἐντύπωσιν· σύμπασα δ' ἡ Εὐρώπη ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἐπὶ τῆς χώρας ἐκείνης, ἔνθα φιλήσυχοι καὶ ἀπλοῖ ἄνδρες ὑπερεμάχουν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, κατὰ τῆς βίας καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἰσχυροτέρου, μετὰ τῆς μεγίστης φρονήσεως καὶ εὐτολμίας. Ἐν τούτοις οἱ Ἀγγλοὶ ἐκήρυξαν τὸ *Μασσαχουσέτιον εἰς κατάστασιν ἀποστασίας* (1775)· ἀλλ' ἤδη εἰς τὰς πρώτας δύο συμπλοκάς ὑπέστησαν ἐν *Λεξιγκτῶνι καὶ Βουγκεροίλλη* τοιαύτας ζημίας, ὥστε, καίτοι νικῆσαντες, ἐνόμισαν ὅμως φρόνιμον νὰ καταλίπωσι τὴν Βοστωνία. Τὴν ἔκβασιν δὲ ταύτην ἐχρεώσθουν οἱ Ἀμερικανοὶ εἰς τὸν μεγαλόφρονα συμπολίτην αὐτῶν ΟΥΑΣΣΙΓΚΤΩΝΑ, ὅστις ἀφιέρωσε τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ περιουσίαν εἰς τὸν μέγαν σκοπὸν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος. Ὡς δ' οὗτος ἠγωνίζετο ἐν τοῖς στρατοπέδοις διὰ τοῦ ξίφους, οὕτως ὁ πρόφην τυπογράφος ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΦΡΑΓΚΛΙΝΟΣ, γνωστὸς ὡς ἐφευρετῆς τοῦ ἀλεξικεραυνίου, καὶ ὡς συγγραφέας καὶ διαδώσας πολλὰ ἐπωφελεῖ εἰς τὸν λαὸν συγγράμματα, ἐνήργει διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν ἐγγράφων, ὡς συνετὸς πληρεξούσιος τῆς πατρίδος αὐτοῦ παρὰ ταῖς ἀυλαῖς τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἐν ἀπλῶ Κουακερικῷ ἐνδύματι καὶ μετὰ λευκῶν τριχῶν ἀπερίττου καὶ νοήμονος τούτου ἀνδρός, παρήγαγεν εἰς τὴν εὐέγερτον πρωτεύουσαν τῆς Γαλλίας τοιοῦτον ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ δημοκρατίας, ὥστε ὁ νέος καὶ πλούσιος μαρκήσιος ΛΑΦΑΓΥΕΤΤΗΣ, καὶ ἄλλοι ὁμόφρονες εὐπατρίδαι, διέβησαν ἐν τῷ εὐγενεῖ αὐτῶν ἐνθουσιασμῷ τὸν ὠκεανόν, ὅπως θυσιάσωσι κτήματα καὶ αἷμα ὑπὲρ τοῦ φιλελευθέρου ἀγῶνος τῶν Ἀμερικανῶν. Καὶ Γερμανοὶ δὲ, ὡς ὁ Βαρῶνος Κάλβιος, Στεύβενος κ. ἄλ., ὁ Πολωνὸς Κοσκιούσκος, καὶ πολλοὶ ἀριθμὸς ἐθελοντῶν ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν, ἦλθον εἰς βοήθειαν τῶν Ἀμερικανῶν. Ἐνθαῦρονθέντες δ' ἐκ

τούτων ἀνεκέρυξαν οἱ πληρεξούσιοι τῶν 13 ἡνωμένων κρατῶν (4 Ἰουλ. 1776) τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἀμερικανικῶν ἀποικιῶν ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλὰ καὶ τοὶ μετασχόντων τοσούτων, καὶ ἀγωνιζομένων μεγαλοφρόνως τῶν ἀρχηγῶν τοῦ νέου κράτους, ἐφαίνετο ὅμως ὅτι ἤθελον ἀναγκασθῆ νὰ ὑποκύψωσιν οἱ Ἀμερικανοὶ, ὅτε ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις συνωμολόγησε μετὰ πολλῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας συνθήκας, καθ' ἃς ἐξεστράτευσαν πρὸς τὸν νέον κόσμον, ὅπως δοκιμάσωσι τὴν Εὐρωπαϊκὴν αὐτῶν τέχνην εἰς τὰ ἐλεύθερα τέκνα τῆς Ἀμερικῆς πολλοὶ Ἕσσοι, Ἀρνοβερανοὶ, Βαλδέκκιοι καὶ ἄλλοι Γερμανοὶ, συλληγέντες ὑπὸ πανούργων συλλογῶν, καὶ πωληθέντες ἀντὶ χρημάτων εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων αὐτῶν. Νῦν δὲ προσέβησαν νικηφόροι εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην καὶ τὸν Καναδᾶν οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀγγλων, κυριεύσαντες μάλιστα καὶ τὴν Φιλαδελφίαν· ἀλλ' ἡ σύσις καὶ ἡ τῶν τόπων ἐμπειρία τοῦ ἀγρύπνου Οὐασινγκτῶνος, ὅστις εἰζευρεν ἐκ πάντων νὰ ὠφεληται, ἐμπόδισε τὰς περαιτέρω ἐπιτυχίας· ὅτε δὲ τέλος ὑπεγράφη ἡ ΣΥΜΒΑΣΙΣ ΤΗΣ ΣΑΡΑΤΩΓΗΣ (15 Ὀκτ. 1777), καθ' ἣν 7000 Ἀγγλων στρατιωτῶν παρέδωκαν τὰ ὄπλα, ἔλαβεν ὁ πόλεμος ῥοπήν προαγγέλλουσαν εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς ἔκβασιν εὐτυχῆ.

§ 75. Ἡ περὶ τῆς συμβάσεως τῆς Σαρατώγης εἰδήσις ἠκούσθη μετὰ χαρᾶς μεγάλης ἐν Γαλλίᾳ, καὶ εἶχεν ἀποτέλεσμα, ὅτι ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις, ὑπείκουσα εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, συνωμολόγησε (6 Φεβρ. 1778) μετὰ τῆς συνόδου συμμαχίαν, καθ' ἣν ἀνεγνώρισε μὲν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς βορείου Ἀμερικῆς, μέχρις οὗ δὲ ἰδρυθῆ αὕτη στερεῶς, ὑπεσχέθη τὴν βοήθειάν της. Βοηθούμενοι δὲ νῦν οἱ Ἀμερικανοὶ παρὰ τῆς Γαλλίας διὰ χρημάτων, πλοίων καὶ στρατιωτῶν, καὶ πολλῶν διὰ τὸ γένος, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν παιδείαν ἐπιστήμων ἐθελοντῶν, ἠδύναντο νὰ ἀναλάβωσι μετὰ μεγαλητέρας πεποιθήσεως τὸν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν πόλεμον· καὶ ἂν ἡ νέα δημοκρατία εἶχεν εἰσέτι νὰ ὑπερνικήσῃ κινδύνους τινάς, νὰ ὑποστῆ εἰσέτι ταλαιπωρίας, καὶ νὰ ὑπομείνῃ δεινὰ πολέμου, ἔλλειψιν χρημά-

των καὶ προδοσίας, δὲν ὑπῆρχεν ὅμως πλέον ἀμφιβολία, ὅτι ἤθελεν ἐπὶ τέλους νικήσει· μάλιστα ἀφ' οὗ προσετέθη εἰς τὴν Ἀμερικανικὴν συμμαχίαν καὶ ἡ Ἰσπανία (26 Ἰουν. 1779). Νῦν δ' ὁ πόλεμος διεξήχθη κυρίως εἰς τὰ μεσημερινὰ κράτη τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ὅπου εὐρίσκοντο εἰσέτι πολλοὶ ὄπαδοὶ τῆς Ἀγγλικῆς βασιλείας. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἀγὼν συνέβαινε συγχρόνως εἰς διαφόρους χώρας κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἀγγλίας ἐπολλαπλασιάζοντο καθ' ἕναστος ἔτος, διὰ τοῦτο ἡ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀμερικῇ διεξαγωγή τοῦ πολέμου ἐγένετο κατ' ὀλίγον χαλαρωτέρα. Οὐ μόνον δ' οἱ Γαλλικοὶ καὶ Ἰσπανικοὶ στόλοι κατεναυμάχουν τὰ Ἀγγλικὰ πλοῖα εἰς τὰ ὕδατα τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν, εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν καὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, ἀλλὰ καὶ οἱ Ὀλλανδοὶ περιεπλάκησαν εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἀγγλίας πόλεμον, ὅτε ἠθέλησαν νὰ προστεθῶσιν εἰς τὴν ΕΝΟΠΛΙΟΝ ΣΥΜΜΑΧΙΑΝ ΤΗΣ ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΟΣ. Ὅπως δηλ. περιορίσωσι τὴν ἰσχυρὰν κατὰ θάλασσαν δύναμιν τῶν Βρεταννῶν, οἷτινες, διαρκούντος τοῦ πολέμου, παρενέβαλλον προσκόμματα εἰς τὸ ἐλεύθερον κατὰ θάλασσαν ἐμπόριον, ἐκυριάρχουν διὰ τῶν ὀπλισμένων αὐτῶν πλοίων ὅλων τῶν θαλασσῶν, καὶ ἠνώχλουν τὰ πλοῖα πάντων τῶν λαῶν δι' ἐπαχθοῦς ἐξετάσεως τῶν ἀπηγορευμένων ἐμπορευμάτων (λαθρεμποριῶν), συνωμολόγησεν Αἰκατερίνη ἡ Β'. μετὰ πολλῶν θαλασσίων κρατῶν συνθήκην, καθ' ἣν ἐδόθη κῦρος καὶ ἰσχύς εἰς τὸν λόγον «Οὐδέτερον πλοῖον! Οὐδέτερον κτῆμα!» καὶ ἤθελεν ἐπιτρέπεσθαι τὸ ἐμπόριον τῶν οὐδετέρων κρατῶν εἰς τὰ παράλια καὶ τοὺς λιμένας τῶν πρὸς ἀλλήλας πολεμουτῶν δυνάμεων. Εἰς τὴν συμμαχίαν δὲ ταύτην τῆς οὐδετερότητος προσῆλθον κατὰ μικρὸν ἡ Ῥωσσία, Δανιμαρκία, Σουηδία, Πρωσσία, Αὐστρία, Νεάπολις καὶ Πορτογαλία· ἀλλ' ἡ Ὀλλανδία, τῆς ὁποίας ἡ προσθήκη ἔνεκα τῆς θέσεως αὐτῆς καὶ θαλασσίας δυνάμεως θὰ ἦτο τὰ μάλιστα οὐσιώδης, ἀνέβαλλεν ἐπὶ πολὺν χρόνον νὰ προστεθῇ, μέχρις οὗ λαθροῦσα ἡ Ἀγγλία γινῶσιν τοῦ σχεδίου, ἔσπευσε νὰ κηρύξῃ πρὸς τοὺς Ὀλλανδοὺς τὸν πόλεμον

(Νοέμ. 1780), πρὶν οὗτοι δυνηθῶσιν νάναγγεῖλωσιν εἰς τὴν Πετρούπολιν ὅτι προστίθενται εἰς τὴν συμμαχίαν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀπεχωρίσθη ἡ Ὀλλανδία τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οὐδετέρων δυνάμεω; καὶ ἐπομένως δὲν ἠδύνατο πλέον νά προστεθῆ εἰς τὴν συμμαχίαν.

Σημ. Ὁ ΠΙΤΤ δὲν ἐπέζησε πλέον μετὰ ταύτην τὴν στροφὴν τοῦ πολέμου. Σφοδρὸς τις λόγος ἐκλόνησε τοσοῦτον τὴν ἐξησθεμισμένην αὐτοῦ ὑγίαν, ὥστε ἔπεσεν εἰς τὸ κοινοβούλιον καὶ ὀλίγον ὕστερον ἀπεβίωσεν εἰς τὴν ἀγροτικὴν ἑπαυλίαν του.

§ 76. Οὐδέποτε ἡ κατὰ θάλασσαν ἀρχὴ τῆς Ἀγγλίας εἶχεν ἀπειληθῆ πλειότερον ἢ νῦν. Ἀλλ' ὅτι εἶχεν ἐπινοηθῆ πρὸς ἀπώλειαν τοῦ ὑπερηράνου νησιωτικοῦ λαοῦ ἐχρησίμευτεν ἐν μέρει πρὸς λάμπρυσιν αὐτοῦ. Ἡ Ὀλλανδία δηλ., ἐνθα ὁ μὲν κληρονομικὸς ἑπαρχος *Γουλιέλμος* ὁ Β'. καὶ ὁ ποτε ἐπίτροπος αὐτοῦ καὶ παντοτεινὸς σύμβουλος *Ἐρυστιος* ὁ *Βρουσβίγης* ἐκλινον πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐξ ἐμπορικῶν συμφερόντων ἦσαν ἠνωμένοι μετὰ τῆς Γαλλίας, ἐβλάφθη πολὺ εἰς τὰς ἀποικίας αὐτῆς, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν διὰ τοῦ πολέμου τούτου. Ὁ δὲ Γαλλικὸς καὶ Ἰσπανικὸς στόλος ἐνίκηθη πολλάκις ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοναυάρχου *Ρόδνεῦ*, καὶ ἡ Αἰκατερίνη τῆς Ῥωσσίας κατέλιπε πάλιν τὴν συμμαχίαν τῆς οὐδετερότητος, ὅπερ ἔγεινεν αἰτία τῆς διαλύσεως αὐτῆς. Μόνον δ' ἐν Ἀμερικῇ ἦτο δυσμενὴς πρὸς τοὺς Ἀγγλους ἡ τύχη τοῦ πολέμου. Ὁ γενναῖος στρατηγὸς *Καρουαλλίς* ἐνεκλείσθη (19 Ὀκτ. 1781) ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ καὶ Ἀμερικανικοῦ στρατοῦ ἐν *Γορκτσούνῳ* τοσοῦτον στενωῶς, ὥστε ἠναγκάσθη νά παραδοθῆ μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν στρατιωτῶν. Τοῦναντίον δ' ἐτελείωσεν (1782) ἡ ΠΟΔΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΓΙΒΡΑΛΤΑΡ, ἐφ' ἧς εἶχον στραφῆ τὰ βλέμματα συμπάσης τῆς Εὐρώπης, συνεπάγουσα τὴν ἤτταν τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἀγγλίας καὶ κοσμοῦσα μὲ δόξαν αἰώνιον τὸν φρούραρχον *Ε. Λιῶτον* καὶ τὰ ἐξ Ἀνοβερανῶν τῶν πλείστων στρατεύματα αὐτοῦ.

§ 77. Ἐν τούτοις εἶχον ἔλθει εἰς τὸ ὑπουργεῖον τὰ μέχρι τοῦδε μέλη τῆς ἀντιπολιτεύσεως *Φώξις*, *Βούρκης*, *Σεριδάν*. Οὗτοι δ' ἐκλινον μᾶλλον, ἢ οἱ προκάτοχοι αὐτῶν, εἰς εἰρηνικὴν

μετὰ τῆς Ἀμερικῆς σύμβασιν ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ἀγνωμένων πολιτειῶν (Νοέμ. 1782). Ὀλίγον λοιπὸν μετὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Γιβραλτᾶρ ἤρχισαν διαπραγματεύσεις, αἵτινες ἐπήνεγκον ἔπειτα τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἐπιόντος ἔτους (1783) τὴν ΕΙΡΗΝΗΝ τῆς ΒΕΡΣΑΛΛΙΑΣ. Ἐν ταύτῃ δ' ἀνεγνωρίσθη μὲν ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἀρκτῶν Ἀμερικανικῶν κρατῶν, ἐξωμαλίσθησαν δὲ αἱ ἀμοιβαῖαι ἀξιώσεις τῶν ἐπιλοίπων πρὸς ἀλλήλας πολεμουσῶν δυνάμεων, διὰ τῆς παραχωρήσεως ἢ ἀποδόσεως τῶν κυριευθεισῶν πόλεων καὶ νήσων. Τὴν δὲ μεγίστην ζημίαν υπέστη ἡ Ὀλλανδία. Ὁ ἀτυχὴς πόλεμος εἶχεν ἀνοίξει εἰς τὴν θαλάσσιον αὐτῆς δύναμιν καὶ τὸ ἐμπόριον πληγᾶς, ἐκ τῶν ὁποίων οὐδέποτε πλέον ἀνέλαθεν. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἀθεραπεύτων ζημιῶν, ἃς υπέστησαν αἱ εἰς τὰς Ἀνατολικὰς καὶ Δυτικὰς Ἰνδίας ἐμπορικαὶ ἀποικίαι, ἐσμικρύνθησαν προσέτι πολὺ καὶ ἐν ταῖς Ἀνατολικαῖς Ἰνδαίαις αἱ Ὀλλανδικαὶ κατακτήσεις. Ἐκτοτε δ' ἡ Ὀλλανδία ἠνώθη σφικτότερα μετὰ τῆς Γαλλίας· ἀλλ' ὁ λαὸς διεγειρόμενος ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος, αἵτινες διεδόθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ Ἀμερικανικοῦ πολέμου, ἐδήλωσε τὴν πρὸς τὴν Ἀγγλόφροναν κυβέρνησιν ἀγανάκτησίν του, ἐπαναστάς κατ' αὐτῆς. Ὁ δούξ τῆς Βρουσβίγης Ἐρנסτιος ἠναγκάσθη νὰ καταλίπη τὴν χώραν (1784), ὁ κληρονομικὸς ἑπαρχος καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἠπειλήθησαν, καὶ εἰς τινὰς πόλεις ἐφάνησαν ἀποστασίαι, ὀπλισθέντος τοῦ λαοῦ (1785). Ἀλλ' ἀνησυχῆσας διὰ τὴν ἐπαυξανομένην ἀποστασίαν, διέταξεν ἐπὶ τέλους Φριδερίκος Γουλιέλμος ὁ Β' τῆς Πρωσίας, ἀδελφὸς τοῦ κατὰ κληρονομίαν ἐπάρχου, νὰ εἰσβάλωσι στρατεύματα εἰς τὴν Ὀλλανδίαν. Ταῦτα δὲ ταχέως ἔθηκαν τέρμα εἰς τὴν ἐπαναστάσιν ἀποκαταστήσαντα πάλιν τὴν τάξιν (1787).

Σημ. Μόνη ἡ Ἀμερικὴ ἠεῖπλε μετὰ κέρδους ἐκ τοῦ πολέμου. Μετὰ πολυεπεῖς περὶ πολιτείας ἀγῶνας συνεφώνησαν ἐπὶ τέλους (1788) τὰ ἀγνωμένα κράτη, ὥστε ἡ ἀνωτάτη κυβέρνησις τῆς συμμαχίας νὰ συνίσταται ἐκ τῆς ΣΥΝΟΔΟΥ καὶ ἐνὸς προέδρου, ἐκλεγομένου ἐκ νέου πᾶν τέταρτον ἔτος. Ἡ σύνοδος διακρίνεται εἰς τὴν Γερουσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν στέλλει πᾶν κράτος δύο ἀπεσταλμένους, καὶ εἰς τοὺς ἀντι-

πρὸς ὅλους, οἵτινες ἐκλέγονται πᾶν δεύτερον ἔτος ὑφ' ἀπάντων τῶν πολιτῶν τοῦ δημοκρατικοῦ ἐν Ὁμοσπονδία κράτους ἐλευθέρως καὶ μὴ λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς περιουσίας Ἡ δὲ δικαστικὴ ἐξουσία εἶναι εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῆς Ὁμοσπονδίας καὶ τῶν δικαστηρίων τῶν νομῶν μετὰ ἐνόρκων. Πᾶν δὲ κράτος χωριστὰ ἔχει πάλιν ἐλευθέραν αὐτεξάρτητον κυβέρνησιν πρὸς διοικῆσιν τῶν ἐσωτερικῶν αὐτοῦ πραγμάτων, μετὰ συμβουλίου τῆς χώρας, καὶ πανταχοῦ βασιλεύει θρησκευτικὴ ἐλευθερία ἄνευ ἐκκλησίας τοῦ κράτους. Ἡ σύνοδος ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς νομοθεσίας, φορολογίας, τοῦ ὀρίξειν τὰ τῶν δασμῶν καὶ τῆς ἐμπορίας, τοῦ κηρύττειν πόλεμον, συνομολογεῖν εἰρήνην κτλ. Ὁ δὲ πρόεδρος εἶναι ἀριστράτηγος τῆς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεως, καὶ διορίζει πάντας τοὺς ὑπαλλήλους. Ὄκτῳ ἔτη περιεβλήθη ὁ εὐκλεῆς Οὐάσιγκτων τὸ ἔντιμον τοῦτο ἀξίωμα. Ὁ δὲ Φραγκλῖνος ἀπέθανε τὸ 1790 84ετῆς γέρον, θρηνούμενος παρ' ὄλων ὑπῆρξε δὲ πολιτικὸς ἀνὴρ συνετὸς μὲν καὶ πρακτικὸς, ἀλλ' ἄνευ τινὸς ιδεώδους.

2. Οἱ μερισμοὶ τῆς Πολωνίας καὶ οἱ πρὸς τὴν Τουρκίαν πόλεμοι τῆς Ῥωσσίας.

§ 78. Ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου τὸ Πολωνικὸν κράτος ὑπῆρχεν οἰκοδομῇ σαθρὰ, διασωζόμενον μᾶλλον ἔνεκα τῆς διχονοίας καὶ ζηλοτυπίας τῶν γειτόνων κρατῶν, ἢ ἔνεκα ἰδίας δυνάμεως. Ἡ αἰρετὴ πολιτεία ἦτον ἡ δυστυχία τῆς χώρας· πᾶσα θρόνου ἐρήμωσις ἐγένετο παραίτιος σφοδροτάτων ἐκλογικῶν ἀγώνων, δι' ὧν τὸ ἔθνος διεσπᾶτο εἰς κόμματα, ἐπεκράτει δωροδοκία καὶ διαφθορά, καὶ οἱ εὐγενεῖς ἀπέκτησαν τοιαῦτα προνόμια, ὥστε ἦτον ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ μετ' αὐτῶν τακτικὸν πολίτευμα. Ἐὐστέρημα ἦτον ἀσθενές· ἡ δὲ συνέλευσις τοῦ κράτους, ἥτις ἔθετε τοὺς νόμους «τῆς Πολωνικῆς δημοκρατίας» κατήντησε παροιμιώδης ἔνεκα τῶν ἐμπαθῶν κομματικῶν ἀγώνων, οἵτινες καθίστων ἀνωφελῆ πᾶσαν διάσκεψιν· πᾶσα δ' ἡ ἐξουσία εὐρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐνόπλων ὁμοσπονδιῶν (confédérations). Κράτος, ἔνθα ὁ εὐγενὴς μόνον ἀπελάμβανεν ἐλευθερίαν καὶ εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ ὀπλιζέσθαι, καὶ πεποιοῦς εἰς τὸ ξίφος αὐτοῦ περιεφρόνει τοὺς νόμους, ὅπου οἱ δουλοπάροικοι χωρικοὶ διετηροῦντο εἰς κατάστασιν δουλείας καὶ εἰς ἀκατατόνητον ἀμβλύνοιαν καὶ ἀμάθειαν, ἔνθα

βυραροὶ καὶ αἰσχροκερδεῖς Ἰουδαῖοι ἤσκουον τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἅτινα εἰς ἄλλας χώρας ἦσαν ἰδιοκτησία μορφωμένης πολιτῶν τάξεως, ἐμελλε φυσικῶς νὰ διεγείρῃ τὴν πλεονεξίαν τῶν ὑπὸ κατακτητικοῦ πόθου διακαιομένων γειτόνων.— Ἀποθανόντος δὲ Αὐγούστου τοῦ Γ'. (1763), περιέπεσε πάλιν τὸ Πολωνικὸν κράτος εἰς τὰς ἀρχαίας ἐκλογικὰς θυέλλας, μέγας οὖν τέλος ἐξελέγη βασιλεὺς εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Βόλα ὑπὸ τὸν κόβτον τῆς Ῥωσικῆς μαχαίρας ὁ ΣΤΑΝΙΣΛΑΟΣ ΠΟΝΙΑΤΟΒΣΚΗΣ (4 Σεπτ. 1764—1795), πρόφην ἠγαπημένος τῆς αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης Β'. Ὁ Πονιατόβσκης ἦτο εἰδήμων καὶ ποσοτάτης τῆς φιλολογίας καὶ καλλιτεχνίας, καὶ ἀξιαγάπητος μὲν καὶ λεπτῶς πεπαιδευμένος ἐδιώτης, ἀλλ' ἄνευ ἰσχύος χαρακτῆρος καὶ δυνάμεως θελήσεως. Ἀσθενὴς δὲ καὶ ἀνίσχυρος ὢν, ἤτο παίγνιον εἰς τὰς χεῖρας τῶν δυνατῶν. Ὁ ἐν Βαρσοβία ἀπεσταλμένος τῆς Ῥωσσίας ἔσχυε πλείωτερον αὐτοῦ, καὶ ὅπως μὴ ἐγερθῆ ποτὲ ἡ Πολωνία ἐκ τῆς ἀτάκτου ταύτης καὶ καχεκτικῆς καταστάσεως, εἶχον ἀποφασίσει ἡ Ῥωσσία καὶ Πρωσσία νὰ διατηρήσωσιν ἀμετάβλητον τὴν παλαιὰν πολιτείαν.

§ 79. Τότε δὲ συνέβη νὰ παρουσιασθῶσιν εἰς τὴν Συνέλευσιν τοῦ κράτους, παρακαλοῦντες τὴν εἰς αὐτοὺς ἐκ νέου παραχώρησιν τῶν παρὰ τῶν Ἰησοῦιτῶν ἀρπαγέντων ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων οἱ ἐν Πολωνίᾳ ΔΙΑΦΩΝΟΥΝΤΕΣ, εἰς τοὺς ὁποίους κατελέγοντο οὐ μόνον οἱ διαμαρτυρόμενοι καὶ Σουκιανοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ ὁμολογηταὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἡ αἴτησις αὐτῶν ἀπερρίφθη εἰς τὴν συνέλευσιν ὑπὸ τῶν καθολικῶν εὐγενῶν κατὰ παρόρμησιν τοῦ κλήρου, ἂν καὶ ὑπεστηρίχθη παρὰ τῆς Ῥωσσίας, Πρωσσίας καὶ τῶν πλείστων προτεσταντικῶν κυβερνήσεων. Νῦν δὲ συνέδεσαν οἱ διαφωνοῦντες, ἐνωθέντες μετὰ τῶν «δυσαρεστημένων», τὴν γενικὴν συμμαχίαν τοῦ Ραδῶμ, ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν τοὺς Ῥώσους, καὶ ἠνάγκασαν τὴν συνέλευσιν τοῦ κράτους νὰ ἀπονείμῃ εἰς αὐτοὺς ἐλευθέραν ἄσκησιν τῆς θρησκείας, πρόσδοδον εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς πρότερον κατεχο-

μένας ἐκκλησίας (23 Ἰουλ. 1767). Περικυκλωθέντες δὲ ὑπὸ τῶν Ῥωσικῶν στρατευμάτων, ὑπέγραψαν οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν ἐπαρχιῶν ὑπὸ τὴν εἰκόνα τῆς αὐτοκρατείας τὸ καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην μετὰ χαρᾶς γενόμενον δεκτὸν δόγμα τῆς ἀνεξίθρησκείας, τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀδυναμίας τῆς Πολωνίας. Καὶ ὅπως ἡ ἀδυναμία αὕτη μείνῃ διαρκῆς, ἐπετεύχθη τὸ θέσπισμα, ὅτι ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Ῥωσσίας δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ καμμία μεταβολὴ εἰς τὸ ὑπάρχον πολίτευμα. Τὰ συμβάντα ταῦτα ἐπλήρωσαν τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα τῶν φιλοπατρίδων Πολωνῶν, καὶ ἀφύπνισαν τὸ θρησκευτικὸν μῖσος τῶν ζηλωτῶν τῆς καθολικῆς πίστεως. Συνεδέθη λοιπὸν ἡ ἀντισυμμαχία τοῦ Βαρίου (28 Φεβρ. 1768), ἥτις ἤθελε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Πολωνίαν ἀπὸ τῆς Ῥωσικῆς ἀρχῆς, καὶ νὰ ἀρπάσῃ πάλιν ἐκ τῶν διαφωνούντων τὰ ἀπονεμηθέντα δικαιώματα. Ἡ Γαλλία ἐβόηθει αὐτοὺς διὰ χρημάτων καὶ ἀξιοματικῶν. Νῦν δ' ἠγέρθη λυσσῶδης πόλεμος μετὰ τῶν δύο συμμαχιῶν. Ἄλλ' ἐνίκησαν οἱ Ῥωσικοὶ στρατοὶ, οἵτινες εἶχον ἀπομείνει εἰς τὴν χώραν, ὅπως προστατεύσωσι τὴν συνέλευσιν τοῦ κράτους καὶ τοὺς διαφωνοῦντας. Ἰξέπολιορκήθησαν δὲ τὸ Βάριον καὶ ἡ Κρακοβία, τὰ κυριώτερα φρούρια τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν εἰς τὴν Τουρκικὴν ἐπικράτειαν. Ἄλλ' οἱ Ῥῶσοι κατεδίωξαν αὐτοὺς καὶ πέραν τῶν συνόρων, καὶ δὲν ἀπέστησαν καὶ ἐπὶ τοῦ ξένου ἐδάφους τοῦ φόνου, τῶν πυρπολήσεων καὶ τῆς λεηλασίας.

§ 80. Ἡ προσβολὴ αὕτη τῆς ἐπικρατείας παρεκίνησε τὴν ὑπὸ Γάλλων ἀπεσταλμένων ἐρεθιζομένην Πύλην νὰ κηρύξῃ πόλεμον πρὸς τὴν Ῥωσσίαν μετὰ δὲ τοῦτο ἐξαισθῆς ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1768—74) συνετάραξε τρομερώτατα τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ῥωμαντζῶφ ἐκυρίευσε μετὰ δύο αἰματηρὰς συμπλοκὰς τὴν Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν, καὶ ἡ φρικώδης ἐκπολιορκησις τοῦ Βενδερίου ἐξέπληξε τὴν Εὐρώπην (1770), ἠρημόθη ἀπανθρωπότατα ἡ Πελοπόννησος, ὅπου οἱ Ἕλληνες εἶχον ἐγερθῆ κατὰ τῆς ἀρχῆς τῶν Τούρκων, πεποιθότες εἰς τὴν Ῥωσικὴν

βοήθειαν, καὶ τὸ πῦρ μετὰ τοῦ ξίφους κατέστρεψαν τοσοῦτον ἀσπλάγχχνως, ὥστε τόποι ὀλόκληροι ἐσκαπάσθησαν ὑπὸ ἐρείπιων καὶ σωρῶν πτωμάτων· καὶ εἰς τὸν λιμένα τοῦ *Τσεσμέ*, ἀντικρῦ τῆς νήσου *Χίου*, ἐπυρπολήθη σύμπας ὁ *Τουρκικὸς στόλος* (16 Ἰουλ.), ἐξ οὗ ἐν *Σμύρνῃ* ἐσείσθη ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα ἀνεκινήθη ὡς ὑπὸ θυέλλης. Συγχρόνως δ' ἐπῆλθε κατὰ τῆς *Μόσχας* καὶ τῶν περὶ αὐτὴν λοιμὸς καταστρεπτικώτατος (1771), καὶ ἐν *Πολωνίᾳ* ἐξηκολούθησεν ὁ ἐμπαθὲς ἐμφύλιος πόλεμος μετ' ἐπιτεινομένης λύσεως. Ὡς ἐκ θαύματος δὲ μόνον διέφυγεν ὁ *Πονιατόβσκις* τὰς χεῖρας συνωμοτῶν τινῶν, αἵτινες ἤθελον νὰ ἀπαγάγωσιν αὐτὸν ἐκ τῆς *Βερσοβίας*. Ἀπανταχοῦ δ' ἀπῆλθον τὸ βλέμμα αἰμοδοφεῖς στέππας, πυρπολημένους τόπους καὶ θρηνοῦντας λαούς. Ἡ δ' ἀσθένεια καὶ ὁ διασπασμὸς τῆς *Πολωνίας* ἐπειράζεν εἰς μερισμὸν. Μετὰ τινα λοιπὸν προφορικὴν συναμιλίαν τοῦ *Φριδερίκου Β'* μετὰ τοῦ *Ἰωσήφ Β'* (διότι ἡ δίκαια φρονούσα *Μαρία Θηρεσία* ἐδείχθη ἀπρόθυμος εἰς τὸ σχέδιον) καὶ τινα ἐπίσκεψιν τοῦ πρίγκιπος τῆς *Πρωσσίας* *Ἐρρίκου* ἐν *Πετροπόλει*, διωμολογήθη μεταξὺ *Ῥωσσίας*, *Πρωσσίας* καὶ *Αὐστρίας*, **ΣΥΝΘΗΚΗ ΜΕΡΙΣΜΟΥ** (5 Αὐγ. 1772), καθ' ἣν ἕκαστον τῶν τριῶν τούτων κρατῶν ἐσφετερίσθη τὸ εἰς τὴν ἐπικράτειάν του συνῶρον τμήμα γῆς. Μάτην ἀντέστη ἡ συνέλευσις τοῦ κράτους θαρραλέως καὶ σταθερῶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τούτου, καὶ ἀπέδειξεν ὅτι τὰ λεγόμενα δικαιώματα καὶ αἱ ἀναφερόμεναι ἀξιώσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἔδιδον ἰσχὺν αἱ δυνάμεις, εἶχον ἤδη καταργηθῆ ἐκ πολλοῦ χρόνου διὰ συνθηκῶν, παραχωρήσεων καὶ εἰρηνικῶν διωμολογήσεων· μάτην διεμαρτυρήθη ἐπισήμως ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων κατὰ τῆς ταιαύτης καταχρήσεως τοῦ δικαιώματος τοῦ ἰσχυροτέρου, καὶ κατὰ διαταγῆς ἀνατρεπούσης πίστιν καὶ ἐμπιστοσύνην—περικυκλωθεῖσα ὑπὸ *Ῥωσικῶν ὀπλῶν* καὶ ἀπειληθεῖσα, ὑπεχώρησεν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν βίαν, καὶ συγκατατέθη εἰς τὴν παραχώρησιν τῶν χωρῶν. Οὕτω δὲ περιῆλθεν ἡ *Πολωνικὴ Πρωσσία* μετὰ τοῦ νομοῦ τοῦ *Νέτσου* καὶ τῶν παρὰ τὸν *Βιτσούλαν* εὐφώρων πεδιάδων (*Ἐλδύγγης*, *Μαριεμ*

Εούργου, Κουλιμπας και ἄλλων τ.) εἰς τὴν Πρωσσίαν, ἢ Γαλι-
κία μετὰ τῶν πλουσίων μεταλλείων τοῦ Βειλλικία εἰς τὴν
Αὐστρίαν, καὶ αἱ παρὰ τὸν Δύναν καὶ Δάναπριν χῶραι εἰς τὴν
Ῥωσσίαν. Ἡ δὲ σύστασις ἀειχροῦσιου συνεδρίου, διατελοῦν-
τος ὅλως ὑπὸ τὴν δυνάμιν τῆς Ῥωσσίας, ἀφῆρσεν ἀπὸ τοῦ
Βασιλέως καὶ τὸ τελευταῖον λείψανον τῆς κυριαρχικῆς δυνά-
μεως. Ἐκτοτε δὲ ὁ ἐν Βαρσοβία Ῥώσσοσ ἀπεσταλμένος ἦτον
ὁ καθ' αὐτὸ ἄρχων τῆς Πολωνικῆς δημοκρατίας. — Ὀλίγον δὲ
μετὰ ταῦτα ἔλαβεν ἡ Ῥωσσία παρὰ τῆς Πύλης διὰ τῆς ἐν
Κουτσουκ Καϊναρτζέ εἰρήνης (21 Ἰουλ. 1774) ἐλευθέρου
τοῦ Ἑλλησπόντου πλοῦν καὶ προστατευτικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ
τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας, ἅμα δὲ ἐπὶ τῆς χερσονήσου
Κριμαίας.

§ 81. Ἀλλὰ τῆς Ῥωσσίας ὁ κατακτητικὸς πόθος δὲν εἶχε
κορεσθῆ διὰ τούτων. Μετὰ τινα ἔτη (1783) ὁ Χὰν τῶν Ταρ-
τάρων ἠναγκάσθη νὰ ἀποθέσῃ τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ· κατόπιν δ' ὁ
Ποτεμκίνοσ ἐκυρίευσεν τὴν Κριμαίαν μετὰ τρομερὰν λεηλασίαν,
καὶ ἠνωσεν αὐτὴν μετὰ τῶν λοιπῶν παρὰ τὴν Μαύρην Θάλασ-
σαν χωρῶν εἰς μίαν ἐπικράτειαν, ἣτις ὠνομάσθη ὡς τὸ πάλαι
Ταιρίς. Εἰς δὲ τὰ ἔρημα ἀνθρώπων χέρσα πεδία ἐκάλεσαν ἀ-
ποίκους ἐκ τῆς Γερμανίας, ἐκτίσθησαν αἱ ἐμπορικαὶ πόλεις
Χερσῶν καὶ Ὀδυσσός, καὶ ἐξωτερικὸς τις πρὸς τὸ φαινόμε-
νον πολιτισμὸσ ἐξηπάτησεν τὸν κόσμον. Ἀλλ' ἡ εὐπορία καὶ
εὐδαιμονία τῶν κατοίκων ἐξέλιπε μετὰ τῆς ἐλευθερίας· αἱ ποτὲ
ἀκμαζούσαι σκηνητικαὶ πόλεις ἔγειναν κατοικίαι Γσιγγάνων,
καὶ αἱ λίθινοι οἰκίαι καὶ τὰ ἀνάκτορα κατέπεσαν εἰς ἐρείπια.
Ἐν τούτοις ἡ ἀπειλητικὴ προσέγγισις τῆς Ῥωσσίας κατέστησεν
τὴν Τουρκίαν περίφοβον· ὅθεν δὲν παρήλθε πολὺσ καιροὺσ, καὶ
δεύτεροσ ἐξήχθη τρομερὸσ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν μεταξὺ Ῥώ-
σων καὶ Τούρκων πόλεμοσ (1787—92). Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰω-
σήφ προσετέθη εἰς τοὺσ πρώτοσ, ὅπωσ λάβῃ μέρος εἰς τὰσ
κατακτήσεισ. Καὶ τὴν φορὰν δὲ ταύτην συνώδευσεν ἡ νίκη
τοὺσ Ῥωσσικοὺσ στρατοὺσ καὶ τοὺσ φοβεροὺσ αὐτῆσ στρατη-
γούσ. Ἐν μέσφ τοῦ χειμῶνοσ ἐκυρίευσεν δι' ἐφόδου ὁ Ποτεμκ

κίνος τὸ ὄχυρόν *Ὀκτσακὼφ* (17 Δεκεμ. 1788), ἀφοῦ ἐγέμισε τὰς τάφρους μὲ αἷμα καὶ πτώματα, καὶ ὁ ἀνδρείος *Σουβαρόφ* ἐκυρίευσεν ὑφ' ὅμοια βδελυροργήματα τὸ φρούριον *Ἰσμαήλιον* (22 Δεκ. 1790). Ἦτον ἤδη λοιπὸν ἀνοικτὸς εἰς τοὺς Ῥώσους ὁ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν δρόμος, καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ δευτέρου ἐγγόνου τῆς Αἰκατερίνης, α *Κωνσταντίκου*, ἐσυμπέραινον τὸν μυστικὸν σκοπὸν τῆς αὐτοκρατείας, τοῦ νὰ ἐγκαταστήσῃ χριστιανὸν ἡγεμόνα εἰς τὴν Βυζαντινὴν πρωτεύουσαν. Ἡ πρὸς μεγέθυνσιν ὅμως αὕτη ἐπιθυμία τῆς Ῥωσσίας κατέστησε περίφοβὰ τὰ λοιπὰ κράτη. Ἡ *Ἀγγλία* καὶ *Πρωσσία* ἔλαβον θέσιν ἀπειλητικὴν, Γουσταῦος ὁ Γ'. τῆς *Σουηθίας* ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Ῥώσους κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ ἡ Πολωνία ἐνόμισεν ὅτι ἔφθασεν ἡ εὐνοϊκὴ στιγμή, τοῦ νὰ ἀποσπαθῇ ἀπὸ τῆς κυριαρχικῆς δυνάμεως τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἀγωνιζομένη νὰ ἀποκτήσῃ πάλιν πολιτικὴν αὐτονομίαν. Συμμαχήσαντες λοιπὸν μετὰ τῆς Πρωσσίας διέλυσαν οἱ Πολωνοὶ τὸ ἀειχρόνιον συνέδριον, μετέβαλον τὴν αἰρετὴν αὐτῶν πολιτείαν εἰς κληρονομικὴν βασιλείαν, ψηφίσαντες (3 Μαΐου 1791) *συνταγματικὸν πολίτευμα* μετὰ δύο βουλῶν καὶ ἀκριβοῦς χωρισμοῦ τῶν τριῶν ἐξουσιῶν, τῆς ἐκτελεστικῆς δηλ., νομοθετικῆς καὶ δικαστικῆς.

§ 82. Τὸ πρὸς τὴν ἐποχὴν ἀνάλογον τοῦτο πολίτευμα, ἔργον ἀνδρῶν φιλοπατρίδων, ἐπεδοκιμάσθη μετ' εὐαρσεκείας παρ' ἀπάσης τῆς Εὐρώπης. Ὁ βασιλεὺς ὤρκισθη εἰς αὐτό· ὁ Φριδερῖκος Γουλλιέλμος Β'. συνεχάρη τοὺς Πολωνοὺς ἐπὶ τούτῳ· καὶ αὕτη δὲ μάλιστα ἡ Αἰκατερίνη ἔκρυψε τὴν ὀργὴν αὐτῆς. Νέον δὲ φρόνημα ἐφαίνετο ὅτι ἐπέπνεεν εἰς τὸ ἔθνος. Ἀλλὰ τὰ κομματικὰ καὶ ἰδιοτέλεια κατέσπρεψαν τὸ χρηστὸν τοῦτο ἔργον. Πολλοὶ μεγιστᾶνες ἦταν δυσαρσστημένοι μὲ τὴν μεταβολήν· ἐσχηματίσθη λοιπὸν κόμμα πρὸς διατήρησιν τῆς Πολωνικῆς ἀελευθερίας, ὡς ἀνόμεζον ἐν τῇ τυφλώσει αὐτῶν τὸ παλαιὸν πολίτευμα, καὶ ἐκάλεσαν εἰς προστασίαν τὴν αὐτοκράτειραν. Αὕτη δὲ περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους εἶχε συνομιλοῦν μετὰ τῆς Πύλης τὴν εἰρήνην τοῦ *Ἰασσίου*, καὶ ἔδρα-

ξε νῦν μετὰ χαρᾶς τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ διατάξῃ τοὺς στρατοὺς αὐτῆς νὰ ὀρμήσωσι πρὸς τὰ σύνορα (Ἰαν. 1792). Πεποιθὼς δ' εἰς τὴν βοήθειαν ταύτην συνωμολόγησε τὸ βῶσσοφρον κόμμα τὴν *συμμαχίαν τοῦ Ταργοβικτοῦ* πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς παλαιᾶς αἰρετῆς πολιτείας (14 Μαΐου 1792). Μετ' ὀλίγον δὲ Ῥωσικὴ στρατιωτικῶν δυνάμεις εὕρισκετο εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πολωνίας. Μάτην ἐκάλεσαν οἱ φιλοπάτριδες εἰς βοήθειαν αὐτῶν τοὺς Πρώσους· ἐν Βερολίνῳ διελογίσθησαν νῦν κατ' ἄλλων τρόπον ἐπρότιμῃσαν δηλ. τὴν μετὰ τῆς Ῥωσίας *συμμαχίαν τῆς φιλίας τῆς Πολωνίας*, τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσῳ εἰς τὸ νέον πολίτευμα παρετήρησαν μίμησιν τῶν νέων Γαλλικῶν ἰδεῶν καὶ πολιτικῶν σχημάτων. Ἐν τούτοις οἱ Πολωνοὶ δὲν ἀπηλπίσθησαν εἰς τὸ δίκαιον αὐτῶν. Ὁ Κοσκιούσκος, ἀνδρεῖος πολεμικὸς ἦρωσ, ἀγωνισθεὶς ἄλλοτε ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐν Ἀμερικῇ ὑπὸ τὸν Οὐασιγγτωνά, ἔγεινεν ἀρχηγὸς τῶν φιλοπατριδῶν καὶ ἀντέστη ἐν *Λουβιέγκῳ* (17 Ἰουλίου 1792) πρὸς τὴν ὑπερτέραν δυνάμιν τῶν Ῥώσων. Ἀλλὰ τὰ κομματικά, ἡ διχόνοια, προδοσία καὶ ἀβουλία, ἐμπόδιζον πᾶσαν ἐπιχείρησιν, καὶ ἐκολόβονον τὰς δυνάμεις. Ὁ δὲ μέχρι τοῦδε ἐνθουσιώδης ὁπαδὸς τοῦ νέου πολιτεύματος βασιλεὺς περιέπεσε μετ' ὀλίγον εἰς τὴν παλαιὰν ἀβεβαιότητα αὐτοῦ καὶ δειλίαν, καὶ κατεπλάγη τοσοῦτον ὑπὸ τινος ἀπειλητικῆς ἐπιστολῆς τῆς αὐτοκρατορίας, ὥστε προσεχώρησεν εἰς τὸν δεσμὸν τοῦ Ταργοβικτοῦ, καὶ κατέλιπε πᾶσαν περαιτέρω πρὸς τοὺς Ῥώσους ἐχθροπραξίαν. Τρίζοντες τοὺς ὁδόντας κατέθηκαν οἱ ἀνδρεῖοι πολεμισταὶ τὸ ξίφος, καὶ κατέλιπον τὴν πατρίδα, διὰ νὰ ἀποφύγῃσι τὰ σκώματα τῶν ἐχθρῶν. Τὸ δὲ ἀειχρῶνιον συνέδριον καὶ ἡ παλαιὰ αἰρετὴ πολιτεία ἀπεκατεστάθησαν ἐκ νέου (1793).—Ἀλλὰ νέα βίαιος πράξις ἐπηκολούθησε τὴν νίκην. Τὸν Ἀπρίλιον ἐκήρυξαν οἱ Πρώσοι καὶ ἡ Ῥωσία, ὅτι ἔβλεπέ τις ἑαυτὸν ἠναγκασμένον, νὰ ἐγκλείσῃ τὴν Πολωνίαν εἰς στενώτερα ὅρια, ὅπως πνίξῃ τὴν σκοτοδινίαν τῆς ἐλευθερίας, ἥτις εἶχεν εἰσδύσει ἀπὸ τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Πολωνικὴν δημοκρατίαν, καὶ προφυλάξῃ τὰ γείτονα κράτη ἀπὸ

παντός μιάσματος τῶν ὀχλοκρατικῶν δοξασιῶν. Μάτην ἀντέστη ἡ ἐν Γρόδνῳ συναθροισθεῖσα συνέλευσις τοῦ κράτους εἰς νέαν περί μερισμοῦ συνθήκην. Ὅτε Ἑρσσοικὰ στρατεύματα περιεστοίχισαν τὸ οἶκημα τῆς συνεδριάσεως (22 Ἰουλ. καὶ 14 Ὀκτ. 1792), οἱ δὲ τολμηρότατοι ῥήτορες ἀπήχθησαν διὰ τῆς βίας, ἔπαυσε κατὰ μικρὸν πᾶσα ἀντιλογία. Οὕτως ἐπηκολούθησεν ὁ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΕΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΑΣ, δι' οὗ ἡ μὲν Ἑρσσοία ἔλαβε τὰς πρὸς ἀνατολὰς σπουδαιοτάτας χώρας (Λιθουανίαν, Μικρὰν Πολωνίαν, Βολλυνίαν, Ποδολίαν, Οὐκρανίαν), ἡ δὲ Πρωσσία προσέθηκεν εἰς τὸ κράτος αὐτῆς τὴν Μεγάλην Πολωνίαν μετὰ τοῦ Δαρτσίγου καὶ Θόργου. Ἡ δὲ Πολωνικὴ δημοκρατία μόλις διετήρησε τὸ τρίτον τῆς ποτὲ ἐπικρατείας αὐτῆς. Κατανικηθείσης δὲ νέας ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ Σουβάροφ, καθ' ἣν ἠγωνίσθη μάτην ὁ Κοσκιούσκος, ἐκήρυξαν αἱ τρεῖς δυνάμεις (Ἰαν. 1795), ὅτι εἶχον ἀποφασίσει νὰ μοιράσωσιν ὅλην τὴν Πολωνικὴν δημοκρατίαν ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν εἰρήνην καὶ ἕνεκα τῆς εὐδαιμονίας τῶν ὑπηκόων αὐτῶν. Ἐπομένως ἔλαβον ἡ μὲν Αὐστρία τὰ νότια μετὰ τῆς Κρακοβίας· ἡ δὲ Πρωσσία τὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ Οὐίστοῦλα χώραν μετὰ τῆς πρωτευούσης Βαρσοβίας· καὶ ἡ Ἑρσσοία ἐσφετερίσθη πᾶσαν τὴν λοιπὴν ὡς «μέρος τοῦ λέοντος αὐτῆς». Οὕτως ἐξέλιπεν ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν αὐτονόμων κρατῶν ἡ ποτὲ ἔνδοξος καὶ ἰσχυρὰ Πολωνία, θυσία ἀδυναμίας, ἧς ἔνοχος ὑπῆρξεν αὐτὴ, καὶ ξένης βίας καταφρονητικῆς τοῦ δικαίου.

3. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς. Ναπολέων Βοναπάρτης.

§ 83. Τὰ μεγάλα χρέη, τὰ ὅποια εἶχεν ἀφήσει Λουδοβίκος ὁ ΙΔ'. νυξήθησαν πολὺ πλείωτερον ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΕ'. (1715—1774), ἐφ' οὗ τὸ κράτος περιῆλθεν εἰς τοιαύτην ἀπορίαν χρημάτων καὶ δυστυχίαν, ὥστε αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐμπορεύετο τοὺς δημητριακοὺς καρποὺς καὶ τὴν τροφὴν τῶν ὑπηκόων του. Ὁ δὲ μετ' αὐτὸν Λουδοβίκος

ὁ ΙΣΤ'. ἦτο μὲν βασιλεὺς ἀγαθός, καὶ κατεγίνετο νὰ θερα-
πεύσῃ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιέλθει
ἡ Γαλλία, ἀλλ' ἔστερεῖτο συμβούλων ἐμπείρων καὶ συνετῶν.
Ὅθεν τὰ χρέη τῆς βασιλείας ἐπολλαπλασιάσθησαν, καὶ οἱ
φόροι ἔγειναν μᾶλλον ἐπαισθητοί· ὁ δὲ βασιλεὺς, ὅπως βοη-
θήσῃ ἑαυτὸν καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ, συνεκάλεσε τὸ 1788
ἐθνικὴν συνέλευσιν.

§ 84. Λαβῶν δ' οὕτως ὁ λαὸς τὴν ἄδειαν νὰ συμμετάσχη
τῶν βουλῶν καὶ τῶν πολιτικῶν συζητήσεων ἐλευθέρως, κατε-
λήφθη ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ μεγάλου, καὶ ἀπήτησε νὰ συμπερι-
ληφθῶσιν εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων οἱ κληρικοὶ καὶ εὐγε-
νεῖς. Οὗτοι δὲ πάλιν φοβηθέντες, προσεποιήθησαν μὲν ὅτι συγ-
κατατίθενται νὰ πληρώσωσι, κρυφίως ὅμως ἠρέβιζον τὸ πλῆθος
εἰς ἀτάκτους καὶ ὑπερβολικὰς ἀπαιτήσεις, καὶ ἔπειτα παρί-
στανον εἰς τὸν βασιλέα τὸν λαὸν στασιώδη καὶ φιλοτάραχον.
Ὁ δὲ Λουδοβίκος φοβηθεὶς ἔφερεν εἰς Παρισίους ξένα στρατεύ-
ματα, καὶ ἀπέδιωξε τὸν παρὰ τοῦ λαοῦ λατρουύμενον *Νέκκερ*
(1789). Ἀλλὰ τότε οἱ πολῖται ὠπλίσθησαν, καὶ εἰς τὴν ἀκα-
τάσχετον αὐτῶν ὀρμὴν ἐκυρίευσαν (14 Ἰουλ.) τὴν *Βαστίλλη*
(εἰρκτικὴν μεγάλην ἐν Παρισίοις γέμουσαν πολιτικῶν ὑποδίκων).
Καὶ οἱ μὲν εὐγενεῖς καὶ ὁ κληρὸς ἔφυγον, ὁ δὲ βασιλεὺς συλ-
ληφθεὶς εἰς τὴν *Βερσαλλίαν* (ὅπου ἦτο τὸ βασιλικὸν παλά-
τιον), ἐφέρθη εἰς τοὺς Παρισίους μετὰ τῆς οἰκογενείας του.
Ἐν ᾧ δ' οἱ μεταναστεύσαντες εὐγενεῖς παρεκίνουν τὴν Αὐ-
στρίαν εἰς πόλεμον, ὁ βασιλεὺς ἐδοκίμασε καὶ πάλιν νὰ φύγῃ
ἀγνώριστος· ἀνεκαλύφθη ὅμως καὶ ἀπήχθη εἰς δεσποτικὸν
ἀσφαλέστερον. Ὀλίγον δὲ μετὰ τοῦτο κατηργήθη τὸ βασιλι-
κὸν ἀξίωμα, ἡ Γαλλία ἀνεκνήχθη δημοκρατία τὸ 1792 (21
Σεπτ.), καὶ ὁ βασιλεὺς ἐθανατώθη ὡς προδότης τῆς πατρίδος
διὰ τῆς λιμητόμου (21 Ἰανουαρ. 1783). Ὁμοίαν δὲ τύχην
ἔλαβε καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, *Μαρία Ἀντωνέττα*, θυγάτηρ τῆς
Μιρκίς Ὁρσείας (1793 καὶ 1794).

§ 85. Ἐν τούτοις δὲ σύμπτῃσι τῆς Εὐρώπης αἱ δυνάμεις
συνεμάχησαν κατὰ τῆς ἀπειλοῦσας νὰ ἀνοστατώσῃ τοὺς λαοὺς

Γαλλίας. Οὐδὲν ἦτον οἱ ἐνθουσιῶντες δημοκρατικοὶ ἐνίκησαν πάντας τοὺς ἐν τοῖς μεθορίαις αὐτῶν ἐχθρούς, καὶ μετὰ ἐνδεκαετῆ πόλεμον κατῴρθωσαν νὰ συνομολογηθῇ εἰρήνη, καθ' ἣν καὶ ἡ ἀγέρωχος Ἀγγλία ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ πάντα ὅσα ἐν καιρῷ πολέμου ἐκυρίευσεν. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως κατηρημόνετο ἡ Γαλλία ὑπὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων· καὶ ὁ μὲν *Ροβεσπιέρης* καὶ *Δάντων* ἔσφαζαν κατὰ τρόπον φρικωδέστατον τοὺς βασιλικούς ἢ ὡς τοιούτους ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν καταγγελλομένους· οἱ δὲ μετ' αὐτοὺς πέντε διευθυνταὶ ἐφάνησαν ἀνίσχυροὶ νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν ἡσυχίαν. Τότε ὅμως πρόβη εἰς τὸ μέσον ὁ Κόρσος *Ναπολέων Βοναπάρτης*. Διαπρέφας οὗτος ὡς στρατηγὸς κατὰ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ ἐκστρατείας, κατῴρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ τῶν μὲν στρατιωτῶν τὴν ἀγάπην, παντὸς δὲ τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους τὴν ὑπόληψιν. Τολμηρὸς δὲ καὶ ἀποφασιστικὸς ὢν, ἔλαβεν ἐπὶ τέλους τοῦ κράτους τὰς ἡνίας· οἱ δ' ἀπὸ δεκαετίας ἐκ τῶν σφοδροτάτων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κλονισμῶν καὶ τῶν ἀδιαλείπτων εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πολέμων ἐξαντληθέντες καὶ καταπονθέντες Γάλλοι, ἐδέχθησαν μετὰ χαρᾶς τὸν ζυγὸν τοῦ νέου δυνάστου, ὅστις ἔδωκε πάλιν κύρος εἰς τὴν τάξιν καὶ τὸν νόμον. Καὶ τὸ μὲν 1799 ἐξελέχθησαν ἐν Γαλλίᾳ τρεῖς ὑπατοὶ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Βοναπάρτης εἶχεν ἀπεριόριστον σχεδὸν ἐξουσίαν ὡς πρῶτος ὑπατος· ἀλλὰ τῇ 18 Μαΐου 1804 ἀνηγορεύθη ΔΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΩΝ ΓΑΛΛΩΝ διὰ γενικῆς ψηφοφορίας ὡς ΝΑΠΟΛΕΩΝ Α΄. Κατὰ διαταγὴν δ' αὐτοῦ τὸν ἐξέλεξε βασιλέα τῆς Ἰταλίας (1805) τὸ ὑπὸ τοῦ ἰδίου δημιουργηθὲν βασίλειον τῆς Ἰταλίας, ὅτε καὶ ἐστεφθῆ ἐν Μεδιολάνοις μετὰ τὸ σιδηροῦν στέμμα· διαλυθέντος δὲ τοῦ Γερμανικοῦ κράτους, ἐξελέχθη τὸ 1806 καὶ προστάτης τοῦ Παραρῆνείου δεσμοῦ. Προσθεθέντες δὲ εἰς τὸν δεσμὸν τοῦτον, ἔλαβον οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες πλήρη αὐτοδεδεσποτείαν, καθ' ὅσον, ἐννοεῖται, συνεβιάζετο αὕτη μετὰ τὴν ὑπερτάτην τοῦ Ναπολέοντος ἀρχήν· ἡ Βαυαρία μάλιστα, Βυρτεμβέργη καὶ Σαξονία ἔγειναν ἀπ' ἐκεῖνης τῆς ἐποχῆς βασιλῆια. Εἰς ὀλίγα δ' ἔτη ὁ Ναπολέων ἐγκαθίδρυσεν δυναστείαν,

ὅποιαν δὲν εἶχε πρότερον ἴδει ὁ κόσμος· διόκει δὲ πάσας τὰς χώρας κατὰ τὴν αὐθαιρεσίαν αὐτοῦ, ἀνηγόρευε καὶ καθήρει βασιλεῖς, καὶ δὲν ἔμενεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἄλλο κράτος αὐτοδέσποτον ἀπέναντι αὐτοῦ ἢ μόνον ἡ Ἀγγλία.

§ 86. Εἰς δὲ τὸ ἐσωτερικὸν ὁ Ναπολέων πολλὰ ὑπὲρ τῆς Γαλλίας ἔπραξε. Ἐπανάφερε δηλ. τὴν ἰσχυρίαν εἰς τὸν τόπον κατόπιν τῶν θυελλῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐτακτοποίησε τὰ τῆς νομοθεσίας, ἀποκατέστησε τὴν ἐπὶ τῆς δημοκρατίας καταργηθεῖσαν χριστιανικὴν τοῦ θείου λατρείαν, προήγαγε τὰ τῆς βιομηχανίας καὶ τῶν ἐργοστασίων, καὶ ἐβελτίωσε τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως· ἀλλὰ πρὸ πάντων κατέστησε τοὺς Γάλλους ἔθνος φιλοπόλεμον καὶ μάχμιον, καὶ τὰ ἀποτελέσματα τούτου ταχέως ἐφάνησαν. Αἰχμαλωτίσας δηλονότι ἐν ἔτει 1805 25,000 Αὐστριακοὺς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Μοκκίου, εἰσήλασεν εἰς τὴν Βιέννην, ἐνίκησεν ἐν ΛΟΥΣΤΒΡΑΙΤΣΙΩ τοὺς συμμαχοῦντας αὐτοκράτορας τῆς Αὐστρίας καὶ Ῥωσσίας (μάχη τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων) καὶ ὑπηγόρευσε τὴν ἐν Πρεσσοβούργῳ εἰρήνην. Οὐδ' ὑπῆρξεν ἐπιτυχεστέρα ἐναντίον αὐτοῦ ἢ Πρωσσία, διασκορπισθέντος ἐντελῶς τοῦ στρατοῦ αὐτῆς τῇ 14 Ὀκτωβρίου 1806, καὶ ἡ Ῥωσσία, τῆς ὁποίας οἱ στρατοὶ ἐνίκηθησαν πολλάκις ἐν ἔτει 1807· οὕτως ὥστε διωμολογήθη ἡ εἰρήνη τῆς Τιλοίτης, καθ' ἣν ἡ Πρωσσία ἐστερεῖτο τὸ ἥμισυ τῶν γαιῶν αὐτῆς.

§ 87. Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος (1807), κυριευθεῖσης τῆς Πορτογαλίας ὑπὸ τῶν Γάλλων, κατέφυγεν ἡ αὐτῆσι βασιλικὴ οἰκογένεια εἰς τὴν Βρασιλίαν, ἐκρατήθη δὲ καὶ τῆς Ἰσπανίας ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια αἰχμάλωτος ἐν Γαλλίᾳ· καὶ ἡ μὲν Ἰσπανία ἐδόθη εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος, Ἰωσήφ, ἡ δὲ Νεάπολις εἰς τὸν ἐκ κηδεστείας συγγενῆ Μουράτην ἐν ἔτει 1808. Δύο δὲ ἄλλοι ἀδελφοὶ τοῦ Ναπολέοντος, ὁ Λουδοβίκος καὶ Ἰερώνυμος ἐγένιναν βασιλεῖς, ὁ μὲν τῆς Ὀλλανδίας, ὁ δὲ τῆς Βεσφαλίας, καὶ εἰς τῶν στραταρχῶν αὐτοῦ, ὁ Βερναδόττης, ἐγένει διάδοχος τοῦ Σουηδικοῦ θρόνου, παρέμεινε δὲ καὶ μόνος ἐν τῇ εὐτυχίᾳ καὶ μετὰ τὴν διαμέλισιν τῆς Να-

πολεοντείου αυτοκρατορίας. Ἐναντίον δὲ τῆς ὑπερμεγέθους τοῦ Ναπολέοντος δυνάμεως, ἥτις προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ αὐτὴν τὴν Ἀγγλίαν ἐπαπειλοῦσα ἐφαίνετο, προσεπάθησε κατὰ διαφοροὺς καιροὺς ἡ τελευταία νὰ διεγείρῃ πόλεμον εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἥπειρον· οὕτω δὲ προστράπη ἐκ δευτέρου ἡ Αὐστρία νὰ δοκιμάσῃ τὰς δυνάμεις αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ τοὶ γενομένων ἐν Αὐστρίᾳ μεγάλων τοῦ πολέμου προπαρασκευῶν, οὐδὲν ἦττον ἡ τύχη τοῦ πολέμου ἐστράφη κατ' αὐτῆς· ὡς δὲ καὶ πρότερον, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἐν Βιέννῃ εἰρήνην, ἀπώλεσε μεγάλα ἐπικρατείας τμήματα (1809). Περὶ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον συνήνωθή μετὰ τῆς Γαλλίας ἡ τε Ὁλλανδία καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν κράτος.

§ 88. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ Ναπολέοντος ὁ πρῶτος γάμος ὑπῆρξεν ἄγονος, διεζεύχθη ἀπὸ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἰωσηφίνης, καὶ συνεζεύχθη τὸ 1810 μετὰ τῆς Μαρίας Λουίζης, θυγατρὸς τοῦ αυτοκράτορος τῆς Αὐστρίας. Ἐκ ταύτης δ' ἀπέκτησεν υἱόν, ἀναγορευθέντα κατὰ τὴν γέννησίν του βασιλέα τῆς Ῥώμης. Καὶ ἔφθασε μὲν οὕτως ὁ Ναπολέων, τὸ τέκνον τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς εὐδαιμονίας, ἀλλὰ τὴν εὐτυχίαν ταύτην δὲν ἐμελλεν ἐπὶ πολὺ νὰ χαρῇ. Ἦδη δὲ ἡ Ἰσπανία διηγωνίζετο μετ' ἀμφιρόπου τύχης κατὰ τοῦ ἐπιβληθέντος αὐτῇ βασιλέως Ἰωσήφ, καὶ ἡ Ῥωσσία ἐξωπλίζετο περιελθοῦσα εἰς ἔριδας πρὸς τὸν Ναπολέοντα. Οὗτος δηλ., διὰ τοῦ ἡπειρωτικοῦ αὐτοῦ συστήματος, εἶχε διατάξει νὰ μὴ εἰσπλήρῃ Ἀγγλικὸν πλοῖον εἰς τοὺς λιμένας οὐ μόνον τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ δυνάμεων· ἔπραττε δὲ τοῦτο, ὅπως καταστρέψῃ τῆς Ἀγγλίας τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν πρὸς ἀντίστασιν δύναμιν αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ῥωσσία παραπολὺ ἐκ τοῦ συστήματος τούτου ὑπέφερε, συγχρόνως δὲ συνέβησαν εἰς τὴν Βόρειον Γερμανίαν πολλαὶ βιαιοπραγίαι ἐκ μέρους τῶν Γάλλων, ἐπῆλθε παῦσις τῶν εἰρηνικῶν σχέσεων, καὶ τὸ θέρος τοῦ 1812 ὁ Ναπολέων ἐξστράτευσε κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Διῆλθε δὲ τὰ σύνορα, ἐνισχυθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπικουρικῶν στρατευμάτων τοῦ Παραρρήνιου δεσμοῦ, τῆς Πρωσσίας, Πολωνίας καὶ Αὐ-

στρίας' και ἄγων ἡμισυ ἑκατομύριον στρατιωτῶν και 1200 πυρεβόλα, ἐνίκησε τοὺς Ῥώσους εἰς πολλὰς αἰματηρὰς μάχας· μετ' ὀλίγους δὲ μῆνας εἰσήλασεν ὡς νικητὴς εἰς τὴν παλαιὰν καθέδραν τῶν Τσάρων, Μόσχαν. Ἄλλ' ἤδη ἐγκατέλιπεν αὐτὸν ἡ τύχη· και οἱ μὲν Ῥῶσοι παρὰ προσδοκίαν οὐδεμίαν συνωμολόγουν εἰρήνην, ἡ ΜΟΣΧΑ ΕΚΑΗ, και ὁ χειμὼν ἐπῆλθε πρόωρος και παραπολὺ δριμύς.

§ 89. Νῦν δὲ ἠναγκάσθη ὁ Ναπολέων νὰ ὑποχωρήσῃ, καταδιωκόμενος και παρενοχλούμενος ὑπὸ τῶν συναθροισμένων Ῥωσικῶν στρατευμάτων· τοσοῦτον δ' ὑπέφερεν ἐκ τοῦ φύχους και τῆς πείνης, ὥστε μικρὸν μόνον μέρος τοῦ ὑπερηφάνου αὐτοῦ στρατοῦ διέβη ἐκ νέου πρὸς τὰ ὀπίσω τὰ σύνορα τῆς Ῥωσσίας ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει. Ἐναντίον δὲ τοῦ τέως μὲν ἀλαζόνος, νῦν δ' ἠττημένου αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων συνηνώθησαν πάντες τῆς Εὐρώπης οἱ ἡγεμόνες· και τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1813, καιτοι διατηρήσας τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ εἰς τινὰς προκληθείσας συμπλοκάς, ἠττήθη ΕΝ ΛΕΙΨΙΑ ὑπὸ τῶν συμμαχούντων στρατῶν τῆς Ῥωσσίας, Πρωσσίας, Αὐστρίας, Σουηθίας και τινῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, τοσοῦτον καταστρεπτικὴν ἤτταν, ὥστε διετήρησε μὲν τὴν παλαιὰν αὐτοῦ δόξαν στρατολογήσας τὸν χειμῶνα τοῦ 1814 ἐν Γαλλίᾳ, οὐδὲν ὅμως ὀριστικὸν ἀποτέλεσμα ἠδύνατο πλέον νὰ ἐπιφέρῃ. Κατὰ δὲ τὸν Μάρτιον τοῦ 1814 εἰσῆλθον εἰς τοὺς Παρισίους ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας Ἀλέξανδρος και ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Φριδερικός Γουλιέλμος ὁ Γ'. και τῇ 3 Ἀπριλίου καθήρεθη μὲν ὁ Ναπολέων (ἀπονεμηθείσης εἰς αὐτὸν τῆς νήσου Ἑλλάδος και τῆς αὐτοκρατορικῆς προσωνομίας), προσεκλήθη δὲ εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ὁ ΙΗ', και ἡ Γαλλία ἀπώλεσε πάσας τὰς ἀπὸ τοῦ 1792 κατακτηθείσας χώρας. Ἐν Βιέννῃ δὲ συνεκροτήθη παρὰ τῶν πλείστων ἡγεμόνων και τῶν ὑπουργῶν πασῶν τῶν χωρῶν σύνοδος, ὅπως διευθετήσῃ τῆς Εὐρώπης τὰς σχέσεις. Καὶ τὸ μὲν μέγα δουκάτον τῆς Βαρσοβίας περιῆλθεν ὡς βασιλείον τῆς Πολωνίας εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας, ἡ δὲ Κρακοβία ἀνεκνήρυχθη πόλις

ἐλευθέρα, καὶ ἡ Νορβηγία ἠνώθη ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς Σουηδίας. Καὶ ἡ μὲν Πρωσσία ἔλαβε τὸ ἥμισυ τοῦ Σαξονικοῦ βασιλείου, τὸ δὲ Ἀννόβερον ἔγεινε βασιλείον, καὶ ἡ Σαξονικὴ Βειμαρία, τὰ δύο Μεκκλεμβούργα καὶ τὸ Ὀλδεδούργον ἐγειναν μεγάλα δουκάτα. Περαιτέρω δὲ ἡ Ὀλλανδία καὶ αἱ Βελγικαὶ ἐπαρχίαι ἐδόθησαν ὡς βασιλείον τῶν Ἠνωμένων Κάτω Χωρῶν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ὁράγγη, ἀπονεμηθέντος εἰς αὐτὸν καὶ τοῦ μεγάλου δουκάτου τοῦ Λουξεμβούργου· τὸ Φραγκφούρτον, τὸ Ἀμβούργον, ἡ Βρέμη καὶ ἡ Λυβέκκη ἐγειναν πόλεις ἐλεύθεραι, ἀνεγνωρίσθη τῶν Ἑλβετῶν ἡ ὁμοσπονδία, προσλαβούσα τρεῖς νέας τοπαρχίας, καὶ ἐθεμελιώθη ὁ Γερμανικὸς δεσμός. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας ἔλαβε πάλιν τὴν ἑαυτοῦ ἐπικράτειαν, τὰ Μεδιόλανα καὶ ἡ Βενετία περιῆλθον ὡς Αὐτοκρατορικῶν βασιλείον εἰς τὴν Αὐστρίαν, ὁ Πάπας καὶ ὁ μέγας δούξ τῆς Τοσκάνης ἔλαβον ὀπίσω τὰς χώρας αὐτῶν, καὶ ἡ Νεάπολις ἀπέδόθη εἰς τὸν παλαιὸν αὐτῆς βασιλεῆ· ἡ δὲ Ἀγγλία ἔλαβε τὴν Μάλταν, τὰς Ἴονιους νήσους καὶ πολλὰς ἀποικίας.

§ 90. Ἐν ᾧ δ' ἐγένοντο αἱ διαπραγματεύσεις αὗται, ὁ Ναπολέων ἔφυγε τῇ 4 Μαρτίου 1815 ἐκ τῆς νήσου Ἑλβας, προσωμίσθη εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐνθα προσετέθησαν εἰς αὐτὸν μετ' ἀγαλλιάσεως λαὸς καὶ στρατιῶται, καὶ εἰς βραχὺ διάστημα χρόνου εἰσῆλθεν ἠγούμενος τοῦ στρατοῦ εἰς Παρισίους, οὓς εἶχε καταλίπει μίαν ἡμέραν πρότερον Λουδοβίκος ὁ ΙΙ΄. Ἦριζον δὲ τότε οἱ ἐν τῇ Βιέννῃ, καὶ σχεδὸν ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ἐλκύσωσι τὸ ξίφος πρὸς διανομὴν τῆς λείας, ὅτε τὰ συμβάντα ταῦτα τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐνωθῶσι κατὰ τοῦ Ναπολέοντος. Ἐκῆρξαν δ' αὐτὸν προγεγραμμένον τὴν προγραφήν συμπάσης τῆς Εὐρώπης, καὶ οἱ στρατοὶ τῶν συμμάχων ἐστράτευσαν πάλιν ἐναντίον αὐτοῦ εἰς τὴν Γαλλίαν. Νικηθεὶς δὲ κατὰ κράτος ὁ Ναπολέων ὑπὸ τῶν Ἀγγλων καὶ Πρώσσων εἰς τὴν ἐν ΒΑΤΕΡΛΩ ΜΑΧΗΝ, τῇ 18 Ἰουνίου 1815, καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ φύγῃ πρὸς τὴν Ἀμερικὴν, ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ἀγγλων, ἀπαγαγόντων αὐτὸν αἰχμάλωτον εἰς

τὴν νῆσον τῆς Ἀγίας Ἐλένης, ἔνθα καὶ ἀπέθανε τὸ 1821. Διωμολογήθη δ' ἐν Παρισίοις τὸν Νοέμβριον τοῦ 1815 δευτέρα εἰρήνη, καθ' ἣν ἡ Γαλλία ὤφειλε πολλὰ μέρη γῆς νὰ παραχωρήσῃ, νὰ ἀποδώσῃ πάλιν τὰ κατὰ τοὺς προτέρους πολέμους ἀρπαγέντα καλλιτεχνήματα, νὰ πληρώσῃ 700 ἑκατομύρια φράγκα δι' ἔξοδα τοῦ πολέμου, καὶ νὰ διατηρῇ εἰς τὴν γῆν αὐτῆς ἐπὶ 3 ἔτη 150,000 ξένων στρατιωτῶν. Οὕτω δ' ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία εἰς τὴν τέως κλονιζομένην Εὐρώπην, καὶ πολλοὶ τῶν ἡγεμόνων συνωμολόγησαν τότε τὴν λεγομένην *ΙΕΡΑΝ ΣΥΜΜΑΧΙΑΝ*, ἐν ἣ ὑπεσχέθησαν νὰ κυβερνώσι μὲν πατρικῶς τοὺς λαοὺς, καταστέλλωσι δὲ πᾶν ἀνταρτικὸν κίνημα.

4. Ὁ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων.

§ 91. Ὅτε ἡ δραστηριότης τοῦ δημοσίου βίου τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἐκρατεῖτο εἰς δεσμὰ ἰσχυρὰ ὑπὸ τῆς ἱεραῆς συμμάχιας, ἡ περὶ τῆς ἐγέρσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῶν Τούρκων εἰδησις παρήγαγε μέγαν ἐνθουσιασμόν, καὶ διήγειρεν εἰς τοὺς ἐν ληθάργῳ λαοὺς νέον τῆς ἐλευθερίας πόθον. Μετὰ τὴν ἄλωσιν δηλ. τῆς Κωνσταντινουπόλεως (29 Μαΐου 1453) οἱ Ἕλληνες ἔκυπτον ὑπὸ τὸν βαρύτετον Τουρκικὸν ζυγόν, ἐπλήρουν τὸν ἐπαχθέστατον κεφαλικὸν φόρον, *χαράτσι*, καὶ ἔδιδον κατὰ τὸ λεγόμενον *παιδομάζωμα* τὰ τέκνα αὐτῶν νὰ γίνωνται μωαμεθανοὶ καὶ κατατάσσωνται εἰς τὰ τάγματα τῶν Γενιτσάρων. Ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες δὲν ὑπετάγησαν· οἱ *Μαριᾶται* τοῦ Ταυγέτου καὶ οἱ *Σφακιανοὶ* τῆς Κρήτης ἔμεινον ἀνεξάρτητοι· οἱ δὲ *Σουλιῶται* δὲν ἐδαμάσθησαν οὐδ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ μεγαλεπιβόλου μὲν, ἀλλ' ὁμοτάτου Ἀλῆ πασσα· καθ' ἅπαντα δὲ τὰ ὑψηλὰ ὄρη ἔζων ἄνδρες ἐλεύθεροι, οἱ ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται, ἔτοιμοι πρὸς ἐπανάστασιν, ἦν προήγελλον τὰ πανταχοῦ ἰδρυθέντα σχολεῖα καὶ ἄνδρες λόγιοι ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνθουσιῶντες, οἷος ὁ *Ρήγας ὁ Φεραῖος* καὶ ὁ *Κοραῖς*. Καὶ εἶδομεν μὲν πόσον αἰκτρῶς ἀπέτυχεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ὀρλώφ τοῦ 1777 ἐν Πελοποννήσῳ (§ 80)· ἀλλὰ τὸ 1814 ὁ ἔξ

Ἄρτης Νικόλαος Σκουφᾶς συνέστησε τὴν Ἑταιρίαν τῶν Φιλικῶν, σκοπὸν ἔχουσαν τοῦ ὅλου ἔθνους τὴν ἐξέγερσιν. Αὕτη δ' ἀνηγόρευσε ἀρχηγὸν ἑαυτῆς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὅστις διαβάς τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821 τὸν Προῦθον, ἐκθύρξε τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐντὸς ὀλίγου δ' ἔλαβον τὰ ὄπλα (25 Μαρτίου 1821) ἡ Πελοπόννησος (Γερμαρδε), ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἡ Ἡπειρος, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ νῆσοι. Ἀλλ' ἡ περιμενομένη βοήθεια τῆς Ῥωσσίας δὲν ἔφθασε. Διότι ὅσον προθύμως καὶ ἀνσυνέδραμε τὴν ἐπανάστασιν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἐκ θρησκευτικῆς συμπαθείας καὶ πολιτικοῦ συμφέροντος, ἡ πολιτικὴ ὁμως δύναμις τοῦ Μεττερνίχου, ὅστις εἰς τὴν ἐν Αὐσθὰχχ σύνοδον ἐθεώρησε τὴν ἀνταρσίαν τῶν Ἑλλήνων ὁμοίαν πρὸς τὰ σύγχρονα δημοκρατικὰ ἐν Ἰταλία καὶ Ἰσπανία κινήματα, ἐμπόδισε πᾶσαν εἰς τοὺς Ἕλληνας βοήθειαν.

§ 92. Ἐν τούτοις δὲ οἱ Τούρκοι ἐμάνησαν λυσσωδῶς, καὶ ἐξεδικήθησαν δι' αἱματος. Ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος, ὁ κορυφαῖος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἤρπαξεν ἐκ τοῦ βωμοῦ ὑπὸ τῶν ἀντιχρίστων Μωαμεθανῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, καὶ ἐκρεμάσθη μετὰ τῶν ἐπισκόπων αὐτοῦ εἰς τὴν μεγάλην θύραν τῆς ἐκκλησίας· αἱ πλεῖστοι Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι τῆς πρωτευούσης ἀπέθανον θάνατον βίαιον, ἢ ὄφειλον νὰ ἐπαιτῶσιν ὡς μεταναστεύσαντες φυγάδες. Ὁ δ' ὑπὸ τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντου στρατηγούμενος ἱερεὺς Λόχος τῶν Ἑλλήνων ὑπέκυψεν ἐν Βλαχίᾳ εἰς τὴν ἀνωτέραν δύναμιν τῶν Τούρκων, καὶ κατεστράφη παντελῶς εἰς τὴν ἐν Δραγατσανίῳ ἀπελπιστικὴν μάχην, καθ' ἣν ἠγωνίσθη μετὰ τῆς ἡρωικῆς ἀνδρείας τοῦ Λεωνίδου (Ἰούν. 1821). Ὁ Ὑψηλάντης ἔφυγεν εἰς τὴν Αὐστροίαν, ἐνθα ὁμως ὄφειλε νὰ σαπῆ ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς Οὐγγρικὸν τι φρούριον. Ὁ δὲ θάνατος τῶν μεγαλοφρόνων πολεμιστῶν ἀπέδειξεν, ὅτι ἐνεψυχοῦντο ὑπὸ διαφόρου πνεύματος τοῦ εἰς τοὺς Ἰσπανικοὺς καὶ Ἰταλικούς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας ἐπιπλέοντος.

§ 93. Τρομερὸς ἐθνικὸς πόλεμος ἐξεβράχην τώρα καθ' ἀπά-

σας τὰς χώρας τῆς Ἑλληνικῆς ἡπείρου. Ἐν Πελοποννήσῳ ἐπα-
 νέστησαν οἱ καὶ ὑπὸ τὴν πολυχρόνιον δουλείαν τὴν ἀνεξάρτη-
 σίαν αὐτῶν διατηρήσαντες ἄγριοι πολεμισταὶ τοῦ Ταυγέτου,
Μαριᾶται, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μαυρομιχάλη· τοὺς δὲ λοι-
 ποὺς Πελοποννησίους ἐξήγειρεν ὁ πολύτροπος κλέφτης *Κολο-
 κοτρώνης*, γενόμενος αἰτιώτατος νὰ νικήσωσιν οἱ Ἕλληνες εἰς
Βαλιέτσι καὶ νὰ ἐμπολιορκήσωσι τὴν πρωτεύουσαν τῆς Πελο-
 ποννήσου *Τρίπολιν*. Συγχρόνως δ' ἐμάχοντο οἱ Ἕλληνες εἰς
 τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους μετὰ δόξης καὶ ἐπιτυ-
 χίας· καὶ ὁ μὲν ἦρωας *Ἀθανάσιος Διάκος*, ἀποκαμῶν νὰ φο-
 νεύῃ παρὰ τὸν Σπερχεῖον, συνελήφθη τέλος παρὰ τῶν Τούρκων
 καὶ ἐσουβλίσθη ζῶν εἰς τὴν Λαμίαν· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ὠχυρώθη
 εἰς τὸ *Χάνι* τῆς *Γραβιάς*, καὶ ἐξῆλθε τὴν νύκτα ξιφίρης διὰ
 τῶν 8,000 τοῦ Ὁμέρ Βριώννη. Τὸ δ' ἐπιόν ἔτος (1822) ὁ
Κολοκοτρώνης, *Νικηταρᾶς* καὶ *Δημήτριος Ὑψηλάντης*, κα-
 τέστρεψαν εἰς τὰ *Δερβενάκια* τὸν Δράμαλιν, εἰσβαλόντα εἰς
 τὴν Πελοπόννησον μετὰ 32,000 στρατοῦ· καὶ οἱ Κρήτες κα-
 τενίκησαν ὑπὸ τὸν *Σήφακαν* καὶ *Χάλην* τὸν Χασάνπασσαν
 εἰς τὴν Μαλάξαν. Καίτοι δὲ φονευθέντος τὸ 1823 τοῦ ἦρωος
Μάρκου Μπότσαρη, μαχομένου ἐναντίον τοῦ Σκονδράπασσα,
 καὶ καταστραφείσης τῆς Χίου (1823) τῶν Φαρῶν (1824) καὶ
 ἄλλων τόπων, οὐδὲν ἦττον ὁ στόλος τῶν Ἑλλήνων ἐξεδικήθη
 τὰς συμφορὰς ταύτας, καύσας διὰ τοῦ ἀτρομήτου *Κανάρη*
 τὴν ναυαρχίδα τῶν Τούρκων εἰς τὴν Χίον καὶ φυγαδεύων ἀ-
 πανταχοῦ κατὰ θάλασσαν τοὺς ἐναντίους ὑπὸ τὸν Ἰδραῖον
Μιαούλιν, τὸν Σπετσιώτην *Κολανδροῦτσον* καὶ τὸν Φαρια-
 νὸν *Ἀποστόλιν*.

§ 94. Ἦδη δὲ μετ' ἐκπλήξεως καὶ συμπαθείας ἅμα βλέπον-
 τες οἱ Εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ τὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ γιγαντώδη ἀγῶνα,
 ἔσπευσαν νὰ συναθροίσωσι χρήματα καὶ στρατιωτικὰς δυνά-
 μεις, ὅπως διατηρήσωσι τὸ θάρρος τῶν ἀγωνιστῶν, οἵτινες ἐν
 ἀρχῇ τοῦ ἔτους 1822 ἠνώθησαν ὑπὸ τὸν *Δημ. Ὑψηλάντην*
 καὶ *Μαυροκορδάτον* εἰς δημοκρατικὸν πολίτευμα. Ἐν ᾧ δ'
 ἐπρόκειτο νὰ ὑπερασπίσωσι τὸν ἀνθρωπισμὸν καὶ χριστιανι-

σφύρον κατὰ τῶν σκληρῶν βαρβάρων, οἱ μὲν ἡγεμόνες τῆς ἱερᾶς
 συμμαχίας ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν ἡσυχίαν κατέλειπον λαὸν χρι-
 στιανικὸν εἰς τὰς βολὰς ἀπίστων φονικῶν σιφῶν, πλήθη δὲ
φιλελλήνων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ *Νιρμάννου*, *Φαβίρου*,
Κόχραν καὶ ἄλλ. ἀπέρχοντο εἰς τὴν ἀρχαίαν πατρίδα τοῦ πο-
 λιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης, καὶ ὁ μέγιστος τῶν νεωτέρων ποιητῶν,
 ὁ Ἄγγλος *Βύρων*, ἀφιέρωσε τὰ πλεονεκτήματά του, τὴν πε-
 ριουσιάν αὐτοῦ καὶ δραστηριότητα, εἰς τὴν ὠφέλειαν τῆς Ἑλ-
 λάδος, ὅπου τὸ κλίμα καὶ ἡ μεγάλη τῶν δυνάμεων ἔντασις
 κατεβίβασεν αὐτὸν προῶρος εἰς τὸν τάρον (Ἀπρίλ. 1824).

§ 95. Καίτοι δὲ διχονοούντων καὶ ἰδιοτελῶς πολιτευομένων
 τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἑλλάδος, ἡ νίκη ἔμως ἔμεινε μέχρι τοῦ
 1825 κατὰ τὸ μέγιστον μέρος σταθερὰ εἰς τὰ ὄπλα τῶν
 Ἑλλήνων. Ἀλλὰ τότε ἔλαβεν ἡ Πύλη ἰσχυρὰν ἐπικουρίαν
 παρὰ τοῦ *Μεχμέτ Ἀλή*, ὅστις εἶχεν ἐξαφανίσει, γενόμενος
Πασσᾶς τῆς Αἰγύπτου, τὴν ἀρχὴν τῶν *Μαμμειλοῦκων*, καὶ
 καταρτίσει κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν τρόπον τὴν πολιτείαν καὶ
 στρατιωτικὴν δύναμιν, ἐν αἷς ἀνεμίχθησαν εἰς ἀλλόκοτον ἔνω-
 σιν ὁ πολιτισμὸς τῆς Δύσεως καὶ ἡ δεσποτεία τῆς Ἀνατολῆς.
 Οὗτος λοιπὸν ἐπεμψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατ' ἐντολὴν
 τοῦ Σουλτάνου, τὸν υἱὸν αὐτοῦ *Ἰβραήμη* μετ' ἀξιολόγου πο-
 λυμίκτου στρατοῦ. Οἱ δὲ μικροὶ καὶ διχονοοῦντες ὄμιλοι τῶν
 Ἑλλήνων δὲν ἠδυνήθησαν νάντισταθῶσιν εἰς αὐτόν· ὁ ἥρως
Παππαρλέσας ἀπέθανεν ἡρωϊκῶς μαχόμενος ἐν *Μαριακλῶ*
 μία πόλις μετὰ τὴν ἄλλην ἐπιπτεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του· καὶ
 ἡ πορεία τοῦ *Ἰβραήμη* καὶ τῶν ἀπανθρώπων αὐτοῦ στρατευ-
 μάτων ἐγένετο δι' αἰμάτων, νεκρῶν καὶ πυρκαϊῶν. Ἐξορμῶν-
 τες δ' ἐκ τῆς ὀχυρᾶς *Τριπόλεως*, ἧτις ἐχρησίμευσεν εἰς αὐτοὺς
 ὡς ὀρηκτήριον, κατερμήωσαν ἐπὶ δύο ἔτη σκληρότατα τὴν
 Πελοπόννησον καὶ τὰ παράλια τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐν ᾧ
 τὰ μυστικοσυμβούλια τῆς Εὐρώπης προσεπάθουν μάτην νά
 σταματήσωσι τὸν πόλεμον διὰ διπλωματικῶν διαπραγματεύ-
 σεων. Πρῶτων δ' ἡ περιβόητος *πιῶσις τοῦ Μεσολογγίου* ἐπέ-
 φερε μεταβολὴν τῶν πραγμάτων (10 Ἀπρίλ. 1826). Ὅτε

δηλ. ἡ δεινῶς, ὑπὸ τῆς πείνης μάλιστα, ταλαιπωρουμένη πόλις δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρηθῆ πλέον, ἐποίησαν οἱ ἠρωϊκοὶ πολιορκούμενοι μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων ἔξοδον κατὰ τῶν ἐκ τῶν περίξ ἐφορμώντων ἐχθρῶν ὑπὸ τὸν *Μακρῆν, Κίτσον Τσαβέλλαν* καὶ *Νότην Βότσαρην*. Τὸ τρίτον μέρος ἐσφάγη, τὸ Μεσολόγγιον ἀνεφλέχθη, καὶ πάντες οἱ μείναντες ὀπίσω εὗρον τὸν θάνατον αὐτῶν εἰς τὰ ἐρείπια· ἡ δὲ φωνὴ τῆς ἀγανακτικῆσεως, ἥτις διήλθεν ἕνεκα τούτου δι' ὅλης τῆς Εὐρώπης, ἐξύπνισε τὰς κυβερνήσεις ἐκ τῆς ἀδρανείας αὐτῶν.

§ 96. Ὀλίγω πρότερον εἶχεν ἀποθάνει ἀπροσδοκῆτως ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος εἰς τὸ ἐν τῇ Ἀζοφικῇ θαλάσῃ Ταγανρῶγ (13 Δεκεμβρ. 1825), καὶ παραιτηθέντος πρότερον ἤδη ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ *Κωνσταντίνου*, ἔλαβε μετ' ἰσχυρᾶς χειρὸς τὸ Ῥωσικὸν σκῆπτρον ὁ νεώτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ *Νικόλαος*, μετὰ τὴν αἱματηρὰν κατάπαυσιν στρατιωτικῆς τιμος συνωμοσίας, δι' ἧς ἐμελλε νὰ μεταβληθῆ ἡ διαδοχὴ τοῦ θρόνου καὶ τὸ πολίτευμα.—Ἐν Ἀγγλίᾳ δ' εἶχον ἐμπιστευθῆ τὸ πηδάλιον τῆς πολιτείας εἰς τὰς ἱκανὰς χεῖρας τοῦ μεγαλόφρονος *Κάνιγγος*, ὅστις εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ βίου οὐδέποτε ἐλησμόνησε τὰ ὄνειρα τῆς νεότητος αὐτοῦ, καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος ἐνθουσιασμόν· καὶ ἐν Γαλλίᾳ δ' ἐνόμισεν ἡ κυβερνήσις ὅτι ἔπρεπέ πως νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν μεγάλην φωνὴν τῶν Φιλελλήνων, καθόσον μάλιστα περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον (Ἰούν. 1826) ἡ φορικὴ ἐξαγῆρισις τῆς δυνάμεως τῶν *Γενιτσάρων* ἐν Κωνσταντινουπόλει, καθ' ἣν 15,000 Μωαμεθανῶν ἀπέθανον βίαιον θάνατον, ἐνέπλησε σύμπασαν τὴν πολιτισμένην Εὐρώπην ἐκπλήξεως διὰ τὴν ἀπανθρωπίαν τῶν Τούρκων. Ὅθεν κατὰ πρότασιν τοῦ *Κάνιγγος* συνωμολόγησαν αἱ τρεῖς δυνάμεις, Ῥωσσία, Ἀγγλία καὶ Γαλλία, συνθήκην, καθ' ἣν ἐμελλον νὰ παρορμηθῶσι διὰ κοινῶν ἐγγράφων τὴν Πύλιν εἰς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων. Ἠνωμένος δὲ στόλος τῆς συμμαχίας ἐφάνη ἤδη εἰς τὰς θαλάσσας τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἀπήτησε παρὰ τοῦ Ἰβραήμη τὴν ἐκκένωσιν τῆς χερσονήσου· ὅτε δ' ἀπερρίφθη ἡ ἀπαί-

τησις αὐτή, ἐπιηκολούθησεν ἡ ἐν *Ναυαρίῳ ναυμαχία* (Ἰουλ. 1827), καθ' ἣν ὁ Τουρκικὸς καὶ Αἰγυπτιακὸς στόλος ἐξώλωθευθῆν ὑπὸ τῆς θαλασσίας δυνάμεως τῶν Εὐρωπαίων. Ἡ κρίσις δ' αὐτῆ συνέβη τόσον ταχέως, ὥστε αἱ συρμαχήσασαι κυβερνήσεις ἐταράχθησαν διὰ τὸ ἀάπροσδόκητον τοῦτο συμβάν.» Διὸ καὶ ἡ μάχη τοῦ *Ναυαρίου* ἔμεινεν ἀνευ ἀποτελέσματος· καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὸν θάνατον καὶ *Κάνιγγος* (20 Αὐγούστ. 1827) οἱ διὰ τὸ ἐμπόριον αὐτῶν φοβηθέντες Ἄγγλοι ἐδείχθησαν πάλιν εὐμενέστεροι πρὸς τὴν Πύλιν, ἐπέμεινεν ὁ σταθερὸς Σουλτάνος *Μαχμουῦτης* εἰς τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ, τοῦ νὰ μὴν ἀφήσῃ ἐλευθέραν τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐδείξε τοσαύτην θρασύτητα πρὸς τοὺς Ῥώσους, ὥστε οὗτοι ἐκήρυξαν ἐναντίον αὐτοῦ τὸν πόλεμον (1828). Τοῦτο ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων, ἔθθα ἐν τῷ μεταξὺ ὁ *Καραϊσκάκης* εἶχε νικήσει λαμπρῶς εἰς *Ἀράχωβαν*, καὶ συναθροίσας στρατεύματα πολυπληθῆ, ἐστράτευσε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν (1827). Ἐν ᾧ δ' ἡ μάχῃς δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν ὄρμα πρὸς τὰς χώρας τοῦ Δουάβεως, ἠναγκάσθη τέλος ὁ Ἰβραήμης ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ στόλου νὰ καταλίπῃ τὴν Πελοπόννησον, καὶ μετὰ τοῦτο διωρίσθη κυβερνήτης (πρόεδρος) τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας, ὁ *Ἰωάννης Καποδίστριας*. Τὰ δ' εὐτόλμα τῶν Ῥώσων κατορθώματα, οἵτινες ὑπερέβησαν ὑπὸ τὸν *Δεβίτε* (*Σαβαλκάνσκη*) τὸν *Αἴμον* (*Βαλκάνια*) (Ἰούλ. 1829), ἠνάγκασαν ἐπὶ τέλους τὴν Πύλιν νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Ῥώσους κατὰ τὴν ἐν *Ἀδριανουπόλει εἰρήνην* (26 Σεπτεμβρ. 1829) λυσιτελεῖς τινὰς παραχωρήσεις, καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπὶ πολὺν χρόνον δὲν ἠδύναντο νὰ συμφωνήσωσι περὶ τῶν συνόρων, διὰ τοῦτο ἐξηκολούθησεν ἀκόμη ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι ὁ ἀγὼν, καθ' ὃν οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τὴν τελευταίαν λαμπρὰν ἐν *Πέτρα* (Σεπτ. τοῦ 1829) νίκην ὑπὸ τὸν Δ. Ὑψηλάντην. Τελευταῖον δ' ἔμειναν ἐν Λοιδίνῳ αἱ τρεῖς δυνάμεις σύμφωνοι νὰ σχηματίσωσιν ἐκ τῆς Πελοποννήσου, Στερεῆς Ἑλλάδος, μέρους τῆς Θεσσαλίας, Εὐβοίας καὶ τῶν Κυ-

κλάδων συνταγματικὸν βασιλείον, τοῦ ὁποίου (φονευθέντος ἐν τῷ μεταξύ τοῦ Καποδιστρίου ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν *Μαυρομικαλαίων*) διωρίσθη βασιλεὺς (Μάϊον 1832) ὁ ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῆς Βαυαρίας *Όθων*. Ὁ βασιλεὺς λοιπὸν προσωρμίσθη εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ναυπλίας τὴν 25 Ἰανουαρ. 1833· μέχρι δὲ τῆς ἐνηλικιότητος αὐτοῦ διεύθυνε τὴν κυβερνησιν ἀντιβασιλεία τις, ἔχουσα παρ' ἑαυτῆ ἑστρατὸν Βαυαρικὸν 3,500 ἀνδρῶν, κατὰ τὴν διοίκησιν τῆς ὁποίας ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονευθῆ ὁ στρατηγὸς *Κολοκοτρώνης*, καταδικασθεὶς εἰς θάνατον καὶ σωθεὶς μετὰ τοῦτο διὰ Βασ. χάριτος. Ἡ πρὸς τοὺς καταθλιπτικοὺς ὅμως ξένους δυσαρέσκεια ἐξερράγη ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἀξιωματημόνευτον ἐπανάστασιν τῆς 17. Σεπτεμβρίου 1843, καθ' ἣν στρατὸς καὶ λαὸς, διευθύνοντος τοῦ τότε συνταγματάρχου *Καλλέργη*, ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα νὰ παραχωρήσῃ σύνταγμα, καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς ξένους ἀπὸ τε τῶν ὑπουργημάτων καὶ τῆς χώρας. Συνῆλθε δὲ ἐθνικὴ συνέλευσις, καὶ ἐψήφισε τὸ ἱερὸν καὶ εἰς τὴν φιλοπατρίαν τῶν Ἑλλήνων ἀνατεθὲν σύνταγμα. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ πάλιν ἐπέμενεν ὁ Όθων εἰς τὴν σκληροτραχηλίαν αὐτοῦ, καταπατῶν σκανδαλωδῶς τὸν θεμελιώδη τοῦ πολιτεύματος νόμον, κατεβιάσθη τοῦ θρόνου διὰ τοῦ δημοτικοῦ ψήφισματος τῆς 10ης Ὀκτωβρίου 1862, καὶ διωρίσθη ἀντιβασιλεία, προεδρεύοντος τοῦ Βούλγαρη, διευθύνασα τὸ κράτος, ἄχρις οὗ ἀναγορεύθη παρὰ τῆς ἐν τῷ μεταξύ συνελθούσης ἐθνοσυνελεύσεως *Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Γεώργιος ὁ Α'*, ἡγεμονόπαις τῆς Δανίας. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα παρήτησεν ἡ Μ. Βρετανία μεγαλοφρόνως τὴν ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων προστατευτικὴν ἀρχὴν, ἐνωθείσης τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

5. Ἡ ἐν Παρισίοις ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς.

§ 97. Ἐν ᾧ αἱ Γάλλοι τὸ 1830 ἠσχολοῦντο περὶ τὴν κατάκτησιν τῆς ληστρικῆς ἐπικρατείας τοῦ Ἀλγερίου, ἐξέ-

ράγη και εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐπανάστασις. Κάρολος δὴλ. ὁ 1, ὅστις τὸ 1824 εἶχε διαδεχθῆ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Λουδοβίκον III εἰς τὸν θρόνον, προσετέθη εἰς τὸ κόμμα τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κληρίου, καὶ προσεπάθει διὰ βιαίων πράξεων νὰ ἐπαναφέρῃ κατὰ μικρὸν τὴν Γαλλίαν εἰς τὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκειτο πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Διέταξε λοιπὸν νὰ καταργήσῃ τὴν ἐλευθεροτυπίαν, καὶ προσέβαλε καὶ δι' ἄλλων προσέτι βουλευμάτων τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα. Αἰφνιδίως ὅμως οἱ Παρίσιοι ἐθράξαν τὰ ὄπλα· καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς καὶ τὸ ὑπουργεῖον *Πολιτικῶν* δὲν ἤθελον νὰ υποχωρήσῃσι, στρατεύματα δὲ προσεκληθήσαν, καὶ τριήμερος ἐξερράγη εἰς τὰς ὁδοὺς ἀγῶν (28—30 Ἰουλ. 1830). Καὶ εἰς τὰς οἰκίας μὲν αὐτῶν κατεσκευάζον οἱ πολῖται μικρὰ ὄχυράματα, ἐκ δὲ τῶν ἀνατραπέντων ὁδοστρωμάτων, ἐξ ἀμάξων, δοκῶν κ. ἄλλ. κατεσκευάζον *χαρακώματα* τῶν ὁδῶν (*barricades*)· ἢ δ' ἐθνοφυλακὴ ἀπέκρουσε μετὰ θάρρους τὸν στρατὸν, καὶ κατὰ συντάγματα μετέβαινον τὰ περὶ στρατεύματα εἰς τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ. Φονευθέντων δ' ἀμφοτέρωθεν ἑξακισχιλίων ἀνδρῶν περίπου, ἠναγκάσθησαν νὰ καταλίπῃσι τὴν πόλιν ἢ τε βασιλικὴ οἰκογένεια καὶ οἱ ὑπουργοί. Συνέστη δὲ κυβέρνησις προσωρινή, καθαιρέσασα τὸ παλαιότερον Βουρβωνικὸν γένος, καὶ ἐξορίσασα αὐτὸ ἐκ τοῦ κράτους. Ἐλαβε δὲ τὰς ἡγίας τῆς κυβερνήσεως ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας Λουδοβίκος Φίλιππος, ὡς γενικὸς τοποτηρητὴς τοῦ βασιλείου, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῶν *Français*. Καὶ ὁ μὲν καθαιρεθεὶς βασιλεὺς ἀπῆλθε διὰ τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὴν Αὐστρίαν, ἔνθα βραδύτερον ἀπέθανεν· ἀνταρσίαί δὲ τινες καὶ πρὸς δολοφονίαν ἀπέπειραι κατὰ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἀπέδειξαν μετ' ὀλίγων, ὅτι πρὸς τὸ φαινόμενον μόνον εἶχεν ἡσυχάσει ἡ Γαλλία.

§ 98. Ὅπως δὲ τὴν πρώτην Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, οὕτω καὶ τὴν δευτέραν, τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου, ἀπεμμήθησαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας, καὶ πρῶτον πάντων εἰς τὸ βασιλεῖον τῶν Κάτω Χωρῶν. Τὸ 1815 δὴλ. εἶχον ἐνάθῃ εἰς ἕ

Βασιλείον ἢ Ὀλλανδία καὶ τὸ Βέλγιον, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθωθῇ τῶν δύο τούτων χωρῶν ἡ σύμπνοια, πρὸ πάντων διότι τῆς μὲν Ὀλλανδίας τὸ μεγαλύτερον μέρος εἶναι εὐαγγελικόν, εἰς δὲ τὸ Βέλγιον ἐπικρατεῖ τὸ καθολικὸν δόγμα. Καὶ ὁ μὲν καθολικὸς κληρὸς ἀντεπολιτεύετο πάντοτε τὴν κυβέρνησιν, ὁ δὲ Βελγικὸς λαὸς ἐπίστευεν ὅτι περιεφρονεῖτο. Ὅθεν συνεργούντων Γάλλων ἀπεσταλμένων, ἐξεργάγη τὸ 1830 ἐπανάστασις ἐν Βρυξέλλαις, διαδοθεῖσα μετ' ὀλίγον καθ' ἅπασαν τὴν χώραν. Ὡς δ' ἐν Παρισίοις, οὕτω καὶ ἐνταῦθα αἰματηρὸς συνέστη ἐν ταῖς ἀγυαῖς ἀγῶν, οἱ δὲ Ὀλλανδοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ καταλίπωσι τὰς Βρυξέλλας καὶ σύμπασαν τὴν χώραν, ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ἀνтверπίας, ἣν ὑπερήσπιζεν ὁ ἀνδρεῖος στρατηγὸς Σασσέ. Καὶ κατὰ μὲν τὸν Ὀκτώβριον οἱ Βέλγαι ἀνεκήρυξαν ἑαυτοὺς ἀνεξαρτήτους· ὀλίγον δὲ μετὰ τοῦτο συναμολογήθη ἀνακωχὴ ὀπλων, καὶ κατὰ τὸν Δεκέμβριον ἀνεγνωρίσθη τοῦ Βελγίου ἡ ἀνεξαρτησία ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Κατὰ δὲ τὸν Ἰούν. τοῦ 1834 ἔλαβε τὸ Βελγικὸν στέμμα ὁ πρίγκηψ τοῦ Σαξονικοῦ Κοβούργου Λεοπόλδος. Καὶ προσέβαλον μὲν ὀλίγον μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ βασιλέως οἱ Ὀλλανδοὶ τοὺς Βέλγας, καὶ ἀπέκρουσαν αὐτοὺς ἀπανταχόθεν, ἀλλ' ἐξεβλήθησαν πάλιν ὀλοτελῶς ἐκ τῆς χώρας ὑπὸ τῶν πρὸς βοήθειαν δραμόντων Γάλλων. Πολλὰ δ' ἔτη ἐχρειάσθησαν, ἕως οὗ οἱ ἐν Λονδίῳ συναθροισθέντες ἔκτακτοι πληρεξούσιοι κατορθώσωσι νὰ πείσωσι τὴν Ὀλλανδίαν νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἐκτοτε δὲ ζῶσιν οἱ Βέλγαι ἥσυχοι καὶ εὐτυχεῖς ὑπὸ τοὺς μένοντας πιστοὺς εἰς τὸ σύνταγμα βασιλεῖς αὐτῶν, ἀναπτύσσοντες ἀδιαλείπτως τὴν βιομηχανίαν.

§ 99. Οἱ Πολωνοὶ δὲν ὑπῆρξαν τόσον εὐτυχεῖς, ὅσον οἱ Βέλγαι, εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Εἶδομεν ὅτι μετὰ πολλοὺς ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας γενομένους μερισμοὺς εἶχεν ἐκλείψει καὶ αὐτὸ τοῦ βασιλείου τῆς Πολωνίας τὸ ὄνομα, μέχρις οὗ κατὰ τὸ 1815 ἀπετελέσθη πάλιν ἐκ τοῦ δουκάτου τῆς Βαρσοβίας βασιλείον τῆς Πολω-

νίας, ταχθέν μὲν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἀλεξάνδρου, λαβὼν δὲ εἶδος πολιτεύματος ἀνεξαρτήτου. Καὶ διώκει μὲν αὐτόθι ὡς τοποτηρητῆς ὁ μέγας δούξ Κωνσταντῖνος, ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος, κατεπίεζεν ὁμῶς σκληρῶς τὸν λαόν, ἀφ' ἑκαυτοῦ χρόνου μέγα πρὸς τοὺς Ῥώσους τρέφοντα μῖτος. Κατὰ δὲ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1830 ἐξεργάγη ἐν Βαρσοβία ἡ πρὸ καιροῦ προσδοκωμένη ἐπανάστασις. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ἠναγκάσθη μετὰ πάντων τῶν Ῥώσων νὰ καταλίπη τὴν πρωτεύουσάν του, οἱ δὲ Πολῶνοι ἐγκατέστησαν προσωρινὴν κυβέρνησιν, ἀναγορεύσαντες δικτάτωρα τὸν στρατηγὸν *Χλωπίκην*, καὶ ἀποθέντος αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ἀνεκίρυσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν. Ἐννοεῖται λοιπὸν ὅτι περὶ συνδιαλλαγῆς δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ γείνη λόγος.

Ἐν τούτοις δ' οἱ Ῥωσσοικοὶ στρατοί, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν *Δεΐβιτς*, δὲν ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσι μεγάλα πράγματα ἐναντίον τῶν ἀνδρείως μαχομένων Πολωνῶν, τοσοῦτο μᾶλλον, ὅσῳ εἶχον ἐκτραγῆ ἐπαναστάσεις ὀπισθεν αὐτῶν, ἐν Λιθουανία καὶ Βολυνία, ἔνθα εἶχον ἀποσταλῆ Πολῶνοι κομματάρχαι. Καὶ κατὰ μὲν τὸν Μάϊον τοῦ 1831 συνεκροτήθη ἡ ἀμφίρροπος ἐν Ὀστρολέγκα μάχη, κατὰ δὲ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξεπορθήθη ἡ Βαρσοβία ὑπὸ τῶν Ῥώσων, στρατηγούντος ἤδη τοῦ *Πασκέβιτς*. Ἐν ᾧ δ' ἐθέριζεν ἀσπλάγχως παρ' ἀμφοτέροις τοῖς διαμαχομένοις ἡ χολέρα, ἀφαρπάσασα καὶ αὐτὸν τὸν Κωνσταντῖνον καὶ Δεΐβιτς, οἱ ἀποκρουσθέντες Πολωνικοὶ στρατοὶ περιεσώθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ Πρωσσίαν, ἔνθα καὶ ἀφωπλίσθησαν· καὶ οἱ μὲν ἐπιφανέστατοι τῶν μετασχόντων τῆς ἐπαναστάσεως Πολωνῶν μετηνάστευσαν εἰς τὴν Γαλλίαν, Ἀγγλίαν, Ἑλβετίαν, Βόρειον Ἀμερικὴν καὶ ἄλλαχοῦ, τὸ δὲ βασίλειον τῆς Πολωνίας συνεσωματώθη κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1832 μετὰ τῆς Ῥωσσοικῆς αὐτοκρατορίας.

Καὶ ἐν Γερμανία δέ, ἔνθα ἀπεδιώχθη ὁ δούξ τῆς Βρουνσβίγης, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ ἐν Ἰταλίᾳ συνέβησαν ὁμοιαὶ τινες ταραχαί, τῇ προτροπῇ μάλιστα τῶν Πολωνῶν,

6. Ἡ ἐν Παρισίοις ἐπανάστασις τοῦ Φεβρουαρίου
καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς.

§ 100. Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος εἶχεν ἐπὶ πολὺν χρόνον κυβερνήσει τὴν Γαλλίαν μετὰ σοφῆς μετριοπαθείας, καὶ ἐξευμενίσει κατὰ μικρὸν τοσοῦτον τὰς ἐπιλοίπους Εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις, περιορίσας κάπως τὸ ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἰσαχθὲν φιλελεύθερον πολίτευμα, ὥστε ἤρχισαν αὐταὶ νὰ συγχωρῶσιν εἰς αὐτὸν τὴν δι' ἐπαναστάσεως ἀποκτηθεῖσαν βασιλείαν. Ἀλλ' αὕτη τῶν ἡγεμόνων ἢ ἐξευμενίσις ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν ὁσημέραι πλείοτερον ἀπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ προσέτι μετὰ τῶν ὑπαλλήλων ἀνεφάνη μεγάλη διαφορὰ καὶ δωροδοκία, εἰς τρόπον ὥστε ὁ λαὸς ὀμιλῶν καὶ γράφων ἀπῆτει μεταβολὴν τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος. Πρὸ πάντων δ' ἐζήτουν νέον εἶδος ἐκλογῶν, καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου παρεσκευάσθησαν καθ' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν ΣΥΜΠΟΣΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ. Ὅτε δ' ἐξεδηλώθη καὶ ἐν Παρισίοις τοιοῦτου τινος πράγματος ἢ ἀπαίτησις, καθ' ὃν μάλιστα καιρὸν συνεδρίαζον αἱ βουλαὶ, ἢ κυβέρνησις τοῦ ΓΥΙΖΟΤΟΥ προσεπάθησε νὰ ἐμποδίσῃ τὰ συμπόσια ταῦτα. Ἐντεῦθεν δ' ὁ λαὸς παρωξύνετο καθ' ἐκάστην πλείοτερον, καὶ ἀπῆτει ἀλλαγὴν ὑπουργείου. Συνέβη δ' ἄγῶν εἰς τὰς ὁδοὺς, ὅπως καὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1830, διαρκέσας τὴν 22^{αν} καὶ 23^{ην} Φεβρουαρίου, ὅταν ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος ἀπεφάσισε νὰ ἀλλάξῃ τὸ ὑπουργεῖον. Ἠκούσθησαν δ' ἀλαλαγμοὶ χαρᾶς, καὶ οἱ Παριεῖσι ἐφωταγωγήθησαν, ὅτε συμβάντος ἀτυχοῦς τινος πυρβολισμοῦ ἐκ τῆς οἰκίας ἐνὸς τῶν ὑπουργῶν, ἐξεφράγη πάλιν σφοδροτέρα ἢ ἐπανάστασις τὴν αὐγὴν τῆς 2^{ης} Φεβρουαρίου, καὶ ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ πρὸς χάριν τοῦ ἐκγόνου αὐτοῦ, τοῦ κόμητος τῶν Παρισίων. Ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα εὐχαρίστησαν τοὺς πολλοὺς ἢ δ' ὑπὸ τῶν ἐνόπλων τοῦ λαοῦ στιφῶν πολιορκηθεῖσα καὶ ἀπειλουμένη βουλὴ ἀνεκήρυξε τὸ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ. Καὶ ἡ μὲν βασιλικὴ οἰκογένεια ἔφυγεν ἐκ τῆς Γαλλίας ὑπὸ κινδύνου πολυσειδίε,

τῆς δὲ προσωρινῆς κυβερνήσεως πρόεσθη ὁ ποιητὴς ΛΑΜΑΡ-
ΤΙΝΟΣ, ἕως οὗ, ἐκτραγείσης κατὰ τὸν Ἰούνιον ἀγρίας ἐπανα-
στάσεως, περιέβαλεν ἡ ἔθνοςυνέλευσις τὸν ΚΑΒΑΙΝΙΑΚ μετὰ
δικτατωρικῆς ἐξουσίας· οὗτος δὲ κατώρθωσε νὰ καταβάλη
τοὺς ἀντάρτας Τῇ δὲ 20^ῃ Δεκεμβρίου 1848 ἐξελέγη πρόε-
δρος τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας ἐπὶ τετραετίαν ὁ ἀνεψιὸς
τοῦ Πρώτου Ναπολέοντος ΔΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΒΟ-
ΝΑΠΑΡΤΗΣ.

§ 101. Οὕτως ἡ ἐπανάστασις ταχέως εἶχεν εἰς τὴν Γαλλίαν
καταπαυθῆ· ἀλλ' οἱ ἀπεσταλμένοι αὐτῆς τὴν μετέδωκαν τα-
χέως εἰς ἄλλας γῶρας, πρὸ πάντων δὲ εἰς τὴν Γερμανίαν. Εἰς
δὲ τὴν Βιέννην τῆς Αὐστρίας πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ πρίγκι-
πος ΜΕΤΤΕΡΝΙΧΟΥ, ὅστις ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν διεύθυνε τὰ
τῆς πολιτείας, ἐξεργάγη τῇ 13 Μαρτίου 1848 ἐπανάστασις,
ἀναγκάσασα τὸν αὐτοκράτορα νὰ παύσῃ τὸν Μεττερνίχον, καὶ
δώσῃ εἰς τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ σύνταγμα. Οὐδὲν ἦττον,
καὶ τοι συνελθούσης συντακτικῆς συνελεύσεως, ἥτις συνέγρα-
ψε λίαν δημοκρατικὸν πολίτευμα, αἱ ἀνησυχίαι καὶ ἐπαναστά-
σεις ἐπληθύνοντο καθ' ἑκάστην, καὶ σύμπαν σχεδὸν τὸ κράτος
ἐκλονίζετο· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος παρητήθη, καὶ τὴν
κυβέρνησιν παρέλαβεν ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΙΩΣΗΦ.

Εἰς δὲ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Αἰμβαρδουβειτικοῦ βασιλείου,
τὰ Μεδιόλανα, εἶχεν ἐκτραγῆ τῇ 18 Μαρτ. ὁ ἐν ταῖς ἀγυαῖς
ἀγῶν, ἀφοῦ πρότερον ἤδη εἶχεν ἀναφανῆ καθ' ἅπαν τὸ βασιλείον
θορυβώδη κινήματα ἕνεκα τῶν ὑπὸ τοῦ κατ' ἀρχὰς φιλελευ-
θέρου ΠΙΟΥ ΤΟΥ Θ'. εἰσαχθειῶν μεταρρυθμίσεων· ὁ δὲ στρα-
τάρχης Ραδέσκης ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὰ Μεδιόλανα
καὶ σύμπασαν τὴν ἐπαρχίαν μετὰ πάντων τῶν Αὐστριακῶν.
Καὶ αὕτη μὲν ἡ πόλις ἀπεκλήρυξε τὴν Αὐστριακὴν ἀρχὴν, καὶ
προσεκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας ΚΑ-
ΡΟΛΟΝ ΛΑΒΕΡΤΟΝ· ἡ δὲ Βενετία ἀνεκλήρυξεν ἑαυτὴν δημο-
κρατίαν, οὐδ' ἔλειψαν εἰς τὰς ἄλλας Ἰταλικὰς ἐπικρατείας
παρόμοια συμβάντα. Ἄλλ' ὅμως κατὰ τὸν Ἰούνιον ἐπανήλθε
πάλιν ὁ Ραδέσκης, ἀπέκρουσε τοὺς ἐνωθέντας Σάρδους καὶ

Αομβαρδούς παρά τὴν ΚΟΥΣΤΟΤΖΑΝ τῇ 24 Ἰουλίου, καὶ κατέλαβε τὰ Μεδιόλινα. Ἐν τούτοις δὲ τὸ ἐπιόν ἔτος ἤρ-
 χισε μὲν πάλιν τὰς ἐχθροπραξίας ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος, ἀλλ'
 ἠττήθη κατὰ τὸν Μάρτιον τοσοῦτον ὀλοσχερῶς εἰς τὴν ΝΟ-
 ΒΑΡΑΝ, ὥστε παρητήθη· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ ἠναγκάσθη νὰ
 παραδεχθῆ τοὺς ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν προτεινομένους ὅρους
 τῆς εἰρήνης. Βραδύτερον δ' ὑπετάγη καὶ ἡ Βενετία μετὰ πολ-
 λῶν μηνῶν πολιορκίαν.

§ 102. Ὡσαύτως δὲ οἱ Οὐγγροὶ εἶχον προσπαθῆσαι νὰ ἀπο-
 σείσωσι τὸν ζυγὸν τῆς Αὐστριακῆς ἐξουσίας, ἀρχηγὸν ἔχοντες
 τὸν παρά πάντων τῶν κομμάτων τιμώμενον ΚΟΣΣΟΥΘ. Δὲν
 ἤθελον δὲ νὰ ἀναγνωρίσωσι τὸν νέον αὐτοκράτορα, ἀνεκέρυ-
 ζαν τὴν Οὐγγαρίαν δημοκρατίαν, καὶ πρόεδρον αὐτῆς ἐξέλε-
 ξαν τὸν Κοσσούθ. Διεξήγετο δ' ὁ πρὸς τοὺς Αὐστριακοὺς ἀγὼν
 τῶν ἀνδρείων Οὐγγρων μετὰ μεγάλου πείσματος, καὶ εἰς τοῦ
 πολέμου τὰς ταλαιπωρίας προσετέθη καὶ ἡ τρομακτικὴ χολ-
 λέρα. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν οἱ Αὐστριακοὶ ἦσαν ἀπανταχοῦ νι-
 κηταί, ἔπειτα ὅμως ἀπώλεσαν σύμπαν σχεδὸν τὸ Οὐγγρικὸν
 βασίλειον, ἕως οὗ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας ἐπεμψε κατὰ
 τῶν Οὐγγρων μέγαν ἐπικουρικὸν στρατὸν· οὗτος δὲ κατέβα-
 λεν ἐπὶ τέλους αὐτούς.

§ 103. Καὶ ἐν Βερολίνῳ δὲ τῆς Πρωσσίας, ἔνθα ἀφ' ἱκανοῦ
 ἤδη χρόνου ὑπῆρχε δυσἀρέσκεια, ἐξεράγη τῇ 18 Μαρτίου
 1848 αἱματηρὸς εἰς τὰς ὁδοὺς ἀγὼν, ἀναγκάσας τὸν βασιλέα
 Φριδερίκον Γουλιέλμον Δ' νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς πάντα, ὅσα
 παρ' αὐτοῦ ἀπῆτουν. Ὑπεσχέθη δὲ νὰ γείνη κορυφαῖος τοῦ
 Γερμανικοῦ ἔθνους καὶ βασιλεὺς συνταγματικός. Προβάντων
 ὅμως ἔπειτα παραπολὺ τῶν δημοκρατικῶν, ἐπῆλθε παλινόρ-
 θωσις· οὐδὲν ἦπτον τῇ 5 Δεκεμβρίου παρεχωρήθη σύνταγμα.
 Ἀποθανόντος δὲ τῇ 2 Ἰαν. 1861 τοῦ βασιλέως Φριδερίκου
 Γουλιέλμου Δ', ἐνεθρονίσθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ Α'.

Καὶ εἰς τὰς μικροτέρας δὲ Γερμανικὰς ἐπικρατείας παρό-
 μοια συνέβησαν πράγματα, συνελθουσῶν ἀπανταχοῦ συντα-
 κτικῶν συμφελεύσεων, αἵτινες ὅμως δὲν κατώρθωσαν ἀπαντα-

χοῦ νὰ πείσωσι τὰς κυβερνήσεις νὰ παράσχωσι σύνταγμα.

§ 104. Ἐν τοσοῦτῳ δὲ καθ' ἅπαντα τὰ Γερμανικὰ φύλα ἐπόθουν τῆς Γερμανίας τὴν ἐνότητα. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον συνῆλθεν ἐν Φραγκφούρτῃ προκαινοβούλιον, καὶ τῇ 18 Μαΐου 1848 συνήχθη αὐτόθι ἡ ΕΘΝΙΚΗ τῶν Γερμανῶν ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ, ἥτις ἐμελλε νὰ συντάξῃ συμπάσης τῆς Γερμανίας τὸ αὐτοκρατορικὸν πολίτευμα. Ἀλλὰ κατὰ τὰς συνεδριάσεις αὐτῆς ἐξεράγησαν εἰς τὴν Βάδην, ἀργότερα δὲ καὶ εἰς τὸ Παραρρήνιον Παλατινάτον δημοκρατικαὶ ἐπαναστάσεις, αἵτινες ἔπρεπε νὰ κατασταλῶσι δι' αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ. Ὄθεν τῇ 29 Ἰουν. ἀνηγορεύθη ὁ ἀρχιδουξ Ἰωάννης αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος· ἐξελέχθη δὲ καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς Πρωσίας κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῇ 28 Μαρτίου 1849, δὲν ἐδέχθη ὅμως τὴν ἐκλογὴν. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἀνεκλήθησαν ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν οἱ πλεῖστοι πληρεξούσιοι, καὶ διελύθη ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις. Καὶ προσεπάθησε μὲν ἡ Πρωσία νὰ ἰδρῶσῃ Γερμανικὴν Ἐνωσιν· ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἀπέτυχε· τὸ δὲ 1851 ἐγκατεστάθη πάλιν ἡ παλαιὰ δίαυτα, ἥτις εἶχε καταργηθῆ ἀπὸ τοῦ 1848.

§ 105. Ἀλλὰ τὰ μέγιστα ἐπέδρασεν ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐπὶ τοῦ βασιλείου τῆς Δανιμαρκίας. Ἐπικειμένης δηλ. τῆς ἐξερμώσεως τοῦ ἄρρενος γένους τοῦ κυβερνῶντος οἴκου, εἶχε κατὰ πάντα τρόπον προσπαθήσει Χριστιανὸς ὁ Η΄. νὰ κυρώσῃ καὶ εἰς τὰ δουκάτα Σλεσβικὸν καὶ Ὀλστέϊνον τὴν κατὰ κληρονομίαν Δανικὴν διαδοχὴν. Τοῦτο ὅμως προσέκαλεσεν ἀντίπραξιν εἰς τὰ δουκάτα· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Φριδερίκος ὁ Ζ΄, βασιλεύσας τὸ 1848, ἠναγκάσθη ὑπὸ ἀναιμάκτου ἐν Κοπεγχάγῃ ἐπαναστάσεως νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν εἰς συνταγματικὴν, καὶ ὁ αὐτοδέσποτος ἤδη λαδὸς ἀπῆτησε τὴν συσσωμάτωσιν τοῦ Σλεσβικου. Ἀλλὰ τότε τὰ δουκάτα ἤγειραν ἐπαναστᾶσιν, καὶ ἀνεγνώρισαν κυβέρνησιν προσωρινὴν (1848), βοηθούμενα ὑπὸ Γερμανῶν ἐθελοντῶν. Μετὰ τινὰς δὲ πολεμικὰς περιπετείας καὶ συνθηκολογήσεις ἀπέθανε Φριδερίκος ὁ Ζ΄. τὸ 1863 μὴ καταλείπων ἄρρενα

κληρονόμον, και τότε συνέβη πόλεμος εις τὰ δουκάτα μεταξύ Γερμανίας και Δανίας δια την κληρονομικην του θρόνου διαδοχην. Ἐνίκησαν δὲ πανταχοῦ τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα, και ἡ Δανία ἤναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ τὰ τρία δουκάτα Σλέσβικον, Ὀλστέινον και Δουεμβούργον εις την Γερμανίαν.

7. Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος.

§ 106. Μόνην την Ῥωσίαν δὲν εἶχον ἐγγίσει τῆς Εὐρώπης αἱ θύελλαι. Ἐχουσα δὲ νῦν στόλον και στρατὸν ἰσχυρόν, ἐπίστευσε ὅτι δὲν ἤθελε παρεμποδισθῆ ὑπὸ τῆς Εὐρώπης εις τὸ σχέδιον αὐτῆς ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Καὶ ἐπέτυχον μὲν τῷ ὄντι οἱ Ῥῶσοι νὰ καταλάβωσι τὸ 1853 τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας, και νὰ ἐξαφανίσωσι τὸν Τουρκικὸν στόλον πλησίον τῆς Σινώπης· διαβάντες μάλιστα τὸν Δούναβιον, προσέβαλον την ὀχυρὰν Σιλίστριαν. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἀντέστησαν εις τὸ φρούριον τοῦτο μετὰ γενναιότητος, αἱ Δυτικαὶ δυνάμεις ἐκήρυξαν πρὸς την Ῥωσίαν τὸν πόλεμον, Γαλλικὰ δὲ και Ἀγγλικὰ στρατεύματα ἔστησαν ἀπειλητικῶς παρὰ τὸν Δῆμον, και ὁ στόλος τῶν συμμάχων ἐβομβοδόλησε την Ὀδησσόν. Συγχρόνως δ' ἡ Αὐστρία κατέλαβε την Τρανσυλθανίαν, ἐλύθη δὲ τῆς Σιλιστρίας ἡ πολιορκία. Καὶ δὲν κατώρθωσε μὲν μεγάλα πράγματα ἢ πρὸς την Βαλτικὴν θάλασσαν ἀποστολῆ Ἀγγλικοῦ και Γαλλικοῦ στόλου, ἀλλ' ἡ ἀποβίβασις τῶν ἠνωμένων Ἀγγλικῶν, Γαλλικῶν Σαρδικῶν και Τουρκικῶν στρατευμάτων εις τὰ παράλια τῆς Κριμαίας παρὰ την Εὐπατορίαν (κατὰ Σεπτμ.) εἶχεν ἀποτέλεσμα κατ' ἀρχὰς μὲν την ΕΝ ΑΛΜΑ ΜΑΧΗΝ, εἶτα δὲ την ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΝ ΤΗΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥΠΟΛΕΩΣ, ἧτις ὅμως μόλις μετὰ πόλεμον και ἀντίστασιν ἐνὸς ἔτους ὑπέκυψε κατὰ τὸ ἤμισυ. Οὐδὲν ἤττον ἀποθανόντος τοῦ ΝΙΚΟΛΑΟΥ κατὰ την διάρκειαν τοῦ πολέμου, ἔστερξεν εις εἰρήνην ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ὁ Β'. τῇ 30 Μαρτίου 1856. Καὶ τὰς μὲν παραδουναβείους ἡγεμονίας παρεχώρησεν ἡ Ῥωσία εις την Τουρκίαν, ἄφησε δ' ἐλεύθερον τοῦ Δουναβέως τὸν πλοῦν, και κατέλιπε την ἐν ἀρχῇ

τοῦ πολέμου ἀπαιτηθεῖσαν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων χριστιανῶν προστασίαν.

8. Ἐνωσις τῆς Ἰταλίας.

§ 107. Ὀλίγον μετὰ τὸ τέλος τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου συνωμολογήθη μυστικὴ συνθήκη μεταξύ *Σαρδηνίας* καὶ *Γαλιτίας*, καθ' ἣν ἡ πρώτη, παραχωροῦσα εἰς τὴν δευτέραν τὴν *Νίκαιαν* καὶ *Σαβωδιαν*, ἔμελλε μὲ τὴν βοήθειαν Γαλλικῶν στρατευμάτων νὰ λάβῃ ὀριστικῶς τὴν *Λομβαρδιαν*. Ὅθεν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1859 ἤρχισεν ὁ δεύτερος *Λομβαρδικὸς πόλεμος*, καθ' ὃν συνήφθησαν αἱ ἐν *Μοντεβέλλω* καὶ *Παλέστρω* (Μάϊος), ἔτι δὲ ἐν *ΜΑΓΕΝΤΑ* (4 Ἰουνίου) μάχαι, ὑπεχώρησαν δὲ οἱ Αὐστριακοὶ ἔμπροσθεν τῶν νικηφόρων Γάλλων καὶ *Πεδεμοντιῶν*. Ὅριστικῶς ὁμως ἀγὼν ἐγένετο τῇ 24^ῃ Ἰουνίου ἐν *ΣΟΛΦΕΡΙΝῳ*, καθ' ὃν ἀμφότεροι οἱ αὐτοκράτορες παρετάχθησαν εἰς τῆς μάχης τὴν παράταξιν, ἐνίκησαν δ' ἐπὶ τέλους μετὰ μακροῦς μόχθους οἱ Γάλλοι. Ἐνῶ δὲ σύμπασα ἡ Εὐρώπη περιέμενεν ἤδη, ὅτι οἱ συναθροισθέντες εἰς τὰ φρούρια τῆς ἀνω Ἰταλίας Αὐστριακοὶ ἤθελον ὀρμηθεῖν ἐκ νέου, ἐξέπληξεν ὁ *Ναπολέων* τὸν κόσμον διὰ τῆς ἐν *Βιλλεραφράγκα* ἀνακωχῆς (8 Ἰουλίου), ἣν ἐπηκολούθησε τῆς *ΖΥΡΙΧΗΣ* ἢ *ΕΙΡΗΝΗΣ* (Νοέμ. 1859). Καὶ ἡ μὲν Αὐστρία ἀπώλεσε τὴν *Λομβαρδιαν* μέχρι τοῦ ποταμοῦ *Μιγκίου*, ἡ δὲ Ἰταλία ἔκαμεν ἤδη τὸ πρῶτον βῆμα εἰς τὸ μέλλον «βασιλείον τῆς Ἰταλίας». Δεύτερον δὲ πρὸς τοῦτο βῆμα ἐγένετο, προστεθείσης τῆς *Μοδένης*, *Πάρμας* καὶ *Τοσκάνης* τὸν Μάρτιον τοῦ 1860, καὶ τρίτον προσληφθείσης τῆς *Νεαπόλεως* καὶ *Σικελίας* (τὸν Ὀκτώβριον), ἔνθα ὁ *ΓΑΡΙΒΑΛΛΗΣ* εἶχεν ἤδη νικήσει *Φραγκίσκον τὸν Β'*.

9. Νέος πόλεμος τῆς Δανίας πρὸς τὴν Γερμανίαν.

§ 108. Ἀποθανόντος ἐν Δανίᾳ τῇ 15 Νοεμβρ. τοῦ 1863 *Φριδερίκου τοῦ Β'*, ἐξετηνώθη τὸ ἄρρην γένος τοῦ κυβερνῶντος οἴκου, ἀνέβη δ' εἰς τὸν θρόνον ὁ πρίγκιψ τοῦ *Γλυκξβούργου* *ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ*. Οὗτος δ' ὑπέγραψε τὸ παρὰ τοῦ ἐπικρα-

τοῦντος Δανικοῦ κόμματος ἀπαιτούμενον πολίτευμα, καθ' ὃ τὰ Γερμανικὰ δουκάτα Σλέβικον καὶ Ὀλστείνον συνεσωματώοντο μετὰ τῆς Δανίας. Ἀλλὰ τότε στρατεύματα τοῦ Γερμανικοῦ δεσμοῦ κατέλαβον πάραυτα τὸ Ὀλστείνον, καὶ δημοσιευθέντος τοῦ Δανικοῦ πολιτεύματος, διέβη Πρωσσοὶ καὶ Αὐστριακοὶ στρατὸς τὸν ποταμὸν Ἐγιδώραν (1 Φεβρ. 1864), διευθυνόμενοι ἐναντίον τῆς ὑπὸ τῶν Δανικῶν στρατευμάτων κατεχομένης ΔΑΝΝΕΒΕΡΚΗΣ. Ὑποχωρησάντων δ' ἐνοεῖται, τῶν Δανῶν καὶ πανταχοῦ ὑπὸ τῆς ἀσυγκρίτως ὑπερτέρας καταθλιβέντων δυνάμεως, συνωμολογήθη τῇ 30 Ὀκτωβρ. 1864 ἡ *Βιενναία εἰρήνη*, καθ' ἣν παραχωρηθέντα εἰς τὴν Πρωσσίαν καὶ Αὐστρίαν τὰ τρία Γερμανικὰ δουκάτα, προσετέθησαν ἕσπερον εἰς τὴν Πρωσσίαν.

10. Ἐνωσις τῆς Γερμανίας.

§ 109. Ἐν Πρωσσίᾳ τὸν ἀποθανόντα τὸ 1861 Φριδερίκον Γουλιέλμον Α' διεδέχθη, ὡς εἶδομεν, Γουλιέλμος ὁ Α'. Ἀναδιοργανώσας οὗτος τὸν στρατὸν, ἐπέδειξεν εὐθὺς τὰς γενναίας αὐτοῦ προθέσεις εἰς τὸν Δανικὸν πόλεμον. Ὅτε δὲ κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Γερμανικῆς διαίτης, τῇ 14 Ἰουνίου 1866, ἔγεινε δεκτὴ ἐναντίον τῆς γνώμης τῶν Πρώσσων ἡ πρότασις τῆς Αὐστρίας, ὅπως ὁ στρατὸς τῆς Γερμανικῆς ὀμοσπονδίας γείνη μεταβατικὸς, καὶ χρήσεως ἐπομένως κοινῆς, διεκήρυξεν ἡ Πρωσσία διαλελυμένην τὴν Γερμανικὴν διαίταν, καὶ πρότεινε σχέδιον νέας τῆς Γερμανίας μεταρρυθμίσεως, ἀποκλεισμένης μάλιστα ἐντελῶς τῆς Αὐστρίας. Τοῦτο δ' ὑπῆρξεν ἀφορμὴ πολέμου. Ἦδη λοιπὸν τῇ 16 Ἰουνίου 1866 εἰσέβαλλον Πρωσσοὶ στρατεύματα εἰς τὸ Ἀνωβερρον, τὴν Σαξονίαν καὶ τὴν Ἑσσην' καὶ οἱ μὲν Ἀνωβερανοὶ ἀφωπλίσθησαν μετ' ἀνδρείαν ἀντίστασιν ἐν Λαγγενσάλτσα, οἱ δὲ Σάξονες ἔφυγον πρὸς τὴν Αὐστριακὴν ἐπικράτειαν εἰς τὴν Βοεμίαν, καὶ οἱ Ἑσσοὶ διὰ τῆς Φούλδας πρὸς τὸν στρατὸν τῆς Ὀμοσπονδίας. Κύριον ὅμως τοῦ πολέμου θεάτρον ἔγεινεν ἡ Βοεμία. Ἐνταῦθα δηλ. τρία τοῦ Πρωσσοῦ στρατοῦ μέρη προσέβησαν ὑπ' ἀδια-

λείπτους ἀγῶνας μέχρι τῆς ΚΑΙΝΪΓΓΡΑΙΤΗΣ, ἔνθα τῇ 3 Ἰουλίου συνεκρότησαν μάχην πρὸς τὸν ἠνωμένον στρατὸν τῶν Αὐστριακῶν καὶ Σαξόνων, καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσῃ. Συγχρόνως δὲ μετὰ τῆς Πρωσσίας εἶχε κηρύξει πρὸς τὴν Αὐστρίαν τὸν πόλεμον καὶ ἡ Ἰταλία, ἥτις ἀπησχόλει πρὸς νότον τοὺς στρατοὺς τῶν Αὐστριακῶν εἰς τὴν Λομβαρδίαν καὶ τὸν στόλον αὐτῶν εἰς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν, χωρὶς ὅμως νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα· ἠττήθησαν μάλιστα οἱ Ἰταλοὶ εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς *Λίσσης*. Οὕτω λοιπὸν ἐκ τε τῶν βορείων καὶ μεσημβρινῶν στενοχωρηθεῖσα ἡ Αὐστρία, ἐπεκαλέσθη τὴν μεσολάβησιν τῆς Γαλλίας, παραχώρησασα συγχρόνως εἰς αὐτὴν τὸ ὑπόλοιπον τῆς Λομβαρδίας (τὴν *Βενετιάν* δηλ.), καὶ κατόρθωσε νὰ λάβῃ τὴν ἐν *Νικκολσβούργῳ* ἀναχωρῆν (22—27 Ἰουλ.), ὅπως ὀρισθῶσιν αἱ βάσεις τῆς εἰρήνης. Κύριοι δὲ ὅροι αὐτῆς ἦσαν «ἡ διάλυσις τῆς Γερμανικῆς ὀμοσπονδίας, νέα τῆς Γερμανίας μεταρρύθμισις, ἀποκλειομένης τῆς Αὐστρίας, σχηματισμὸς ἀρκτέας Γερμανικῆς ὀμοσπονδίας πρὸς βορρᾶν τοῦ Μαῖνου, δικαίωμα ἐνώσεως αὐτῆς μετὰ τῶν νοτίων Γερμανικῶν ἐπικρατειῶν, ἀκραιότης τοῦ βασιλείου τῆς Σαξονίας, ἀπόδοσις τῆς Βενετίας εἰς τὴν Ἰταλίαν, παραχώρησις ἐντελής εἰς τὴν Πρωσσίαν τοῦ Σλεσβίου καὶ Ὀλστείνου καὶ ἀπότισις 40 ἑκατομμυρίων ταλλήρων, ὡς ἐξόδων τοῦ πολέμου». Πρὶν δ' ἔτι συμφωνηθῶσιν ἀκριβέστερον οἱ ὅροι οὗτοι Εἰς τὴν ἐν Πραγῇ εἰρήνην (23 Αὐγ.), εἶχεν ἀποθήσει πέραν τοῦ Μαῖνου τὰ στρατεύματα τοῦ Γερμανικοῦ δεσμοῦ ὁ Πρωσσικὸς στρατός. Μετὰ δὲ τοῦτο καὶ τῆς νοτίου Γερμανίας αἱ ἐπικρατεῖαι παρεδέχθησαν τοὺς προῤῥηθέντας ὅρους τῆς εἰρήνης, τὸ δὲ Ἀννόβερον, ἡ Κουρρέεσση, Νασσοβία, Φραγκφούρτη ἢ παρὰ τὸν Μαῖνον καὶ τὰ παρὰ τὸν Ἄλβιν δουκάτα ἀπετέλεσαν μέρος τῆς Πρωσσικῆς ἐπικρατείας. Προστέθη δὲ κατὰ τὸν Ὀκτώβριον καὶ ἡ Σαξονία εἰς τὴν νεωστὶ σχηματισθεῖσαν ὀμοσπονδίαν τῆς Βορείου Γερμανίας, καὶ τῇ 24 Φεβρουαρίου τοῦ 1867 συνήλθον πληρεξούσιοι πασῶν τῶν ἐπικρατειῶν εἰς συνέλευσιν, ὅπως ὀρίσωσι τὸ πολίτευμα τῆς

νέας Βορείου Γερμανικῆς ὀμοσπονδίας. Ἐκυρώθη δὲ τὸ πολίτευμα τοῦτο τῇ 1 Ἰουλ. 1867, καὶ πρώτη τακτικὴ συνέδριασις ἔγεινε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1867, διευθύνοντας τὰ πάντα τοῦ ἐξόχου πολιτικοῦ καὶ πρωθυπουργοῦ τῆς Πρωσσίας κόμητος ΒΙΣΜΑΡΚ.

11. Ὁ πόλεμος τῆς Γερμανίας πρὸς τὴν Γαλλίαν.

§ 110. Ἦδη δὲ ἠλπίζον ἐξησφαλισμένην τὴν εἰρήνην ἐπὶ πολὺν χρόνον, ὅταν αἰφνιδίως ὁ Γάλλος αὐτοκράτωρ *Λουδοβίκος Ναπολέων*, μὴ θέλων νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἰσπανίας ὑποψηφιότητα τοῦ πρίγκιπος τοῦ *Ὁχενζόλλερ Λεοπόλδου* ἐκήρυξε τὸν πόλεμον εἰς τὴν Πρωσίαν καὶ τὴν Βόρειον Γερμανικὴν ὀμοσπονδίαν τῇ 17 Ἰουλίου 1870. Καὶ εἶχε μὲν ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων νομίσει ὅτι τὰ νότια τῆς Γερμανίας κράτη, ἧτοι ἡ Βαυαρία, Βυρτεμβέργη, Ἔσση καὶ Βάδη, θὰ ἔμεινον οὐδέτερα, ἢ μάλιστα θὰ ἠγόνοντο μετ' αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Πρωσσίας· ἀλλ' ἡ ἀνόσιος τῆς εἰρήνης παράβασις κατέπληξε μὲν σύμπασαν τὸν Γερμανίαν, διήγειρε δὲ συγχρόνως ζωηρότατον φιλοπατρίας αἶσθημα. Οἱ πάντες ἔδραξαν τὴ ὄπλᾶ· καὶ ἤδη τὴν 4^{ην} Αὐγούστου 1870 εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλλίαν τρεῖς Γερμανικοὶ στρατοὶ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν *Στεϊνμέτσην*, τὸν πρίγκιπα *Φριδερίχον Κάρολον* καὶ τὸν διάδοχον τῆς Πρωσσίας *Φριδερίχον Γουλιέλμον*· ἀπάντων δὲ τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἀνέλαβεν ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας *ΓΟΥΛΛΙΕΛΜΟΣ ὁ Α'*. Ἐν τῇ ματαιότητι δ' αὐτῶν εἶχον οἱ Γάλλοι νομίσει ὅτι ἔμελλον νὰ κατανικήσωσι τοὺς Γερμανοὺς, καὶ ἤδη ἔκαυχῶντο, ὅτι ἤθελον μετ' ὀλίγον εἰσελάσει νικηταὶ εἰς τὸ Βερολίνον καὶ τὴν *Καινιξβέργην*. Ἀλλ' ἡ ἀλαζονεία αὐτῶν ταχέως κατεβλήθη. Καὶ ἤδη μὲν τὴν 6^{ην} Αὐγούστου ἐνίκησεν αὐτοὺς ἐν *Βαίρθη* ὁ διάδοχος τοῦ Πρωσσικοῦ θρόνου, ἀπὸ δὲ τῆς 14 μέχρι τῆς 18 Αὐγούστου κατετροπώθησαν ἐντελῶς, καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ἀπὸ τοῦ νῦν δὲ καθ' ἑκάστην τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα, καίτοι πολλὴν ἀνθρώπων πάσχοντα φθοράν, ἔδρε-

πον νέας νίκας, καὶ τῇ 2 Σεπτεμβρίου τοῦ 1870 ἠναγκάσθη ὁ Δουδοβίκος Ναπολέων νὰ παραδοθῆ αἰχμάλωτος εἰς τὸν βασιλεῖα Γουλιέλμον τὸν Α'. μετὰ πλείονων τῶν 100,000 ἀνδρῶν. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας παρεχώρησεν εἰς τὸν Ναπολέοντα πρὸς κατοικίαν ἀνάκτορόν τι πλησίον τῆς Κασσέλης, ἔνθα οὗτος ἔμεινε μέχρι τῆς ἀποδημίας αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀγγλίαν· ἐν Γαλλίᾳ δὲ ἀνεκήρυξαν τὴν δημοκρατίαν μετὰ τὴν αἰχμαλώτισιν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ πεισματωδῶς ἐξηκολούθουν τὸν ἀγῶνα. Εἰς τὴν ἐπιστήμην ὅμως καὶ πληθὺν τῶν Γερμανῶν δὲν ἠδυνήθησαν οἱ Γάλλοι νάντισταθῶσι· καὶ τῇ μὲν 27 Σεπτεμβρίου ἐκυριεύθη τὸ Στρασσοῦργον, τῇ δὲ 27 Ὀκτωβρίου ἐσυνθηκολόγησε τὸ Μέτς (Μέται), καθ' ἣν περίπτωσιν ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἀπήχθησαν εἰς τὴν Γερμανίαν 170,000 ἀνδρῶν. Οἱ δὲ Παρίσιοι, ἀπανταχόθεν ἀποκεκλεισμένοι, παρεδόθησαν τῇ 28 Φεβρουαρίου 1871, διομολογηθείσης ἅμα τῆς μετὰ τῆς Γαλλίας εἰρήνης. Καὶ ἀπέδωκε μὲν ἡ Γαλλία εἰς τὴν Γερμανίαν τὴν Γερμανικὴν Λοθαριγγίαν καὶ Ἀλσατίαν, χώρας ἀνηκούσας καὶ πρὶν εἰς τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, ἠναγκάσθη δὲ νὰ ποτίσῃ μεγάλην τοῦ πολέμου ἀποζημίωσιν (5 δισεκατομμ. φράγκων)· μέχρι δὲ τῆς παντελοῦς ἀποτίσεως τοῦ ποσοῦ τούτου Γαλλικαὶ τινες ἐπαρχίαι ἔμελλον νὰ μένουν κατεληγμέναι ὑπὸ Γερμανικῶν στρατευμάτων.

Ἦδη δὲ τῇ 18 Ἰανουαρίου 1871 ἐξελέχθη ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ ὑπὸ συμπάντων τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ΓΟΥΛΛΙΕΛΜΟΣ ὁ Α', προσεχώρησεν δὲ εἰς τὴν νέαν αὐτοκρατορίαν, ἡ Βαυαρία, Βυρτεμβέργη, Ἑσση καὶ Βάδη. Οὕτω λοιπὸν ἀπετελέσθη τῆς Γερμανίας ἡ ἐνότης, καὶ τῇ 21 Μαρτίου 1871 συνήλθεν εἰς τὸ Βερολίνον τὸ πρῶτον Γερμανικὸν κοινοβούλιον.

12. Πόλεμος περὶ καταργήσεως τῆς δουλείας εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Μεξικόν.

§ 111. Ἐν ᾧ δὲ ταυῦτα συνέβαινον εἰς τὴν Εὐρώπην, αἱ ἠνωμένοι πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς, πολυετοῦς εἰρήνης ἀπο-

λαύσασαι, προήχθησαν εἰς σπουδαῖον μεγαλεῖον καὶ δύναμιν, ἀναπτυχθεῖσης μετὰ θαυμασίας ταχύτητος τῆς γεωργίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Καὶ ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν πολιτειῶν ἀπὸ 13 ἔγγινε 34, οἱ δὲ κάτοικοι ἀπὸ 4 ἑκατομμύρια 40. Κατὰ μικρὸν ὅμως ἀνεφύη μεγάλη μεταξὺ τῶν νοτίων καὶ βορείων ἐπικρατειῶν ἀντίθεσις, καθ' ὅσον ὁ διάφορος χαρακτήρ, τὰ παραλλάσσοντα ἦθη καὶ αἱ μὴ συμφωνοῦσαι πολιτικαὶ δοξασαὶ παρέλυσαν τὸν ἀπ' ἀρχῆς δεσμὸν, τὸ δὲ περὶ καταργήσεως τῆς δουλείας ζήτημα ἐπήγαγεν ἐπὶ τέλους σύγκρουσιν, καθ' ἣν 11 τῶν νοτίων ἐπικρατειῶν ἐπολέμησαν πρὸς 23 τῶν βορείων πόλεμον αἱματηρὸν ἀπὸ τοῦ 1861 μέχρι τοῦ 1865. Τελευταῖον δὲ ὑπέκυψαν οἱ νότιοι μετὰ φοβεροὺς ἀγῶνας κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1865, ἀποκατέστη πάλιν ἡ ἐνότης, ἔγγινε δὲ νόμος, καθ' ὃν πάντες μὲν οἱ πολῖται τῶν ἠνωμένων ἐπικρατειῶν εἶχον ἴσα δικαιώματα, ἀπληυθερόνοντο δὲ οἱ δοῦλοι (1866).

§ 112. Καὶ τὸ Μεξικὸν δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶχε περιπλεχθῆ εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Γάλλους, Ἕγγλους καὶ Ἰσπανοὺς. Καὶ οἱ μὲν τελευταῖοι κατέπαυσαν μετ' ὀλίγον τὰς ἐχθροπραξίας· μόνον δὲ οἱ Γάλλοι, ἐπιμένοντες εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῶν, ἐξέπόρθησαν τὸ φρούριον Πουέβλαν, καὶ κατέλαβον τὸ Μεξικόν. Μετὰ δὲ ταῦτα τὸ αὐτοκρατορικὸν τοῦ Μεξικοῦ στέμμα προσεφέρθη εἰς τὸν ἀρχιδουκά τῆς Αὐστρίας Φερδινάνδον ΜΑΞΙΜΙΑΝΟΝ, ὅστις δεχθεὶς αὐτὸ τῇ 10 Ἀπριλίου 1864, ἐπωνομάσθη ἔπειτα Μαξιμιλιανὸς Α'. αὐτοκράτωρ τοῦ Μεξικοῦ. Ἐν τούτοις ὁ Μαξιμιλιανὸς, παραλαβὼν τὴν κυβέρνησιν, εἶχε νὰ ὑποστῇ πεισματώδη ἀγῶνα πρὸς τὸ δημοκρατικὸν τῶν ἐγγχωρίων κόμμα, ὑπὸ τοῦ ὁποίου κατεβλήθη ἐπὶ τέλους· ὁ δὲ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας ΙΝΑΡΕΖΗΣ, αἰχμαλωτίσας αὐτὸν διὰ δόλου, διέταξε νὰ τὸν πυροβολήσωσι τῇ 19 Ἰουνίου 1867. Ὁ νεκρὸς αὐτοῦ μετεφέρθη ἔπειτα εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὸ πολεμικοῦ πλοίου τῆς Αὐστρίας.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΒΙΒΛΙΟΝ Γ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ.

'Απὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας μέχρι
τοῦ πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἀγῶνος τῶν βο-
ρείων Ἀμερικανῶν (1440—1774).

	Σελ.
1. Ἐφευρέσεις	5
§ 1. Ναυτική πυξίς, τυπογραφία (1444)	»
2. Ἡ κατὰ θάλασσαν ὁδὸς πρὸς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας	6
§ 2. Βαρθολομαῖος Διάζος (1486), Βάσκοι Δεγάμας (1498)	»
3. Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς	7
§ 3. Ἡ Ἀμερικὴ ἀνακαλύπτεται ὑπὸ τοῦ Κολόμβου τὸ 1492	»
4. Ἐκπόρθησις τοῦ Μεξικοῦ καὶ τῆς Περούτας	9
§ 4. Ὁ Κορθέσιος ἐκπορθεῖ τὸ Μεξικὸν τὸ 1521	»
5. Ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν	10
§ 5. Τὰ γράμματα ἀναγεννῶνται μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453)	»
6. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις	11
α.) Λούθηρος	»
§ 6. Ἡ πώλησις τῶν συγχωρητηρίων καὶ αἱ 95 θέσεις (1517)	»
§ 7. Ὁ Λούθηρος καὶ τὸ ἀνάθημα (1520)	13
§ 8. Ὁ Λούθηρος προγράφεται (1521)	14

§ 9. Συμμαχία τῆς Ῥαπισθόνης κατὰ τῶν Λουθηρανῶν (1524)	15
§ 10. Ἡ ἐν Σπίρα δίαιτα. Διαμαρτύρησις (1529). Αὐγουστανὴ ἐμολογία (1530)	»
β.) Ζβίγγλιος	17
§ 11. Ὁ Ζβίγγλιος (γενν. τὸ 1484) μεταρρύθ- μιζει τὴν Ἑλβετίαν	»
γ.) Καλθίνος	18
§ 12. Ὁ Καλθίνος κηρύττει εἰς τὴν Γενεύην (ἀποθ. 1564)	»
7. Οἱ πόλεμοι τῶν Ἀψβοιργεῶν κατὰ τῆς Γαλλίας	19
§ 13. Κάρολος ὁ Ε'. (1500) καὶ Φραγκίσκος ὁ Α'. μάχονται περὶ τῶν Μεδιολάνων	»
§ 14. Μάχη ἐν Παυῆα (1525). Ἀλωσις τῆς Ῥώμης (1527). Εἰρήνη τῶν Δεσποινῶν ἐν Καμβραύη (1529)	21
§ 15. Ἐκστρατεία πρὸς τὴν Τύνιδα (1535). Τρίτος καὶ τέταρτος πόλεμος μεταξὺ Καρό- λου καὶ Φραγκίσκου	23
8. Ἰδρυσις τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας (1534)	25
§ 16. Ἐκκλησιαστικοὶ νεωτερισμοὶ Ἐρρίκου τοῦ Η'. (1534)	»
§ 17. Ἐρρίκος ὁ Η'. καὶ αἱ γυναῖκες αὐτοῦ	27
§ 18. Ἐδουάρδος ὁ ΣΤ'. (1547) καὶ Ἰδρυσις τῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας	28
9. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις εἰς τὰ Σκανδιναυικὰ κράτη	29
§ 19. Ὁ Φριδερίκος εἰσάγει τὴν μεταρρύθμισιν (1537). Γουσταῦος Βάσας (1520)	»
10. Ἡ καθολικὴ ἐκκλησία	50
§ 20. Μεταβολὴ τοῦ ἡμερολογίου (1582). Σέξ- τος ὁ Ε'. (1585)	»
§ 21. Σύστασις τοῦ τάγματος τῶν Ἰησοῦι- τῶν (1540)	30

11. Ἡ ἐποχὴ Φιλίππου τοῦ Β'. (1556—1598) καὶ τῆς Ἐλισάβετ (1558—1603)	32
§ 21 Ἐ. Χαρακτὴρ Φιλίππου τοῦ Β'. (1556). Ἐνωσις τῆς Πορτογαλίας (1580)	»
α.) Οἱ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνες τῶν Κάτω Χωρῶν	33
§ 22. Προσβολαὶ τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ δικαιώματα τῶν Κάτω Χωρῶν (1560)	»
§ 23. Συνυπόσχεσις (1565). Συμμαχία τῶν Γεῦσων. Ἐπανάστασις (1566)	35
§ 24. Ὁ Ἄλβας εἰς τὰς Κάτω Χώρας (1567)	36
§ 25. Δὸν Ἰωάννης (1576). Ἀλέξανδρος Φαρνέζης (1578). Γουλλιέλμος ὁ Ὀράγγης (1579)	37
§ 26. Ἡ μεγάλη ἀρμάδα (1588). Ἐκβασίς τοῦ ἀγῶνος (1609)	39
β.) Ὁ φονικὸς γάμος τῶν Παρισίων. Ἐρρίκος ὁ Γ' καὶ Ἐρρίκος ὁ Δ'.	41
§ 27. Ἡ νύξ τοῦ Ἀγίου Βαρθολομαίου (1572)	»
§ 28. Ἐρρίκος ὁ Γ'. (1574) καὶ ἡ Ἰερὰ συμμαχία (Λίγα) (1576)	42
§ 29. Ἐρρίκος ὁ Δ'. (1589)	45
γ.) Ἐλισάβετ καὶ Μαρία Στουάρτ	46
§ 30. Διαφορὰ τοῦ ἤθους τῆς Ἐλισάβετ (1558) καὶ Μαρίας. Κνώξιος	»
§ 31. Ἡ Μαρία Στουάρτ ἐν Σκωτία (1565)	48
§ 32. Ἡ Μαρία Στουάρτ ἐν Ἀγγλία (1587)	49
§ 33. Ἐπίδοσις τῆς Ἀγγλίας καὶ τελευτὴ τῆς Ἐλισάβετ (1603). Ἐσπέξιος	50
12. Ὁ τριακοταετῆς πόλεμος (1618—1648)	52
α.) Τίλλυς. Ἐμφάνισις τοῦ Βαλλενστείνου	»
§ 34. Ἀφορμὴ τοῦ πολέμου (1618)	»
§ 35. Φριδερικὸς ὁ Ε'. καὶ ἡ παρὰ τὸ Λευκὸν ὄρος μάχη (1620)	53
§ 36. Ὁ Τίλλυς πολυεμῆ εἰς τὸ Πλατινῶτον (1622)	55

§ 37. Ὁ Βαλλενστείνος εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν (1626)	55
§ 38. Ἐδικτον τῆς Ἀποκαταστάσεως (1629) Δίαιτα ἐν Ῥατισβόνη (1630). Παῦσις τοῦ Βαλλενστείνου	57
β.) Ἀνάμιξις τῆς Σουηδίας. Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος καὶ ὁ Βαλλενστείνος	58
§ 39. Ὁ Γουστ. Ἀδόλφος ἐν Πομερανία (1630). Καταστροφή τοῦ Μαγδεβούργου (1631)	»
§ 40. Μάχη ἐν Λειψία καὶ Βρεϊτεμφέλδη (1631). Νικηφόρος πορεία τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου	60
§ 41. Μάχη τῆς Λυκένης (1632) καὶ θάνατος τοῦ Γουσταύου	61
§ 42. Δεσμὸς τῆς Ἐϊλθρόννης (1633). Θάνατος τοῦ Βαλλενστείνου (1634)	»
γ.) Τέλος τοῦ πολέμου. Βεστφαλικὴ εἰρήνη	63
§ 43. Βερνάρδος ὁ Βειμαρίας (1636). Βανέρος (1637)	»
§ 44. Τορστενσών (1642). Βράγγελος (1647). Βεστφαλικὴ εἰρήνη (1648)	64
δ.) Ἡ ἀνατροπὴ τοῦ Ἀγγλικοῦ θρόνου	65
α.) Κάρολος ὁ Α΄	»
§ 45. Αἵτησις τοῦ δικαίου (1628). Στραφφόρδος (1629). Λάουδος	»
§ 46. Ἀμπδενος καὶ ἡ συμμαχία τῶν Σκώτων (1640)	67
§ 47. Τὸ μακροχρόνιον Κοινοβούλιον. Πτώσις τοῦ Στραφφόρδου (1641)	68
§ 48. Ἐμφύλιος πόλεμος (1642). Ἐμφάνισις τοῦ Κρομβέλλου	69
§ 49. Νίκη τῶν ἀνεξαρτήτων (1645). Ὁ Κάρολος παρὰ τοῖς Σκώτοις (1646)	71
§ 50. Τελευτὴ τοῦ Καρόλου (1649)	73
β.) Ὀλίβερὸς Κρόμβελλος (1649—1658)	74

§ 51. Νίκαι τοῦ Κρομβέλλου ἐν Δουμβαρίῳ (1650) καὶ Βορκεστρία (1651)	74
§ 52. Ὁ Κρομβέλλος ὡς λόρδος προστάτης καὶ τὸ Κοινοβούλιον (1653)	76
§ 53. Παλινρθωσις (1660)	77
γ'.) Οἱ δύο τελευταῖοι Στουάρτοι (Κάρολος ὁ Β'. 1660-1685 καὶ Ἰάκωβος ὁ Β'. 1685-1688)	78
§ 54. Διοικήσις τοῦ Β'. Καρόλου. Δόγμα τῆς δοκιμασίας καὶ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας (habeas corpus, 1679). Οὐτίχοι καὶ Τόρειοι	78
§ 55. Διοικήσις καὶ πτώσις Ἰακώβου τοῦ Β'. (1688)	81
14. Ἡ ἐποχὴ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'.	83
α.) Ῥιχελιὸν καὶ Μαζαρίνος	»
§ 56. Δραστηριότης τοῦ Ῥιχελιού (1629)	»
§ 57. Ἄννα ἡ Αὐστριακὴ καὶ πόλεμος τῆς Σφενδόνης (1648). Μαζαρίνος	84
β'.) Κυβέρνησις καὶ πρὸς κατάκτησιν πόλεμοι Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'.	86
§ 58. Λουδοβίκος ὁ ΙΔ'. καὶ οἱ ὑπουργοὶ αὐτοῦ (1661)	»
§ 59. Πόλεμοι Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'.	87
γ'.) Βίος τῆς αὐλῆς. Φιλολογία. Ἐκκλησία	88
§ 60. Βιομηχανία. Αὐλὴ τῆς Βερσαλλίας. Τέχνη καὶ φιλολογία	»
§ 61. Ἰανсениσταί. Διωγμὸς τῶν Οὐγενόττων (1685)	89
15. Κάρολος ὁ ΙΒ'. τῆς Σουηδίας καὶ Πέτρος ὁ Μέγας τῆς Ῥωσσίας εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἀρπτον (1700—1718)	92
§ 62. Μεταρρυθμίσεις τοῦ Μεγάλου Πέτρου (1700)	»
§ 63. Κάρολος ὁ ΙΒ'. εἰς τὴν Δανιμαρκίαν καὶ Πολωνίαν. Μάχη τῆς Νάρβας (1701)	93

§ 64. Κάρολος ὁ Β΄. εἰς τὴν Σαξονίαν (1706). Χαρακτήρ αὐτοῦ	95
§ 65. Ὁ Πέτρος εἰς τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν. Θεμελίωσις τῆς Πετροπόλεως (1703). Μάχη τῆς Πουλτάβας (1709)	96
§ 66. Κάρολος ὁ Β΄. ἐν Τουρκίᾳ (1710). Τε- λευτὴ αὐτοῦ (1718)	98
§ 67. Πρόδοσις τῆς Ῥωσσίας	99
§ 68. Θάνατος τοῦ Ἀλεξίου (1722). Δίκατε- τερίνη ἢ Β΄. (1725)	100
46. Ἐπίδοσις τῆς Πρωσσίας	101
§ 69. Φριδερίκος Γουλλιέλμος Α΄. (1713)	»
§ 70. Νεότης τοῦ Φριδερίκου Β΄. (γενν. 1712)	102
§ 71. Πόλεμοι Φριδερίκου τοῦ Β΄. (1740— 1786). Ἰανότης αὐτοῦ	104
47. Φιλολογία καὶ ὠραῖαι τέχναι	105
§ 72. Ἀρίστος, Τάσσοι, Καμόις, Κλοψτόκκιος. Δεβόγας, Καλδέρων, Κορνήλιος, Ῥακίνας, Μο- λιέρος, Σαίξπηρος, Σχίλλερος, Γαίτης. Μακ- κιαβέλλης, Κερβάντης. Μιχαὴλ Ἀγγελοσ, Ῥαφαήλ, Ρούβενσ	»

ΒΙΒΛΙΟΝ Δ΄.

ΝΕΩΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Ἀπὸ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος τῶν ἀρκτῶων Ἀμερικανῶν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων (1774—1876).	
4. Ὁ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγὼν τῶν ἀρκτῶων Ἀμερικανῶν	107
§ 73. Αἰτία τοῦ πολέμου (1765). Κόμματα εἰς τὴν Ἀγγλίαν	»
§ 74. Πόλεμος ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας μέχρι	

τῆς συμβάσεως τῆς Σαρατώγης (1777). Βάσιγκτων, Φραγκλῖνος, Λαφαγυέττης . . .	108
§ 75. Ἀνάμιξις τῆς Γαλλίας. Ἐνοπλος οὐδετερότης (1779)	110
§ 76. Ἐπέκτασις τοῦ πολέμου. Πολιορκία τοῦ Γιβραλτάρ (1782)	112
§ 77. Εἰρήνη τῆς Βερσαλίας (1783). Ὀλλανδία. Ἠνωμένοι πολιτεῖται τῆς Βορείου Ἀμερικῆς .	»
2. Οἱ μερισμοὶ τῆς Πολωνίας καὶ οἱ πρὸς τὴν Τουρκίαν πόλεμοι τῆς Ῥωσσίας	114
§ 78. Κατάστασις τῆς Πολωνίας. Ὁ βασιλεὺς Στανίσλαος Πονιατόβσκις (1764)	»
§ 79. Ἡ ἕξις τῶν διαφωνούντων. Αἱ συμμαχίαι τοῦ Ῥαδὼμ καὶ Βαρίου (1768) . . .	115
§ 80. Πρῶτος Τουρκικὸς πόλεμος (1768). Πρῶτος μερισμὸς τῆς Πολωνίας (1772) . . .	116
§ 81. Κριμαία. Δεύτερος Τουρκ. πόλεμος (1787). Νέον πολίτευμα τῆς Πολωνίας (1791) . .	118
§ 82. Συμμαχία τοῦ Ταργοβιχτσίου. Δεύτερος μερισμὸς τῆς Πολωνίας (1792). Τέλος τῆς Πολωνίας (1795)	119
3. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς. Ναπολέων Βοναπάρτης	121
§ 83. Λουδοβίκος ὁ 1στ'. συγκαλεῖ ἐθνικὴν συνέλευσιν (1788)	»
§ 84. Ἡ Βασίλισσα ἐκπορθεῖται (1789), ἡ δημοκρατία ἀνακηρύσσεται (1792), ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ θανατόνονται (1793-4)	122
§ 85. Ῥοβεσπιέρης καὶ Δάντων. Οἱ πέντε Διευθунται. Ὁ Ναπολέων ὑπατος (1799) καὶ αὐτοκράτωρ (1804)	»
§ 86. Μάχη τοῦ Ἀουστερλιτσίου (1805) καὶ εἰρήνη τῆς Τιλσίτης (1807)	124
§ 87. Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ναπολέοντος γίνονται	

βασιλείς. Ἡ Αὐστρία νικᾶται καὶ πάλιν (1809)	124
§ 88. Ὁ Ναπολέων νυμφεύεται τὴν Αὐστριακὴν Μαρίαν Λουίζαν (1810). Ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Ῥωσσίας (1812)	125
§ 89. Ἦττα ἐν Δειψία (1813). Ὁ Ναπολέων καθαιρεῖται (1814)	126
§ 90. Ὁ Ναπολέων φεύγει ἐκ τῆς Ἑλλάδος (1815). Νικᾶται ἐν Βατερλώ, καὶ ἀποθνήσκει εἰς τὴν Ἀγίαν Ἐλένην (1821)	127
Α. Ὁ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων	128
§ 91. Κατάστασις τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τοὺς Τούρκους. Ἐπανάστασις τοῦ Ὁρλώφ (1770). Ἡ Ἐταιρία τῶν Φιλικῶν (1814). Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης διαβαίνει τὸν Προῦθον (Φεβρ. 1821). Ἡ Ἑλλὰς ἐπανίσταται (Μάρτ. 1821)	»
§ 92. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος φονεύεται. Ὁ ἱερός λόχος κατακόπτεται εἰς Δραγατσάνιον (Ἰούνιος 1821)	129
§ 93. Βαλτέτσι. Ἀλωσις τῆς Τριπόλεως. Ἀθανάσιος Διάκος. Χάνι τῆς Γραβιάς. Δερβενάκλια (1822). Θάνατος τοῦ Μάρκου Βότσαρη (1823). Κανάρης καὶ Μιαούλης	»
§ 94. Δημήτρ. Ὑψηλάντης καὶ Μαυροκορδάτος. Φιλέλληνες καὶ Βύρων	130
§ 95. Ἐκστρατεία τοῦ Ἰμβραῖμη (1825). Ἐξοδος τοῦ Μεσολογγίου (1826)	131
§ 96. Κάνιγγ καὶ καταστροφή τῶν Γενιτσάρων (1826). Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία (1827) καὶ ὁ Καραϊσκάκης. Εἰρήνη τῆς Ἀδριανουπόλεως (1829). Καποδίστριας (1828), Ὁθων (1832) καὶ Γεώργιος Α'. (1863)	132
Β. Ἡ ἐν Παρισίοις ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς	134

§ 97. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου (1830) καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Γάλλων Λουδοβίκος Φίλιππος	134
§ 98. Ἐπανάστασις τῶν Βρυξελλῶν (1830) καὶ ὁ Λεοπόλδος βασιλεὺς τοῦ Βελγίου . . .	135
§ 99. Ἐπανάστασις ἐν Βαρσοβίᾳ (1830). Ἡ Πολωνία ἐνοῦται μετὰ τῆς Ῥωσικῆς αὐτοκρατορίας (1832)	136
6. Ἡ ἐν Παρισίοις ἐπανάστασις τοῦ Φεβρουαρίου καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς	138
§ 100. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Φεβρουαρίου καὶ ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων Βοναπάρτης πρόεδρος τῆς δημοκρατίας (1848)	»
§ 101. Φραγκῖσκος Ἰωσήφ καὶ Πίος ὁ Θ'. Ἕττα τῶν Σάρδων ἐν Νοβάρᾳ (1849)	139
§ 102. Οἱ Οὐγγροὶ καὶ ὁ Κοσσοῦθ καταδικνύονται ὑπὸ τῶν Ῥώσων (1849)	140
§ 103. Φριδερίκος Γουλιέλμος Δ'. δίδει Σύνταγμα (1848)	»
§ 104. Ἐθνικὴ τῶν Γερμανῶν συνέλευσις (1848). Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας δὲν δέχεται τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα τῆς Γερμανίας (1849)	141
§ 105. Φριδερίκος ὁ Η'. τῆς Δανίας δίδει Σύνταγμα (1848)	»
7. Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος	142
§ 106. Ἡ ἐν Σινώπῃ ναυμαχία (1853). Ἡ πολιορκία τῆς Σεβαστουπόλεως (1855)	»
8. Ἐνωσις τῆς Ἰταλίας	143
§ 107. Μάχαι ἐν Μαγέντα καὶ Σολφερίνο. Ἡ εἰρήνη τῆς Ζυρίχης (1859)	»
9. Νέος πόλεμος τῆς Δανίας πρὸς τὴν Γερμανίαν	»
§ 108. Ὑποχώρησις τῆς Δαννεβέργης καὶ Βιενναία εἰρήνη	»
10. Ἐνωσις τῆς Γερμανίας	144
§ 109. Ἀφορμὴ τοῦ πολέμου τῆς Πρωσσίας	

	πρὸς τὴν Αὐστροίαν. Μάχη τῆς Καινιγγραίτσης (1866). Σχηματισμὸς τῆς ἀρκτοφῶς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας	144
11.	Ὁ πόλεμος τῆς Γερμανίας πρὸς τὴν Γαλλίαν	146
	§ 110. Ἀφῆρη τοῦ πολέμου (Ἰούλιος 1870). Αἰχμαλώτους τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος ἐν Σεδάν (Σεπτέμβριος). Παράδοσις τοῦ Μέτς (Ὀκτώβριος). Παράδοσις τῶν Παρισίων (Φεβρουάριος 1871). Γουλλιέλμος ὁ Α΄ ἀνακηρύσσεται αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας (Ἰανουάριος 1871)	»
12.	Πόλεμος περὶ καταργήσεως τῆς δουλείας εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Μεξικόν	147
	§ 111. Πόλεμος τῶν νοτίων ἡνωμένων πολιτειῶν πρὸς τὰς βορείους (1861). Ἀπελευθέρωσις τῶν δούλων (1865)	»
	§ 112. Ὁ Μαξιμιλιανὸς δέχεται τὸ στέμμα τοῦ Μεξικοῦ (1864). Αἰχμαλωτίζεται καὶ φονεύεται	148

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σελ. 29 σίχ. 19 ἀντὶ ἐπὶ τέλους μάλιστα γράφει ἤδη δὲ πρὶν
» 122 » 28 » 1783 » 1793
» 128 » 32 » 1777 » 1770.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΩΡ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΑΘΗΝΩΝ

Τιμάται δραχ. 2,50.

